

DĚJE

panství a města Nových Dvorů.

Sepsal

Josef Ledr,
řídící školy, činný a dopisující úd archaeologického sboru „Vocel.“

V Hoře Kutné.
Nákladem knihkupectví Karla Šolce.
1884.

Vysoce urozenému Pánu,

xnu Rudolfovi, hraběti Chotkovi z Chotkova a Vojnína,

komořímu, nejvyš. dědičnému zemskému dveřnímu v arciectví Rakouském nad i pod Enží, dědičnému členu panské movny rady říšské, poslanci na sněmu zemském království ;ého, předsedovi prvního Českého vzájemného ústavu pojišťoho, dráhy Pražsko-Duchcovské, spolku pivovarnického a hospokého spolku v okrese Kutnohorském, čestnému setníku a iteli 1. setniny Pražských ostrostřelců, čestnému měšťanu kraj. města Písku, čest. občanu Církvickému a Třebešickému, t. členu hospodářského spolku Kutnohorského, pánu velkotků Nových Dvorů, Veltrus a Bělošic atd. atd.

v hluboké úctě věnuje

Spisovatel.

Knihtiskárna Karla Šolce v Hoře Kutné.

I.

Krajina kol Nových Dvorů před r. 1278. a založení „Nového Dvoru“.

Po zalidnění vlasti naší národem českým plémě jedno téhož národa zaujalo krajinu zdejší a tvořilo zvláštní župu[1]), podřízenou svrchované moci knížete pražského. Herm. Jireček ve svém díle: „Slov. právo v Čechách a na Moravě“ domnívá se, že do zdejší krajiny zasáhali Charvátě, větev česká, kteréž připomíná zakládací listina biskupství pražského. Předkové tito, jakož i Slované v Čechách sídlící vůbec, byli náboženství pohanského; věřili v jednoho nejvyššího boha neviditelného, jenž byl stvořil a zachovává nebe a zemi a jest původcem světla a blesku.

Nazýval se Perun.

Vedle něho ctili rozličné menší bohy a bohyně, dobré i zlé, kteří vládli všelikými silami přírody na př.: Živu, bohyni mladosti, Mořenu, bohyni smrti, Víly a Rusalky ve vodách, Polednice na stromích a j.

Bohům těmto sloužili a obětovali na horách nebo v posvátných hájích. Posvátným stromem byla jim zvláště lípa.

O duši lidské věřili, že jest nesmrtelná. Mrtvá těla pálili a sebraný z nich popel do popelnic, t. j. do zvláštních hliněných nádob dávali a pak pochovávali v polích, na rozcestí, nebo v lesích. Popelnice ty dokazují, že osada neb krajina, kde se nalézají, již aspoň v první polovici IX. století, než náboženství křesťanské v Čechách se rozšířilo, zajisté již obydlena byla.

1) Župy byly původu předhistorického, povstavše přivlastněním části země od jednotlivých plemen národa českého, jak kde které dle počtu hlav a všelijakých nahodilých okolností šíře neb úže v tu neb onu stranu, více do délky nebo do šířky se rozhostilo. Nad každou župou byl postaven župan (comes, praefectus) jako nejvyšší úředník, sídlo jeho a hlava celé župy bylo vždy pevné místo, kteréž „hrad župní“, nazýbylo.

I v okolí zdejším nalezeny byly popelnice a sice při kopání základů k továrně ovčárecké r. 1860., u Hlízova r. 1851., r. 1868. a 1869. u Třebešic, při stavbě železničné a r. 1882. 5 popelnic v N. Dvorech na zahrádce č. 53.[2])

A že ještě dříve před Slovany, v době, kdy národové železa neznali a z mědi a cínu bronz hotovili, z něhož vyráběli zbraně, šperky a jiné potřeby, krajina zdejší obydlena byla, dokazují věci bronzové v okolí zdejším vykopané. Tak na př. r. 1855. bylo v Ovčárech nedaleko pivovaru — bývalé to tvrze Ovčárecké — v půdě hliněné pro cihelnu kopáno, a stavitel p. Paděra nalezl náramek bronzový, pěkně zachovaný; i nemeškal předložiti nález ten p. hr. Jindř. Chotkovi, kterýž ihned obezřele vše nařídil, co při vykopávání starožitností žádoucno. Výsledek nařízení toho objevil se velmi potěšitelný, neboť nalezeno několik větších a menších kruhův a náramků brzonzových, vše potaženo rezem zeleným. Jeden náramek arabeskami opatřený, byl ještě na ruční kosti rozpadlého kostlivce. Znamenitý jest zvláště veliký, velmi ozdobný bronzový kruh, k němuž uměle přivěšeno dvé menších, též bronzových kroužků, bezpochyby to naruční šperk kohosi vznešenějšího; dále nalezeny dva zlomky spínadla.[3])

Téhož roku nalezen u Nových Dvorů zlomek spínadla, při němž se jazýček (pružné péro) zachoval.[4]) R. 1877. otevřena byla mohyla (pohanský hrob) v Záboří u cukrovaru a nalezeny v ní tyto bronzové věci: dvě udidla koňská celá, 2 postranice k udidlu, opatřené dutými knoflíky, knoflík vypouklý a dutý s úškem, puklice dutá z bronzového plechu, naskrz hladká s výstupkem jako čočka velikým uprostřed, konečně větší knoflík, podoby přilbice.

Památky tyto svědčí zajisté s dostatek o dávném osazení krajiny této člověkem; avšak hledíme-li k osadám v okolí zdejším se nalezajícím, můžeme směle tvrditi, že zalidnění její spadá do dob historických, křesťanských a že nevycházelo z pramene jednoho, ale že z příčin velice rozdílných zakládány jsou osady, jež tu spatřujeme. Krajina tato byla částí župy čá-

---

2) Popelnice hlízovské jsou v museu pod č. 164—168. Baňatá, šedivá popelnice s přímým hrdlem 7" 8''' vysoká, jen na dně proražena, s pupky na baňaté části, ostatně nepokreslena; potom hliněná mistička (daroval je p. hr. Jindřich Chotek; předloženo ve schůzi musea 28. února 1861.) — Popelnice třebešické dostaly se p. hr. Chotkovi, dílem hosp. správci p. Machalickému. — Popelnice u N. Dvorů nalezené neopatrností dělníka rozbity jsou.

3) Věci ty daroval p. hr. Jindř. Chotek českému museu, kdež nalézají se v oddělení věcí bronzových pod číslem 216—219. Dle lučebné zkoušky náležejí předměty jmenované do třídy třetí (as 90 proc. mědi.)

4) V museu pod číslem 481 v odd. bronz. věcí; daroval též p. hr. Jindřich Chotek.

slavské, kteráž ovšem v době předkřesťanské jinak slula, neboť župy jména a sídla svá měnily.

V X. století, dle svědectví dějepisce Kosmy, vládl župou Čáslavskou Slavník, župan Libický, otec sv. Vojtěcha.

V témž století založen jest as za panování knížete Boleslava II. po způsobu staroslovanském župní hrad Čáslav, kteréžto jméno na Čáslava, syna Slavníkova upomíná.[5]) — Nejlepší část župy Čáslavské činilo dolejší poříčí řeky Doubravky a poříčí několika menších přítokův Labe západněji odtud, nad jichž prameny začínala se méně obydlená krajina, pokryta pomezním hvozdem při hořejším toku Doubravky a východní Sázavy. Hraničila župa tato na půlnoc s Oldřišskem[6]) majíc za pomezní místa Říčeňany, Kojice, Týnec nad Labem, Malín, Libenice pod Kaňkem a Suchdol; na západě s Kouřímskem, Úřetovskem[7]) a Řečickem,[8]) kdež byly pomezními místy Vysoká, Vidice, Chlistovice, Janovice, Michalovice až k rozhraní mezi přítoky Labe a Sázavy; odtud šla hranice asi po potoku vpadajícím do Sázavy nad Ledčem, potom po Sázavě až pod Německý Brod, odtud pak po pohoří, které dělilo Čáslavsko od župy Řečické nad Sv. Křížem, Štoky a Zvonějovem. Hranice jižní byla zároveň pomezím zemským proti Moravě. Hranice východní činil hřbet Železných hor, které podnes přirozeně dělí kraje Čáslavský a Chrudímský od hranice zemské nad zřídly Sázavy okolo Vojnína, Krucemburka, Studence, Libice, Běstviny, Lichtenburka, Ronova a Vícemilic až k Turkovicům, odkudž zatáčela se rovinou okolo Lipoltic po tamnějším potoku až ke vtoku jeho do Labe proti Kladrubům.

Málo která ze žup rovnala se Čáslavské v délce, kteráž od půlnočního cípu u Týnce až k nejjižnějšímu místu na hranici moravské obnášela plných 8 mil českých.[9])

Župa Čáslavská připomíná se často a záhy, na př. v listině Vyšehradské od r. 1130. a u pokračovatele Kosmy r. 1134.

Jižní části nynějšího kraje Čáslavského byly v první polovici XII. stol. ještě větším dílem pokryty lesem. Tento dělil Čechy od Moravy, bera dle vypravování dějepisce Kosmy při roce 1101. (str. 219.) začátek svůj od Haber. V týchž krajinách blíže Chotěboře nacházela se stráž zemská, která cestu vedoucí z Moravy Habry a Čáslaví do Prahy střežiti měla, „aby jí ni-

5) Slavník měl s manželkou svou Střezislavou († 997) tyto syny: Soběbora († 1004), Spytimíra, Pobraslava, Pořeje, Čáslava (všichni tito † 996), Vojtěcha († 997) a Radima. Zemřel pak r. 981. a vládu nad dědictvím otcovským převzali synové pozůstalí.

6) Oldřišská župa slula po hradě Oldřiši, který zbudoval Oldřich n. Labem blíž Oseka.

7) Úřetovská župa zaujímala okolí Ledečské

8) Řečická dle Řečice, nyní v Čáslavsku.

9) Aug. Sedláčka: Dějě města Čáslavi.

komu bez zvláštního nařízení knížecího cesta zemí českou, buď vcházejícímu nebo vycházejícímu, otevřena nebyla".[10])

Cesta vedla as místy těmi, kudy běží nynější silnice od Malína ku Čáslavi;[11]) již r. 1178. nazývá cestu tu listina kláštera želivského „cestou starou" (via antiqua).

V úrodné krajině podle cesty této zajisté již v době tehdejší povstaly osady starší, o nichž alespoň dle jména víme ze zakladací listiny kláštera Sedleckého, totiž Libenice, Hlízov, Malín, Kačiny.[12])

K severovýchodu a jihozápadu byla krajina ta ještě dosti pusta — jak o tom svědčí zprávy písemné; neboť na severovýchod rozkládal se až k Labi veliký les, nazvaný vůbec „Bor"[13]) a na jihozápad Kutné Hory i ostatních osad bližších nebylo.

Zvláště bohatou stává se krajina tato událostmi historickými ve stol. XII. a sice hned prvním rokem jeho.

Jest všeobecně známo, že Břetislav I., (syn Oldřichův a Boženy) před smrtí svou ustanovil, aby nejstarší Přemyslovec vládl v Čechách a ostatní, aby úděly obdrželi na Moravě. Však vnuk jeho Břetislav II. snažil se zrušiti zákon ten a ustanovil za nástupce bratra svého Bořivoje II., kdežto panovati měl dle staršínského zákona kníže Oldřich II. Jakmile tedy Bořivoj II. (r. 1101.) na trůn dosedl, tu Oldřich, údělný kníže Brněnský, aby práva svého uhájil, přitáhl do Čech s vojskem, které v Rakousích a Bavořích sebral a doufal, že jakmile se v Čechách ukáže, veliká část národu se k němu přidá. I Bořivoj vytáhl proti němu. V krajině zdejší na pravém břehu potůčku „Wysplice" (Páchu) tábořilo vojsko Oldřichovo, na druhém pak na pahorcích u Malína vojsko Bořivojovo. Oldřich ztrativ s vojskem německým naději na další pomoc od Čechův, uznal za dobré odtáhnouti v noci cestou mezi lesy přes Habry do Moravy[14]); (tedy cestou „starou"). Brzy potom prolévala se zase v krajině této bratrská krev.

Mnozí z pánů českých nejsouce spokojeni s ráznou vládou Vladislava II., spikli se proti němu s údělnými knížaty moravskými a Kunráta II., údělného knížete znojemského za knížete zvolivše, vtrhli r. 1142. s velikým vojskem do Čech. Vladislav sebral vojska co nejvíce mohl a postavil se s ním na hoře Vysoké proti vojsku moravskému; nemohše se smluviti, pustili se

10) Erben: Regesta I. 109.

11) Nynější silnice stavěna teprv r. 1752.

12) Kde osada Kačiny stála a kdy zašla, není známo; pravdě podobno, že u řeky Klejnarky, blíže nynější obory Kačínské. — Kačín byl dán klášterníkům od Miroslava r. 1143. „se vším příslušenstvím až k potoku tekoucímu okolo lesa „Bor" jmenovaného. Erben: Reg. 103 a list fundační kláštera Sedleckého v popsání klášt. od Devotyho.

13) Odtud „Záboří", co vesnice za „Borem", která je z nejstarších osad okolí zdejšího.

14) Palacký I. 3 str. 364.

dne 25. dubna do krvavého boje o vládu. Slabší vojsko Vladislavovo zradou a množstvím nepřátel bylo potřeno, a kníže sám s málo věrnými sotva zachránil se do Prahy, kde zanechav pro obranu bratra svého Děpolta, jen pomocí německou, pro kterou rychle pospíšil, zahnal odbojníky, kteří hradu pražského, celého spáleného, s největším úsilím dobývali. Odbojní Přemyslovci brzy potom výpravou Vladislavovou do Moravy tak jsou zkrušeni, že nuceni byli pokorně podati se knížeti, jenž jim mile odpustil.

Za panování téhož knížete založen r. 1143. klášter Sedlecký skrze Miroslava, jednoho z předních pánů českých. Tento přivedl mnichy Cisterciáky z kláštera Waldsaského v Hořejší Falci do svého místa Sedlec, které spolu se vším příslušenstvím dáno klášteru, nebo jak původní výraz zní „Bohu a Nejsvětější Rodičce Boží“ k užívání bratrů řeholních.[15])

Založení toto patrně svědčí, že krajina, kde nyní Sedlec, Kutná Hora, Nové Dvory atd. se rozkládají, posud pusta byla,[16]) neboť dle pravidel řádu kláštery Cisterciáků jen v lesnatých krajinách se zakládaly.

Skutek tento má pro zdejší krajinu důležitost velikou; neboť klášter Sedlecký, jako ústavy církevní ve středověku vůbec, stal se tu šiřitelem vzdělanosti a kolonisace. Nade vší pochybnost povýšeno jest, že osady Sv. Mikoláš, Sv. Kateřina a mnohé jiné patrně mu děkují za původ svůj, obdrževše jména od chrámů řeholníky vystavených; lze tedy tvrditi, že i Nové Dvory téměř u prostřed jmenovaných vesnic a kláštera ležící, tentýž počátek s nimi vzaly. Náhledu tomu ještě většího opodstatnění dostává se výrokem českého dějepisce Beckovského, který ve své „Poselkyni starých příběhů českých“ v kap. 55., str. 683 čině zmínku o Sedlicích, takto praví:

„To také zde k tomu klášterskému nadání přiložiti musím, že jeden na míli dlouhý a k tomu klášteru přináležející les („Bor“ zvaný) duchovní bratří dle své regule svýma rukama vyplánivše, na jeho místo několik *dvorů* a vesniček vyzdvihli a je jmény rozličných svatých, jako: Sv. Jakuba, sv. Mikoláše sv. Katetřiny nazvali. Ale i ta místa do cizích rukou se dostala“.

Ač tu Beckovský zřejmě o „Dvoru Novém“ se nezmiňuje,

15) Kostel založen tu o něco později — „službám Božím přiměřený a řádu příhodný“. — Statky klášteru tomu dány hned při založení kromě Sedlec: Solnice (u Zduchovic nad Vltavou), Hotkovice, Podolšany (blíže Opatovic u Král. Hradce) se vším příslušenstvím, Hradiště s lesy, lukami a vodami (u Pardubic); Zdebudice (?), pak pak Poboří (v Kouřimsku), dvůr s rolí Odolanovou a Donatovou; dědiny Bělany, Malejovice, Liběnice, Hlízov a Kačín se vším příslušenstvím až k potoku tekoucímu kolem lesa, Bor řečeného.

16) Malín však již stál na návrší.

tož stvrzuje výrok tento seznam statků kláštera Sedleckého, kde „Nový Dvůr“, jakožto majetek kláštera se uvádí.[17])

Les Bor, o němž zmínka se činí, koupil dle Beckovského dne 30. června 1278. od krále Přemysla Otakara II. Mikuláš I., čtrnáctý opat sedlecký, za 150 hřiven stříbra pražské váhy a odevzdal jej řeholi, jejíž údové dělili se na kněze, bohoslužbou se zanášející a na bratry laiky, jimž náleželo krajiny vzdělávati, lesy mýtiti, dvory tu zřizovati, dle obyčeje řeholního chrámy stavěti a při nich osady zakládati

Toho času se prý v klášteře Sedleckém nalézalo 300 kněží a 200 laikův.[18])

Klášterníci, jak již praveno, vystavěli zde pro hospodářství své „dvůr“ a nazvali jej „Nový“.[19]) Kol dvoru toho utvořila se časem vesnička stejného jména, jejížto velikost určiti nelze. Vesnice i dvůr byly v držení kláštera Sedleckého až do válek husitských.[20])

Kačín. (Kačina).

Zakladací listina kláštera[21]) Sedleckého mluví též o dědině Kačíně, která r. 1143. klášteru darována byla se vším příslušenstvím (Cacin cum omnibus attinentiis suis). Kde dědina ta stávala, známo není; také možno, že myšlen byl pouze určitý kus půdy (snad jistý díl „Boru“) jménem Kačín.

Jméno to pochází z dob pradávných, kdy ještě krajina rybníky poseta a na vodní ptáky, jmenovitě kachny bohatá, Miroslavu, pánu českému náležela; také lze s jistotou dle nízko položených nynějších luk a polí kačínských tvrditi, že místa ta bařinatá byla. Klášterníci sedlečtí při upravení krajiny nejspíše bařiny vysušili a je v luka proměnili. Luka, pole a lesík od Nových Dvorů na sever podnes jméno „Kačín“ podržely. Část luk Kačínských náležela později městu Kolínu nad Labem neboť dočítáme se v dějinách kláštera Sedleckého že as r. 1370

---

17) Seznam statků klášteru Sedleckému patřících v knize „Cistercium Bistertium“ z r. 1700. od Aug. Sartoria, cisterciáka sedleckého, str. 983. — (Knihovna Kačinská.) Tamtéž se uvádí Crkvice, dvůr a ves, Sv. Jakuba ves, Ovčáry, sídlo a dvůr blíž Sedlec, Svatý Mikuláš, Sv. Kateřina.

18) Kapihorský: Historia kláštera Sedleckého řádu sv. cisterciánského, vyd r. 1630. — Beckovský, str. 685.

19) Stál as v místech, kde nyní novodvorský zámek stojí.

20) Na Novém dvoře zastavil v den sv. Vavřince r. 1414. opat a konvent kláštera Sedleckého 30 kop platu věčného dědičného Hanušovi Pieskovi od Hory a jeho budoucím dědicům, kterýžto zápis Anežka Doninská r. 1454., když za krále Ladislava teprvé řád zemský obnoven byl, odkázala. — Archiv český II. 204. Král Václav IV. r. 1416. zápis ten schválil.

21) Listina nadační nacházela se až do času vyzdvižení kláštera tam neporušena.

Kolínští prodali louku zvanou Bartušin na Kačinách mnichům sedleckým za 96 kop gr.[22])

Opat Theodoryk prodal pak louku tu r. 1377. opět nějakému Friduši Kunlovi, měšťanu Hory Kutné, též za 96 kop grošů pražských, takovým spůsobem, by toliko klášter právo měl, když bude s to, taková luka zase odkoupiti.[23])

Od roku toho žádných zpráv o Kačinách nenacházíme až v stol. XV. V 1. polovici století toho počaly rozbroje náboženské a když r. 1415. mistr Jan Hus z rozhodnutí sněmu Kostnického a na přímluvu císaře Sigmunda, bratra českého krále Václava IV., upálen byl, počalo vření v národu českém, z něhož vyvinuly se války husitské. Při početí válek těch (r. 1419.) zemřel král Václav IV., jemuž na trůnu českém následovati měl Sigmund. Toho však Čechové králem míti nechtěli, a války proti němu a křižákům, od něho do Čech povolaným, vedeny byly s krutostí dále. Brzy však rozštěpili se Husité ve dvě strany: v rozhodné (Tábory) a mírné (Pražany). S poslednějšími počala šlechta česká, již od několika let s dějiště zmizelá, tvořiti spolek k účelu tomu, abyv zemi obnoven byl opět pořádek a mír zemský. A jelikož na povolání krále Sigmunda nebylo pomyšlení, zvolen za správce všeho království Aleš z Riesenburka, člověk starožitného, ale nebohatého rodu.

Naproti tomu však Táboři, v jejichž vojsku se již rozliční nepovolaní lidé nacházeli, nepřipravovali se proti spolku tomu, ale zástupcové jejich do všelikých krajův rozeslaní, hubili zemi, vydírajíce chudině poslední její zásoby, a protož považováni obecně ne za hajitele, ale za zjevné škůdce i nepřátely zemské. Páni čeští i moravští, Staré město Pražské a některé jiné obce spojili se pod poslušenstvím nového správce zemského „za jeden člověk“, zavázavše se pomáhati sobě vespolek až do těch hrdel, aby pokoj v zemi zase obnoven byl.

K tomu cíli uzavřeno jest sbírati vojsko, a volati k němu také na žold ty bratří z rot polních, kteřížby roty své opustiti chtěli; novému tomu táboru kázáno sbírati se na Kačině[24]). Vojsko to scházelo se v místnostech nynější obory hraběcí.

Když správce zemský Aleš z Riesenburka a páni Staroměstští žádali na Novoměstských, aby také oni přistoupili k jednotě panské a zapsali se k míru zemskému, nahoře dotčenému, a když Novoměstští namístě odpovědi počali se hraditi proti Starému městu, povoláno jest vojsko Kačinské do Prahy; vojsko to přitáhši dne 5. máje 1434. v síle asi 12.000 jízdných i pěších skrze Malou Stranu a most Karlův, vešlo do města Sta-

22) Louka ta byla mezi nynějším červeným domkem a oborou; nyní jsou to pole.

23) Popsání řehole Cistercienské od Jos. Fr. Devotyho.

24) Palacký III. 3, str. 184.

rého, i poslalo hned odpovědné listy Novoměstským. Vojsko Kačínské dobylo Nového města. To byl počátek kruté války domácí, která rozhodla se osudnou bitvou u Lipan 30. máje 1434., kde Čechové proti Čechům bojovali; vojsko Táborův a Sirotků tu úplně podlehlo. Pak teprv přijat císař Sigmund za krále. Zemřel však brzy potom, totiž dne 9. pros. 1437. Po smrti jeho nastoupil trůn zeť jeho Albrecht; ten panovav dvě léta, zemřel dne 28. měsíce října 1439. Brzy po jeho smrti narodil se syn Ladislav Pohrobek. I usnesly se obě tehdejší strany náboženské, strana totiž katolická a strana podobojí, zanechati rozepří svých a pečovati raději společně o blaho země. Na důkaz svorného spolupůsobení sdělán byl na sněmu památný zápis, pod jménem „listu mírného“.

Avšak kdežto strana podobojích, č. horliví Husité, jichž hlavou byl p. Hynce Ptáček z Pirksteina směřovala k uvedení jednoty a řádu v zemi a konečně k tomu, aby Ladislav Pohrobek, který byl v poručenství císaře Fridricha do Čech přijda, v království se uvázal, mařila druhá strana katolická, jejíž hlavou byl Oldřich z Rožmberka, vždy podtají provádění sněmovních usnešení, směřujících ku pořádku, všelikými křivými cestami. Když roku 1444. 27. měsíce srpna pan Hynce Ptáček na sídle svém Ratajích, nenadálou smrtí zachvácen byl, stal se hlavou strany podobojích Jiří z Poděbrad, pán teprv 24letý, avšak vysokých darů ducha, jeden z nejpamátnějších mužů věku a národa svého.

Zjednání strany Oldřicha z Rožmberka musili pan Jiří i celá jednota uznati, že marné jest všecko usilování o zavedení pořádku v zemi dosavádním mírným způsobem, a protož usnesli se vystoupiti brannou mocí proti straně Oldřicha z Rožmberka, jakožto proti nepřátelům všeobecného dobra. O sv. Janě Křtiteli sjeli se jednotníci v Kutné Hoře a přední pánové z nich ustanovili se na tom, aby, sebravše se, vojensky zmocnili se především Prahy a tudíž i nejvyšších úřadů zemských a tak formálně vlády zemské. K tomu cíli zavázali se statky a životy svými pomocni býti p. Jiřímu.

Však úmysl takový zachován byl v tajnosti mezi předními pány, takže ani ostatní jednotníci, ani všickni páni sami se ho nedověděli. Proti jiným jednotám a k lidu vůbec užíváno bylo zástěry, že pole to sbíralo se na Fridricha, markrabí Míšenského, jenž se byl zmocnil zámku Hoyerswerdu, náležejícího koruně České.

V měsíci srpnu 1448. scházelo se vojsko z kraje Hradeckého, Čáslavského, Chrudimského a Kouřimského, pak mnozí z Boleslavska a Litoměřicka v počtu 9000 lidí na Kačíně, opět v místnostech nynějších polí, luk a obory kačínské. Nad nimi měl nejvyšší správu p. Jiří z Poděbrad. Ku konci srpna vytáhl

p. Jiří s vojskem svým z Kačín ku Praze, kteráž 3. září 1448. od Jiřího z Poděbrad dobyta jest.[25])

Když později Jiří z Poděbrad za správce království Českého k ruce mladého krále Ladislava zvolen byl, zavedl ráznosti svou v zemi takový pořádek, jakého od mnoha let nebylo. I což divu, že Čechové ho po předčasné smrti krále Ladislava za krále svého zvolili (2. března 1458.) Šlechetný král tento měl však těžké války s neposlušnými poddanými ze šlechty katolické od r. 1467. a od r. 1468. s Uherským králem Matiášem, který popouzen od papeže proti „kacíři", po dvakráte do krajiny zdejší s křižáky k dobývání Hory Kutné — pro stříbro své již slavné — vtrhl.

A když drzosť krále Matiáše tak dostoupila, že r. 1469. za krále českého korunovati se dal, tu rozjitření v národu českém naproti Matiášovi bylo všeobecné. Ačkoliv dříve před tím příměří uzavřeno bylo, tedy sněm Pražský nepokládal se býti vázán příměřím, nýbrž poslal Uherskému králi psaní odpovědné a poskytl hojných prostředků k důraznému vedení války. Vojsko české, které proti Matiášovi táhnouti mělo, shromažďovalo se na Kačíně.

Důkazem toho jest psaní pana Markvarta z Kozieho, dané na Zvíkově dne 17. Aug. 1469., kde tento panu Janovi z Rosenberka, pánu katolickému a při straně Matiášově drževšímu, dává zprávu následovní:

„Urozenému pánu, panu Janovi z Rosenberka, pánu mému milostivému!"

„Urozený pane, pane muoj milostiwý! A jakož mi jest WMt. rozkázal po Jankowi, abych někoho do Prahy poslal, zbierají-li se kde: (t. j. vojsko Jiřího) i račte wěděti, žeť sem o to slal tu, kdežť sem wěděl, k jednomu dobrému přieteli swému, ježtoť by WMti. přál wšeho dobrého, ježtoť ty wěci tu lépe zwiem než w Praze. I račte wěděti, žeť se weřejně zbierají na Kačíně a w hromadu táhnú, a slyším, že jest tu král také; ale ještě sem se toho nemohl uptati, kam se odtud obrátí" atd.

Dále sděluje Markvart z Kozího, že znamenitý český válečník a vůdce královský Mikuláš Střela z Rokyc s Winterberským, t. j. s panem Mikulášem Kaplířem ze Sulevic, hejtmanem královským, od Bechyně táhne se 300 koními k Táboru a odtud na Kačín.[26])

Kam veškeré Kačínské vojsko se pak obrátilo, jistě tvrditi nelze; nacházíme však 28. srpna Střelu z Rokyc s knížetem

25) Palacký IV. 1. str. 169. a sled.

26) Archiv Český I. str. 233.

Jindřichem (synem Jiřího z P.) před hradem Budyní nad Ohří, kteréhož dobývali, chtějíce se zmocniti osoby p. Zajíce, nového kancléře českého, od Matiáše jmenovaného, a vyvaditi jim knížete Viktorina, syna králova, kterýž 27. července 1469. od vojska Matiášova zajat byl.

Po smrti krále Jiřího (22. břez. 1471.) zvolen byl za krále českého Vladislav, prvorozený syn krále polského Kazimíra. Však také Matiáš nechtěl upustiti od svého domnělého práva na Čechy a následkem toho vypukla válka na novo. Při straně Vladislavově drželi páni dříve s Jiřím spojeni; při Matiášovi šlechta katolická. Ve válce této roku 1474. určen Kačín opět shromaždištěm vojska českého strany Vladislavovy. Seznáváme to z psaní Jarohněva z Úsušice, úředníka pana Jindřicha z Rosenberka, pána katolického, kdež mu 17. srpna 1474. ze Sedlčan dává zprávu, že páni strany Vladislavovy, mezi nimiž se uvádějí pan Vilém Rabský z Riesenberka, pan Strážský, pan Petr Kdulinec z Ostroměře, slovútný český vůdce a státník, jeli na sjezd do Polné, kde se narovnání státi mělo mezi stranou Matiášovou a Vladislavovou, ku kteréžto schůzi král Uherský rady svoje také vyslati slíbil. „Jestli-že nesrokují, tedy na tom jest, že král Pražský (t. j. Vladislav) vojensky se svou stranou vytrhnouti mají a v pondělí nejprvé příští (22. srpna) na Kačíně býti".[27]) Že nejspíše narovnání se nestalo a že skutečně vojsko na Kačíně se shromažďovalo, vysvítá z toho, že Vladislav byl dle svědectví listin 1. září v Kutné Hoře, 3. září již na poli u Semtěše a v dalších dnech „na poli pod Železnými horami",[28]) od 13. září až do 5. října „na poli u Slavětína"; psalo se o něm, že ležel polem vojensky tak silně, „jak to kdy za krále Jiřího vidáno bylo". Patrno, že táhl proti Matiášovi do Moravy.[29]) Mírem v Olomouci r. 1478. postoupena konečně Matiášovi Morava, Slezsko a Lužice a teprvé po smrti Matiášově r. 1490. spojeny země tyto opět s Čechy a tak pokoj na delší čas zjednán.

R. 1472. zastavena a zapsána luka „řečená Kačínská" Jaroslavovi z Újezda (viz. str. 17.) a přešla nejspíše roku 1476. s panstvím Kolínským, ku kterému i Nový Dvůr náležel, do rukou královských. Když roku 1553. král Ferdinand I. Karlovi ze Žerotína, slavnému válečníku, pro zásluhy jeho hrad Kolínský s panstvím zápisně propůjčil, vyminěna z užívání luka Kačínská, která byla pod plat k užívání dolům Kutnohorským na tak dlouho určena, pokud by jich k těm dolům potřeba nebyla.[30])

27) Archiv Český V. 355.

28) Železné hory sluje výběžek Českomoravské vysočiny táhnoucí se až k Bernardovu a Labské Týnici.

29) Palacký, Dějiny české V. 1.

30) Výtah artikule z majestátu o lukách Kačinských, v kutnohorském archivu, oddělení horní č. 828. „My, Ferdinand atd. atd. Než co se luk Kačín-

Roku 1611. hlásil se o luka řečená Kašpar Melichar ze Žerotína u komory české a předložil níže položený výtah z majestátu krále Ferdinanda. Nejspíše již dle slov majestátu luk těchto „k dolům“ potřebí nebylo a byly Kašparovi Melicharovi ze Žerotína, pánu na Nových Dvořích odevzdány, kterýž je s panstvím spojil; neboť od doby té nikde zvláště se o nich zmínka nečiní.

II.

Nový Dvůr od válek husitských (1419.) do r. 1501.

Skoro celý národ český povstal, povzbuzen byv učením mistra Jana Husa, aby náboženství křesťanské nejen ústy se vyznávalo, ale také dle něho život zařízen byl. Když mistr Jan Hus 6. července 1415. v Kostnici upálen byl, tu považovali Čechové upálení jeho za urážku celého národa, a jmenovitě po smrti krále Václava (16. srpna 1419.) bouře v Praze počala válku dlouho trvající.

Trůn smrtí Václavovou uprázdněný nastoupiti měl bratr jeho Sigmund. Ten ale, počínaje si krutě proti Husitům, vzbudil všeobecné rozhořčení proti sobě, tak že Češi, ani před tím vyjednávali, nyní mu zjevně opověděli válku. I Sigmund sbíral vojsko, jmenovitě přivedl vojsko křižácké z Němec. První tato výprava měla žalostný konec slavným vítězstvím Pražanů a Jana Žižky z Trocnova na hoře Vítkově (14. července 1420.) Král opustil na to 2. srpna okolí Pražské a táhl přes Kolín do Hor Kuten, kdež nějaký čas a pak i v Čáslavi se pozdržel. V krajině okolní a odevšad sbíral vojsko co nejhorlivěji. Teprv, když dočkal se nových vojenských sil z Moravy, vytáhl vstříc Pražanům, obléhajícím Vyšehrad, s 20.000 muži a svedl s nimi bitvu před samým Vyšehradem (1. listopadu 1420.) Tu ale utrpěl znamenitou porážku a ve zmatku největším utekl opět do Hory. Ku konci měsíce téhož zdržoval se v Čáslavi, jak listy tudíž od něho vydané svědčí. Zapsal totiž ve středu 27. li-

ských, která jsú se na ten čas k dolům Našim na Horách Kutnách pod plat drží, dotýče, ty louky pod týž plat a nic výše mají při těch dolích zůstaveny býti, a on Karel z Žerotína, ani jeho dědicové a budoucí, nemá a nebude moci jich jiným najímati, ani k svému užitku obraceti, ani výše platu, mimo nynější na ně uvozovati. Než, jest-li bychom po časích těch luk k těm dolům potřebovati neráčili, ty bude moci potom dle libosti své jiným najímati, aneb jinak, jak se jemu zdáti bude s nimi učiniti“. Dáno v městě Našem Vídni v pátek po Sv. Petru a Pavlu léta 1553.

stopadu Bohuslavovi z Doupova dvůr Církvici,[31]) a ves Sv. Jakuba, dotud klášteru Sedleckému náležející.[32]) V krajině okolní sbíral Sigmund opět vojenské síly své, přebývaje později v Litoměřicích. Křižáci pak ve spolku s pány oddanými Sigmundovi dali se v útoky na místa okolní. Tak na př. zrádně nezdrževše slovo dané, přepadli Chotěboř (3. února 1421.) a mnoho zajatých spálili v Lošich u Třebešic i jinde jich mnoho utratili, takže všech asi 700 lidí zrádně zahynulo.

Král Sigmund, který se v západních Čechách v ty časy zdržoval, slyšev o přiblížení se silného vojska husitského, pospíšil asi 12. února z Plzeňska do Litoměřic a tu nedlouho se pozdržev, dne 26. února přijel do Hor Kuten, pobyl pak v Čáslavi od posledního února do 6. března, pak opustiv Čechy docela, ztrávil s dvorem svým do 31. března ve Znojmě na Moravě.[33])

Spojené vojsko husitské v značné síle vytáhlo dne 13. dubna 1421. vysvobodit východních Čech a Moravy z rukou královských. Nejvyšší vůdce výpravy té slul Hynek Krušina z Lichtenburka, v skutku ale byl jim kněz Jan, někdy mnich Želivský. Nejprvé vydobyli Toušeně blíž Brandýsa, pak 17. dubna Brodu Českého, 20. dubna Kouřími, dva dni potom osadili město Kolín. Na to přitáhli ku klášteru Sedleckému, kterýž vypálili.[34])

Po spálení kláštera byly statky klášterní rozebrány. Většinu jich potáhl na se císař Sigmund, aby zastavením jich pomohl si k placení výloh válečných. I Nový Dvůr připadl komoře české[35]) a r. 1436. zapsal císař Sigmund majestátem ze dne 18. listopadu Nový Dvůr s mnoha jinými vesnicemi knězi Bedřichovi ze Strážnice a jeho dědicům. Věc se má takto: Bedřich ze Strážnice byl knězem táborským a co polní vůdce proslulý. V dubnu r. 1433. objevuje se ponejprv co hejtman Táborů, zároveň s hejtmanem Janem Pardusem z Horky, kdežto válečnou jízdu do Polska i Slovenska podniknul a zemi až ku Kremnici poplenil. Navrátivše se, obléhali oba vůdcové marně katolické město Plzeň (14. července 1433. — 9. máje 1434.) Po

---

31) Církvice, Cerekvice, Cerekve obdržely jméno své od církví, čili chrámů dřevěných. (Zoubek: „O zakládání měst ve 13. století“.

32) Archiv Český I. 494.

33) Sedláček, děje města Čáslavě.

34) Psaní v Archivu Českém (III. 300) dí doslovně: „Sedlec klášter vypálili“. — Co mnich Sartorius ve svém díle Cistercium bis tertium vypravuje ke dni 25. dubna o záhubě Sedlecké a Žižkově se při tom chování, nesrovnává se proto, že Žižka toho dne byl ještě na Klokotech u Tábora, nikoli pak u Sedlce. Známá pověst o něm, že krásný kostel Sedlecký zachrániti chtěv, jeho žháři za odplatu žžavé zlato a stříbro do hrdla líti dal, nemůže se vztahovati ku dni 25. dubna 1421., nýbrž snad k roku 1422. neb 1424.; neboť vypálení kostela mohlo vždy jinou dobou se státi, než-li vypálení kláštera. (Palacký III. 2. str. 77).

35) Sommerova Topografie.

bitvě u Lipan (30. máje 1434.) pozván byl Bedřich od slezského pána Hajna z Černína, přidrževšího se dotud strany Táborské na hrad jeho Falkenstein, kdež zrádně jat a až do 5. ledna 1435. tam držán; ale přičiněním správce zemského Alše Vřešťovského z Riesenburka propuštěn byl. Na to nalezáme Bedřicha co velitele v Kolíně, kdež se útokům pana Bořka z Miletínka, vítěze Lipanského, ubránil.

Té doby byl národ český nekonečnými válkami zemdlen a mírnější Husité roku 1436. smířili se s církví, načež uveden jest král Sigmund Uherský do Prahy a tu korunován na království České. Táborům pak nezbývalo než buď poddati se králi, aneb podniknouti boj do jisté záhuby. Kněz Bedřich ze Strážnice nebyl však té podstaty jako Jan Roháč z Dubé, jenž setrvav v odporu, byl r. 1437. na svém hradě Sioně u Malešova od královského vojska dobyt, do Prahy odveden a tam s lidem svým popraven. Také knězi hejtmanu, velitelství zvyklému, nevidělo vrátiti se zhola k životu soukromému. Proto jednal Bedřich opatrně; na oko odepíral Sigmundovi poslušenství, pod rukou ale vyjednávali za něho páni Oldřich z Rožmberka a Přibík z Klenového s císařem o odměnu, za kterou by se kněz Bedřich nové vládé podrobil. Jednání to skončilo se dne 18. listopadu r. 1436., kdež císař Sigmund zapsal Bedřichovi a jeho dědicům v 3000 kopách grošů českých[36]) město Kolín nad Labem a k tomu vůkolní vsi od kláštera Sedleckého Novou Ves, Hradišťko, Sv. Kateřinu,[37]) Záboří, Sv. Jakub,[38]) Sv. Mikoláš s rybníkem[39]) Nový Dvuor, tvrz a ves Ovčáry, mlýn v Hrobích, dva mlýny u samého Kolína a vésku Třídvoří; od arcibiskupství Pražského Radovesice a Zibohlavy, mimo to pak vsi Sány, Jestřabí Lhotu, ves a dvůr Ovčáry za Labem, Chotouchov, Licko dvůr, Mastnice (?), ves, a Nebovidy se všemi úroky s tím připomenutím, že kněz Bedřich a jeho dědicové nemají lidi v místech vytčených nespravedlivými platy obtěžovati, též obyčejné požitky z toho královské komoře odváděti. Kdyby pak císař a jeho dědicové zápisné ty statky chtěli zpět vyplatiti, měli tu výplatu rok napřed opověditi.[40]) Tím samým časem císař Sigmund

36) Kopa grošů českých jest asi tolik co náš dukát.

37) R. 1420. v den Šimona a Judy zapsal Sigmund ves Sv. Kateřinu Habartovi z Adlaru „za službu činiti mající se třiceti koňmi“. Arch. Č. I. 509. Nejspíše služby té nevykonal a proto roku 1436. zapsána Bedřichovi ze Strážnice.

38) R. 1420. ve středu po sv. Kateřině zapsal král Sigmund ves Sv. Jakuba a dvůr v Církvici panu Bohuslavovi, rytíři Dúpovci z Doupova a jeho dědicům. (Arch. Č. I. 494). Ze zápisu toho později asi také sešlo.

39) Sv. Mikoláš, Sv. Kateřina a Rohožec byly r. 1407. od kláštera Sedleckého prodány paní Anně z Hasenburka za 500 kop s výhradou, že po smrti paní té vesnice ty opět klášteru připadnou. (Chron Sedlec). Z výše uvedeného patrno, že zemřela paní ta před r. 1420.

40) Archiv Český I., str. 528. Registra zápisův královských a obecných.

všecky ostatní statky církevní v okolí zdejším rozestavil. Tak zapsal Petru z Bydlína Hlizov, Týnec nad L. s některými vsemi Vaňkovi z Miletína atd.[41]) Kněz Bedřich ze Strážnice zavládnuv rozsáhlým zbožím, mohl se rovnati mnohým předním pánům v zemi.

Z hojných důchodů svých choval sobě drahný počet branné čeledi, mezi nimi též osoby rytířské. V létech 1439.—1454. jmenuje se Jan Sudlička z Borovnice hejtmanem jeho na Kolíně; roku 1445. sloužil knězi vladyka Zachař z Řenec, který měl tvrz a zboží v Starém Kolíně. V létech 1439.—1461. jmenuje se častěji Bedřichův bratr „slovútný panoše" Šimon ze Strážnice.

V běhu obecných věcí českých byl kněz Bedřich co přední hlava vší obce Táborů, činitelem důležitým.[42])

Když císař Sigmund nevlídným se chováním proti rozhodným Husitům i ukrutným zacházením s Tábory na hradě Sioně jatými vzbudil proti sobě nové povstání Čechů, byl i kněz Bedřich mezi prvními, kteří mu opověděli válku. Po smrti Sigmundově r. 1437. přidržel se i většiny národa, která nechtěla Sigmundova zetě, Albrechta Rakouského, přijmouti za krále, a ve válce roku 1438. o to vzniklé konal platné služby zvláště u Tábora i Loun; když pak po smrti Albrechtově r. 1439. se všecka země na sněmu 17. března 1440. usjednotila k zachování zemského míru, přistoupil k tomu i kněz Bedřich; téhož roku jmenuje se jedním ze smírců v rozepři stavů českých s moravskými.[43])

Postavení jeho ale stávalo se pak obtížnější tím, že byl hlavou Táborů, proti jejichž zvláštnostem náboženským tehdáž vždy více a více se horlilo, jakož po zmařeném pokusu, po dobrém je přivésti k učení mistrů pražských, na sněmu o sv. třech králích v Praze roku 1444. učení jejich bylo zatraceno co bludné. R. 1441. měl kněz Bedřich soukromou válku s Janem Sádlem ze Smilkova na Kostelci, a podruhé zase vedl r. 1444. ve spolku s panem Zajímačem z Kunštatu a na klášteře Sázavském válku proti Oldřichovi z Rosenberka a Janu Sádlovi.[44]) R. 1446. svadil se s někdejším hejtmanem Táborů, Ondřejem Keřským z Římovic,[45]) který držel Paběnice a Janovičky, a vypukla mezi nimi válka záhubná.

Bedřich maje pomoc od šlechty a měst z Čáslavského kraje, kdež Keřský co škůdce byl ve zlé pověsti, trhnul k hradu Paběnickému a dobýval ho; však měl tu těžkou práci, a mnoho

41) Arch. Č. I. 514.
42) O tom svědčí mnoho dopisů v Archivu Č.
43) Vávra, dějiny Kolína.
44) Palacký IV. 1.
45) Ondřej Keřský byl nástupce Prokopa Velikého r. 1434. a později (r. 1446.) pověstný loupežník.

lidu ztratil, než hradu dobyl; načež Keřský odveden byl do Čáslavi a tam popraven.

Vypravovali jsme v odstavci „Kačín“, kterak Jiří co hlava strana podobojích s vojskem kačínským dobyl Prahy. Po dobytí Prahy byl purkrabí pražský a spojenec strany katolické pan Menhart z Hradce, z vůle pánův jednoty Poděbradské dán na Poděbrady do vězení až do budoucího sněmu. Jeho syn pan Oldřich Hradecký prosbami nadarmo snaživ se zprostiti otce svého, skládal nyní všecku naději na přípravy vojenské, kteréž již od počátku měsíce září on i přátelé jeho počali byli činiti. Mimo jiné, hledal také pomocníky u svých někdy úhlavních nepřátel, u Táborův. Avšak měšťané Táborští, ačkoliv vystoupili, jak se zdá, této doby z jednoty Poděbradské, nedali se přece k válce proti Jiřímu navésti. Jen Bedřich ze Strážnice, pak Jan Kolda ze Žampachu na Náchodě (smlouvou ze dne 28. října 1448.) dali se proti němu získati.

Příčina, že Bedřich proti Jiřímu Poděbradskému vystoupil leží v tom, že Bedřich nemohl se u Jiřího dovolati práva proti sousedům svým Martinu Kučkovi, měšťanu kutnohorskému, kterýž potupně nejinače ho nazýval než „Jankem“, an se píše kněz „Bedřich ze Strážnice“ — a Přechovi z Budkovic, úředníku na Šternberce, kteří mu panství na Kolíně, Novém Dvoru a Ovčáreh nepřáli a jej prý několikráte o statek i hrdlo připraviti hleděli.[46])

Když však se Jiří dozvěděl, že Bedřich ze Strážnice k straně Oldřicha Hradeckého přistoupil, podáváno mu prý opravy: on ale již s Poděbradskými se smířiti nechtěl; obležen od Jiřího v Kolíně, přinucen jest učiniti s Jiřím příměří (19. pros. 1448.).

Však i spolek s Oldřichem, který slibům svým nedostál, neměl dlouhého trvání, a kněz Bedřich seděl — ač válka na novo vypukla — tiše na Kolíně a více se panu Jiřímu neprotivil, zvláště když po usmíření všech stran v zemi týž pan Jiřík volen byv za gubernátora království českého · válečným během přinutil město Tábor, že upustivši od náboženských zvláštností svých napotom spravovalo se podle mistrů Pražských. R. 1453. podrobil se Bedřich ze Strážnice mladému králi Ladislavovi Pohrobkovi, kterého pan Jiřík na trůn český uvedl a 18. července 1453. připsal mu nový král ke 3000 kopám, jež měl Bedřich na Kolíně, Novém Dvoru, Ovčářích atd. od roku 1436. zapsaných, nových 3000 zl. zl. uherských, neb dukátů.[47])

Když král Ladislav trůn nastoupil, hleděl všemožně se odplatiti mužům, kteří největší o panování jeho zásluhy měli, propůjčeními všelikými.

A v Čechách, dle obecného uznání, nemohl nikdo větší

46) Archiv Český III. 540.
47) Archiv Český I. 528.

čáky míti na královskou odměnu, než pan Jiří:[48]) ten však spokojil se pouhým propůjčením královské výplaty na panství a statky od císaře Sigmunda někdy panu Půtovi z Častolovic zapsané, totiž na Kladsko, na knížectví Minsterberské ve Slezsku a na hrady Pottenštein a Albrechtice v Čechách, tak, aby je od dědicův vyplatiti a napotom pro sebe držeti mohl právem zápisným; podobného něco, zdá se, že mu také ohledem na Nový Dvůr a Ovčáry, Sv. Kateřinu, Záboř, Sv. Jakub, Sv. Mikoláš a jiné, r. 1436. Bedřichovi ze Strážnice zapsané vesnice, jež dosud zápisně držel kněz Bedřich ze Strážnice, propůjčeno bylo, a že tak Jiří nejspíše řádným vyplacením Nový Dvůr, Ovčáry a výše psané vesnice na sebe potáhl. Však nevíme, kdy a kterak se ta změna stala.

Jisto jest, že Bedřich ze Strážnice zemřel již po volbě Jiřího za krále českého (volen 3. března 1458.) dne 22. října 1459.[49]) na Pottenšteině, zámku krále Jiřího, kdežto Nový Dvůr a Ovčáry již byly v moci Poděbradské.[50])

Těžké a zádavné války, které bylo králi Jiřímu vésti od r. 1467. s neposlušnými poddanými ze šlechty katolické a od r. 1468. s králem Matiášem Uherským[51]) byly příčinou, že král pro veliká vydání na vojsko mnoho statků svých v dluhu zavadil, aneb jinak rozptýlil. Zejména shledáváme, že mnohé vsi, které byl císař Sigmund r. 1436. s městem Kolínem knězi Bedřichovi zapsal, v pozdějších časích jako samostatné statky zemské se vyskytují. Mezi nimi nalezáme i Nový Dvůr, který i

---

48) Jiří z Poděbrad zavedl důraznou vládou svou veliký pořádek. Kupci a obchodníci směle po silnicích cestovali; to způsobilo na trzích českých hojnosť a lacinosť všech zboží a potřeb života obecného. Starý letopisec píše o tom v tato slova: „A všecko jest lacino bylo: 1 strich žita platil 2 a půl groše, vajec 14 za jeden peníz, herinkuov 20 za 7 peněz, ovsa strich za 3 groše malé, věrtel piva 7 grošů, mláto na břeh vozili, malvazí žejdlík za 6 neb 7 peněz, vína uherského žejdlík za 4 peníze, patočkův pinta za 1 peníz, piva starého za 1 peníz. A tak ta lacinosť byla i za zpravování pana Jiřího i potom také při těch časích za jeho kralování za několika let, že 60 krav bylo za 100 grošuov, 100 ovec za jednu kopu, kámen vlny za 15 gr., postav sukna Žitavského za 7 neb 8 grošů, loket sukna za 15 peněz a loket sukna hrubého za 7 peněz, strich hrachu za 4 gr., húsce chleba veliká za 1 peníz, ptákuov velkých 12 za groš a drobných 50 za 3 peníze, koroptví dvě za 7 peněz, podbřišková čuba za 3 kopy, věrtel soli za 7 grošuov. Pamatovati sluší, že na jeden dobrý stříbrný groš český počítalo se původně 12, později 14 haléřův, aneb 6, později 7 peněz. Grošův českých počítalo se 16 na zlatý český, 18 na zlatý rýnský, 24 na zlatý uherský (neb nynější c. k. dukát) 60 na kopu, 64 na českou hřivnu. (Palacký IV. 1. str. 304.)

49) Palacký IV. 1. str. 438. a 306., Sommersberg, Tom I. p. 1024., st. letopisové str. 172. a Vávra „Děje Kolína“ str. 69.

50) Palacký IV. 1. str. 306. a sled.

51) Ve válkách těch r. 1470, vtrhlo vojsko české do Uher. Té výhody, že měl vojsko české za sebou, použil Matiáš ku provedení velkého skutku válečného. S jízdou svou vtrhl třemi proudy do Čech, prouhem široko-

s luhem Kačínským r. 1472. zápisně držel Jaroslav z Újezda.[52]) Vímeť to z následujícího:

Po smrti krále Jiřího († 22. března 1471.) sešli se synové jeho, knížata Minsterberská Viktorin, Jindřich, jinak Hynek, pak Boček z Kunstatu, prvorozený, na rozumu slabý, 9. března 1472. na Poděbradech, sídle praotcův svých, a rozdělili se mezi sebou o dědictví. V listu dílčím ze dne 9. března 1472. uvedena jsou slova Viktorina, druhorozeného syna krále Jiřího, kde svá panství jmenuje, následovně: „Nám Viktorinovi za náš oddiel od bratří Našich dostali sú se tito zámkové a zbožie: . . . . ., it. v Čechách zámek a město řečené Kolín nad Labem, i s těmi se všemi zbožími, kteráž se ke Kolínu držie a obrácena jsú podle zněnie zápisuov od slavné paměti králóv Českých na to zbožie vydaných, buďto na dědictví a království, aneboli duchovenství; krom co se dotýče dvoru řečeného „Nový Dvuor“ s jeho příslušenstvím a luk řečené Kačínské, na to sahati nemám, neb jest to zastaveno a zapsáno Jaroslavovi z Újezda; než bude-li mi se zdáti to od něho vyplatiti, to budu moci učiniti svými penězi“.[53])

Král Vladislav Jagelonský, který po Jiřím kralování nastoupil, zavázal se knížatům Minsterberským, že dá jim o Havle r. 1472. 14882 zl. uherských na výplatu statků, které Jiří pro války zastaviti musel. Sumy té však nehrubě k účelu tomu užito[54]) od Viktorina, ani pozdějšího držitele Kolína bratra jeho Hynka, pána na Poděbradech a Kostomlatech.

Oba synové Jiřího Viktorin i Hynek odvrátili se z neznámých příčin od Vladislava, přidrželi se ve válce, kterou Vladislav s Matiášem Uherským o trůn český měl, Matiáše, a kníže

---

kým v popel obraceje všecka sídla na své cestě od Mýta až do krajiny zdejší, kamž 25. srpna 1470. dorazil. Křik a pláč ubohé chudiny rozléhal se na všechny strany. Tu sebrala královna Johanna zemskou obranu, předešlého roku sněmem zřízenou, která přitáhla do krajiny zdejší. — 25. srpna 1470. pobita jedna část Uhrů na polích Novodvorských, zvaných dosud „v bojišti“ (u Kuchynky).

52) Jaroslav z Újezda, z rodu Boubínských z Újezda, byl r. 1482. též pánem na Cholticích a obnovil r. 1490. starý, mistrem Havlem ze Svinčan a z Chrudimě r. 1400. založený plat 6 kop grošů ročních „ke koleji národa českého učení Pražského, na jednoho studenta poddaného, jehož on a dědicové na plat ten podávati mají. Jaroslav z Újezda slul jinak z Drslavic; nezanechal žádných dětí a následoval jej v držení statků jeho syn bratra jeho Petra, Diviš Boubínský z Újezda, jehož také v r. 1534. co pána na Cholticích nacházíme.

53) Archiv Český I. str. 301. — Svatá Kateřina, Záboří, Sv. Jakub a Sv. Mikoláš zůstaly tedy při panství Kolínském.

54.) Slovník Naučný.

Hynek postoupil r. 1476. za 20.000 zl. právo své na Kolín Matiáši, který nepřestával se válečným během nutkati na trůn český. Konečně však Matiáš nahlédl nemožnost dobytí Čech, když Turci za zády stále ho ohrožovali a tak sklonil se k míru s Vladislavem 30. září 1478.

Kníže Hynek pak držel hrad a město Kolín ještě několik roků. Však málo let potom vyšlo zboží Kolínské z jeho držení. Již 1. září 1486. postoupil král Matiáš králi Vladislavovi na sjezdu v Jihlavé právo své na Kolín, které byl r. 1476. získal, a na úplné vyplacení Kolína povolil sněm r. 1487. králi Vladislavovi obecnou berni: tak octnulo se město i s panstvím Kolínským, tedy i s vesnicemi Sv. Kateřinou, Záboří, Sv. Jakubem, Sv. Mikolášem v rukou zeměpanských. A poněvadž Nový Dvůr také dříve část paustvi Kolínského tvořil, domýšlíme se, že i berně sněmem povolené, použito bylo na vyplacení Nového Dvoru z rukou Jaroslava z Újezda a to tím více, jelikož král Vladislav s knížaty Minsterberskými, syny Jiříkovými, v Praze dne 19. října 1479. smlouvu učinil, kdež zavazuje se, že všecky dluhy krále Jiřího zaplatí.[55]) Panství Kolínskému již Nový Dvůr přivtělen nebyl a tvořil samostatný statek, náležející roku 1501. komoře české.[56])

III.

Nový Dvůr od roku 1501.—1593. Nové Dvory od roku 1593.—1679.

Z předešlého seznali jsme, že klášter Sedlecký 25. dubna r. 1421. zbořen byl; od toho času v ssutinách ležel a mnichové rozprchlí byli. R. 1454. za krále Ladislava Pohrobka vrátil se do spustlého kláštera smrti šťastně ušlý opat Theodorik, který po celou tu dobu v cizině byl se zdržoval a opraviv znovu kostel sv. Filipa a Jakuba,[57]) jal se vymahati klášteru odcizené statky, s nevelkým však prospěchem, poněvadž se větším dílem již v kolikaté ruce nacházely. Za jeho příkladem nástupcové

55) Archiv Český I. 869.

56) Schallerova topografie kraje Čáslavského.

57) Kostel ten stál vedle dvora nynější fary Sedlecké.

o neunaveni byli v této snaze,[58]) a jmenovitě král Vladislav ;elonský je v tom podporoval

Opat Klement vymohl na Vladislavovi dekret, daný v Buě v pondělí před hromnicemi r. 1501., jímžto navrátil král ıdislav Nový Dvůr, statek té doby komory České, s příslustvím (luky Kačínskými) klášteru Sedleckému, kterémuž před ıitskými válkami náležel.[59])

Vesnice Sv. Jakub, Záboří, Sv. Kateřina, Sv. Mikoláš, Konice,[60]) Církvice, Lišice, Morašice, kteréž r. 1436., aneb běn pozdější doby v zástavě byly, nebyly klášteru vráceny a ıtaly při panství Novokolínském.[61])

Nový Dvůr však při klášteře nezůstal. Nehodami rozličmi byl r. 1552. opat Jiří přinucen, v souhlasu s řeholními ıtřími, Nový Dvůr panu Hynku Martinickému z Chřenovic[62]) ıástce 1167 kop grošů a 5 denárů, vše peněz míšenských[63]) ıtaviti.

Když léta určené zástavy vypršela a nástupce opat Antoı vida, že klášter částku tu vyplatiti s to není „bez znameé škody toho kláštera, poněvadž po předku svém u veliké ıhy a zavedení kláštera a hospodářství se uvázal a přišel", ıdal „Nový Dvůr se všemi dědinami, lukami, rybníčky, poıy i s jiným se vším, co k dvoru tomu náleží, les nad Horuemi vyminujíc" ten čtvrtek před sv. Jiřím r. 1552., prostředıtvím pana Karla ze Žerotína, majitele panství Zehušického, přítomnosti pana Felixe Křineckého z Ronova na Dymokuıh a pana Jana z Násilí panu Hynku Martinickému z Chře-

---

8) Opat Jodok dostal zpět r. 1478. vyhořelé městečko Malina a vyplatil Habrkovice i polovic Horušic.

9) Kronika Sedlecká od Kapihorského a Schallerova topografie kraje Čáslavského.

0) Kobylnice, Kobylníky, jsou osady prastaré, staroslovanské, kde chováno bylo hojnost koní a to pod širým nebem, na „kobylích polích" (Zoubek „O zakládání měst v 13. století.")

1) Archiv Novokolínský lit. N. Mlýn Klejnar koupili Kolínští r. 1494. od pana Viléma a jeho manželky paní Marie z Landsteinu.

2) Rodina ta psala se dle hradu Chřenovic na Ledečsku. Tvrz ta v druhé polovici 15. století zbořena byla v občanských rozbrojích pod králem Jiřím. První předek rodiny té jest vladyka Chřen, který v rozličných listinách z roku 1195., 1207., 1233. a 1240. za svědka se uvádí. Ten vystavěl nový hrad na příkrém břehu sázavském; původně sídlel na na starší tvrzi při samém kostele Chřenovickém. — Hynek Martinický z Chřenovic měl za manželku paní Annu Maternovou z Květnic, s níž r. 1538. oddán byl; (Dačický vyd. Rezek I. 100); zemřela před r. 1558., neboť téhož roku přichází co manželka jeho Kateřina ze Šárova.

3) 1 kopa grošů míšenských rovnala se 2 kopám grošů českých a na jednu kopu míšenskou se počítalo 70 krejcarů.

novic a jeho dědicům. Ten k dlužné částce přidal 75 kop miš. grošů; koupil tedy Nový Dvůr za 1242 kopy, 4 gr. a 5 denárů.[64]

Kupni smlouva ta byla podepsána s následujícími výminkami:

1. Ku klášteru má Hynek Martinický „holého a stálého komorního platu 10 kop bez 10 grošů míšenských dávati a to ze dvoru svého dědičného ve vsi Dolanech, kterýžto dvůr má na ten čas v držení Matěj Dvouletý. Plat tento vydávati má bez všelikého zmatku a odporu s pokutou. A když by kdy který plat zadržán byl, tu ten dvůr ujme jeden komorník pražský a nad to výše témuž opatu a konventu sedmdesáte pět kop grošů hotových peněz úplně od datum této smlouvy Hynek Martinický zaplatiti povinen bude.

2. Vyminěno, aby pastviště mezi mosty u Nového Dvoru a Malínem společné bylo Malínu a Novému Dvoru a pan Martinický i jeho dědicové, aby tam svobodně a nerušeně dobytek pásti mohli, jako Malínští poddaní páně opatovi „bez překážky kněze Antonína opata a budoucích opatův a konventu kláštera Sedleckého.

3. Jestli že by témuž Hynkovi, aneb pánům držitelům Nového Dvoru kdy potřeba byla do rybníka pod Novým Dvorem vodu vésti přes též pastviště, to aby vůli měli, udělajíc sobě stav v potoce Krejnaru,[65]) a překážka žádná od budoucích opatův a držitelův kláštera Sedleckého, jim v tom činěna aby nebyla.

Však pan Hynek při jeho Milosti císařské toho hledati má, aby jeho Milost své milostivé povolení k tomuto trhu dědičnému a smlouvě dáti Ráčil, aby ve dsky zemské vložena a zapsána byla, a to když se stane, již ten dvuor se vším příslušenstvím nemá býti zápisný, ale dědičný a zpupný, a smlouvy i majestát na týž dvuor předešle svědčící, mají slavně v ně vloženy býti.[66])

Císař Ferdinand smlouvu tu také s výše psanými výminkami schválil a do desk vložiti kázal r. 1552.

Hynek Martinický od doby té na tvrzi[67]) v Novém Dvoře

64) Desky Zemské 50, B. 18.

65) Krejnar, Klejnar jest původu německého. Ve 13. století silný proud vystěhovalců přišel do Čech od Rýna. Němci ti město Kolín na Labi (Köln uff der Elben) vystavěli a jemu jméno dali. Jeden proud německých osadníků založil vesnici Starý Kolín při potoce, kterýž oni sami nazvali na rozdíl od mohútnějšího toku blízkého Labe „Kleiner“ (Fluss), z čehož utvořeno jméno Klejnar, Krejnar. (Vávra, Děje Kolína).

66) Český original smlouvy této v D. Z. 50. B. 18. — Na základě smlouvy této stalo se r. 1854. dohodnutí mezi vrchností Novodvorskou a Malínskou obcí o výkupu spolupasení; malinská obec obdržela 20 zl. odškodnění.

67) Při Novém Dvoře stála tvrz již před husitskými válkami. V seznamu,

přebýval; neboť nacházíme jej za svědka v současných listinách při koupi neb prodeji vůkolních statků,[68]) a což hlavní podává o tom důkaz, jest vlastnoruční jeho dopis, datovaný na Novém Dvoře, který jsme našli v archivu Kutnohorském.[69])

Roku 1558., tři dni před sv. Lucií, koupil Hynek Martinický „sobě, dědicům a budoucím svým“ od urozené paní Kateřiny ze Šárova,[70]) druhé manželky své, louku, která leží pod špitálskou loukou Kutnohorskou, jdouc ke klášteru.[71]) Hynek Martinický byl 16 roků majitelem Nového Dvoru († v první polovici r. 1558.) a zůstavil jej nezletilým synům z druhého manželství Karlovi, Zdenkovi a Hynkovi.

---

který r. 1534. klášter Sedlecký Ferdinandovi I. podal, uvedeny jsou statky, které klášteru náležívaly; mezi nimi nacházíme: „Nový dvůr, zámek (t. j. tvrz) a dvůr blíž kláštera ležící“. Tvrze byly při dvoře jen ze dřeva sroubené. Před husitskou válkou náležely kamenné tvrze k řídkým úkazům. Mnohá tvrz nebyla ničím více nežli stavením prostým, nízkou zdí a příkopem spevněným. V 16. století říkali tvrzím při dvořích „zámek“. Ve tvrzi mnoho místností nebylo; nějaká komora k uschování zbraně a všelijakého haraburdí, některá světnice, holubník, aneb cosi takového a v přízemí tvrdý sklep, v němž držitel sýry, pivo, víno aneb málo těch klenotův a listův, kteréž měl, uschovával. Sem se šlo zrovna otvorem, který pádnými železnými dveřmi zavřen byl. Do horních ponebí chodilo se po dřevěných schodech zvenčí přidělaných. Nebylo tu zvláštních ložnic, světnic a p., nýbrž k jídlu, ke spaní a posedění byla jediná světnice, a zemané, kteří byli uvykli prostému živobytí také více nežádali. Přestali na tom, když visely v komůrce vedle světnice kabátec aksamitový, kunami podšitý, něco šatů kmentových, rytířské odění, něco zbraně, tenata zaječí, nevod a j. Při tom se hledělo k tomu, aby měla paní stříbrný koflík pozlacený, šlo-li dobře, ještě jednu číši stříbrnou a několik prstenův. Obyčejně to bylo na každé tvrzi; neb ty a takové klenoty dědívaly se po kolika pokoleních. Služebnictva mnoho nebylo, obyčejně pacholek a děvečka; potřeboval-li zeman více lidí, měl je ve dvoře. (Prof. Sedl. „O tvrzích“ v Horníku 1881.)

68) Tak r. 1555. ve čtvrtek při památce sv. Jiří přítomen byl Hynek Martinický smlouvě, kterouž Mikuláš z Prachňan prodával Neškaredice šepmistrům k obci Kutné Hoře (Dačický I. 141, vyd. Rezek).

69) Dopis ten zní: „Císařské Jeho Mti. vzácné opatrnosti pánům hofmistru, urburéři s úřadem horním na Horách Kutných, pánům přátelům mým milým! Službu svú vzkazuji vzácné opatrnosti páni přátelé moji milí. Psaní Vaše, kteréž Jste mě učinili strany vody, kterúž já sobě na luky své z gruntu a po gruntech svých dědičných vedu, tomu jsem porozuměl. Jakž nedostatek znáte na lukách J. Mti. císařské, pána mého nejmilostivějšího, (míní se tím luka Kačinská, viz „Kačín“ str. 6) nepochybuji, že tolikéž na lukách mých znáti jej můžete. Věřte mi, že zoumyslně toho nečiním, tu vodu, že jsem na luky své pro užitek svůj obrátil; než-li, což jí kolivěk přes potřebu mou zbejvati bude, rád ji rozkáži pustiti a zdržovati ji nedopustím.

Dáno na Novém Dvoře, v úterý, v den sv. Máří Magdaleny, léta 1561.

Hynek Martinický
z Chřenovic.

Archiv Kutnohorský, odd. horní čís. 1103.

70) Kateřina ze Šárova byla dcera pana Zděnka ze Šárova na Rabsteinku, v Chrudímsku.

71) Archiv Kutnohorský odd. horní č. 1392.

Ve jménu jich spravovali Nový Dvůr Václav, Ctibor a Čeněk, starší bratří Martiničtí z Chřenovic s vlastní jich matkou Kateřinou ze Šárova[72]) do února r. 1569. a v sobotu, dne 19. března 1569. (po neděli Oculi) prodali jmenovaní bratří starší na místě Karla, Zdenka a Hynka, mladších bratří, Nový Dvůr poručníkům dětí někdy pana Karla ze Žerotína za 6000 kop grošů míšenských „s rybníky a v nich násadami, dědinami, lukami, sádkami, vrbinami, porostlinami, se vším, co k tomu statku náleželo a náleží, též těmi všemi svršky a nábytky, kteréžto věci pánům poručníkům jsou poznamenány“.[73])

Karel ze Žerotína, moravský pán z linie Strážnické,[74]) jeden z nejlepších válečníků svého času, získal sobě o zájmy rodu Habsburského veliké zásluhy, nebo za ně bojoval v létech 1529—1556. proti Maurům v Africe, proti Turkům v Uhrách i proti vzdorným knížatům německým.

Pro takové služby měl ho král Ferdinand I. ve veliké lásce a všelikými milostmi se jemu vděčil; r. 1551. daroval jemu panství Žehušické a r. 1553. propůjčil jemu zápisně i hrad Kolínský s panstvím.[75]) K panství tomu náleželi dosud vesnice:

72) D. Z. 59, D. 2. Mimo to v archivu Kutnohorském, odd. horní čís. 807. nacházíme tento dopis: „Slovútné a vzácné poctivosti císařské J. Mti. panu hofmistru a panu urburéři s ouřadem horním, pánům a přátelům našim milým! Službu svou vzkazujeme slovútné poctivosti páni a přátelé naši milí, též zdraví a při něm jiného všeho dobrého, kteréhož nám žádáte, přáli bychom Vám věrně rádi. Psaní, kteréž Jste mně i paní maceše mé jedno i druhé o nějakých škod rybníkem na lukách J. Mti. (t. j. Kačinských) zdělání a jich zbahnění učinili, (tak jakž oznamujete,) o tom my nic nevíme, žádajíc, aby skrze nás k nápravě přivedeny byly, jakž též psaní to v sobě vše šíře obsahuje a zavírá, tomu jsme porozuměli. V opravdě páni přátelé naši milí, poněvadž jakž já, tak paní macecha má v týž statek dědičné vpuštěni a jeho v držení nejsme, než toliko k spravování do jistého času, jakožto do svatého Havla příštího jest nám poručen. Odpovědi na psaní Vaše jiné Vám jaké dáti nevíme, než, když buď já neb paní macecha má, neb kdokoli jiný téhož statku dědičně v držení budem, budete-li oč chtíti dále se dopisovati, to buď při vůli Vaší. Protož Vás za to žádáme, že na ten čas mně i paní maceše mé pokoj dáte.

Dátum na Novém Dvoře ve středu, v den svatého Jiljí (1. srpna) 1568.

Václav Martinický z Chřenovic,
Kateřina ze Šárova.

73) D. Z. 59. D. 2. —

74) Byli té doby dva rody Žerotínův: rod český a moravský, kteří ani erbem, ani krví spřízněni nebyli. Čeští Žerotínové byli větví rodu Janoviců, užívajíce v erbu orlice černé v poli stříbrném a psali se dle hradu Žerotína v Žatecku. Moravští Žerotínové, z nichž výše psaný Karel ze Žerotína pocházel, nosili v erbu lva černého na třech pahrbcích v poli červeném a psali se dle hradu Žirotína v Olomúcku. Dle držeb svých dělili se ve více větví. Starožitný tento rod kvete nyní již jen o jedné větvi a záleží nyní v následujících členech: Zdeněk hrabě z Žerotína roz. 23./XI. 1812. a jeho 2 synové. Přemysl Fr. roz. 10./II. 1848. a Karel Emanuel roz. 13. srpna 1850.

75) Již r. 1537. stavové na sněmu shromáždění žádali císaře Ferdinanda I.,

Sv. Kateřina, Záboří, Sv. Jakub, Sv. Mikoláš s rybníkem, Církvice,[76]) Morašice, Lišice, Kobylnice.[77])

aby Karlu ze Žerotína za dobré a platné služby a za škody, které utrpěl, daroval ke Kolínu náležející vesnice: Sv. Jakub, sv. Mikoláš, Sv. Kateřinu, Záboří, Církvici, Morašice, Lišice a Kobylnice se vším příslušenstvím. (Schallerova topografie). To se však nestalo a darováno mu později panství Zehušické; vesnice jmenované byly mu propůjčeny pouze zápisně.

76) Církvice, dříve jmění kláštera Sedleckého, zapsána byla od Sigmunda jak již praveno, 27. listopadu roku 1420. Bohuslavovi z Doupova a později Václavu Zehušickému z Nestajova až do r. 1547., načež připadla ke Kolínu: Dvůr v Církvici držel r. 1589. Hrdibor Hrabáně z Přerubenic; od r. 1589—1593. nalézáme seděním na Církvici Mikuláše Konecchlumského z Konecchlumí. Syn jeho Adam Šimon zemřel r. 1599. a pochován jest v kostele u Sv. Jakuba.

77) D. Z. 83, J. 20. Stůjž zde popis vesnic těch při odevzdání panu Karlu Žerotínovi, sepsaný ve čtvrtek před nejsv. Trojicí l. 1553. (Z archivu Kolínského).

Ves Sv. Kateřina.

V též vsi jest osedlých lidí 16; orných polí 25 lanů. Poddaní platí úroku Sv.-Jirského a Havelského po 11 kopách 32 gr. č., dluhují roboty 90 dní, začež platí denně po 4 gr., což obnáší 4 kopy 15 gr., slepic odváděti povinni jsou ročně 90. V této vesnici jest jeden poddaný kostelník a jedna hospoda. K též vsi náleží luka, která se lidem pronajímají a průměrem ročně 10 kop 10 gr. vynášejí.

Ves Sv. Mikoláš.

Zde jest osedlých lidí 15; orných polí 12 a čtvrt lánů. Poddaní platí úroku Sv.-Jirského a Havelského po 4 kopách 49 gr. č., dluhují roboty 55 dní, začež platí denně po 4 gr., což činí 2 kopy 15 gr., slepic odvádějí 19. V téže vsi jest 1 poddaný kostelník a 1 hospoda. U vsi této jsou luka, jménem Kačinská, kteráž se pronajímají a průměrem ročně 13 kop 52 gr. vynášejí.

Ves Sv. Jakuba.

V též vsi jest osedlých lidí 15; orných polí 16 lánů. Poddaní platí úroku Sv.-Jirského a Havelského po 15 kopách 59 gr.; slepic odvádějí 50. Zde jest jeden poddaný kostelník a 1 hospoda.

Ves Záboří.

Zde jest osedlých 20; orných polí 18 a tři čtvrtě lánu. Poddaní platí úroku Sv.-Jirského a Havelského po 9 kopách 32 gr., dluhují roboty 73 dní, začež denně platí po 3 gr., což činí 3 kopy 38 gr., slepic odvádějí 74. V této vsi jest 1 poddaný kostelník a 1 hospoda.

Ves Církvice.

Osedlých lidí jest zde 10; orných polí 10 lánů. Poddaní platí úroku Sv.-Jirského a Havelského po 11 kopách 59 gr.; slepic odvádějí 21. V této vsi jest 1 poddaný kostelník a jedna hospoda. Touto vesnicí teče potok Klejnar, kdež jest splav, který od vrchnosti udržován býti má, nedaleko téhož jsou 2 mosty; jeden spravovati má vrchnosť, druhý obec.

Ves Morašice.

V této vesnici jest osedlých lidí 11; orných polí 8 a půl lánu. Úroků Sv.-Jirského a Havelského 5 kop 58 gr. 2 den. Poddaní dluhují roboty 34 dní, začež platí denně po 2 gr., což činí 1 kopu 8 gr. Slepic odvádí se 34. U této vesnice jsou lesy, kdež za prodané dříví se as 10 kop gr. č. trží.

Ves Lišice.

Osedlých lidí jest 9, orných rolí 6 a tři čtvrtě lánů. Poddaní platí úroku celoročního 7 kop 57 gr. roboty dluhují 25 dní, zač po 2 gr. denně

Na jmenovaných vesnicích, dvorech a některých pozemcích, jmenovitě Kačínských lesích, pastvinách, řekách, na rybnících Jakubském, Mikolášském, Outěžalu a jiných rybnících na výchov a plemenění, mlýnu Třebešickém a pozemcích kostelních v těchto vesnicích upsal jmenovaný pan Karel ze Žerotína své manželce Veronice[78]) rozené Trčkové z Lípy 5000 kop grošů pražských daru jitřního.[79])

platí, což činí 50 grošů. Slepic odvádějí 25. V této vesnici jest jedna hospoda.

Ves Kobylnice.

V též vsi jest osedlých lidí 10, orných polí 7 lánů. Poddaní platí celoročních úroků 7 kop 12 gr. 2 den. Hospoda jest zde jedna. U vesnice této jsou lesy, z nichž užitek se ročně na 10 kop počítá.

Mlýny.

Třebešický mlýn nese úroku Sv.-Jirského a Havelského po 2 kopách.

Luka.

Horníci Kutnohorští drží a užívají luka na Kačínách, kteráž jim v užívání zůstati mají tak dlouho, pokud pan Karel ze Žerotína výše psané vesnice zápisně držeti bude a platí ročně úroků 21 kop 15 gr. Mimo ta jsou ještě jiná luka jménem Kačínská, z nichž něco zdejší poddaní, něco cizí lidé užívají a ročně úroků 6 kop 31 gr. platí.

Rybníky.

Sv. Jakubský, Sv. Mikolášský, Outěžal, Haltýřík. Do těchto čtyř rybníků může dáno býti násady 450 kop. Zvláště jest rybník Třebešický, do kterého obnáší násada 35 kop. Poznam. Tento rybník jest spuštěn a místo něho jest rybník Vrabcovský; pak jest ještě jeden rybník nad Církvicí, do něhož se trdelní ryby nasazují; sluje „Utopenec".

Ku vysvětlení výše psaného popisu podáváme tuto následující:

a) Člověk poddaný byl na gruntu panském pod platem a pod úrokem, ale jen do vůle pánovy. Arciže po rodičích synové a po synech vnukové na témž gruntu zůstávali, ale nebyl-li pán s kým spokojen, buď že byl nepokojný, nedbalý, k placení nestatečný, nebo že počínalo se mu trochu dobře vésti, jmenoval mu pán čas, do kterého by se měl z panství vyprodati anebo jinému gruntu svých něco odprodati.

b) Dle zvyku ustáleného znamenalo „osedlý člověk" as tolik jako nyní sedlák statek mající neb láník. V počtu „osedlých" nejsou tedy vřaděni mimo šlechtu a duchovenstvo chalupníci, pak všichni, kteří se prací rukou živili, čeládka a chudí lidé.

c) 1 lán polí jsou 64 jitra.

d) Kostelníci sluli správci jmění kostelního; sluli též kostelní otcové. Měli dohlídku nad nádobím (a poklady kostela a nad důchody a vydáním. Vrchnosť jmenovala vždy z přifařených jistý počet kostelníků.

e) V století 16. bylo na všech panstvích zvykem odváděti vrchnosti slepice, kachny, husy atd.

78) O svatbě píše Dačický I. 78: R. 1550. v neděli masopustní p. Karel ze Žerotína měl svatbu v Praze, pojímaje k manželství pannu Veroniku, dceru Mikuláše Trčky z Lípy; († na Veliši r. 1540.) potom, v první pátek postní přivezli mu ji na Zehušice slavně s nemalým nákladem.

79) Dar jitřní (Morgengabe) jest dar, jejž muž manželce své slíbí, že jí ho dá prvního jitra. Dar jitřní jest původu německého; již zákonník císaře Ludvíka naznačuje dar jitřní „als ein Gut, das der Frau um die höchste Ehre, die ihr Gott gegeben, geschenkt wird". Za prvních časů dával se dar jitřní pouze pannám, později však i vdovám, které na novo v manželství vstoupily.

Později jí k těmto 5000 kopám ještě 750 kop grošů praž. přidal, což od císaře Ferdinanda I. potvrzeno bylo.[80])

Pan Karel ze Žerotína umřel při dvoře císařském r. 1560. a zůstavil mimo vdovu Veroniku († 12. února 1567.) dceru Alenu, provdanou za Karla z Říčan a nezletilé syny Karla, Jana Lukáše, Kašpara Melichara a Jana Jetřicha. Těmto dědicům prodloužil císař Ferdinand zápis na panství Kolínské do druhého pokolení, a usnešením sněmu zemského r. 1561. povoleno jim bylo učiniti náklad 1000 kop gr. č. na opravu sešlého hradu Kolínského.[81]) R. 1562. dne 4. března dal císař Ferdinand I. Janu Lukášovi, Kašparovi Melicharovi a Janovi Jetřichovi, nezletilým tehda ještě bratřím ze Žerotína zápisné zboží Zdechovice za zpupné a vlastní.

Karel ze Žerotína, nejstarší ze synů výše jmenovaných, držel Nový Kolín, a měl okolo r. 1580. s měšťany Kolínskými pro plavební struhy[82]) rozepři po delší čas; zemřel 1588. a pochován jest na Kolíně.

Ostatní bratří došedše let svých, rozdělili se o dědictví své takto: Jan Lukáš ze Žerotína vzal sobě Zdechovice a nově přikoupený Nový Dvůr; měl za manželku Annu ze Smiřic.[83])

Však Nový Dvůr velice zadlužil a proto vedle nálezu soudu nejvyššího purkhrabství prodali r. 1588. v úterý po rozeslání apoštolů Jaroslav Vchynský, místokomorník s Janem Hejmonem, komorníkem Nový Dvůr se vším příslušenstvím, ovčínem stodolami chlévy, stájemi, se vším stavením, zahradou naproti témuž dvoru a pastviště u něho plotem ohrazené až k rybníku Novodvorskému atd. Piramovi Kapounovi ze Svojkova a na Ploskově[84])

80) D. Z. Quatern zahnědlé barvy z r. 1557. A. 30.

81) Vávra, děje Kolina. Schaller, topografie kraje Kouřimského.

82) Žerotín založil totiž na gruntech Starokolínských dokonalou soustavu plavebních struh 10—12 kroků širokých, a to z Labe od Bašty ke St. Kolinu, odtud napříč přes potok Klejnar k rybníku Sakmanu a dále pod samý Kaňk; po těch struhách, jichž patrným zbytkům po dnes „šifovka“ říkají, plaveny byly dřeva a špalky pro potřebu Kutné Hory, při čemž Žerotín měl značný užitek, Kolínští však velikou škodu; neboť pro ty struhy zatopily se městské grunty u St. Kolina, louky se zbahnily, v lesních porostlinách dříví podehnívalo a zasýchalo, a rybník Sakman, v němž město kapří násadu chovalo, stal se nepotřebným.

83) Anna ze Smiřic koupila r. 1585. Lorec u K. Hory; za to prodal Jan Lukáš, jenž tehdy na Nov. Dvoře seděl, smlouvou dne 30. října 1585. Zdechovice (krom Horušic a Kojetic) Hynkovi Vrabskému ze Vrabí za 12.500 kop grošů č. Jan Lukáš zemřel na Lorci u K. Hory v pátek po sv. Filipu a Jakubu 1588.; pochován v Kolíně n. L. vedle otce svého.

84) Kapounové ze Svojkova psávali se prvé z Kačice a připomínají se ponejprv v 15. století. Praotec jest Ctibor ze Svojkova a z Kačice, kterýž podepsal r. 1452. smlouvu a zápis, kterým volen jest Jiří z Poděbrad za správce království Českého. Zde zmíněný Piram z Kapounu byl syn Jindřicha Kapouna ze Svojkova a držel ves Slovač; rozen r. 1560., † 1592.

v sumě hlavní 400 kop česk. s úroky 204 kopy 42 groše 3 denáry. Ale již téhož roku 1588., ve středu po stětí sv. Jana postoupil Piram Kapoun ze Svojkova práva svého bratru Jana Lukáše z Žerotina panu Kašparovi Melicharovi ze Žerotina.[85])

Jan Jetřich zdědil po strýci Bernardovi Strážnici; byl ženat ponejprv s Alenou z Ronova, po druhé s Eliškou Slavatovnou. Zemřel 1599. v 43. roce věku svého.

Kašpar Melichar ze Žerotína, pán Nového Dvoru, držel po smrti Karla ze Žerotína také Kolín; měl první manželku Alžbětu ze Šleinic, která mu na Novém Dvoře zemřela;[86]) druhou Elišku z Valdsteina,[87]) kteréž r. 1597. v úterý po sv. Vítě na Nových Dvorech a Ovčářích při svatbě 10.000 kop míšenských věnoval.[88])

R. 1591. vyvadil císař Rudolf II. panství Kolínské z rukou pana Kašpara Melichara ze Žerotína a je se statkem Libenickým svými hejtmany spravovati dal.[89]) Hned po vyvazení panství Kolínského z rukou p. Kašparových, žádal týž stavy království Českého za přímluvu, aby mohl vesnice Sv. Kateřinu, Sv. Mikoláš, Sv. Jakub, Záboří, Církvici, Morašice, Lišice, Kobylnice, které otec jeho pro zásluhy své zápisně držel, v dědictví své uvésti, což stavové na sněmu roku 1593. shromáždění a císař Rudolf II. mu povolili.[90]) I spojil vesnice ty s Novým Dvorem a tím učiněn počátek panství Novodvorského, a od roku 1593. nacházíme v listinách již ne „Nový Dvůr" (Novam villam), nýbrž Nové Dvory (Novas villas), zajisté pro přírůstek jmenovaných vesnic a dvorů. Jméno Nové Dvory přešlo pak i na vesku, která délkou času kol Nového Dvoru povstala. Již rok před tím (r. 1592) přikoupil také k Novým Dvorům Ovčáry.

Však dosud nebyly zmíněné vesnice mu v desky vloženy co majetek jeho. Proto žádal r. 1608. opět stavy království Českého, by mu u císaře vymohli zápis do desk na jmenované vesnice. Bylo mu to od stavů povoleno mimo Morašice s tím, co k nim náleží a některé kusy lesů v Záboří a rybníček Korutický,[91]) a r. 1611. v sobotu, v den sv. Jiří uvedl císař Rudolf II. „pro služby někdy Karla, otce jeho na Novém Kolíně", vesnice Sv.

85) D. Z. 24, F. 3.

86) R. 1597. zemřela na Nových Dvořích pí. Alžběta ze Šleinic, manželka p. Kašpara Melichara ze Žerotína a v městě Kolíně nad Labem v kostele hlavním jest pohřbena; byla to paní dobrotivá. (Dačický II. 59).

87) R. 1598. pojal Kašpar Melichar z Žerotína Elišku, pannu šlechtičnu z Valdsteina; (Dačický II. 63) byla to dcera Václava Štěpanického z Valdsteina na Lomnici a Tuří a Elišky z Martinic.

88) D. Z. 128, K. 17.

89) Vávra, děje Kolína.

90) Archiv musejní.

91) Archiv musejní.

Jakub, Církvici, Záboří, Kobylnice a Lišice se vším příslušenstvím jemu ve zpupné dědictví.[92])

Kašpar Melichar ze Žerotína bydlel na Nových Dvořích,[93]) kdež sobě z bývalé tvrze Martinické zámeček, as v místech nynějšího Novodvorského zámku vystavěl.[94]) Hlavní vchod a průčelí zámku byly ke Kutné Hoře.

Však brzy po vystavení zámku stihlo Nové Dvory neštěstí. V úterý v noci 8. máje 1607., v den sv. Stanislava vyhořely Nové Dvory. Oheň vyšel z pivovaru[95]) neopatrností sládků. Bylo ale brzy zase vystaveno.[96])

Žerotín držel na Nových Dvořích na doby tehdejší dvůr dosti stkělý. V služebnictvu jeho byly i osoby stavu šlechtic-

92) D. Z. 135, G. 12.

93) R. 1608 vdával na Nových Dvořích dceru svou Apolenu za pana Bohuše Zástřizle do Moravy; druhá dcera jeho Anna byla provdána za Diviše ze Žerotína na Židlichovicích. (Dačický II. 104).

94) Část nynějšího zámku „ve věži“ zdá se býti zbytkem sídla Žerotínova; neboť víme, že bylo části starého zámku při stavbě nového použito. — Za času bydlení Žerotínů na Nových Dvořích charakteristická jest žaloba Kašpara Melichara a syna jeho Jana na příbuznou jejich Elišku ze Žerotína. Pan Petr ze Švamberka oblibiv si totiž Elišku „z vůle a vnuknutí Pána Boha a radou přátel svých“ dostal od máteře její Lidmily Žerotínské z Kolovrat přátelskou odpověď, že ona mu dceru svou ke stavu manželskému zamlouvá. Dle tehdejších zvyků měl ženich skrze přátely své další žádosť vložiti, aby mu den k dodání nevěsty, také potvrzení správcem církevním a veselí svatebního jmenován byl, tak aby ten „křesťanský skutek“ dokonal. Avšak mezi tou námluvou dovezena Eliška při času Sv. tří králův r. 1604. do Olomouce a tu oddána 10. ledna s Ladislavem Berkou z Dubé, vdovcem. Nesnadno uhodnouti lze, co máteř i dceru k tomuto spěšnému obratu mysli pohnulo, ale to jest jisto, že nejen zklamaný námluvník, nýbrž i přátelé nevěstiny se nad svatbou tou velice pohoršili. Petr stěžoval si u císaře Rudolfa, že jej Lidmila nejen k nemalým útratám a škodám, nýbrž i k posměchu a zlehčení osoby jeho přivedla. Kašpar Melichar, a Jan strýci ze Žerotína na Nových Dvořích podali císaři suplikaci (r. 1604. 22. května) oznamujíce, kterak Eliška bez vůle a rady jejich, jako nejbližších strýců krevních, se vdala a že to na zlehčení a potupení rodu jich bez jich vědomí učiniti neměla. „Nebylo“, praví v tom spise „veselí svatebního, smluv svatebních, žádný ji nedodával, jak se ten chvalitebný způsob a řád od starodávna všudy mezi stavem panským a rytířským zachovává, než vstala od stolu, šla s pánem k oddavkám a potom do komory, což s žádnou pochvalou naší býti nemůže. Jest pak posměšně a potupně o těch oddavách dotčené paní Elišky, strýně naší, mezi lidmi na Moravě mluveno a tomu se posmíváno“. Císař podal stížnost strýcův na soud zemský, rozkazuje, aby strany sročil, je pořádně vyslyšel a dále se v tom spravedlivě zachoval. Následkem toho povstalo mezi stranami časté dopisování, a na počátku roku 1605. přišlo již k zášti, tak že posýláno mezi nimi drahně cedulí a všelijakých osvědčování. Paní Lidmile dopisovali strýci z Nových Dvorů dne 10. ledna 1605. pro toto „neobyčejné a nepříkladné oddávání“. Konec pře té stal se asi narovnáním a smlouvou, jak to zvykem bylo u starých Čechův. (Z archivu Třeboňského, prof. Sedláčka „Hrady a zámky“.)

95) Pivovar ten stál v místech, kde jest nyní dvůr hospodářský.

96) Dačický II. 101. vyd. Rezek.

kého.[97]) Kašpar Melichar ze Žerotína byl císaře Rudolfa II. kraječem, hejtmanem kraje Čáslavského, radou soudu dvorského a komorního, a přichází často na sněmích a v jiných jednáních.

Na místo krále Rudolfa, zádumčivého a časem chorého na mysli, hleděli rady bratra jeho Matiáše, pána svého a tudy sebe povznésti k panství. R. 1608. sebral arcikníže Matiáš pole proti císaři a vtrhnul nejprv do Moravy a pak do Čech, rozepsav ke dni 4. máje 1608. sněm do Čáslavě, aby se stavy o záležitostech svých rokoval.

Přívrženci Rudolfovi již v Jihlavě se o to pokoušeli, zda by je smířiti mohli, ale při něm na ten čas nic více nezjednali, jedině to, že sněmu ke 4. květnu do Čáslavě rozepsaného až do 14. dne poodložil.

Ač císař přikázal mu opět po kardinálu z Ditrichšteina, že ve všem všudyž žádost jeho naplniti chce, aby se jen dále do země s lidem svým (jehož pokládali býti do 25.000) nepodával; on však nedbav, 4. května přitáhl k Německému Brodu, a na zejtří podal se k Čáslavi. Z Čáslavě hnul se a zastaviv se na Nových Dvořích u Kašpara Melichara ze Žerotína, (nebo tu při sobě arcikníže dva pány moravské z Žerotína měl) dal se dáleji.[98]) Když se konečně Matiáš s Rudolfem dohodnul o nástupnictví v Čechách, strojil se k odjezdu z Čech. Událost ta uvítána od lidu s velikou radostí, neboť žoldnéři Matiášovi páchali takové nezbednosti, že po celé zemi šířila se proti nim zášť a nenávisť. Nejhorší pověsť zjednali si uherští jezdci, kteří jako kobylky vše ničili, kam zapadli. A poněvadž Čechové měli dostatek příčin nevěřiti žoldnéřům ani jich vůdcům a Matiášovi, ustanovili dne 28. června 1608. zvláštní komisaře, kteří by ten zdivočilý lid vyvedli ze země, aby při tom obyvatelstvo země České netrpělo. Houfu uherskému dáni za komisaře Kašpar Melichar ze Žerotína na Nov. Dvořích, Václav Budovec z Budova, Fridrich z Bílé, Jiří Vratislav, Jan Štampach a Vilém Trmal. Vojsko to vedeno bylo komisaři přes Nové Dvory k Přelouči.[99])

Na sněmu držaném 5. června 1617., na kterémž ustanoven býti měl nástupce císaře Matiáše, hlasoval Kašpar Mel. z Žerotína, co rada soudu dvorského a komorního, pro předlohu královskou, kterou ustanovoval se Ferdinand II. za krále českého,

97) R. 1617. v neděli po památce na nebevstoupení Páně zemřela na Nov. Dvořích pí. Barbora, vdova po nebožtíku panu Mikulášovi Alexandrovi Rodovském z Hustířan, hofmistryně paní Žerotínky; Němkyně byla. (Dač. II. 172.) — R. 1625. v neděli, den pam. sv. Bartoloměje, apoštola, 24. dne měsíce Augusta měl na Nových Dvořích u p. Kašpara Melich. ze Žerotína svatbu p. Jaroslav Hrabáně z Přerubenic, pojav za manželku pannu Beatrix, rozenou Baudyssovnu ze Slezska, jenž tu na Nových Dvořích u paní Žerotínové ve „fraucimoru“ (komonstvo ženské) zůstávala. (Dač. II. 259.)

98) Dačický I. 351.

99) Českomoravská kronika.

kdežto rozhodně česká strana „podobojích“ tvrdila, že Čechové krále si voliti právo mají. Ale po vyhození král. místodržících s okna (1618.) přestoupil ku straně protestantské, aby nemusel býť počítán k nepřátelům stavů. Patrno, že Kašpar Melichar ze Žerotína v nepokojných dobách tehdejších držíval se stranou tou, která byla v převážné většině; jakmile ale pozoroval, že by strana ta nepronikla, opustil ji.

Když po bitvě bělohorské (1620.) účastníci povstání trestáni býti měli, nalezáme také mezi nimi Kašpara Melichara ze Žerotína.[100]) Měl totiž do dalšího rozsudku domácím vězením opatřen býti; byl ale na přímluvu knížete Lichtensteina, tehdejšího místodržícího ponechán na svobodě. Nejspíše Lichtenstein seznal, že by mu dobrým pomocníkem býti mohl u provádění záměrů jeho. A vskutku nacházíme pána na Nových Dvořích co komisaře, jenž poslán byl s Rudolfem Trčkou z Lípy a na Opočně, do krajův Čáslavského, Chrudimského, Hradeckého a Kouřímského k jednání s obyvateli týchž krajův, i také městy, o půjčku peněz císaři na další vedení války proti protestantům.[101]) Měšťanům Kutnohorským, kteří se konfesse české drželi, ukazoval se opět býti horlivým jich přívržencem a podporoval je na oko v tom, aby mohli za nového arciděkana zvoliti si kněze Cypriána Pešinu Žateckého, což od známého mincmistra Vil. Vřesovce zakázáno jim bylo, poněvadž prý „kalvinismem“ nakažen byl.[102])

Tento kněz Cyprián byl farářem u kostela Námětského v Hoře Kutné, byl v K. Hoře oblíben a Kašp. Mel. z Žerotína stavěl se býti jeho příznivcem.[103]) Dačický z Hesslova vypravuje, že toho času, když hádky o arciděkana byly, jel týž kněz Cyprián Pešin s Kašparem Mel. z Žerotína přes pole. Tu byli pojednou od loupežných vojáků obklíčeni, při čemž týž kněz Cyprián od nich mocí vzat a sbit jest, do Chrudímě dopraven, odtud pak na Choltice dovezen, kdež se jim nemalou sumou vyplatiti musel.

Pozoruje-li se událost tato, jest s podivením, že by se při té příležitosti panu Žerotínovi též něco podobného nepřihodilo, alespoň Dačický více neudává; uvážíme-li ale, že pan Žerotín

100) Dějiny konfiskace po r. 1618. od Tom. Bílka.

101) Manželka Kašp. Mel. z Žerotína půjčila po bitvě bělohorské k potřebám válečným 55.400 kop. miš., začež jí roku 1623. zástavou postoupen byl statek Sion a ves Vidice u Malešova. R. 1627. nařídil ale císař, aby statek ten dán byl jezuitům k založení kollegia v K. Hoře; však k opětné žádosti Žerotínové, která z dotčené půjčky 10.000 kop slevila, prodán jí byl dědičně beze všech závad dne 30. dubna 1631. za 63.500 kop míš. (Děj. konfiskace str. 16.)

102) Kašp. Mel. z Žerotína měl v Kutné Hoře dům; též jeho manželka tam dům měla.

103) Persekuce K. Hory po bitvě bělohorské od P. M. Veselského.

p. mincmistrovi Vřesovcovi, známému to tyrateli Kutnohoranů, u provádění jeho zámyslů velice se potřebovati dal,[104]) nedá se jiného domnívati, než-li že týž kněz Cyprián nejjednodušším spůsobem odstraněn býti měl.

Ač byl Žerotín náboženství protestantského, byl k Jesuitům kutnohorským velice štědrým a dceru svou Jesuitům na vychování dal,[105]) k čemuž ovšem — jak Schaller vypravuje, manželka jeho Eliška z Valdsteina mnoho přispěla a když roku 1629.[106]) umřel, přestoupila ona k církvi katolické. Pravdě podobnější by ale bylo, že sám i Žerotín hned po roku 1621., ku katolické přestoupil, a ne-li po r. 1621., tedy jistě po vydání cís. rozkazu ze dne 31. července r. 1627., v němž vysloveno bez výminky, že každý, když by nechtěl přijmouti náboženství katolické, zemi opustiti má. Lid obecný zakoušel od p. Žerotína pro sebe menší přestupky krutá pronásledování.[107])

---

104) Bylť Vilém Vřesovec 2. ledna 1623. od Kašpara Melichara z Žerotína, jménem knížete Lichtensteina v úřad mincmistrovský uveden.

105) Vychování dětí v katolictví bylo přísně nařízeno v Čechách, i na Moravě po bitvě Bělohorské.

106) Schaller píše, že zemřel r. 1624. Považíme-li ale, že Jesuité teprv 1. ledna 1625. do Hory Kutné uvedeni byli, a že Dačický ještě roku 1628. pana Žerotína připomíná, položili jsme rok úmrtí 1629., jelikož pak později nikde více nepřichází.

107) V archivu Kutnohorském (Pam. kniha od r. 1591., pak listiny č. 4618/1234 a kopiář souvěký) dočítáme se nevelmi pěkných věcí o něm. Roku 1591. žaloval na Horách Kutných jakéhos Jiříka Standu, poddaného p. Herouta Kafky z Říčan, že ročně s třemi děvečkami z domu jeho se vykradl, pět stříbrných lžic kradených od nich přijal, pánu svému se zpronevěřil a s ženským pohlavím, an manželka má po světě se potuluje. Jiřík Standa byl ku přání Žerotínově mučen, aby se přiznal, a konečně chtěl Žerotín, aby Jiřík Standa o hrdlo připraven byl. Rada a šepmistři, ač by rádi mocnému pánu něco k vůli udělali, přece 12. června rozhodli, že na Jiříkovi nic těžkého se vyhledati nemohlo, krom toho, že od těch děveček kradené věci přijal a v Praze je prodal; mimo to něco takového nešlechetného, „jak Pán jej obviniti ráčí“ na něm neshledali. I praví, dále: „Pro první přestupek byl již v Praze vězněn a pak i v Hoře těžké trápení trpěl a tak pokuty i odměny dosti nesl. Z těch příčin se týž Jiřík Standa od dalšího trestání osvobozuje a při hrdle zanechává“. Žerotín však s rozsudkem spokojen nebyl, appelaci podati oznámil, aby jen Jiříka ve vězení držeti mohl. Jiřík Standa podal pak z vězení poníženou suplikaci Rudolfovi II., králi českému, stěžuje sobě takto: „V. C. M.! Jaká se mi nemalá stížnosť děje od urozeného pána Kašp. Melichara ze Žerotína, jsoucí já od něho dán do těžkého vězení šatlavního, rozkázal mne velice ztrápiti po třikráte, tak že jsem skrze takové trápení o zdraví své přišel; nebo to chce pan z Žerotína, abych k smrti ortelován byl, nechtíce na spravedlivém nálezu pánů šepmistrů přestati. Sedm a třicet týdnů uplynulo od doby, kdy slíbil appelaci podati, mne však chudého člověka, davši mne po třikráte velice ztrápiti o zdraví mé nevinně připravil a v tom těžkém vězení drží hladem, zimou a všelikými neřestmi; tomu porozumívám, že k tomu směřuje, abych v tom vězení umřel. V. C. M. ve vší mé poníženosti pokorně pro Boží milosrdenství prosím, Rač nade mnou nebožátkem chudým a velice ztrápeným Svou milostivou císařskou ruku milostivě držeti a panu Kašparu Melicharu z Žerotína

Pokud držel Kolín, měl pan Žerotín s měšťany kolínskými ;avičné spory a mstil se jim všelijakým bezprávím.[108])

Kašpar Melichar ze Žerotína měl s první manželkou syny na Lorence a Karla a dcery Apolenu, provdanou za Bohuše střízle v Moravě a Annu, provdanou za Diviše ze Žerotína Židlichovicích;[109]) s druhou manželkou Eliškou z Valdšteina lodil syna Dětřicha[110]) a dceru Elišku Polixenu. Jan Lorenc mřel. r. 1620., jak se podobá bezdětek. Karel byl nějaký čas i dvoře příbuzného svého p. Karla st. z Žerotína, avšak po 1613. nepřipomíná se více. Dětřich byl toho času za hranicemi , studiích s jinými Moravany, a jmenovaný pan Karel st. Žerotína pomáhal penězi na jeho vychování. Týž přichází tom často mezi pány moravskými v létech 1618—38,[111]) kdež otci držel panství Strážnici.

Roku 1628. v pondělí po sv. Duše, t. j. 21. července prodal asp. Melichar ze Žerotína Nové Dvory se všemi vesnicemi, ž tvrz Ovčáry, manželce své Elišce z Valdsteina na Lomnici 70.000 kop míš.[112]) Eliška z Žerotína, roz. z Valdsteina odzala Nové Dvory dceři své Elišce Polixeně Žerotínové; tato ovdala se za Petra Voka Švihovského z Riesenberka[113]) cís du a soudce zemského království Českého; zplodila s ním a syny: Bedřicha Kašpara Evseba Švihovského (roz. 1626.) Ferdinanda Karla (roz. 1630.), mimo ty dceru Elišku.

Eliška Polixena Švihovská, roz. Žerotínova, zemřela r. 1640.

Tak byly Nové Dvory v rukou Žerotínů 71 rok (od roku 69.— 1640.) Před smrtí svou rozdělila panství tak, že jedna

milostivě poručiti, aby mne chudého člověka již více vězením ani ničím jiným nestěžoval". I nařídil císař Rudolf 21. květ. 1592. — po vyslechnutí šepmistrů — aby Jiřík Standa propuštěn byl.

8) Vávra, děje Kolína.

9) Jan Diviš z Žerotína, komorník arciknížete Maxmiliána, hejtman kraje Brněnského, postoupil vkladem roku 1616. dne 18. května všech statků svých manželce své a zemřel. Anna nechtíc panství držeti, učinila oň toho roku 3. června smlouvu s Karlem st. ze Žerotína a upustila od svého nápadu na Brandýs. I Kašp. Melich. z Žerotína se 8. října 1616. veškerého nápadu po dceři odřekl a jej na Karla přenesl. (D. Z. 21. N. 14—17).

0) 23. pros. 1583. svolili šepmistři Kutnohorští, aby arciděkan Kutnohorský směl p. Kašp. Mel. z Žerotína pokřtíti syna. (Archiv Kutnohorský).

1) Nauč. Slovník X. a XI.

2) D. Z. 143, B. 27. a D. Z. 295, D. 23.

3) Švihovští z Riesenberka pocházejí ze slavného a staročitného kmene Drslaviců, znaku poloutrojříčí; takto pojmenován byl od hradů jemu náležejících. — Poslední mužský potomek rodů Švihovských z Riesenberka byl Ferdinand Václav, svob. pán Švihovský z R. † 1720. stár teprv 22 let; pochován u sv. Jiljí v Praze; jeho sestra byla Barbora, († 1752) provdaná hraběnka z Věžník, o níž později bude řeč.

polovice dostala se jejímu manželi Petrovi Vokovi Švihovskému z Riesenberka,[114]) druhá pak polovice 3 dětem.

Poslední vůlí ze dne 24. ledna 1642. (vepsanou do desk 28. dubna 1642.) odkázal Petr Vok Švihovský svou polovici Nov. Dvorů nejstaršímu synu svému Bedřichovi Kašparovi Eusebovi, tehdy 16 let starému.[115]) Petr Vok zemřel r. 1642.

Roku 1652. rozdělili se bratří a sestra mezi sebou v ten spůsob, že ze všeho užitku nejprvé polovice od otce připadla Bedřichovi (k jeho polovici připadly Ovčáry) a druhou polovici rozdělili na 3 díly. R. 1653. odkoupil však Bedřich podíl bratra Ferdinanda a sestry Elišky, provdané Černínové, a stal se opět úplným pánem panství Novodvorského. Byl též pánem na Příchovicích a Přesticích a král. mundšenkem; zemřel 19. listopadu 1654. (v stáří 28 let) a pochován byl v kostele ve vsi Sv. Jakuba, kdež má náhrobek. Zanechal 3 dcery: Marii Alžbětu, Johannu Polixenu a Annu Marii.

Soudem zemským ze dne 12. prosince 1654.[116]) zřízena byla poručnicí jejich matka Marie Monika, roz. Waldsteinová, († 1666.) která Nové Dvory své nejmladší dceři Anně Marii odkázala. V její nezletilosti ujala Nové Dvory Marie Alžběta, která 15. ledna 1667. uvedena v dědictví Nových Dvorů a zároveň ustanovena poručnicí nezletilých sester svých Johanny Polixeny a Anny Marie.[117])

Anna Marie, též paní na Zahrádce a Komorním Hrádku, provdala se později za blízkého příbuzného, hraběte Karla Ferd. Valdsteina, pána na Doubravici, Svijanech, Mnichově Hradišti, Loučeni (roz. 1634), a dne 6. července 1674. Nové Dvory s pustinami v Nov. Dvořích a poněkud vystaveným zámkem v N. Dvořích, s dvory v Nov. Dvořích, Církvici a Sv. Mikoláši, nově zřízenými a jinými pustými dvory, se všemi staveními, s vesnicemi Nov. Dvory, Morašicemi, Záboří, Sv. Jakubem, Církvicí, Lišicemi, Kobylnicemi a Sv. Mikolášem, s osetými i neosetými polemi, rolemi všemi, lukami, porostlinami, štěpnicemi, zelnicemi, chmelnicemi a jinými zahradami, ovčírnami, sladovnami, krčmami a hospodami od starodávna zřízenými, pustými kovárnami, masnými krámy, cihelnami, nově zřízenými, jakož i pustými mlýny, pilami, osazenými i pustými rybníky, s kouskem Labe, s vodami, potoky, rybním právem, s prameny, studnami, pustinami, lesy, pohořím, honitbou, pastvinami, dobytkem, farou a filial. kostelem s celou kolátúrou, s osedlými na tom panství a neosedlými, kteří

114) D. Z. Quatern trhový 3., zelený, D. 2.

115) D. Z. 147, N. 5—10.

116) D. Z. 113, K. 20.

117) D. Z. 114, K. 14

ze svých gruntů utekli, vyjímaje ty, které prodávající vyjmula, — prodala za 95.000 zl. i s klíčným (1 zl. po 60 kr.) hrab. Ferd. Maxmiliánovi Kaunicovi na Velké Meziřičí.[118])

Hrabě Ferdinand Maxmilián Kaunic prodal však již po 3 létech, v pátek po nanebevstoupení Páně, t. j. 28. května 1677. Nové Dvory s výše udaným příslušenstvím hraběti Janu Kašparovi z Montani za 115.000 zl. rýn. i s klíčným.[119]) Než i tento nepodržel je dlouho, neboť již r. 1679. koupil Nové Dvory s příslušenstvím baron, později hrabě Věžník, pán na Třebešicích, Zdechovicích, Modletíně, Vrbici, Zbislavi atd.[120]) Ten připojiv k Novým Dvorům Třebešice, Radvančice a Hetlín, stal se nejen zakladatelem a zvelebitelem panství Novodvorského, nýbrž též města Nových Dvorů, jak později vypravováno bude.

Ovčáry.

Ovčáry tvoří s Novými Dvory jednu politickou obec a i dvůr zdejší spojen s panstvím Novodvorským; nebude tedy od místa, když o osudech Ovčár blíže promluvíme.

Místo toto, zajisté starší Nových Dvorů, bylo též od klášterníků Sedleckých založeno, a má své jméno od ovčínu, zde pro potřebu klášterní zřízeného. Před husitskými válkami postavena zde dle tehdejšího způsobu tvrz dřevěná[121]), která však délkou času (do r. 1558.) úplně spustla.

Tvrz i s veskou náležela jako Nový Dvůr klášterníkům Sedleckým až do válek husitských[122]), byla, jak již praveno, majestátem císaře Sigmunda ze dne 18. listop. 1436. zapsána knězi Bedřichovi ze Strážnice, jemuž r. 1453. král Ladislav Pohrobek k 3000 kopám, které měl na Kolíně, Novém Dvoru a Ovčářích nových 3000 zl. uherských připsal. Po smrti Be-

118) D. Z. 391, E. 14. Svědkové té koupi byli: Jan Bedřich z Waldšteina, druhý biskup Královéhradecký (roz. 1644., jmenován biskupem r. 1668., nastoupil biskupství to teprv 1674.; povolán za arcibiskupa Pražského r. 1675.) a Lambert Fr. Harrach.

119) D. Z. 392, T. 12.; 1 zl. rýnský měl 60 kr.; co do ceny neb hodnoty peněz položiti lze jeden zlatý rýnský na roveň nynějším pěti a více zlatým r. č.

120) D. Z. 394, B. 3.

121) Tvrz kamennou počal stavěti teprvé Jan Balbín z Vorličné po r. 1563. Tvrz ta stála v místech, kde nalézá se nyní pivovar. R. 1878. při bourání špejcharu, kterýž ze zbytku tvrze postaven byl, nalezeno zde více pískovcových sloupů, zbytku to tvrze, v hlavní zdi zazděných.

122) Opat a konvent kláštera Sedleckého zapsali na dvoře a dědinách v Ovčářích Václavovi Prennarovi, měštěninu „u Hory" a jeho dětem i budoucím 14 kop gr. platu ročního. Zápis ten okázal r. 1454., když opět řád zemský obnoven byl, Jan z Lobkovic. (Archiv č. II. str. 460.)

Jiřího ze Strážnice nalezáme Ovčáry s Novým Dvorem v rukou Jiřího Poděbradského. V těžkých válkách, které Jiřímu vésti bylo, zastavil Jiří mnoho statků rozličným osobám. Také i Ovčáry zapsal Mikuláši Křeléři, nákladníku na hory (kverkovi) v Hoře Kutné, kterýž je postoupil Martinu Hamerníkovi, taktéž nákladníku hornímu. Martin Hamerník prodal pak Ovčáry se vším, což ve dvoře jest, vyjma „postlání ložní, kteréž si vezme“, r. 1475. Janu Mlýnkovi za 334 kopy grošů „širokých, českých, velkých“ a Jan Mlýnek přidal mu dům Kozlíkovský v Hoře Kutné, ležící v ulici židovské ke klášterské (Sedlecké) bráně.[123] Mlýnek zemřel po r. 1480. a pozůstalá vdova prodala Ovčáry vladykovi Zachaři z Řenec, který je 18. srpna 1483. postoupil za 900 zl. uherských[124]) pánům Mikuláši z Prachňan, hofmistrovi, Ambroži Versoncherovi a Jiříku Wagnerovi, úředníkům horním v Kutné Hoře s tou podmínkou, aby Zachař, když rybník větší spuštěn bude, sobě ryb polovic vzal a výše jmenovaným na jistotu držení majestát a listy, kteréž na to svědčí, s dobrou vůlí na pergamenu vydal.[125])

Kdo po nich byl v držení Ovčár, nikdež nenacházíme, a nejdůležitější pramen, desky zemské 2. června 1541. nešťastnou náhodou shořely následkem velkého požáru, který strávil velkou část Malé Strany, hrad Pražský i Hradčany.

Roku 1510. jmenuje se držitelem Ovčár u Nového Dvoru Bohuslav z Dobřenic.[126]) Rod tento užíval v erbu čápa bílého s červenýma nohama k pravé straně obráceného, v poli modrém.

R. 1534. nalezáme v držení Ovčár Káby z Rybňan, starožitnou to českou rodinu šlechtickou, jež se psala dle sídla svého Rybňan v Žatecku a nosila v erbu štít rozpoltěný, jehož pravá polovice byla barvy bílé a v ní rameno ozbrojené, v ruce šíp dolů obrácený držící, levá pak polovice celá barvy červené. V tituláři[127]) r. 1534. čteme Jana Václava a Sigmunda Káby z Rybňan na Ovčářích. Kábové z Rybňan postoupili část pozemků Ovčáreckých Tůmovi, Vítovi a Janovi, bratřím vlastním z Radějovic a r. 1538. v úterý po třech Králích prodali všichni svrchu jmenovaní společně Ovčáry panu Janovi Zapskému ze

123) Archiv Kutnohorský, odd. horní: Lib. Hereditatum z r. 1442.—1498. list U. 88.

124) 1 zl. uherský jest půldruhé kopy míš. jest 105 krejcarů.

125) Archiv Kutnohorský, odd. horní: Memorabilia z r. 1480.—1489. list C. 17.

126) Pánové z Dobřenic byli ve službě knížete Hynka Minsterberského, syna Jiřího.

127) Titulář slula v české literatuře XVI. století kniha, obsahující titule osob všelikých stavů, k čemuž přidán býval seznam osob šlechtických, toho času žijících. Zastávalyť takové tituláře jaksi místo našich schematismů, formulářů a kalendářů. Takový titulář jest vydán od Šebest. Fauknara z Fonkensteina.

Zap na Dobřejovicích, který smlouvu tu po shoření desk zemských r. 1541. znovu do desk vložil.[128])

Původní sídlo Zapských byla tvrz Zapy na Brandejsku u Labe a dělila se v několik větví. V erbu nosili trojhran stříbrný, špicí dolů obrácený v poli červeném a nad helmem dvě křídla orlí na sobě položená, na nichž týž trojhran viděti jest. Jan Václ. Zapský byl ženat s Magdalenou z Mnichu.[129]) Od Zapských ze Zap přešly Ovčáry na pány ze Sloupna.[130]) Rodina ta psala se od tvrze Sloupna v okr. Bydžovském nad Cidlinou a dělila se v několik větví; užívala v erbu plechovice čili rukavice rytířské v poli červeném. Anna ze Sloupna provdána byla za Čeňka Střelu z Rokyc a odkázala r. 1558. tvrz Ovčáreckou svému synu Davidovi Střelovi z Rokyc, pánu na Štěpánově[131]) a Krucemburku.

Střelové z Rokyc byly původu slezského, jejichž prvotní sídlo, ves Rokyce, v knížectví Opolském (v nynějším kraji Kozelském) leží. Ve 2. polovici XV. století dostala se rodina ta Mikulášem Střelou z Rokyc do Čech, kterýž jsa věrně oddán králi Jiřímu, co hejtman vojenský ve válce s jednotou panskou horlivé a platné služby jemu konal. David Střela měl za manželku Alenu z Dražovic, s níž nabyl Cerhenic.[132])

Panování Ferdinanda I. bylo klášterům velmi příznivé. R. 1534. v pondělí po sv. Vavřinci potvrdil král dřívější práve kláštera Sedleckého a poručil opatu Jiřímu, by mu podal seznam všech statků, které někdy klášteru náležely. Opat nemeškal nařízení tomu zadosť učiniti a podal roku následujícího seznam

---

128) D. Z. 41, lit. E. 19 od r. 1541. (ve středu po sv. Benediktu). Smlouva bratří Radějovských zní: Léta od narození syna Božího tisícího pětistého třicátého osmého v úterý po třech králích stala se smlouva dobrovolná, celá a dokonalá a trh mezi urozeným panem Janem Zapským ze Zap a na Dobřejovicích se strany jedné a Tomanem, Vítem a Janem, bratřími vlastními z Radějovic a to taková, že jsou prodali v Ovčářích to všecko, co jsou tam sami měli a drželi, s dědinami ornými i neornými, lesy, porostlinami, lukami, rybníčky dvěma, i s tím se vším, což jsou sami měli a drželi, tak jakž jsou svrchu psanému panu Janovi toho postoupili a touto smlouvou postupují hned, a jemu ukázali pokud, a to za 48 kop grošů míš..

129) Doposud rodina Zapských v Chrudimi žije co potomstvo někdejších Zapských ze Zap, ač bez predikátu předků svých.

130) Slovník Naučný.

131) Štěpanov, tvrz j. v. od Přelouče stávala v nynější bažantnici as 300 kroků ode dvora Štěpánského; louka pod tvrzištěm, posud se tvrzská nazývá.

R. 1545. věnoval jí na Štěpánově 625 kop. Jejich dcery byly Eliška, († okolo r. 1615) nejprvé Niklásková, potom Kalenicová, Mandaléna († 1601.), nejprvé Beřkovská, potom Lukavská a Kateřina, manželka Jiřího staršího Gerštorfa z Gerštorfu na Svojšicích. Syn Davidův slul Mikuláš a zemřel 1592. (Nauč. Slov. VIII.)

žádaný. V seznamu tom nacházíme i tvrz a dvůr Ovčáry.[133]) I byly Ovčáry klášteru vráceny s podmínkou, aby zapsané na nich částky, jelikož se v kolikáté již ruce nacházely, vyplatil. Poněvadž však klášter peněz neměl, podržel jen jaksi vrchní právo na statek ten, t. j. bez svolení jeho neměly Ovčáry prodány býti.

Proto, když r. 1558. David Střela z Rokyc Ovčáry prodati chtěl panu Janu Balbínovi z Vorličné, musel Balbín s klášterem dříve vyjednávati. Tomu nasvědčuje smlouva, kteráž r. 1558. v pondělí po sv. Kateřině mezi opatem kláštera Sedleckého a panem Janem Balbínem z Vorličné sdělána byla. Smlouvou tou docela zřekl se klášter práva svého na Ovčáry až na to, že, kdyby jednou Ovčáry opět prodány býti měly, klášter sobě právo vyhražuje přednost koupě, a za toto zřeknutí, že držitelé Ovčár povinni budou klášteru 1 kopu grošů českých ročně odváděti.[134])

Když takto veškeré obtíže o koupi Ovčár zdvíženy byly a Balbín zápisnou sumu Davidovi Střelovi vyplatil, přešly Ov-

133) Archiv klášterní. Schallerova i Sommerova topografie a Kapihorský: Historie kláštera Sedleckého.

134) D. Z. Quatern trhový bílý z r. 1562. G, 17. — Smlouva ta zní: Léta od narození syna Božího tisícího pětistého padesátého osmého, v pondělí po sv. panně Kateřině stala se jest smlouva dobrovolná, celá a dokonalá mezi námi knězem Jakubem, opatem kláštera Matky Boží v Sedlci, zákona Cisterciánského a vším konventem téhož kláštera s jedné, a panem Balbínem z Vorličné, císařské Jeho římské Milosti sekretářem při appelacích se strany druhé, a to taková: Jakož urozený pan David Střela v držení jest dvoru Ovčáreckého, dědictví od kláštera našeho Sedleckého, předkem jeho Davida Střely zapsaného, a to s dědinami, lukami, oulehlemi, pastvišti, s krčmou, rybníky dvěma malými, třetím větším, potoky dvěma, mlýnem na tom jednom potoku, na ten čas pustým, a s břehy, vrbinami i se vším a všelijakým téhož dvoru Ovčáreckého příslušenstvím, že my, kněz Jakub, opat a všecek konvent jmenovaného kláštera, prohlídajíce k velikosti sumy zápisné na dotčeném dvoře, i také již jeho téměř všeho naskrz spuštění, na tom takovém dvoře s jeho příslušenstvím, právo naše výplatné i také dědictví všecko se vší zvůlí a s plným panstvím sami od sebe i budoucích našich všeho, pro dobré kláštera našeho Sedleckého a zlepšení platu k němu dali jsme a touto smlouvou dáváme jmenovanému panu Janovi Balbínovi z Vorličné, dědicům a budoucím jeho na takový způsob, kdyžkoli on pan Jan Balbín, buď sám, neb dědicové jeho, ten dvůr, někdy tvrz Ovčáry, tak již sobě dědicům a budoucím svým dědicky od nás, opata a všeho konventu daný ze zápisu vyplatil aneb vyplatili, a jeho i těch všech dědin, luk, pastvišť, oulehlí, krčmy, rybníků, potoků, mlýna, břehů, vrbin i se vším jeho příslušenstvím v těch mezech a hranicích, v nichž nadepsané dědictví záleží, v držení byli a toho všeho skutečné a starobylé užívání, jakž se svrchu píše, vešel neb vešli, tedy hned při svatém Jiří nejprvé příštím, počnúc po takovém skutečném téhož dědictví Ovčár držení a jeho totiž dvoru, dědin, luk, krčmy, mlýna atd. užívání, povinnen bude on sám i dědicové jeho se všemi budoucími svými jednu kopu grošů českých, kopu za 60 grošů a groš za sedm peněz bílých, podvojných počítajíc, platu komorního, jednou v rok nám opatu a konventu kláštera našeho Sedleckého beze vší odpornosti platiti a to pod pokutou pro neplacení

čáry do rukou J. Balbína, a to tak, že statek ten více zápisným býti nemá, nýbrž zpupným, dědičným a svobodným. I vložil sobě Balbín r. 1563. statek tento do desk[135]) a počal v Ovčářích novou tvrz kamenou stavěti.

Balbínové z Vorličné pocházejí z města Hradce Králové, kdežto již v XV. století byli usedlí; nazývali se původně Škornicové, k čemuž přivzali potomně ještě latinské příjmění Balbinus.[136]) Majitel Ovčár Jan Balbín narodil se okolo r. 1520. v Hradci Králové, kde otec jeho Jan Balbín Škornice měšťanem usedlým byl. Vycvičiv se na škole domácí v základech literních, dán jest za příčinou vyššího vzdělání na učení Karlovo, kdež v pondělí po sv. třech Králích r. 1543., za rektora Jindřicha Hájka z Helfenburku, povýšen jest na hodnosť bakalářskou svobodného umění. Na to vyučoval — dle obyčeje tehdejšího — nějaký čas mládež na nižších školách pražských a venkovských a to s dobrým účinkem,[137]) při čemž zanášel se také veršováním latinským, skládaje rozličné básně příležitostné, větší a menší.

---

téhož platu s jedním komorníkem pražským uvázání, s tím však doložením, jest-li že by kdy on pan Jan Balbín, nebo dědicové jeho a budoucí jich takový plat jinde koupiti a jej z toho dědictví Ovčár na jiný statek a dědiny svobodné pod dotčenou pokutou uvázání s komorníkem přenésti chtěli, to my opat a konvent i budoucí naši od něho a jeho dědicův a budoucích držitelů Ovčár přijíti a na té jedné kopě platu grošů českých přestati máme. Slibujíce sami za sebe a budoucí naše na týž dvůr s jeho příslušenstvím nižádným právem, ani jakým jiným spůsobem se nepotahovati, leč by kdy týž dvůr jemu panu Janovi Balbínovi, neb dědicům jeho dobrovolně na prodaji byl, a my sto neb budoucí naši býti mohli, tedy k trhu téhož dvoru k našemu toliko a budoucích našich opatů a konventu vlastnímu držení a užívání v té sumě, zač by jinému prodán a trhem puštěn byl, lepší právo, než-li kdo jiný míti máme. Tolikéž zase, jest-li že by kdy týž dvůr k jakému prodaji po koupení jeho od nás a budoucích našich, neboliž to v držení a zápisu přijíti měl, tedy mimo jej pana Jana Balbína, dědice jeho i budoucích, aby prodáván, odcizován a zapisován nebyl. Dále tak, jest-li že by pan David Střela, neb kdokoliv jiný z držitelů Ovčár, jsouce výplaty napomenut, sumy své zápisné přijmouti nechtěl, aneb s často psaným panem Janem Balbínem, dědici jeho, neb budoucími jich v právo své se smluvil a k obeslání by skrze to neb k soudu přišlo, tedy my opat, konvent i budoucí naši, poněvadž se tu užitku našeho dotýče, jemu a dědicům jeho i jich budoucím toho věrně a upřímně na jich neb jednoho z nich náklad pomocni býti máme. Kterážto smlouva, aby svůj průchod a moc míti a ve desky zemské trhové skrz relátora vepsána a vložena býti mohla, toho se dožadovati budeme. Toho vše na zdržení my strany k této smlouvě, v jednostejných slovích mezi námi sepsané, pečeti naše vlastní vědomě a dobrovolně přitisknouti jsme dali. — Smlouvu tu schválil císař Ferdinand I. majestátem ze dne 8. prosince 1561. a dovolil ji v desky vložiti. (Archiv Kutnohorský, odd. horní č. 1130).

135) D. Z. 56, F. 23. (z r. 1563., v úterý před Hromnicemi).

136) Snad tolik co koktavý neb brebtavý.

137) Zvláště M. Bacháček chválí v programu svém r. 1618. u věci té p. Jana Balbína, jehož žákem času toho byl také Prokop Lupáč známý latinský a český spisovatel.

Později byl písařem radním a prokurátorem v několika místech jmenovitě jak se podobá také v Nymburce; neboť dada výhost škole, zanášel se studium práva domácího a římského a nabyl v tom důkladných známostí. Pročež, když r. 1548. král Ferdinand I. zřídil soud nad appelacími na hradě Pražském, jmenoval téhož roku Jana Balbína sekretářem soudu toho pro české a latinské expedice. Usadiv se nyní stále v městech Pražských, spravoval Jan Balbín svůj úřad sekretářský s nemalou bedlivostí, při čemž však nezapomínal na oblíbené mu latinské básnířství.[138])

Pro své šlechetné zachování a služby platné i vzácné práce literární, jmenovitě básnické, byl Jan Balbín společně s mladším bratrem svým Filipem povýšen do stavu vladyckého a to majestátem od císaře Ferdinanda I. ve Vídni, dne 8. listopadu roku 1553. daným, tak aby oni bratří Balbínové na budoucno mohli se psáti Balbínové z Vorličné a užívati erbu i pečetiti voskem červeným.[139])

Později vymohl toho sobě Jan Balbín, že byl na sněmu r. 1556. ve středu po první neděli velikonoční držaném i s dědici svými přijat do stavu vladyckého království Českého; načež v sobotu po sv. Matouši toho roku učinil obyčejné přiznání k stavu tomu. R. 1560. v úterý po sv. Valentinu obdržel také od císaře Ferdinanda I. list mocný, aby tak jako jiné osoby vladycké mohl o svém statku kšaftovati: neboť držel mimo

---

138) Některé básně jeho zachovaly se ve sbírce souvěkých latinských básníků pražských pod jmenem „Farragines“ (směsice). Mimo to vydal básně latinské: „žalobu spravedlnosti, že musela do vyhnanství“ (r. 1566). a chvalozpěv na příjezd krále Ferdinanda I. V rukopisu zůstalo dílo jeho české: Registrum desíti truhlic s privilegiemi zemskými.

139) Erb bratřím Balbínům z Vorličné propůjčený vypisuje se takto: „Štít na zdél rozdělený, jehož pravá polovice bílá, z níž vychází půl orla ptáka s rozloženým křídlem brunaté barvy, majíc na hlavě korunu, ústa rozžavená a nohu jednu roztaženou, vše barvy zlaté; druhá pak levá polovice téhož štítu černá, uprostřed níž na příč strých žluté barvy se vidí. Nad štítem leží kolčí helm a na něm věnec básnířský z listí zeleného a přikryvadla po pravé straně černá a žlutá, po levé pak brunatá a bílá; nad tím nade vším pak vynikají dva rohy bůvolova, pravý žluté a levý bílé barvy, mezi nimiž brunaté křídlo orličí vzhůru postavené jest“. — Erb tento byl později a to majestátem císaře Ferdinanda I., daným ve Frankfurtě v pátek po sv. Martině r. 1562. a zase ve Vídni v pondělí po sv. Bartoloměji r. 1567. polepšen takto: „Štít na zdél rozdělený, jehož pravá polovice žlutá, v níž půl orla ptáka s křídlem rozloženým, jednou nohou a půl ocasem barvy černé, majíc ústa rozžavena a na hlavě korunu zlatou se vidí; druhá pak levá polovice bílá a uprostřed strých červené barvy. Nad štítem otevřený turnýřský helm a okolo něho fafrnochy po pravé straně černé a žluté, po levé pak červené a bílé; nad tím koruna zlatá královská, z níž dva rohy bůvolova barvami, a to pravý žlutou a černou, levý pak bílou a červenou, rozdělena vynikají, mezi nimiž černé křídlo roztažené a mající uprostřed pošikmo strých žluté barvy, vzhůru stojí“.

Ovčáry, kdež poslední čas sídlel, grunty šosovní v Praze a v Nymburce.[140])

Jan Balbín byl dvakráte ženat; ponejprv oženil se s Voršilou, dcerou Václava Škopka, souseda Nymburského; po ní zdědil dům v městě Nymburce; po druhé oženil se s Voršilou ze Sobince, s níž splodil syna Václava Balbína.[141])

Počátkem roku 1570. začal Jan Balbín nemálo churavěti, pročež učinil první sobotu postní t. r. kšaft čili pořízení, dle něhož zůstavil statek svůj nezletilému jedinému synovi Václavovi Balbínovi, avšak tak, kdyby syn ten zemřel ještě v nezletilosti, aby dědictví to přešlo na bratry Janovy, totiž na Ondřeje jinak Laurína a na Filipa a jejich dědice, kromě Jana, syna Filipova.

Jan Balbín zemřel na to dne 16. února r. 1570., jsa oželen od přátel svých v básních latinských, neboť ztratila v něm vlasť naše nevšedního básníka a důkladného znatele jak jazyka tak i práv a obyčejů zemských; pochován v Kutné Hoře, v kostele Námětském.[142])

Jan Balbín byl prastrýc vlasteneckého jesuity Bohuslava Balbína, posledního člena rodu toho († 1688.), kterýž sepsal známou rozpravu na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého.[143])

Václav Balbín z Vorličné, jediný syn Janův, došed let svých, uvázal se v dědictví otcovské a bydlel stále na tvrzi Ovčárecké. V archivu kutnohorském nalezli jsme mnoho vlastnoručních dopisův jeho, datovaných na Ovčářích.[144])

---

140) Mezi restanty berními r. 1562. a 1563. přichází také Jan Balbín, který dlužen byl ze svého statku Ovčáreckého po 14 kopách 36 gr. obojího dílu. — R. 1568., 20. května, žaloval Jana Balbína mincmistr Kutnohorský k radám kom ry české v Praze, že lidé jeho porouchali ohradu u louky „Oselky" (náležející k dolu „Osel" v Kutné Hoře) a tam pasou; pak že Balbín, když mu to žalováno bylo od štolmistra, se vyjádřil, „že jest pásti dal a ještě dá a že k tomu lepší spravedlnost má, než-li on štolmistr." Proto žádá mincmistr, aby Jan Balbín napomenut byl, by pasení přetrhl a k úředníkům, k němu vyslaným jinak se choval. (Archiv horní č. 1785).

141) R. 1612. zemřela tato Voršila na Třeboníně; byla po smrti Balbínově provdána za pana Václava Humpoleckého a pak za pana Adama Konecchlumského; pohřbena byla v kostele Náměstském v Kutné Hoře.

142) Balbínové, jinak Škornicové z Vorličné, vypisuje Antonín Rybička (Čas. musea r. 1871).

143) Rozprava ta vyšla v Matici lidu roč. 1869.

144) Od r. 1581. měl jakési spory se šepmistry Kutnohorskými, jichž pole a luka (Oselka) s Ovčáreckými hraničily, o spravování cest a můstku na řece Klejnaru. Šepmistři vybírali totiž clo z cest a můstku; bylo tedy jejich povinností cesty a můstek spraviti dáti, proti čemuž oni se ohražovali, ač dříve tu povinnosť plnili. Lidé však, kteří touž cestou ke Kutné Hoře jezdili, svalovali opět vinu na V. Balbína a jemu ško-

Václ. Balbín měl za manželku Veroniku z Konecchlumí od Sv. Jakuba. Ta porodila mu syny Jana, Karla, Adama a Vilíma a dceru Eližbětu. R. 1589. přichází také v tituláři jako pán na Ovčářích, kterýžto statek však, v pátek po sv. Janu Křtiteli r. 1592. prodal Kašparovi Melicharovi ze Žerotína, pánu na Nových Dvořích, za 9000 kop grošů míš.[145])

Tak byly Ovčáry v rukou Balbínů 29 let. Václav Balbín držel pak Souňov u Čáslavi a zemřel tam v nejlepším ještě věku roku 1594., zřídiv kšaftem v sobotu po sv. Jiljí t. r. učiněným manželku svou Veroniku z Konecchlumí a matku svou Voršilu Balbínku ze Sobince za mocné poručníky výše jmenovaných svých dětí nezletilých;[146]) tělo jeho do Hory Kutné převezeno a v kostele Námětském podle otce jeho jest pohřbeno.[147])

Od r. 1592., kdy Kašpar Melichar z Žerotína tvrz Ovčáreckou koupil, nebyla obývána až do doby Švihovských z Riesenberka. V té totiž době od vojů švédských r. 1639. zámek Novodvorský pobořen byl a k obývání nespůsobilým se stal. Švihovští bydleli pak na Ovčářích až as do roku 1670.

---

dy dělali tím, že vyhýbajíce se špatné cestě, přes luka mu chodili a jezdili. Když konečně Balbín šepmistrům Kutnohorským zřízením zemským pohrozil, vyslali dva zástupce: Petra Bernáška a Václava Vyzinu, kteří shlédli, že skute ně cesty prašpatné jsou a slíbili vše do pořádku uvésti. Nicméně zůstalo vše při starém. Psaní opětná ze dne 21. května, 20. června 1582. měla následek, že šepmistři můstek na Klejnaru udělati dali, cest však nespravili. Balbín psaním ze dne 9. prosince 1583. dat. v Ovčářích, žádá je opět, aby povinnosti své zadosť učinili a dokládá: „Protož nechtíce já s vámi ani s žádným v žádné zlé vůli býti a raději dobré přátelství a sousedství zachovati, k Vám teď ještě naschvál posýlám a Vás za to tímto psaním mým přátelsky žádám, ano i vedle zřízení zemského napomínám, že mi tu cestu bez dalších již odkladů a protahu opraviti dáte. Jest-li že by se již pak toho po tomto mém přátelském psaní nestalo, a Vy ty cesty napraviti nedali, tedy se Vám tímto psaním ohražuji, že Vám toho déle trpěti nebudu, nýbrž poradě se na to, kterak bych sobě to k slušné nápravě a k místu přivésti mohl, jináče náležitě předsevzíti chci. Za odpověď žádám“. Spor ten protáhl se až do roku 1586., kdy Balbín naposled 20. května 1586. šepmistry vyzval. Stalo se konečně dohodnutí, že obě strany cesty spraviti daly. (Arch. Kutnohorský k r. 1582. č. 3379, 3380, 3382; k r. 1583. č. 3482; k r. 1586. č. 3842 a kopiáře doby té). Mimo zde uvedené nalézá se v archivu Kutnohorském mnoho jiných vlastnoruč. dopisů Balbínových.

145) D. Z. 168 K. 29. Smluvci dožádaní byli: Adam Slavata z Chlumu a na Košumberku, J. M. C. rada, Jan Jetřich ze Žerotína a na Městci Heřmanově, J. M. cís. rada a Jan, nejstarší Lukavecký z Lukavce a na Klucích. Popis Ovčár v prodeji zní: Tvrz, řečená Ovčáry s dvorem rolným, mlýnem, rybníky, lukami, pastvištěm, krčmou, chalupou, zahradami atd. — Téhož roku přichází co úřadník Václ. Balbína z Vorličné Pavel Magnus z Křivic (Arch. Kutnohorský č. 4803.)

146) A. Rybičky: „Balbínové“ v časopise Č. Musea z r. 1871. Syn jeho Jan mimo Souňov měl statek v Církvici a Adam u Sv. Jakuba ještě r. 1620. dle listiny v českém museu. Oba byli 17. března 1623. pro účastnění se v povstání třetiny jmění svého odsouzeni.

147) Dačický II. str. 58.

Když r. 1652. nastalo dělení panství Novodvorského mezi děti Petra Voka Švihovského, přidělil nejstarší jeho syn Bedřich Kašpar Švihovský Ovčáry ku dílu prvnímu, (který jemu připadl.) Při tom se tvrz Ovčárecká takto popisuje: „Tvrz, jež slove Ovčáry, od kamene vystavená se světnicemi, komorami, sklepy suchými i podzemními, při ní dvůr, chlévy, maštale a stodola“.[148])

Když r. 1679. Nové Dvory s Ovčáry svobod. pán Bernard Věžník koupil a v Nových Dvořích pro sebe zámek stavěti počal, byl pivovar, stávající dosud v Nových Dvořích do Ovčár přeložen a tvrz Ovčárecká ponenáhla k zařízení potřebných stavení pivovarských upotřebena.

Církevní poměry na panství před r. 1679.

Nejstarším kostelem na panství Novodvorském jest bez odporu kostel Zábořský. Sommer ve své topografii kraje Čáslavského (str. 332) se domnívá, že kostel Zábořský z dob pohanských pochází a odůvodňuje náhled svůj tím, že prý se ve věži téhož chrámu pohanské ohniště čili žaroviště nachází; též „podivná zvířata a obludy z kamene tesané“, jež se na vnější zdi kostela spatřují, dokazují prý, že ono stavení z chrámu pohanského povstalo. Náhled tento vyvrací se tím, že celá stavba sloh a způsob chrámů křesťanských XI. a XII. století patrně a přesně jeví. Co se týče pak onoho žaroviště, které nachází se nad klenutím kostelním a sice přímo nad čtvero štíhlými neporušenými sloupy byzantickými, které nesou klenutí kruhové, má J. Er. Vocel za to, že spíše tam buďto druhá menší kaple, aneb světnice pro kostelníka neb hlásného se nalézala.[149]) Ona „podivná zvířata a obludy“, které nyní již mnohonásobnou námitkou zohyzděny jsou, jsou snad stavitelské ozdoby, jichž ovšem tahy a podrobnosti již nyní určiti nelze.

Kostel zábořský jest dílo umění českého, jemuž se sotva kde ve vlasti naší podobná práce z oněch časů vyrovná, a

148) D. Z. 308, A. 1.

149) Na klenutí pnou se čtyři pilíře, mezi nimiž země nasypána a tím mezi pilíři rovná podlaha způsobena jest, tak sice, že kolem této as o 1 a půl metru povýšené podlahy chodba dosti prostranná, zdmi kostelními ohražená. se nalézá. Vocel se domnívá, že byly stěny a strop této jizby ze dřeva způsobeny a že před věky dřevěná ohrada jizby této ohněm zahlazena byla. Že pak tato částka stavení chrámového za novějších časů spravována byla, (nejspíše v dobách Věžnikovských) dosvědčují zvláště silné oblouky způsobu nového, jenž od hlavní zdi kostelní k oněm pilířům, na kterých celá tíže věže spočívá, se pnou, je takto mohutně podporujíce. — Dostal se nám do rukou makulář zprávy, která nejspíše pro Sommerovu topografii pracována byla; tam se též uvádí, že na „žarovišti“ byla modla, kterou farář Semelka prý zničil. Byla to jistě socha nějakého svatého z dob, když tam kaple byla, neb když tam kostelník přebýval; (i letoš. roku nalezli jsme tam staré dřevěné sochy, v kostele snad již nepotřebné.)

zvláště ozdobný portál, který také patrný ráz XI. a XII. století jeví, důstojně se řadí k vchodům kostelů sv. Michala v Pavii, dómu Bamberského, a k bráně uvnitř kostela sv. Jakuba v Řezně; však vzhledem k tomu, že oblouky portálu Zábořského ozdobně provedeny jsou, jest Zábořský portál téměř jediný toho druhu.

Zjevuje se nám zde výsledek zvláštního směru uměleckého, dílo výtečného umělce, nadobyčejnou pilností a láskou vykonané. Otázka, kdo stavitelem toho chrámu byl, přísně rozhodnouti se nedá. Domnění mnohých, že od klášterníků Sedleckých by vystavěn byl, mylné jest. Mezi statky kláštera Sedleckého, kterými r. 1143. český pán Miroslav klášter nadal, jména Záboří nenacházíme; neboť teprvé na konci XIII. století klášteru Sedleckému připadlo. Když po r. 1278., jak na str. 5. jsme vypravovali, klášterníci Sedlečtí les Bor vymýtili, tu již nerci-li vesnice Záboří, tedy zajisté kostel Zábořský již stál, poněvadž, jak výše praveno, sloh a způsob stavení patrný ráz slohu stavitelského XI. a XII. století jeví. Jakým způsobem mniši Sedlečtí na konci XIII. a na začátku XIV. století kostely na statcích svých stavěli, poznati lze na kostelíčku vesnice Sv. Kateřiny, kterýžto chrámek roku 1307. nákladem řeholníků vystavěn byl. Jest to přepevná věž, v nížto se spatřují uzounká a však dosti vysoká okna na způsob střelních škulin, tak že stavení celé původ jména kostel, totiž castellum, každému připomíná;[150]) u vnitř pak se nalézá velmi hrubé, nepravidelné, gotické klenutí beze vší ozdoby a podobný oblouk ze zdi nad míru tlusté vybíhající.[151])

Sommerová topografie uvozuje, neudávajíc zdroje historického, že chrám Zábořský r. 1080. králem Vratislavem založen byl — bez pochyby zpráva ta na základě dávné pověsti spočívá.

Z toho pak, co nahoře praveno, vysvítá, že sloh stavení kostelního podotknuté pověsti nikoli neodporuje, anobrž dobře se s ní srovnává. Vůbec známo, že umění v Čechách na konci XI. a v první polovici XII. století znamenitě ku předu pokročilo. Nepochybně působení tehdejší skvělé umělecké vzdělanosti v Byzanci (ve východní říši římské) hluboko do naší vlasti sáhalo, tak sice, že vlivem byzantinským pověstná umělecká

150) Jungmann praví: Jméno kostel z castellum povstalo, jelikož první kostely pro jistotu před pohany pevně se stavěly a ve středověku ohraženy byly; též Kott ve svém slovníku gramaticko-fraseologickém.

151) Tak stavěn byl i kostel ve Sv. Mikuláši v témž roku; zachovalo se z něho však pouze presbyterium; loď byla pro sešlost r. 1790. odklizena. — Na věži kostela Sv. Kateřinského jsou 2 zvony. Větší bez znaku má tento nápis: „Já, hlas volajícího na poušti, spravte cestu Páně". Tomáš, zvonař z Hory Kutné, udělal zvon ten r. 1576. Druhý menší s obrazem sv. Kateřiny a sv. Antonína nese nápis: „Carolus Hein, actualis parochus Záboři-nsis ab anno 1763. Roku 1870. byla nová věžní báň nákladem 1500 zl. postavena, do níž vložena pamětní listina.

škola v klášteře Sázavském původ svůj vzala, zvelebena jsouc skrze mnichy obřadu slovanského.[152]) Božetěch, poslední opat obřadu slovanského v klášteře Sázavském, obdivováu byl od vrstevníkův svých co výborný malíř, sochař i stavitel, který chrám Sázavský přestavěl a pracemi svými skvostně ozdobil. Na konci XI. století (roku 1098.) byli však mniši slovanští z kláštera Sázavského vypuzeni a tu po zemi se roztrousivše, nuceni byli rozličným způsobem výživy si hledati. Snad jeden z vyučenců Božetěchových do krajiny této zabloudil, a na rozkaz nábožného nějakého velmože[153]) aneb vévody samého v končině za velkým borem, nepochybně na půdě, kde někdy pohanský chrám stával, onen kostel vystavěl.[154])

Nejstarší posud známá zmínka o kostele v Záboří nalézá se v starém popise diecése Pražské, podle archidiakonátův a dekanátův mezi r. 1344. - 1350. sepsaném; tam nalézá se v dekanátu Kolínském plebanie Záboří.[155])

Dalších zpráv poskytují knihy konfirmační, chované v arcibiskupském archivu v Praze.[156]) Tam nalézáme, že roku 1354. opat Sedlecký usadil Mnichovského[157]) faráře Blažeje na faru v Záboří a do Mnichovic podal Zábořského faráře Mikuláše; dále, že r. 1362. opat Sedlecký duchovního pastýře obci Zábořské zvolil, kterýžto farářem Křesetickým dne 23. máje téhož roku v chrám Zábořský uveden byl.

Ve válkách husitských opuštěn byl chrám Zábořský a když na počátku XVI. století víra evangelická v Čechách mnoho přívrženců měla, osazena byla fara Zábořská knězem evangelickým (pod obojí). Z doby té znám jest farář Zábořský Ondřej, který sobě a budoucím svým koupil dům v Kutné Hoře od Zikše Třešnáře u sv. Bartoloměje a zahradu u Hruškovského dolu od Kateřiny, manželky téhož Třešnáře za 46 kop gr. č.[158])

Po potlačení protestantů a vyhnání kněží církve té (r. 1622.) zůstal kostel ten osiřelým, byl pak od roku 1655. filiálním kostelem kostela Církvického až do r. 1722., v kterémžto roce od hraběnky Věžníkové katolický farář sem dosazen byl.[159])

Druhý starožitný kostel na panství jest kostel „na vrchu Sv. Jakuba“, kterýž býval v XVII. století farním kostelem

152) Palacký I. 1. str. 350.
153) Snad by se založení chrámu toho některému z Vršovců, kteří v XI. a na počátku XII. století Labský Týnec v držení měli, přičítati mohlo.
154) „Farní kostel v Záboří“ od Jana Eraz. Vocela v Časopise českého musea r. 1846.
155) Palacký I. 2, str. 375.
156) Vydal a upravil k tisku P. Tingl.
157) Mnichovice zvala se farní ves, ze které později se vyvinulo Zálabské předměstí v Kolíně.
158) Arch. Kutnohorský: Liber Hereditátum z r. 1518.—1536. J. 24.
159) Kostel Zábořský byl r. 1870. přičiněním tehdejšího faráře Zábořského P. J. Čejky k 900leté památce narození sv. Prokopa nákladem 1180 zl. opraven.

celého panství. Jest to krásná románská[160] stavba, pocházející ze XIII. století.

Schaller ve své topografii praví, že kostel ten od klášterníků Sedleckých vystavěn byl. Však mezi statky, jimiž Miroslav Cistercáky nadal, jméno osady Sv. Jakuba, vsi Sv. Jakuba, mons S. Jakobi nenalézáme;[161] bez vší pochybnosti osada tato i s kostelem v krajině lesnaté, Borem zvané, ležela. Kritika archaeologická zavrhuje také domnění, že by kostel Sv. Jakuba na konci XIII. století vystaven byl, poněvadž za oněch dob sloh gotický[162] již v okrasnových stavbách panoval, kdežto na kostele Svatojakubském znamenati lze čisté formy slohu románského, jakové v XI. a na začátku XII. století se jevily.

R. 1846. nalezením olověné schránky, v níž listina se nacházela, určitě zjištěno bylo, že kostel ten r. 1165. dostavěn byl.

Příčinu k vystavění kostela hledati sluší v následující události:

Vypravovali jsme, na stránce 4., kterak mnozí páni čeští spokojeni nejsouce s ráznou vládou Vladislava II., se proti němu s knížaty moravskými spojili a na hoře Vysoké bitvu s ním svedli. V těchto nepokojích byl věrným spojencem knížete Vladislava II. Olomucký biskup Jindřich Zdík, jehož statky od knížat Moravských za to velmi zpleněny byly. Když knížata moravská pro to klatbou papežskou byla stížena a později také trpce pokořena, nemohla ani po smíření, jež r. 1144 vůbec bylo docíleno, dávné nenávisti své proti biskupovi zapomenouti.

A proto, když biskup Zdík r. 1145 provázen jsa knížetem Olomuckým Otou, jenž mu věren byl, k papeži do Říma se ubíral, přepadl jej Vratislav, údělný kníže Brněnský, s Konrádem, údělným knížetem Znojemským s mnohými ještě pány, mezi nimiž se i jistý Slavibor jmenuje,[163] na pomezí ve dvoře jednom [illegible]

160 Románským slohem rozumí se způsob stavby, kde jsou velmi skrovné kostela zvláště presbyterium i část pro hlavní oltář a kněze, okna u kostela i věž zakulacenými půlokrouhlem, a rovněž výklenek oltářní, jak možno viděti zvenku Jakubského kostela na na východní straně, jenž tvoří kulatý výstupek čili apsidu.

161 Později osada náleží Sv. Jakub klášterníkům, jak to ze zápisů císaře Sigmunda z r. 1420 a 1436, a ze seznamu statků z r. 1584 [illegible] vysvítá.

162 Gotickým slohem rozumí se opět způsob stavby, když velmi [illegible] presbyterium, okna jsou lomená nahoře špičatá, kostra budovy skládá se dle určitých pravidel z pilířů a [illegible] kterých [illegible] dodávají budově [illegible] znamenitou lehkost.

163 [illegible] také Depolt, Jurata, Domaslav, Hugo, [illegible] Miku [illegible]nat, Kotvik, [illegible]

noční.[164]) Starý letopisec, pražský kanovník Vincenc[165]) (1140. až 1171.) popisuje útok ten takto: „Když přiblížili se s čeledí ke dvorci, v němž biskup unavený od cesty ve spánku byl pohroužen, a toliko potok, jejž bylo těžko přebřísti, jim překážel, že nemohli dále, tu jeden z nich jako z vnuknutí božího, aby biskup ušel nebezpečenství, jal se zpívati na znamení píseň válečnou. To uslyšev Múkař, cisterciák, jeden z průvodčích biskupa Zdika, probudil ho, i měl ho k tomu, aby hleděl rychle utéci. Jiní jeho průvodcové oděli jej v kožich, kterým byl přikryt, a davše mu na nohy škorně, pomohli mu přes plot ven z domu, kdež nedaleko ve křoví se ukryl a ve sněhu zahrabal. Mezi tím, co biskup tuto v modlitbě útěchy hledal, vtrhli spiklenci do ložnice jeho, oloupili præmonstráky, kteří s ním tu byli meškali, a jednoho z nich, jménem Lukáše, jejž měli za biskupa, krutě zbili; vidouce pak, že se zmýlili, poličkovali jej a polomrtvého na místě zůstavili. Jiní obstoupivše dvůr s hořícími pochodněmi, všude biskupa hledali, i jezdili tak blízko kolem něho, že mu koně kopyty svými po rukou tepali a že jiskry z pochodní naň padaly; avšak nespatřili ho. Tedy znamenajíce útočníci, že jim biskup ušel, jali se dvůr drancovati, pobrali peníze, které měl na cestu, oloupili jeho kapli, vzali koně jízdné i soumary, ano i koně služebnictva. Potom k rozkazu Kunrátovu zapálili všechna stavení, aby biskup, byl-li by snad někde ukryt, v nich uhořel. Když bylo po nebezpečenství, jistý sedlák, hledaje v noci voly své, v tom zmatku zahnané, přišel až k tomu místu, kde biskup v křoví ukrytý ležel. Biskup poznav, že jest to jeden z jeho lidí, promluvil k němu potichu, žádaje ho, aby zavolal otce svého Hvozdlu a přijel s nějakým vozem nebo s koněm, by ho odtud odvezli. I přišliť oba se soumarem a litujíce pána svého, posadili ho naň, zaobalili mu nohy senem, oděli ho v šaty sedlské a odvezli ho, jak sobě toho žádal, za nejtužší zimy rozličnými okliky a závějemi sněžnými do Litomyšle, kdež drahně času nemocen poležel“.

Teprvé ku konci máje mohl biskup Zdik vypraviti se do Itálie, kdež v městě Viterbo papeže Eugenia III. zastihl a jemu bezpráví učiněné žaloval.

S přísností, kterou církev středověká bezohledně zakročovala proti vinníkům, byť by to byly i hlavy korunované, potrestal papež knížata a jich spojence. O svatodušních svátcích

164) Prof. Šembera v Časopise č. musea z r. 1875. I. v pojednání „O úkladném útoku atd.“ vede důkaz, že dvorec ten stál v nynějších Jaroměřicích blíž města Jevička a podotýká, že kníže Otta s biskupem nepřenocoval a že nejspíše, když si biskup v Jaroměřicích celý den hověl, Otta se svým komonstvem na hradě Úsobrnském na vrchu Duráně, od Jaroměřic malé půl druhé hodiny vzdáleném, meškal.

165) Chron. Vincentii (vydal Gel. Dobner a W. Wattenbach.)

(3. června 1145.) vynesl papež sám v kostele u velkém shromáždění nad nimi klatbu, knížeti Vladislavovi českému vykonání její ramenem světským ukládaje. Kníže by byl rád viníky, mezi nimiž byl i milovaný bratr jeho Děpolt, s papežem smířil. I přiměl Děpolta k tomu, že vydav se r. 1146. na cestu do Říma, odpuštění od papeže dosáhl. Vratislav, vévoda Brněnský, raněn byv zatím mrtvicí, pokládal to za trest boží, a k prosbám jeho sám biskup Zdik přistoupil k loži nemocného a přimluvil se u papeže, aby klatba z něho sňata byla, což se také 25. máje 1146. stalo.

Podobně i mnozí jiní z účastníků spiknutí za skutky kajicné kletby byli sproštěni a jen Kunrát Znojemský musel popleněním země od velikého knížete Vladislava II. k pokoření býti přinucen.[166])

V události této musíme hledati klíč k založení chrámu Sv. Jakubského.

Když totiž r. 1846. zedníci na kruchtě, vlastně na emporiu,[167]) místo pro varhany činíce zeď prolamovali, přišli na schránku olověnou, opatřenou pečetí. Domnívajíce se, že tam jsou peníze, otevřeli ji; nenalezli však ničehož než ostatky svatých v hedvábí zavinuté a listinu pergamenovou. To vše vyšetřeno byvši od Kutnohorského arciděkana Dr. Křikavy, dostalo se darem od pana hraběte Jindřicha Chotka českému museu.

Schránka olověná, čtverhranná, as 6 cm. dlouhá i široká a as 3 centimetry vysoká, byla zadělána ve vosku; na víko schránky přitisknuta se nalézala veliká pečeť v bílém vosku, na níž stopy písmen a obrazu dobře rozeznati lze. Obraz představuje biskupa sedícího, v pravé ruce berlu, svrchu na způsob srpu ohnutou, v levé ruce knihu otevřenou držícího; hlavu kryje mitra biskupská, velmi nízká. Nápis neopatrností zedníkův velmi porouchán jest a téměř čtvrtý jeho díl odlomen a ztracen; zachována jsou tato slova: DANIEL . . . . GRA . PRA . . . . SCOPUS. Z toho zřejmě poznati lze, že úplný nápis zněl: Daniel Dei Gra. Pragensium Episcopus. (Daniel, z boží milosti pražský biskup).

Látka listiny jest pergamen dosavád pevný a dobře za-

---

166) Palacký I. 2. p. 35 a 36.

167) Staré chrámy neznali kruchty pro hudebníky neb varhany; těch tenkráte ještě neměli; (první nástroj hudební, nynějším varhanám podobný, složen prý v Benátkách r. 1312.) také církev tehdejší nebyla by tak světácké hudby v chrámě trpěla; místo, kdež nyní jest kruchta v Sv. Jakubě, sluje vlastně emporium (Emporloge), stojící na dvou okrouhlých sloupech s krychlovými hlavicemi a pěknou podnoží; tam vznešenější osoby pobožnosť svou vykonávali. Na emporium byl i zvláštní oltář, (kdež nyní varhany jsou) v němž listina biskupa Daniele uložena byla.

chovaný, písmo dosti zřetelné a nevybledlé, a však vedlé spůsobu onoho věku velmi zkrácené.

Obsah listiny té latinské jest tento: „Léta od vtělení božího 1165. já Daniel, ač nehodný, přece z boží milosti 13. pražský biskup, léta vysvěcení svého patnáctého, měsíce jedenáctého, dne měsíce devatenáctého, za panování Bedřicha, nejslavnějšího a nejjasnějšího císaře římského a času Vladislava, nejslavnějšího Čechů krále, ostatky těchto svatých v oltáři tomto 13. dne měsíce listopadu vlastní rukou jsem uzavřel". Následuje nyní dlouhý seznam ostatkův svatých, k němuž připojena jest následující modlitba: „Tito a všichni svatí boží orodujtež za mne hříšného u Hospodina. Amen". „Já Vladislav, toho času král český za totéž prosím. Amen".

„Já Judita, královna Česká, za totéž prosím. Amen".

„Já Maria, zakladatelka tohoto chrámu se syny svými Slaviborem a Pavlem, toho času za totéž prosím. Amen. Amen. Amen". „Titul pak tohoto oltáře sv. Marii, slavné a ustavičné panně budiž znamenán".[168])

Z listiny této soudil prof. Vocel, že, když oltář na emporium r. 1165 vysvěcen byl, založení kostela samého do dřívějších let, v r. 1150. sahá. Avšak náhled ten okázal se býti mylným. Když r. 1873. kostel důkladně opravován byl, musel starý, nehezký a nepatrný hlavní oltář odstraněn býti. Při odklizování, když se tumba bourala, našla se ve zdi pevně zazděná olověná skřínka 7·5 cm. dlouhá, 7·4 cm. široká a 2·5 cm. vysoká. Na víčku jejím byl hluboce vyryt nápis:

DANIEL
XIII. EPI. E.
PRAG.

totiž: Daniel XIII. Episcopus Ecclesiæ Pragensis. (Daniel, 13. biskup kostela pražského). Křížem svázaná stužka s pečetí biskupskou zavírala skřínku. Stužka však i s pečetí byla velmi zetlelá. V knížce byl žlutobílý, co mouka jemný prach, kterýž pokrývalo 13 uzlíčků z těžkého tmavočerveného hedvábí, jimžto nit velmi silná, též z červeného hedvábí, však dobře soukaná ouvazkem byla. Na každém z těchto pytlíčků zachoval se pergamenový malý lístek s jménem svatého, jehož ostatky uzlíček obsahoval. Písmo na listině r. 1846. nalezené i toto jest totožné, tedy v téže době psáno. R. 1150. kostel svěcen býti nemohl, neb Vladislav v tomto roce ještě s Juditou Durinskou zasnoubeu nebyl.

168) Pravdě velice podobno, že spisovatel listiny Svatojakubské byl již svrchu zmíněný letopisec Vincentius, pražský kanovník a notář; neboť jest známo, že biskupa Daniele na rozličných cestách jeho co tajemník a písař vyprovázel a listiny vážnějšího obsahu psával. (Palacký „Würdigung der alten böhm Geschichtsschreiber)".

Z obou těchto nálezů jest tedy patrno, že chrám tento od jakési Marie a synů jejich Slavibora a Pavla byl založen a celý v jeden den, totiž 13. listopadu 1165. od pražského biskupa Daniele u přítomnosti samého krále Vladislava a Judity, manželky jeho vysvěcen byl. Týž Slavibor s bratrem svým Pavlem připomíná se v jedné listině z roku 1174. jakožto komorník župy Olomúcké, a povážíme-li, že v starých rodech českých jedno jméno vždy v rodině se opakuje — jméno Slavibor v moravské rodině pánů ze Švábenic — musíme tvrditi, že tento Slavibor a Pavel byli syny onoho Slavibora, který s knížaty Moravskými biskupa Zdika přepadl, a poněvadž brzy potom snad ještě v klatbě zemřel, tedy manželka jeho Marie z pokání vystavěla chrám tento.

Velmi důležitou pro vypravování naše jest jižní strana kostela. Nad dveřmi kostelními v ploše polokruhové zříme Krista s knihou života otevřenou a anděly obětující mu vonný zápal. Svrchní polovice rozdělena jest šesti polosloupky v 7 nestejných polí, na nichž zříme sochy kamenné, které patří k středověkým památkám kamenickým a sochařským na prvním místě. Nad vchodem jeví se velebná postava Spasitele, žehnajícího dvěma osobám klečícím, k západu od ní postava kněze, jenž hlavu maje infulí biskupskou pokrytou, drží berlu a knihu;[169]) k východu rytíř oděný drátěnou košilí, krznem a helmem, s mečem a štítem v ruce, a vedle něho opět kněz s knihou a berlou.

Každému zajisté as na mysli tane otázka, kdož jsou ony osoby, jichž sochami stavitel dílo své ozdobil. Dlouho byla věc tajemstvím — nám však nyní, již známe dějiny založení chrámu toho, nebude nesnadno to uhodnouti. Osoby klečící po obou stranách Spasitele žehnajícího, neznamenají zajisté nikoho jiného než zakladatelkyni chrámu Marii a syna jejího Slavibora, kteří prosí za odpuštění viny otcem spáchané. Rytíř v brnění s mečem vytaseným zajisté jest hrdinný král český Vladislav, který s bujarými svými zástupy jméno české zvěčnil v daleké Italii na březích Addy a u hradeb Milánu (1158.) a jak již podotknuto, nejen milosti pro vinníky se domahal, ale i svěcení chrámu toho s manželkou svou byl přítomen. Osoby pak kněžské tu stojící jsou rovněž dva velicí mužové času svého: Jindřich Zdik, biskup Olomúcký, syn prvního kronikáře českého Kosmy, otce našeho dějepisu, vzorný pastýř stádce svého, jež nejen s moudrostí otcovskou spravoval, ale i k pohanům jda, hlásal slova

---

169) Biskup jest oděn dlouhou širokou tunikou a pláštěm bez sponky. Mitra biskupská jest velmi nízká, jak v XI. a XII. století v užívání byla; ozdoba tato nastala teprv v X. století; před tím biskupové hlav svých širokým vínkem č. diademem otáčeli. Berla, kterou v ruce drží, jest velmi jednoduchá, způsobu starobylého, záležejíc toliko z hole, knoflíku a zakřivení (pedum).

Kristova a po příkladě sv. Vojtěcha hledal smrť mučedlnickou. Nedostalo se mu jí, zemřelť po dlouhé nemoci, pokojně v biskupství svém 25. června 1150. Druhý neméně výtečný vrstevník jeho a světitel toho chrámu, biskup pražský Daniel, (zvolen roku 1148.) byl syn pražského kanovníka Majnuše a chovanec university Pařížské. Proslul výtečnou státnickou moudrostí. Jsa věrným rádcem knížete svého, vedl tehdejší vlákna politiky evropské s důvtipem nevšedním, při tažení Italském stal se kancléřem císaře Fridricha a knížetem sv. římské říše, byl předním jednatelem mezi císařem i papežem, mezi panovníky a národy, stal se protivníkem i nebezpečným nepřítelem Říma a skonal při politickém svém zaměstnání v zemích dalekých. (9/8. 1167).

Otázku, kdo as stavitelem chrámu toho byl, těžko lze rozhodnouti. Jedině toliko zmíniti se musíme, že Čechové ve XII. století za žádným cizím národem ve vzdělanosti umělecké pozadu nebyli, a že zajisté buď mniši proslulého kláštera Sázavského stavbu tu provedli, aneb jiní domácí lidé — umělci, kteří v hnutí tehdejším za hranice přišli a jsouce průvodci krále Vladislava nebo biskupa Daniele, v Italii prodleli.[170])

170) Prof. J. Er. Vocel první r. 1847. v Časopise č. musea ukázal k důležitosti chrámu tohoto a navrhl důstojné, slohu toho přiměřené opravy; neboť během času byl chrám ten, jak vnitř, tak zevnitř znetvořen. R. 1864. v měsíci lednu požádal Fr. J. Beneš, c. k konservátor čáslavského kraje p. hr. Jindřicha Chotka, aby k sedmistyleté památce svěcení kostela dal hrabě, co patron, kostel opraviti. Tehdejší kaplan Církvický P. Fr. Preclík myšlénky té se horlivě ujal a roku 1868. počato s opravou kostela za faráře P. Fr. Hanuše; další provedení stalo se za nynějšího p. děkana Čejky, kterýž s horlivostí obvyklou získal mnoho dobrodinců, k nimž náleží patron pan hrabě Rudolf Chotek v přední řadě. Vybráno bylo od rozličných dárcův 700 zl. Jeho Veličenstvo císař Ferdinand daroval 400 zl., p. hrabě R. Chotek 400 zl., fond kostelní 850 zl. celkem 2350 zl. sebráno. Kostel byl vnitř i zevnitř r. 1873. upraven dle plánu stavitele Kranera a tak alespoň poněkud původnímu tvaru navrácen. V květnu r. 1872. převzal na se úlohu malířskou výtečný malíř Petr Maixner a počal v apsidě malovati. Práci tu chvalitebně r. 1873. dokončil. Uzříš nyní v chrámu na zlaté půdě obraz syna božího, držícího v rukou kouli světovou, v oblacích na duze seděti, v pravo od něho klečí orodující matka boží, v levo sv. Jan Křtitel. Dále vidíme čtyry hlavní scény ze života apoštola Jakuba. V prvním oddělení lze spatřiti sv. Jakuba následovati Spasitele. V druhém oddělení uzříme Jakuba, hlasatele slova božího. Třetí výjev nám představuje sv. apoštola stojícího před svým soudcem Herodesem Agrippou. Scéna pak čtvrtá jest originelní. Nevidíme totiž Jakuba pod mečem krvácejícího klesati, nýbrž před okamžikem smrti, když totiž r. 44. po Kr. co první mučeník mezi apoštoly k smrti odsouzen byl. Zrádce, jenž ho byl zradil a obžaloval, prosí ho na popravišti za odpuštění a smíření. — Ještě jen věž, na které bohužel nerozum svůj zvěčniti chtěl věk novější, čeká opravy. Střecha její k celé stavbě naprosto se nehodí, a aby devatenáctý věk barbarství, jež na dílech uměleckých prováděti zná, i tu dokázal, byla před 50 lety pokažena jedna z nejkrásnějších ozdob věže. Dvojnásobná totiž řada oken, kolem se táhnoucích, byla zazděna, tak že je již jen z vnitřku spatřiti lze. Dovídáme se však, že již příštím rokem ku opravě věže se přikročí. — Veliký

Chrám tento měl od pradávna svého duchovního pastýře; neboť v starém popisu diecése pražské (sestaveném mezi rokem 1344. a 1350.) nalézáme v dekanátu Čáslavském též plebanii „na vrchu Sv. Jakuba. „(mons S. Jakobi).[171]) Dalším svědectvím toho jsou nejstarší knihy konfirmační, v nichž se dočítáme, že dne 8. července 1356. Mikuláš, farář „z hory sv. Jakuba“ nového faráře do Cerekvice (Církvice) uváděl. Po něm býval farářem na „vrchu Sv. Jakuba“ Kříž, který r. 1357. do Oskobrh[172]) podán byl, směniv faru s Jindřichem, plebánem Oskobržským.

R. 1358. uváděl Jindřich nového faráře do Malína, roku pak 1362. do Vojslavic. Později byl farářem u Sv. Jakuba Petr, který roku 1397. s Janem, farářem Holubickým směnu o faru učinil.[173]) Právo podací vykonávali opatové Sedlečtí.

K faře Sv. Jakubské náležel i Nový Dvůr a později veska Nové Dvory. Fara stála na místě, kde nyní jest statek č. 26.

Ve válkách husitských zanikla fara zdejší a v XVI. století osazena byla duchovním luteránským, jelikož převážná většina Čechů víře té náležela.[174])

Však neblahý nastal čas farní osadě i celé vlasti české. Zkázonosná zaslepenosť náboženská a nesvornosť společenská přivedlly zlou dobu krutých válek na náš národ. Stavové čeští povstali proti katolickému k
bitvě Bělohorské v neděli
hodině poraženo jest vojsk

Pohřeb spis. Jos. Ledra v
cích. Na hřbitově svého rod
zemic u Pardubic, pohřben b
spisovatel Josef Ledr, kter
ve věku 65 let v Přelouči
působil dlouhá léta jako
okresu kutnohorském a po
ředitel měšť. školy v Uhlíř
cích. Kromě jiných prací
jiny panství Nové Dvory u K
ry, dějiny Uhlířských Janov
louče. Zesnulý byl otcem
spisovatele Jos. Ledra.

Prodloužení parlamentního
Původně se myslilo, že par
zasedání potrvá do 21. t. m.

zvon na věži lil Ondrej Pt
— V kostele postaveny jso
rychovi, synu pana Mladěj
Jana Mladějovského z Mla
jovic, toho rodu poslednimu
Konecchlumského z Konecc
r. 1607. Bedrichovi Kašparo
berka, pánu na Nov. Dvoric
hrobník hraběnky Kateřiny
Věžnika. Náhrobník ten st
proto, poněvadž z doby co
jest, z kostela ven dán. Jest
od sochaře neznámého, jen
jeho lidem libila. Obraz hr
čovým šatem brokátovým;
(jak tehdaž úpravé takové
mení pomíjejícnosti lidské;
znak Věžniků a de Arco drž
sýpací hodiny, drží kosu.
jest závitek s nápisem.

171) Palacký I. 2. str. 376.

172) Oskobrhy, farní někdy ves u Vlkova, která v husitských válkách zmizela.

173) Tingl: Lib. confirm. I. 3, 18, 28, 76, 187; V. 285.

174) Přívrženci víry té kryli se formálně pod štítem podobojích (utrakvistů), pročež se i tak někde jmenují.

předkům. Všickni měli se státi katolíky, nebo drahou vlasť opustiti. Pán Nových Dvorů Kašpar Melichar ze Žerotína měl, jak jsme již pravili, pro účastenství ve vzpouře trestán býti, byl ale na svou snažnou žádost a na přímluvu knížete Lichtensteina pokuty vedle cís. resoluce ze dne 8. listopadu 1622. osvobozen a ponechán při statcích svých Nových Dvořích a Ovčárech, avšak bez kollatur a far, které k ruce císaře byly vymíněny s tím poručením, aby Žerotín z nich predikanty odstranil.[175]) Žerotín nařízení dané vyplnil, dav predikantům lhůtu k vystěhování se. I opustili kněží pod obojí fary ve Sv. Jakubě, Záboří i Církvici. Církvický kněz slul Jan Kubín (Kubínius) a s pláčem celé osady ubíral se do Kutné Hory, kdež se kněží z celého vůkolí shromáždili, aby společně drahou vlasť opustili, jelikož koncem roku 1622. místodržitel kníže z Lichtensteina přísný rozkaz vydal, jímž všickni nekatoličtí kněží z Čech vypovězeni byli.[176])

Kněží však katolických byl v Čechách veliký nedostatek přes to, že jezovité o překot zrovna pracovali, aby mladíky české a německé k stavu duchovnímu připravili.

Papežský legát Caraffa, když v Praze meškal, světil šmahem na kněžství mládence v literním umění, jakž takž zběhlé, kteří bez odkladu posýláni na fary, aby lidu slovo boží kázali a víru katolickou rozmnožovali.

Aby katolíků přibývalo, velmi přísně přihlíženo k tomu, by kněží nekatoličtí, kteří se vzdor zákazu sem a tam zdržovali[177]) novorozeňat křtíti nemohli. Obyvatelstvu bylo velmi přísně

175) Tom. Bílka: Dějiny konfiskací v Čechách.

176) Kněz Církvický Jan Kubín býval v letech 1610.—1615. děkanem v Kolíně. — Kněži, kteří se v Kutné Hoře sešli a jimž 27. července 1623. přísně nařízeno bylo, aby do západu slunce z města a do 8 dnů z celého království se odebrali, byli: Jiří Pauli, děkan Čáslavský, Cyprian Pešín, o němž již řeč byla, Vít Jakeš, Václav Karion. Řehoř Vítův, Jan Kubín (Kubinius) farář Církvický, Mikuláš Sebastus, Jan Mathiades, farář u sv. Barbory v Kutné Hoře, Jan Klaudian, Zikmund Těšík, farář u kostela Náměstského v Kutné Hoře, Jan Joram, Jan Neustupius, Tomáš Dentulín, Jan Přistrach, Jakub Martis, Jan Vysota, Jan Podolský, Zikmund Piscis, Jan Lupín, Mikuláš Novokolínský. Jiří Šiškař. (Persekuce Kutné Hory od P. Mil. Veselského). — Zdá se, že zde jmenovaný kněz Tomáš Dentulín byl farářem u Sv. Jakuba; neboť jméno Tomáš Dentulín nalézáme v matrikách Církvických v letech 1658.—1700.; bylť to snad jmenovaného kněze nějaký potomek, který na víru katolickou přestoupil a ku konci 17. století ze Sv. Jakuba do Nových Dvorů se přistěhoval.

177) Do Kutné Hory vrátil se Jan Mathiades a zdržoval se tam tajně až do své smrti. (Persekuce K. Hory). Čáslavský kaplan Matouš Ulický proti zápovědi císařské skrýval se též v okolí zdejším; když byl dopaden, a nechtěl se státi katolíkem, byl na popraviště vyveden. Nejprvé mu pravá ruka odňata, potom hlava sťata, zatím střeva vytažena a v košili obalena, a tělo na 4 čtvrti rozťato a na 4 koly, a na pátý hlava, vstrčeno a okolo šibenice k smutnému divadlu vystaveno. (Historie o těžkém protivenství 161—165.)

zakázáno požadovati křtu a jiných výkonů od kněží takových. Kdoby se proti tomu provinili, trestani vězením [178]), vypovězením ze země a vkládáním vojska. I obraceti se muselo obyvatelstvo se křty na kláštery, když farního duchovenstva nebylo [179]).

Tak nacházíme v matrice kláštera Sedleckého lit. A. Nr. 1. v r. 1650. zanešené mnohé křty nejen z Nových Dvorů a Ovčár, nýbrž také z celého okolí, od Sv. Jakuba, z Církvice ano i ze Záboří. První a nejstarší křest jest z Ovčár, jenž zní: „Dne 13. října 1650. narodilo se dítě, jménem Lukáš, z otce Matiaše Kučery a matky Lidmily. Kmotry byli: Jan Černý z Ovčár, Martin Kout z Nových Dvorů“.

Jiný křest z Nových Dvorů: „Dne 29. června 1651. narozen a pokřtěn jest Bartoloměj, syn Gregora a matky Markéty z Nových Dvorů.“

I více sňatků z Nov. Dvorů, Ovčár, Sv. Jakuba i Církvice v matrice snubní téhož kláštera poznamenáno jest.

Při nedostatku kněží katolických zváni a voláni do Čech z Polska a ze Slezska kněží polští — a to nejvíce klášternici — pro podobnosť jazyka, že se s lidem českým snáze dovedli smluviti, než-li jezovité a jiní kněží němečtí.[180])

I do Sv. Jakuba poslán byl r. 1655. za faráře Polák Basil Vrbický, (Wierzbicki,) kněz řádu karmelitánského. K jeho žádosti byla fara Sv. Jakubská ještě téhož roku se svolením pražského

---

178) Jsou případy, že lidé byli až pět neděl mučeni zimou, potom trýzněni devět dní hladem; jinde vězněni dráhnou dobu v komíně, v smrdutém záchodě atd. (Českomoravská Kronika).

179) Že ještě r. 1653. fary osazeny nebyly ani na komorních panstvích, jichž kollatorem byl sám arcibiskup pražský, vinny byly některé přehmaty samého arcibiskupa Arnošta z Harrachu. Neboť tento nejvyšší pastýř duchovní, (dle zprávy kr. místodržících ze dne 23. března 1652.) nešetře obyčeje starodávného, bez vědomí král. místodržících a stavův i sboru kanovnického mnohé novoty zaváděl, zvláště pak, chtěje neobmezeně panovati, žádného kanovníka do konsistoře nepřijímal, nýbrž z většího dílu jenom řeholníky, a to cizozemce, na ujmu vážnosti a důstojnosti kapituly za duchovní rádce své ustanovil, anobrž i nejdůležitější místo generálního vikáře cizozemci, Španělovi Caramuelovi, bývalému členu řádu cisterc., svěřil, tak že arcibiskupská konsistoř, majíc na zřeteli především výhody a prospěch řeholí, málo dbala o vzdělání a rozmnožování světského duchovenstva. — Kde nebylo duchovenstva farního, nařízeno bylo 4. února 1654. od místodržitelství, aby aspoň v čase postním missionáři řehole jezovitské tam vysláni byli, aby alespoň lid ke zpovědi velikonoční byl přidržován. (Tom. Bílka: Reformace katol. v letech 1650.—1781. v Časopise č. musea 1881.) —

180) Přišli ovšem také mnozí spořádaní kněži, které sem přivedla touha missionářská; ale vedle nich natrousilo se do Čech ještě více všelikých lidí zchátralých, kteří doma slušného místa nemohli dostati. (Českomoravská Kronika).

arcibiskupa, kardinála Arnošta Vojtěcha, hraběte z Harrachu[181]) do Církvice přeložena a on zde kutnohorským arciděkanem a vikářem Martinem Remlichem instalován byl.

Co pohnulo faráře Basila Vrbického k odstěhování se z Jakuba, kde přec pěkný kostelík stál nepobořený, není známo. Přijda do Církvice, neměl ani kostela upraveného, ani fary. Býval sice kostel církvický, v XIII. století vystavený, (čemuž věž v původní podobě své zachovaná, dosvědčuje) v létech 1344. a 1350. farním,[182]) fara Církvická ale jako Sv. Jakubská ku konci 16. a na poč. 17. století osazena byla knězem pod obojím. Po vypuzení kněží pod obojích zpustošeny kostel i fara od nevázaných žoldneřů ve válce třicetileté (1618.–1648.) a přes 8 roků za koňirnu používán.[183])

Jakou tedy práci a starost měl nový farář, lze se domysliti. Tehdy spravovala jménem dětí svých panství Novodvorské Marie Monika Švihovská, rozená z Valdsteina. Jejím příspěním dovedl toho nový farář, že postavena byla fara na místě, kde dříve kněz pod obojí bydlel, a kostel, k němuž sakristie přistavena, k službám božím upraven byl.[184]) Někde pohozeny našel 2 zvony a cínovou křtitelnici, kteráž dosud v kostele stojí.

Nový farář založil první knihy kopulační r. 1658. První oddavky z Nových Dvorů zaznamenány jsou v roce tomto následovně: „Dne 24. února 1658. oddán byl Jakub Bureš z Janovic s Annou Gregorovou z Nových Dvorů u přítomnosti svědků Mikuláše Hály a Matěje, kováře z Nových Dvorů".

Křestní matriky založil teprv r. 1679. v oddílu téže prvé matriky. Matriky úmrtní nevedl; tu založil teprvé nástupce jeho Viktorin Perták 1. ledna 1700.

Nyní byl na panství Novodvorském jediný toliko kostel farní, ku kterémuž pět filiálních kostelů, totiž: u Sv. Jakuba, u Sv. Mikuláše, u Svaté Kateřiny, v Záboří a v Lošich[185]) ná-

181) Arcibiskup Arnošt Vojtěch narodil se 4. listopadu 1598.; bylo mu teprv 25 roků, když se r. 1623. stal arcibiskupem. Za mladosti své vychován byl v Krumlově a Jindřichově Hradci od jezovitů; pak studoval v Římě, kdež byl na kněze vysvěcen a od papeže komorníkem i tajemníkem jmenován.

182) Popis diecése Pražské v letech 1344—1350. v dějinách Palackého I. 2.

183) Urbarialbuch der Herrschaft Neuhof.

184) Farář Basil Vrbický dal se také r. 1677. na zdi v sakristii vymalovati, kdež dosud podobizna jeho se spatřuje. Tamtéž jest od něho latinský nápis: „Po vyplenění kacířství v království Českém první farář na panství Novodvorském P. Basil Vrbický z řádu karmelitánského, mistr theologie z kláštera Krakovského vyprázdněné kostely zde se nacházející nářadím potřebným opatřil. Psáno l. 1677.

185) Losský kostel, stavba gotická, založen od čáslavských patriciů, byl již v letech 1384.—1411. farním kostelem. Lochy a Kluky tvořily jedno panství a z těch dob v kostele tom odpočívá „pan starý Lukavecký a Magdalena Lukavecká z Lukavce a na Klucích z Volbramovic r. 1589." — Nejstarší zvon v Lošich jest z r. 1501. Podací právo k Loš-

leželo. Pro nedostatek kněží přidělen dočasně k faře cirkvické kostel v Klukách co filiální.

K jmenované farnosti náležely tehdy tyto vesnice:

K far. kostelu Církvickému vesnice Církvice a vesnice Neškaredice (majetek jezovitů Kutnohorských)[186]) dvůr s domky v Netřebi a Vrabcovský mlýn. K Sv. Jakubském kostelu filiálnímu vesnice Sv. Jakub, Ovčáry a Nové Dvory. K filiálnímu kostelu Sv. Mikolášskému vesnice Sv. Mikuláš. K Sv. Kateřinskému fil. kostelu vesnice Sv. Kateřina. K Zábořskému filiálnímu kostelu vesnice Záboř, Kobylnice, Lišice, Lanžovský a Kobylnický mlýn, ves Vinaře, (která k panství pardubickému náležela) pak vsi kláštera Sedleckéko: Habrkovice[187]) Sulovice a Horušice. Ku fil. kostelu Losskému náležel dvůr Lošský a mlýn s vesnicí Třebešicemi. K fil. kostelu Kluckému vesnice Kluky a dvůr

---

skému kostelu náleželo nejdříve opatu Sázavskému a pak v 16. století k Třebešicům a ke Klukům. Kostelik ten byl po třicetileté válce hr. Věžníkem opraven. R. 1872. byl od řed. vyšši realky Kutnohorské p. Jiřího Zacha v gotickém slohu obnoven a novým oltářem, kazatelnou a okny z barevné mozaiky opatřen. — V Lošich prý byl pochován český vladyka Čáslav po r. 803. (dle Hájka). R. 1407. prodali Čáslavšti dvůr pustý, zhořalý, řečený Drchovs v Lošich Konrádovi Názovi, měštěninu Hory Kutné a jeho dědicům za 50 kop gr. (Archiv č. II. 478.). Jiný dvůr v Lošich připomíná se r. 1390. R. 1492. v úterý po sv. Jakubu koupila obec Čáslavská šosovni dvůr v Lošich za 80 kop gr. č. od nějakého Václava. Dvůr jeden v Lošich držel od r. 1538. Bernard a po něm Václav Zehušický z Nestajova k Tupadlům. Tupadly byly mu ale roku 1548. pro účastenstvi ve vzpouře stavů odebrány a v manstvi a pod léno propůjčeny. R. 1616. 13. prosince koupila obec Čáslav od M. Jana Bojana dvůr šosovni v Lošich s rolemi šosovnimi městskými k němu od předešlých držitelův téhož dvora přikoupenými za 8000 kop. Podaci však kostelní v Lošich a některé dědiny držel Petr Lukavecký z Lukavce, který od r. 1612. s obcí Čáslavskou měl spor o jez a strouhy na potoce Klejnaru. Po bitvě bělohorské byly veškeré statky mezi nimi i Lochy městu Čáslavi konfiskovány a 1. května 1627. k ruce královské prodány Marii Magdaleně Trčkové z Lobkovic na Opočně. Tehdy byl správcem v Lošich Jan Janda. Inventář dvoru Losského oceněn na 8564 zl. 31 kr. 4 den. rýn. Když Adam Trčka z Lipy pro domnělou zrádu zavražděn byl, ujal statky jeho Ferdinand II. a daroval je Arn. de Suys; mezi nimi i Lochy. (Aug. Sedláčka: Děje Čáslavě).

186) V Neškaredicích zapsal Hornikům některé lidi Mikuláš z Prachňan r. 1532. Po smrti jeho syna Jindřicha koupili Hornici r. 1556. od paní Doroty Prenarky, poručnice Anny, pozůstalé dcery Jindřichovy, ves celou a dvory kmetcí s platem, s děninami, vinicemi a se vším přislušenstvim a s panstvim a to v dluhu 2750 kop gr. č. Po bitvě bělohorské byly 16. září 1625. Neškaredice městu konfiskovány a jezovitům dány. (Panství Kutnohorské od prof. Slavíka).

187) Habrkovice náležely od 13. století klášteru Sedleckému, byli ve válkách husitských zastaveny a teprv za krále Vladislava r. 1478. vyplatil je i polovic Horušic tehdejší opat Jodok; r. 1619. dne 11. června zastaveny opět od stavů českých obci Kutnohorské, kdež zní popis takto: „Habrkovice s dvory kmetcími, lesy i s říčkou, Doubravice řečenou, s krčmou a mlýnem; cena 2537 kop 51 gr. 4 den.“ R. 1623. byly opět klášteru navráceny.

Pucheř. Ku kterému kostelu která vesnice náležela, tam i obyvatelé pochováváni byli.

Kostelníci (kostelní otcové, správcové jmění církevního) byli v Církvici, v Sv. Jakubě, v Sv. Mikoláši, v Sv. Kateřině v Záboří, a sice v každé obci po jednom.

R. 1655. nemohlo však již vyzkoumáno býti, které domky kostelníkům by náležely. Nařídila tedy Marie Monika Švihovská z Riesenburka svému hejtmanovi (úředníku) Janu Hoefflovi, aby to od starých lidí vyzvěděl, by domky ty kostelu navráceny byly. I stalo se tak; nemohlo-li to kde vyzvěděno býti, byl kostelníku jiný domek vykázán.

Jan Hoeffl vyzvěděl toto: „V Církvici stával dům kostelníka na pastvišti mezi domem sedláka Ducháčka a chalupníka Kouta; bylo tedy pastviště to účelu tomu věnováno. Délka pastviště onoho jest od vesnice počínaje až k louce Ducháčkově, jak pole vykazují, šířka ale od potoka až k cestě, kudy se na luka jezdí. U Sv. Jakuba nemohl nikdo té nejmenší zprávy podati, kde by kostelník byl bydlel; byl mu tedy vykázán na rohu dům před školmistrem. Též u Sv. Mikoláše a u Sv. Kateřiny nemohlo nic vyzvěděno býti; nejspíše stály domky ty na prázdných nyní místech u kostela.[188]) V Záboří nacházel se domek kostelníkův u hřbitova; na druhé straně hřbitova stála fara kněze pod obojího. Marie Monika Švihovská z Riesenberka opraviti dala také všecky kostely filiální, darovala jim nové zvony a opatřila je rozličnými kostelními potřebami, jak inventář farářem Basilem Vrbickým sestavený, dokazuje.

Jan Hoeffl vyšetřil také poměry majetkové toho kterého kostela následovně:

„Ku kostelu Církvickému náleží:

a) Orných polí nad rybníkem „Utopencem" 4 kopy záhonů;[189]) na pahorcích u Neškaredické vinice 1 kopa 58 záhonů. (Z těchto polí užíval Církvický farář polovičku, druhá polovice náleží záduší.)

b) Pod farou jest ovocná zahrada, počínající od skály až k náhonu, jímž mlynář ze Sv. Jakubského rybníka vodu vede.

c) Luka. Za rybníkem „Utopencem" nachází se veliká louka kostelní, prostředkem kteréž vede náhon z Neškaredického rybníka do Utopence; nepotřebuje-li farář louky té, pronajímá ji za 7 zl. Jiná farní louka jest na konci louky Ducháčkovy vedle louky Bambovské, nazvaná „Nezarostlá;" dále patří faře kus louky pod poli vrchnostenskými naproti pastvišti Ducháčkově, z níž se 20 bílých grošů[190]) platívalo;

---

188) Z výše uvedeného patrno, že i vesnice vůkolí zdejšího ve válce třicetileté spustošeny byly.

189) 3 kopy 12 provazců tvořilo jeden lán menší čili 64 korce.

190) Groš bílý čili český = 18 peněz malých = 3 kr.

jiný kus louky jest za dvorem Církvickým u cesty, kudy se do Sv. Jakuba jede; pod farou za náhonem, který vychází z rybníka Sv. Jakubského a zahradou farskou vede, jsou dva kusy luk, kteréž se prostírají od hlavních trub až k stavidlu a náhonu do šířky, do délky ale až k hrázi výše jmenovaného rybníka. Konečně patří faře louka „Mejstřice“ zvaná, z níž se ročně 15 českých grošů platívalo. Zádušní železné krávy[191]) nacházejí se:

1. V Církvici při dvoře Hrabáňově, při gruntech Jakuba Ducháčka, Václava Kouta, (nyní ale při Patočkově gruntě) Jiřího Mervarta, na faře, a při chalupě Matěje Sochora po jednom kusu. Z nich se kostelu ročně po 8 groších platí.
2. V Neškaredicích v hospodě, u chalupníka Jak. Šindeláře, při gruntě Křenkově, při chalupě Novosadově, při gruntě starého Horáka, při chalupě Bydžovského, Bartoně Tichého a při gruntě Bílkově po jednom kusu. Z nich se kostelu platí ročně po 35 kr.

Ku kostelu Sv. Jakubskému náleží následující pole a luka:

a) Pole při gruntě Duškově, kteréž bývalému faráři k užívání odstoupeno bylo ve výměře 1 kopy 50 záhonů, pak kostelní pole při gruntě Tomáše Sedláčka, obnášející 1 kopu 56 záhonů, dále pole při gruntě Jakuba Novotného, mající 10 záhonů, pole při gruntě Žaludově, a to jedna kopa 58 záhonů, a konečně 2 kopy a 43 záhony pole při gruntě Řehoře Vášy.

b) Luka při gruntě Duškově „u topolu“, z nichž se klidí 3 vozy sena, dále louka, nyní zarostlá, při gruntě paní Tuchanské, z které se dříve klídivalo 1 vůz sena; konečně nachází se kostelní louka mezi Ovčáry a Novou hospodou nad potokem, kterouž louku hostinský Novohospodský užíval a z ní do důchodu něco platil. Poznam. O této louce nechce nikdo ničeho věděti.

---

191) Slovo „železná kráva“, jež v pořekadlo vešlo, vysvětlíž následující zápis z regester Kaňkovských: „Anno 1543. Jan Chlad ze Starého Kolína má dvě krávě zádušní sv. Vavřince na takový způsob, že má z každé platiti libru vosku vždy ke každým svátkům velikonočním, dokudž by je držel s volí panskú a kostelnickú. A když by která kráva měla sjíti buď pro starosť, neb jakým jiným způsobem, tedy má na to místo jinú mladú osaditi, a tak ty krávy nemají nikdy od toho záduší sjíti, a ty krávy slovú železné neb liberní“. — Zádušní kráva nesměla bez svolení patrona ani prodána ani vyměněna býti. V archivu Kutnohorském odd. horní z r. 1605. č. 4707 nachází se následující vlastnoruční psaní Kašpara Melichara ze Žerotína ohlednězádušní krávy v Záboří: „Já Kašpar Melichar ze Žerotína a na Nových Dvořích, J. M. císařské kraječ, známo činím tímto listem obecně přede všemi, že jsem k sobě krávu zádušní od Daniele Lounského, řezníka „z břehů J. M. císařské Starokolínských“ (t. j. z Bašet) kterouž od Jana Kršky ze vsi Záboří, poddaného mého bez mé vůle byl koupil a jí zase na poručení ouřadu horního na Horách Kutnách navrátiti musil, přijal. Pro jistotu toho k tomuto listu nebo kvitanci sekryt svůj vlastní přitisknouti jsem dal, jehož datum na Nových Dvořích v pátek před sv. Havlem l. 1605.“

Železné krávy se zde nedrží.

Ke kostelu Sv. Kateřinskému náleží:

a) Lesy nad Lanžovem zdélí 2 honů,[192]) jeden hon obsahuje 15 záhonů do délky a 46 záhonů do šířky. U toho lesa, v němž osyky a břízy rostou, jest kus louky, ze které se 7 grošů platí.

Dále sem patří les mezi poli Kučerovými a Cypriánovými zšíří 1 kopy záhonů, zdélí tři půlhonů, pak lesy mezi pozemky Adama Kouta a panskými poli zšíří 16 záhonů, zdélí 4 honů. U toho lesa jest kus zarostlé louky, z níž se 20 kr. platí.

Veškeré lesy ku kostelu Sv. Kateřinskému náležející obnášejí 96 čtverečných provazců;[193]) z lesů těch dostával farář Církvický potřebné palivo.

Ku kostelu Kateřinskému náleží též něco polí písečných, kde nic neroste, a 1 čtvereč. provazec luk.

Ku kostelu Zábořskému náleží:

a) Lesy počínající od cesty, která jde ze vsi do „Pavučin" k severu. Les farský počíná na levo od cesty vozové, která jde od Záboře ke mlýnu podskalnímu přímo k severu a sahá až k poli, které faře náleží. Jiný les farský jest před vsí, od rybárny naproti poli na pravé straně za cestou, která vede ke Bernardovu; dále jest les zádušní, počínající za cestou, která vede od Bernardova k půlnoci. Summa lesů 41 ½ čtver. provazců.

b) Orných polí náleží k faře 1 kopa záhonů, luk 12 čtvereč. provazců.[194])

Ke kostelu Lošskému (sv. Bonifáce) náleží:

a) Kus pole zšíří 50 záhonů nazvaného na „skřemeně", z něhož se ročně 58 kr. 2 den. platí; dále kus pole u Lochů, obnášejícího 1 kopu záhonů; pak u „Hájku" taktéž 1 kopu záhonů; u Lochů „na skřemeně" 1 kopu záhonů; u Lochů jinde, opět 1 kopu záhonů; z těchto jmenovaných polí platí se z 1 kopy záhonů po 1 zl. 10 kr. Jiná pole jsou: U Hájku o 27 záhonech; z něho se platí 31 kr.; na kopci „na skřemeně" 54 záhony, z nichž jest úroků 1 zl. 3 kr.; u mlýna Lošského díl pastviny, kterou užívají Třebešičtí sedláci; z ní se platí 1 zl. 10 kr.; konečně při silnici zemské na kopci jest kus pole obnášející 1 kopu 3 záhony, kteréž pole Lošský mlynář užívá a z něho 1 zl. 16 kr. 3 den.

---

192) Práva městská vyměřují 1 hon na 125 kročejů neb 625 stop.

193) Provazec jest staročeská polní míra. Provazec měl 52 čes. lokte; čtvereční provazec 52krát 52 rovná se 2704 čtverečné lokte. Jeden lán půdy. rovná se 64 jitra rovná se 129 provazce rovná se 519168 čtvereč. loket; 1 čtvrtlán rovná se 16 jiter rovná se 48 provazců rovná se 129792 čtv. lokte. Jedno jitro rovná se 3 provazce rovná se 8112 čtvereč. lokte.

194) Není udáno, kde pozemky ty se nacházely.

platí. Summa úroků z polí Lošských obnáší 9 zl. 39 kr. 2 den.[195])

Záduší železné krávy nacházejí se: u Církvického Dušáčka a u Koutského; z nich se kostelu ročně odvádí po 35 kr., úhrnem 1 zl. 10 kr.

Ku kostelu Mikolášskému náleží louka u Habrkovic, z níž se ročně 10 kr. platilo; ta slova „u trubáčku". Co se týče desátku, nebylo vyzpytováno, mnoho-li se za starších dob dávalo.[196]) Když poměry kostelů vyšetřeny byly, dala Marie Monika Švihovská z Valdšteina i kostely filiální po katolicku upraviti a nové oltáře v nich zříditi. Hlavní oltář sv. Prokopa v kostele Zábořském posvěcen roku 1658. od P. Zatego, sufragána pražského, který vložil do kamene ostatky sv. Morice a Saturnina.[197]) Oltář v kostele Sv. Kateřinském posvěcen byl 18. června 1665. od Daniele Víta Nastoupila ze Schiffenbergu, světícího biskupa pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha z Harrachu; do kamene oltářního vloženy ostatky sv. Voršily a sv. Morice.[198])

Kámen oltářní ve Sv. Jakubě posvěcen v Praze 20. března 1665. od Matouše Ferd. Sobka z Bilenberka, biskupa Královéhradeckého,[199]) kterýž vložil tam ostatky sv. Maura a Morice.[200])

Tak staly se kostely na panství zdejším opět katolickými.

---

195) Dle výkazu z r. 1769. obnášely úroky z polí těch již 44 zl. 37 a půl kr.

196) Urbarialbuch der Herrschaft Neuhof. — Desátkový poplatek obilní zavedl sněm r. 1664. a 1665. odbývaný; odvádělo se z 30 mandel sklizené pšenice, žita a ječmene po 2, ovsa po 1 čtvrtci, počítaje korec pšenice a žita po 1 zl. 6 kr., ječmene a ovsa po 45 kr.

197) V staré pam. knize fary Zábořské stojí psáno: Portatile maj. arae. s. Procopii abb. in par. eccl. Zb. consecratum anno 1658. a R. Illust. D. Zatego Suffragano Prag. Archiep. Sebast. reliquia a imp. S. Mauritii et Saturnini.

198) Když r. 1865. kostel přičiněním tehdejšího kaplana P. Y. Vaňka, nynějšího faráře a vik. sekretáře v Záboří, ku 200leté slavnosti opravován byl, shledán byl na kameně oltářním tento nápis: „Altare praesens consecravit Illust. Reverendiss. Dom. Daniel Vitus Nastoupil a Schiffenberg Epus Constantia Eminentissim. Cardinalis ab Harrach Arch. Ep. Pragens Suffraganeus A 1665. Die 18. Juni Relipuias imposuit et Societate St. Ursule, S. Martyris Mauritii.

199) Matouš Ferd. Sobek z Bilenberka, první biskup Královéhradecký, rodilý Moravan, byl před tím opatem Benediktinů u Sv. Mikuláše v Praze. Jmenován byl biskupem od Leopolda I. 1. května 1660. pro svou umírněnost proti nekatolikům, jelikož se císař přesvědčil, že týrání, žalařování, mučení nekatolíků, jak to řídil pověstný Caramuel, generální vikář pražský, jen odpor nový vzbuzuje. Biskupství Královéhradecké bylo ale od Ferdinanda III. zmíněnému Caramuelovi přislíbeno a proto stalo se, že nově jmenovaný biskup Matouš Sobek teprv dne 10. listopadu 1664. od papeže v úřadě svém byl potvrzen a dne 15. března 1665. na biskupství posvěcen od kardinála Harracha, kterýž mu dne 4. května t. r. kraj Hradecký od svého arcibiskupství postoupil. Týž Sobek byl povýšen od císaře 10. měsíce června 1668. na Pražskou stolici arcibiskupskou a zemřel v Praze dne 29. dubna 1675.

200) Nápis na kameně tom shledán r. 1873. tento: „Anno 1665. die 20. Martii consecravit in residentia archiepiscopali Pragensi illustris. doms. Mathias Ferdinandus a Bilenberg episcopus Reginae Hradecensis hoc altare portatile et inclusit reliquias SS. Martyrum Mauri et Mauritii.

Všeobecné poměry na panství a utrpení lidu před r. 1679.

Zajisté největším neštěstím, které kdy vlast naši potkalo, jest válka třicetiletá. Doutnající již před tím nevůle stavů protestantských, vybuchla r. 1618. dne 23. května a co první následek měla známé ono vyhození nejvyšších úředníkův zemských s oken hradu Pražského.

Po vyhození nejv. úředníků zřízena prozatimní vláda 30 direktorů a sbíráno vojsko, jimž počat boj proti straně katolické. Král Matiáš z počátku toliko mírně vyjednával; když pak obdržel moci u dvora Ferdinand, volený král Český, vypraveno vojsko 10.000 mužů do Čech vedením Jindřicha Dampierra, rozeného Francouze. Tento počal válku zkázou, hubením, pálením sídel, zajímáním dobytka i lidí a drancováním, zvláště v kraji Čáslavském. Bitvou na Bílé Hoře (8. listop. 1620.) byl rozhodnut zápas; vojsko České neschopností vůdcův stavovských podlehlo; nicméně válka ještě dále vedena.

Po bitvě Bělohorské byli rozpuštěni kozáci a polští žoldnéři. Ti ubírajíce se do svého domova, rozlétli se jako kobylky po kraji Čáslavském. U větších nebo menších tlupách přepadali osady a statkáře. Osady, kterých se zmocnili, na čisto vyplenili a lid všelikým spůsobem mučili a trýznili. Nikdo jim v takovémto loupežení nepřekážel. Lid s dobytkem a co mohl odnésti a odvézti prchal do lesů a do hor, kde pak mnozí hlady a zimou zmírali.

Koncem r. 1622. vyhlásil místodržitel kníže z Lichtensteina přísný rozkaz, kterým byli kněží nekatoličtí ze země vypovězeni. Zároveň byli zřízeni komisaři královští, kteří měli za povinnost nejen do měst zavítati, nýbrž i do vsí, kde byli kněží nekatoličtí a tam kněze vyzvati, aby buď katolickou víru přijali, anebo podle rozkazu královského z Čech se vystěhovali. Aby vyzvání jejich mělo více váhy, dány jim k ruce větší neb menší oddíly vojska, jmenovitě jízdy.

O nějakém vojsku, které na jaře, r. 1624. ve vůkolí zdejším bylo, podává Dačický tuto zprávu: „Lid cizozemský, vojenský, císařský, rejtharstvo a pěchota, opěty rozkvartýrováni jsa, položili se do města Čáslavě a tu po vesnicích okolo téhož města Čáslavě a Hory Kutny na veliké opěty soužení a záhubu obyvatelův toho kraje prvé vyhubeného a vydrancovaného. Mnozí, nejmaje jich čím a nač vychovávati, od statečkuov svých preč ucházeli. Jiní možnější, kteří ještě co jměli na penězích a obilí, k vychování tých vojákuov šacováni byli, mimo to, co

R. 1629. ačkoliv opět stěžovali si sami stavové, že jest veliká neúroda, pád dobytka, a že ve všech krajích panuje hlad a bída a lidé následkem četných vojenských průchodů tak schudli, že nemohou nižádné kontribuce dávati, povolili na příští rok 1630. na každého usedlého poddaného 3 zl. a mimořádně: pro doplacení zbytku předešlého roku kontribuce poddaný po 7 kr. 3 pen., na vydržování pevností v Uhrách domovní daně každý 40 gr. míš.

R. 1630. obecné daně 3 zl. ve lhůtách, mimořádné jako předešle a na placení úroků pro zastavené země k českému království náležející, obě Lužice, každý poddaný 15 kr.

R. 1631., když král žádal rychlé a vydatné pomoci, platili dle usnesení 1. v únoru poddaní 1 kopu míš. válečné daně ve 3 lhůtách a 2. v květnu ještě 2 zl.

R. 1632., kdy nepřítel mnoho měst a vesnic ano i Prahy dobyl a král nově pomoci žádal, měl každý poddaný těch krajů, kteréž od nepřítele osazeny nebyly, dávati po 5 měsíců, pokud by mohl: ovsa půl věrt., žita 1 čtv., pšenice půl čtv., masa 5 liber, a na penězích 6 kr.

R. 1634., kdy měli stavové čeští vojsko v Čechách živiti, a stěžovali si, že král Ferdinand II. do Čech nepřichází, a obyvatelé království Českého všecky obtíže snášejíce, „zpomínají s pláčem na blahobyt za Rudolfa II.“, a kdy celá země zcela zpustošena byla, dávali 1. dle usnesení v lednu zase po 5 měsíců, pokud to možné bylo: žita 1 korec, pšenice čtvrt korce, ovsa 1 k., masa 16 liber, vše dle Pražské míry a váhy. Místo 1 libry masa mohli dáti 2 kr., místo 1 k. pšenice jeden sud piva nebo 5 čtv. žita, místo 2 korců ovsa 1 k. žita: pán měl 1 díl ze svého a poddaní 2 díly odváděti; a 2. v květnu, ačkoliv obyvatelé nepřátelskými vpády nesmírně byli zničeni, sneseno jest, když král sám proti nepříteli vytáhl, na důkaz věrnosti a lásky, že přispěje každý poddaný, který není již zcela zničen: žita tři čtvrtě k., pšenice 3 čtv., ovsa tři čtvrtě kor., masa 12 liber, a 35 kr. na penězích.

R. 1636. obecné daně ve 4 lhůtách 2 zl. 20 kr., mimořádné domovní daně 20 bílých nebo 40 gr. míš. a 1 a půl čtv. žita, 1 čtv. ovsa.

R. 1637., kdy byla velká sucha a všechna úroda byla zničena a země česká neustálým tažením vojska a odvedených nováčků velice utrpěla, takže se nevědělo, odkud peněz vzíti, povoleno jest, aby každý poddaný, jenž něco byl zasel, ve 4 lhůtách dal 2 kopy míš. nebo 2 zl. 20 kr. a obilí: žita 1 čtv., ovsa 1 čtv., pšenice půl čtv., masa 1 lib. 12 lotů. Místo 1 korce ovsa mohlo se dáti půl k. žita, místo pšenice ječmen; z každého domu 46 kr. 4 pen.

žádného člověka žádné moci neměl míti kšaft leč toho, jenž by katolík byl; žádné děti, žádni také sirotci k řemeslům jakýmkoliv aby nebyli přijímáni, leč by se prvé k víře katolické dali zapsati a j. v.

A roku 1627. dne 31. července opět nový list proti nekatolíkům po krajích se nosil a na veřejná místa v městech i v jiných místech obecních se zavěšoval. Cís. a král. Ferdinand II. známo tím činí, že „nemíní jak z nižšího tak z vyššího stavu poddaných svých v království českém při nekatolické víře trpěti a dává lhůtu šesti neděl, aby se katolické víře naučili. Kdo by nechtěl přestoupiti, měl statky své mezi katolíky rozprodati a při dobíhání šestiměsíčné lhůty jinam se odstěhovati a nikdy více, leč by víru katolickou přijali, se nenavracovati".

Kteří nechtěli víru katolickou přijmouti, do ciziny vystěhovati se musili, své grunty za poloviční peníze, také i všeliké zboží, své přinuceni byli prodávati; kteří prodati nemohli, ti je oželili a vrchnostem k rozebrání zanechati museli. Odešli pro svobodu svědomí do ciziny a tam ubozí hynuli.

Mnoho-li obyvatelů z panství Novodvorského opustilo rodný dům svůj, není známo, ale v kontraktu o prodeji Nových Dvorů z r. 1674. nacházíme, že prodávaji se Nové Dvory „s pustými krčmami, kovárnami, pustými mlýny, pak lidmi osedlými, i neosedlými, kteří ze svých gruntů utekli.

Však i ti, kteří ve vlasti zůstali, zkusili hrozných časů třicetileté války (1618.- 1648.) a čím dále tím větší bídy a snižování pod jho nevolnictví. A jak vyhlíželi pozemky? Ležely ladem. Nebylo dosti lidí vůbec a práce schopných zvláště, nebylo potahu, nářadí, nebylo často ani co zasívati. Na některých místech rolníci museli sami sebe zapřáhati, takže 6 i 8 jich táhlo pluh, an devátý oral, jen aby kousek pole vzdělali a hladem umírati nemuseli. Ale často ani toho nesklidili. Přišla vojska a pobrala, kde co našla. K tomu přišla neúroda, drahota, hlad a mor. R. 1629. byla veliká neúroda; lidé nemajíce žita z ovsův sobě chleba péci museli a těch se ještě do sytosti najísti nemohli. Také všelijakého dobytka mnoho zhynulo. R. 1630. a 1632. byla opět morová rána, také drahota veliká, že chudí lidé hladem velmi umírali.

A za této zhoubné války bylo poddaným uloženo dle usnesení a svolení sněmů českých, aby kromě platů vrchnosti dávaných ještě platili: r. 1627. k pomoci císařského vojska pomezních pevností v Uhrách, na dary k vyjednávání o mír s Turkem a j. každý poddaný usedlý 6 zl. ve 4 lhůtách, počínaje od 1. ledna 1628., a mimořádné daně měsíčně 5 kr.

R. 1628. ačkoliv byla neúroda a pád dobytka, na vydržování vojska v Praze ležícího, pohraničných pevností v Uhrách, opravu pevností v Hradci Štýrském a j. obecné daně 4 zl. ve 3 lhůtách, mimořádné daně 40 grošův.

Že krajina zdejší, která kol hlavní silnice z Vídně do Prahy vedoucí, leží, tažením vojsk velice obtížena byla, dá se mysliti.

Banner byl zemřel r. 1641. Nový velitel švedský Torstenson zaměřil válku ještě úsilněji proti zemím císařským. R. 1643. vtrhl do Čech. Císařský velitel Gallas chtěl jej zastaviti, položiv se v pevném táboře u Hradce n. Labem. Torstenson, aby jej odtud vylákal, dal se v strašné hubení země od hranic slezských až k Litoměřicům a opět odtud až k Chrudimi. Když pak tím neprospěl, odebral se do Moravy a hubil tuto zemi i Rakousy až k Vídni. 12. a 13. června, když celá armáda švedská od Hory Kutny do Moravy k Olomúci táhla, drancovala opět vesnice panství zdejšího.

A tak brzy obyvatelstvo vydržovati muselo vojsko císařské, brzy Švédy tudy táhnoucí.

R. 1645. přitrhli opět Švédové do Čech a porazili 6. března vojsko císařské u Jankova; téhož roku platiti musel každý poddaný na válku 3 zl. 2 věrt. žita, 2 věrt. ječmene.

R. 1646. musel každý jakéhokoliv stavu, řádu a povolání na válku přispívati z jedné každé libry masa 1 kr., z každého sudu piva 1 zl., ze všelijakého obilí naskrze desátý mandel, „a poněvadž vydání neb užitek jeho v rukou Božích zůstává a obilí těch nepokojných let pro nedokonalé vzdělání rolí málo vynášeji, na zrně tedy každý obyvatel dáti má pšenice 2 věrtele, žita 2 věr., ječmene 2 věr., ovsa 3 věrtele; z každého kamene vlny, která se prodá 20 kr., z každého centu másla prodaného 1 zl., sýra 35 kr., z každého sáhu dříví prodaného 5 kr., z každého páru bot na podpatcích 20 kr., z bot prostých bez podpatků 5 kr., z každého páru střevíců na podpatcích 6 kr., z každého páru střevíců prostých 1 kr., z každého páru pantoflí 3 kr., z každé pinty páleného (kořalky) 3 kr., z každé pinty medu pícího 3 kr. atd.

Konečně 3. listopadu 1648., když vojsko švédské obléhalo Větší město Pražské, přišla zpráva o šťastném uzavření míru mezi císařem a Švédy na sjezdu v Münsteru a Osnabruku ve Vestfalsku.

Po zprávě té zajisté oddechl si každý; než ještě nemělo ubohé obyvatelstvo požívati žádaného pokoje. Jakmile válka ukončena a místa od nepřítele opanovaná zase lidu nepřátelského prázdna byla, počal arcibiskup pražský hrabě Harrach a zvláště jeho generální vikář Caramuel všemožně přičiňovati se o to, aby reformace katolická, vpádem nepřátelským přerušená, zase byla obnovena.

Královským poručením ze dne 15. dubna 1651. nařízena reformace podle přání Caramuela. Nekatolickým obyvatelům stavů vyšších dána byla poslední lhůta šestinedělní k obrácení

na víru katolickou neb prodání statkův a vystěhování se ze země s tou výhrůžkou, že každý, kdo by toho učiniti opominul, pátý díl veškerého jmění svého propadne a že jeho statky veřejnou dražbou prodány budou. Co se poddaných nekatolických dotýče, měla každá vrchnosť poddané své, kteří žádného práva neměli pro náboženství se vystěhovati, všemožnými prostředky, vězením i mocí vojenskou k náboženství katolickému ve lhůtě dotčené přivésti, potom dvojím hodnověrným vysvědčením, že všickni její úředníci, služebníci, čeládka i poddaní obojího pohlaví víru katolickou přijali, nejenom od faráře neb missionáře, nýbrž i od vikáře potvrzeným dokázati. Která pak vrchnosť by se tak nezachovala, aneb před uplynutím lhůty v čas nedokázala, proč věc tu provésti nemohla, měla dáti pokuty za každého ještě nekatolického usedlého 15 kop gr. českých, za jeho ženu 7 a půl kopy, za každého nájemníka, domkaře, neb chalupníka a čeledína 3 kopy 45 gr. č.

I v kraji Čáslavském reformace prováděna byla; úředníci a správci byli dle zprávy hejtmana krajského již r. 1650. katoličtí, jak to vysvědčením dokázali. Však dle zprávy král. místodržících dne 15. května 1652. císaři učiněné mnoho poddaných do Moravy uteklo a tam na panství Třebíči hraběnky Zdislavy z Valdšteina se usadilo. Z kraje Čáslavského uteklo před komissí reformační přes 2000 lidí; ostatní lidé dotčenou reformací násilně k víře katolické, ovšem jen na pohled, byli přivedeni.[206]) Po všech těchto útrapách a pronásledováních zůstalo v Čechách ze 3 milionů pilných, vzdělaných obyvatelů sotva 800.000 duší bídných, plachých, opuštěných. Že i z panství zdejšího mnoho lidí odešlo, patrno z prodejního kontraktu z roku 1674. Tamtéž shledáváme, že prodávají se Nové Dvory s pustinami u Nových Dvorů a jinými pustými dvory a neose-

206) Ale lid se potajně ke schůzkám a ku cvičení v evangelickém náboženství scházel přes všecko uvězňování a trestání. Tak bylo uvězněno mnoho poddaných z kraje Slanského, zvláště z vesnic Dušník, Dřínova, Veltrus, Všestud, Zlosyna, Lečic, Vraného, Ouholic, Miřovic, Jedibab, Knovíze, Spomyšle a j., kteří tajné schůzky s praedikantem lutheránským v lese Zlosynském a v pustém sklepě na panství Nelahozeveském l. 1662—1666. drživali. V kraji Čáslavském dělo se totéž zvláště ze vsí Nepoměřic, Myškovic, Žandova a j. V kraji Chrudimském držána byla schůzka lidu na gruntech Bernarda z Věžník k statku Zdechovskému patřících blíž dvora Telčického ve sklepě skalním, při kteréž také purkrabí Zdechovský a přes 500 osob přítomných (z nichž mnohé i ručnicemi byly ozbrojeny) skrze praedikanta z Míšenska přišlého zpověď všeobecnou a přijímání pod obojí vykonali tím způsobem, že se jich praedikant po kázání tázal, litují-li svých hříchův, a jim všem, když odpověděli, že litují, hostie a víno z kalicha podával a klada jim ruce na hlavu, pravil: „Doufej synu, víra tvá tě uzdravila!“ Původcem té schůze byl řečený purkrabí, ačkoliv již před tím netoliko vyznání víry katolické, nýbrž i přísahu proti bludné víře vykonal; pročež obávaje se trestu, když za tou příčinou vyšetřování bylo zavedeno, s rodinou svou se země pryč ujel. (Tom. Bílka: Reformace katolická v Č. M. r. 1881.

tými poli. V následujícím podáváme popis vesnic panství zdejšího dle staré grun... knihy z roku 1660., aby vidno bylo, v jakém stavu se po všech těch útrapách nacházely.

Ves Sv. Kateřina.

Osedlých gruntů selských 8.
Zpustlých gruntů selských 13.
Panský dvůr 1.

Ves Sv. Mikoláš.

Osedlých gruntů 11.
Zpustlých 8.
Panský dvůr Kučerovský 1.

Ves Sv. Jakuba.

Panský dvůr Bračický 1.
Osedlých gruntů 8.
Zpustlých gruntů 5.
Zpustošená tvrz p. Ad. Lukaveckého z Lukavce 1.[207]
a pana z Rosenthalu taktéž zpustošená 1.
Panský mlýn Třebešický 1.[208]

Ves Záboří.

Osedlých gruntů selských 11.
Pustých 5.
Lanžovský mlýn úplně zpustlý.[209]

Ves Církvice.

Statky pana Jana Hrabáně z Přerubenic 2.[210]
Osedlých gruntů selských 5.
Zpustlé 2.

Ves Morašice.

Osedlých gruntů 5.
Chalupníci 4.
Zpustlé grunty 2.

---

207) Tvrz Lukaveckého (dříve Konecchlumského a jiných) stála, kde jest nyní hostinec p. J. Lederera.

208) Mlynář Třebešický Jiřík Strakonický zběhl před reformací ze země. (Archiv Kutnohorský: Zápisy domů).

209) Lanžov nově postaven r. 1604. od Kašp. Melich. ze Žerotína a pronajat byl téhož roku J. Kohejlovi, mlynáři Bašteckému za 150 tolarů. (Archiv Kutnohorský odd. horní č. 4710. a 4711.)

210) Poplužní dvůr v Církvici držel kol r. 1620. Jan Krištof Myška ryt. ze Žlunic. Účastnil se povstání stavovského a zemřel v trvalé zpouře. Statky po něm pozůstalé byly dle patentu ze dne 14. července 1622. všecky konfiskovány; mezi nimi se uvádí: Církvice s dvorem poplužním spáleným. Veškeren statek po Janu Krištofovi Myškovi koupil r. 1623. od komory Václav Vchynský z Vchynic a z Tetova na Chlumci, který dvůr Církvický prodal Hrabaňům z Přerubenic: tito již kol r. 1600 v Církvici dvory ty drželi.

Ves Lišice.

Osedlé grunty 3.
Zpustlých gruntů 5.
Mlýn úplně zpustlý 1.

Ves Kobylnice.

Zpustlá tvrz a sídlo Lukaveckých z Lukavce 1.
Panský mlýn 1.
Opuštěná a zpustlá hospoda 1.
Osedlé grunty 2.
Úplně zpustlých gruntů 5.

Nové Dvory.

Osedlé chalupy 2.

IV.

Věžníkové z Věžník, páni na Nových Dvořích.

A. Panství vůbec.

Z předešle uvedeného s dostatek patrno jest, v jak smutném stavu nacházelo se panství Novodvorské po válce třicetileté; posouditi to lze i z toho, že r. 1674. celé panství za 95.000 zl., r. 1677. za 115.000 zl. a r. 1679. za 125.000 zl. prodáno bylo, — ceny to velmi nepatrné, přihlížíme-li k rozsahu panství. Obsahovalať tehdy výměra panství 1520 jiter, 1450 čtver. sáhů.[211]) Není divu! Bylo úplně zpustošeno a jak urbář[212]) panství, v té

211) Průměrem tedy 1 jitro za 82 zl.: korec tedy za 41 zl., nepočítaje v to budovy hospodářské.

212) Urbář (urbarium) dle spisovatelů německých původně jméno německé (urbar · nutzbar), ale zvykem v latinské formě ukončené. Někteří, jmenovitě jezovita Christofor Fischer ve svém spise „Oeconomiae Suburbanae“ (Pragae 1679.) se domnívají, že urbarium jest tolik co arvarium, a tedy že pochází ze slova latinského arva polnosti. — Co do věci samé, urbář předkem se nazývala ona kniha, do které před r. 1750. vrchnosti sepsati dávaly všecky své državnosti, zvláště ale práva požitečná, pak državnosti svých poddaných, co tito své vrchnosti gruntovní vybývali naturálně, v penězích a v osobních službách, čímž také na vzájem od své vrchnosti podporováni byli. Co úvod urbáře bývala krátká historie o povstání panství. Bylyť takové urbáře seznamy od vrchnosti

as době sestavený, praví, pozemky všecky úplně pusty a zarostly byly.

Zbylý lid předešlými útrapami přemožen, byl své vrchnosti robot a jiných povinností velmi mnoho dlužen.

V stavu tedy takovém koupil panství r. 1679. baron, později hrabě Věžník. Projížděje panství, strnul nad spoustou tou. Ale jsa pán rázný a podnikavý, umínil si vše v důkladný pořádek uvésti. Spustlé dvory dal nově opraviti a vystavěti, zavedl ovčáctví, proměnil mnoho lesů v pole a luka. Luka Kačinská, která velmi močálovitá byla, následkem čehož mnoho nemocí v krajině zdejší, jmenovitě zimnic panovalo, upravil odvodňováním. V Kačinách zřídil oboru na jeleny a bažanty a vůbec hleděl krajinu zdejší zvelebiti. I novou vesnici založil, která po křestním jménu jeho — Bernard — jméno Bernardov obdržela. Tam zřídil nový dvůr a přidělil k dvoru tomu pozemky dvoru Kobylnického, kterýž byl od Lukaveckých z Lukavce koupil; dvorec Lukaveckých proměnil pak v statek selský. Vrchy Bernardovské posázel lesy a v Bernardově usadil 10 chalupníků; i v Sulovicích dva chalupníky usadil.

V Církvici koupil od pana Hrabáně z Přerubenic 2 dvory a pozemky k panství přidělil. Též 12 vinic u Perštejnic koupil a je r. 1707. svému synu Josefovi daroval. V Ovčářích nově mlýn postavil.[213])

Zlepšiv takto seč síly jeho stačily panství Novodvorské, přikoupil ještě k němu r. 1705. od barona z Řičan ves Radvančice s lesy, dle odhadu za 8827 zl. 5 kr. $2\frac{3}{8}$ den.[214]) a 2. března 1709. od Josefa, Arnošta, Isidora Václava a Tadeaše Františka, bratří Obiteckých z Obitec (synů po † rytíři Janu Václ. Obiteckém z Obitec) na Janovičkách, Petrovicích a Zhoři, vesnici Hetlín od statku Zbraslavického, k vůli lesům za 4880 zl.[215])

---

způsobené v dobách, kde lid poddaný neuměje psáti, nebyl schopen s vrchností písemné smlouvy uzavírati. — Pak-li by takovou knihu kdo porušil, něco do ní vepsav jakýmkoliv způsobem, na hrdle bez dalšího procesu právního trestán byl.

213) Mlýn Ovčárecký stál již v 16. století, když David Střela Ovčáry držel; tehdy nemlelo se 14 let, poněvadž neměl mlýn vody, kteráž všechna vedena do rybníku Ovčáreckého. (Archiv Kutnohorský: Cammerbefehle vom Jahre 1568—1571).

214) Zatímní smlouva stala se 16. června 1708. D. Z. 412. G. 22. vklad do desk 5. března 1709. — Tehdy měl Hetlín 14 domků.

215) Tehdy byli v Radvančicích 4 chalupníci, v Outěšenovicích 4 půlsedláci a 3 chalupníci, ve vsi Borové 2 chalupníci. — Věžník zřízen byl také z plného soudu zemského, většího, r. 1686. dne 28. března komissařem sirotků Antonie a Anny Hornateckých, (po † rytíři Fr. Hornateckém z Dobročovic a na Štipoklasích) a prodal jménem jich r. 1687. městu Kutné Hoře statek Štipoklasy za 5650. zl.

Jsa výtečným hospodářem, jakož i dobrým pánem poddaných, dal hr. Věžník veškeré pozemky selské vyměřiti a osadil je novými sedláky a chalupníky. Nové rozdělení to ukazuje následující přehled:

V e s	Celosedláci	Půlsedláci	Chalupníci
Kobylnice	2	—	11
Morašice	—	4	8
Lišice	3	—	6
Záboří	6	—	10
Sv. Mikoláš	3	—	12
Církvice	6	—	7
Sv. Jakub	12	—	8
Sv. Kateřina	15	—	14
Třebešice	7	—	8
Bernardov	—	—	10
Sulovice	—	—	2
Radvančice	—	—	4
Outěšeňovice	—	4	3
Borová	—	—	2
Úhrnem	54	8	105

B. Založení městečka Nových Dvorů.

Po válce třicetileté skytala veska Nové Dvory smutný pohled.

Z nádherného zámku Žerotínského strměly k nebi pusté, učouzené zdi, na nichž břízy rostly; pivovárek stávající v místech nynějšího dvoru hospodářského, též pobourán byl; chatrče stály opuštěny, na mnoze v zříceninách.

Ale poloha místa toho se podnikavému pánu, baronovi Věžníkovi, velice zalíbila, takže umínil si dosavadní sídlo své v Třebešicích[216]) opustiti, Nové Dvory řádně upraviti a je za sídlo své zvoliti.

216) Třebešice, (Třebetice, Třebečice) měly tvrz již před husitskými válkami. Do r. 1420. vystřídalo se na tvrzi Třebešické několik rodin Hornických. R. 1309. jmenuje se co svědek Konrad Kutner z Třebešic, kterýž koupil Třebešice a od nich si přidal příjmění. Listinou z r. 1319. propůjčil mu král Jan, aby mohl Třebešice odkázati klášteru Sedleckému; toho času byl měšťěnínem Čáslavským a přichází ještě r. 1327. (Diplom. mus.) R. 1410. přichází jakýsi Uhan z Třebešic. (Arch. Č. II. 378); r. 1413. 2. června Anna z Třebešic, vdova po Vchynovi, synům svým Janovi a Jarošovi, též Uhanovi z Třebešic atd. ve 100 kopách zavadila dědiny své věnné v Třebešicích a v Dobrnici. (Archiv Č. III. 482); r. 1415. 2. září přivěsil Václav z Třebešic pečeť svou ku psaní 452 pánů a ry-

Ihned přikročeno k stavbě zámku na zříceninách sídla Žerotínského, jichž při nové stavbě použito. Pivovárek u zámku dal Věžník docela pobořiti a nový v Ovčářích vystavěti. Též ovčín přenesl do Ovčár.

---

tířů, v kterém horlivě domlouvají sboru Kostnickému pro upálení mistra Jana Husa a vězení m. Jeronyma Pražského. (Archiv Č. III. 189); r. 1417. přichází na Třebešicích Konrád Náz, horník a měšťan Kutnohorský; r. 1418. prodal na svém dvoře a tvrzi Třebešicích Hanuš Piesek 20 kop platu panně Kateřině, dcerce Konráda Náza (od něhož Třebešice koupil) za 200 kop grošů, kterýžto zápis r. 1454. Jindřich Náz okázal s horniční pečeti. (Archiv Č. II., 478). Hanuš Piesek, držitel Třebešic přichází také na sjezdu čtyř krajů v Čáslavi 17. března 1440., kdež stal se zápis na mír zemský (viz str. 8.) pod jménem Hanušek z Třebetic. (Archiv Č. I. 256). Ve válkách husitských dostaly se Třebešice Petrovi z Aberspachu, kterýž je musel r. 1437. Hanušovi Pieskovi postoupiti, jelikož tento právo své dskami dokázal. „Petr má postúpiti dědin v Třebeticích, tvrze, dvoru poplužnieho, vsi, dvoruov kmetcích s platem a se vším přislušenstvím, což k tomu přisluší, jakož jemu toho dsky zemské svědčie. Hanušovi Pieskovi anebo komuž by on poručil, od dnešnieho dne ve čtyrech neděléch pořád zběhlých, a v těch čtyřech neděléch má sě vybrati a vystěhovati s tiem, což tu svého svrchku má, i rybníky vylově; pakliby v té chvíli všeho svrchku odvézti nemohl, ale má tu jednoho svého při tom ostaviti k tomu vystěhování od dnešnieho dne až do sv. Jiřie, aby to mohl, což svrchu psáno stojí, odvézti, a v té mieře do toho stupenie na tvrzi a na dvoru poplužniem nemá i žádného bořenie činiti, ani které škody, ani úrokuov svatojiřských bráti". (Archiv Č. II. 383. Výpisy právní a soudní ze starých desk zemských.) Ve druhé polovici 15. století držel Třebešice a Kluky Libodřický z Libodřic, který je rozdělil mezi syny Jana a Petra Libodřického. Jan Libodřický z Libodřic měl dceru Lidmilu, která obdržela tvrz Třebešice. Petr měl syna Jana Kluckého z Libodřic, který obdržel Kluky tvrz, jeden poplužní dvůr v Třebešicích, Chlumek ves celou, a dvůr poplužní v Lošankách malých, (na kterém seděl Václav Bičanský) s dědinami, lukami, lesy, potoky, rybníky, chalupami v Klucích a Třebešicích, krčmami, podacím kostelním v Klucích a v Lošich. Zboží to prodal r. 1538. Janovi Chotouchovskému z Nebovid za 1500 kop a 30 grošů českých. (D. Z. 1. K. 2.) — Lidmila z Libodřic přiznala se po shoření desk (shořely 2. června 1541.) před úředníky pražskými, že dědictví své Třebešice, tvrz, dvůr poplužní s poplužím, s dědinami, lukami lesem při Hraběšíně, s Hájkem, s potokem Hraběšínským a jedním u Třebešic Krejnar řečeným, s rybníky, štěpnicemi i se vší zvolí, což k tomu přísluší, s plným panstvím, to vše, což jest sama měla a držela a což jest na ni nápadem po otci jejím přešlo a připadlo, prodala r. 1530. v sobotu před sv. Valentinem Sigmundovi Maternovi z Květnic, manželi svému a jeho dědicům za 600 kop grošů pražských, českých, prvé úplně zaplacených. Sigmund Materna z Květnic zapsal r. 1541. ve středu před sv. Urbanem manželce své na Třebešicích 500 kop grošů pražských věna. (D. Z. I. G. 22. a Carlsteiner Quatern Nr. 1. F. VIII.) — Zemřel na Horách Kutných, ve středu, den pam. Zvěst. bl. p. Marie r. 1579. v hojných letech. (Dač. II. 4.) Po něm držel Třebešice Sigmund ml. Materna z Květnic, který r. 1616. okolo památky sv. Matouše ev. na sídle svém Třebešicích zemřel. Oba tito Sigmundové byli nábožen. evangelického; Sigmund ml. měl dvě manželky; první Marii Alžbětu, druhou Annu Lažanskou z Bukové, vdovu po panu Volfovi Berkovi z Dubé; obě byly náboženství katolického a on sám přestoupil na víru katolickou po smrti rodičů svých. O pohřeb jeho těla nevole a hádka byla. Dačický (II. 164.) píše o tom takto: „Manželka jeho Anna z Bukové, jsouc religionu pa-

V málo letech stál nádherný zámek (dostavěn r. 1686), jakž jej nyní spatřujeme; měl však tehdy galerii i v předu (od kostela sv. Martina k protější, nyní již zazděné galerii); přední galerie ta, pod níž byl hlavní vjezd k zámku, teprvé ku konci předešlého století k vůli pohodlnějšímu vjezdu do zámku a pohledu k bažantnici odstraněna byla).

---

pežen?kého, chtěla, aby pohřben byl v klášteře Sedleckém; a bratr jeho Jindřich Materna, jakožto evangelitský, v chrámu Barborském na Horách Kutných podle předků svých, anebo ve vsi Starém Bydžově, gruntech téhož p. Sigmunda nebožtíka, kdež prvnější jeho manželka pí. M. Alžběta pohřbena jest, ačkoliv v témž kostele Bydžovském evangelickým způsobem se řídilo. Však po mnohých o to hádkách a na vrchnosti poručení, kteréhož jmenovaná Anna, vdova po něm pozůstalá, zjednala, jest týž p. Sigm. Materna v klášteře Sedleckém pohřben. Nad hrobem praporec malovaný pohřební, též rundel, štít jeho, šturmhaub s peřím, rapír a ostruhy, vše pozlacené, jest zavěšeno". — Pozůstali synové a dědicové po Sigmundovi Maternovi z Květnic Albrecht, Bernard a Adam prodali tvrz a ves Třebešice r. 1617. Petrovi Lukaveckému z Lukavce a na Klucích za 8100 kop míš. (D. Z. 140. B. 11.) Druhý díl Třebešic (který r. 1538. držel Chotouchovský z Nebovid) s dvorem poplužním, řečeným Šimáčkovským a s podacím kostelním v Lošich koupil Petr Lukavecký již r. 1600. zároveň s Kluky po † Jetřichovi Lukaveckém; byl tedy pánem Kluků a celých Třebešic. Avšak téhož roku 1617. prodal Kluky, díl vsi Třebešic s dvorem poplužním, řečeným Šimáčkovským, s lénem kostelním, mlýnem na potoce Krejnaru, též ves Třebonín za 10.000 kop míš. Janu Rudolfovi Trčkovi z Lípy (D. Z. 143 A. 12.) a r. 1620. tvrz a ves Třebešice s dvorem poplužním manželce své Johance z Dobřenic (D. Z. 192. G. 16—20.) Poslední smlouva tato, poněvadž v čas zpoury do desk vložena, zrušena a vymazána byla, potom ale opět do desk vložena (D. Z. 254. S. 13.), tak že Johanka Lukavecká před odjezdem svým pro náboženství ze země r. 1627. (Manžel její Petr † 1625.) statek tento prodala za 7000 zl. rýn. pí. Eufemii Lehnerové roz. z Dobřenic a na Modletíně (D. Z. 299. Q. 15.) Majitel prvního dílu Jan R. Trčka z Lípy, cís. rada, komorník a soudce zemský v království Českém pro účastenství ve zpouře po bitvě bělohorské na poručení knížete z Lichtensteina dne 20. února 1621. v domě svém vzat byl na závazek; později byl vězení domovního zproštěn, ale i při statcích svých zůstaven. Avšak po smrti své († 29. září 1634.) byli Trčka i manželka jeho od král. prokurátora r. 1635. pro rozličná provinění veliká proti císaři spáchaná obviněni, zvláště že se již r. 1619. a 1620. připojili k stavům povstalým a je radou i skutkem podporovali; pak že Trčka, který za kralování Bedřicha Falckého byl zemským sudím, ačkoliv za pardon mu udělený císaři věrnosť a poddanosť až do smrti zachovati slíbil, připověď tuto zrušil a s manželkou svou v předešlé nevěrnosti setrval, náčelníku strany protestantské Matiášovi z Thurnu i jiným podobným dopisoval, je přechovával a penězi zakládal; též že Trčka i manželka jeho věděli o nevěrnosti Albrechta z Valdšteina, jakož i o jeho zrádném vyjednávání s králem Švédským, ano Valdšteinovi k tomu radili a napomahali. Pro tato a jiná ještě obvinění Trčky a jeho manželky skrze král. prokurátora všecky statky, jichž se po smrti Trčkovy jeho dědicové ujali, vedle cís. resoluce ze dne 17. dubna 1635. do sekvestru vzaty jsou od cís. komissařů; zároveň obesláni byli zvláštním ediktem, vyhlášeným na všech statcích Trčkovských i ve všech městech Pražských dědicové Trčkovi a jejich poručníci (Petr Vok Švihovský z Riesenberka, pán Nov. Dvorů byl též poručníkem) k odvedení vytčené žaloby král. prokurátora. Když pak process fiskální proti Trčkovi a jeho manželce při kanceláři

Jiný vchod do zámku byl se strány od Kutné Hory a byl u hlavní věže ozdobným sincem opatřen.[217] Před vchodem tím založil Věžník malý park s vodojemem do půlměsíce, rybník u zámku dal do trojhranu ohraditi a pobliž postaviti věž rourní čili vodárnu.

Z Nových Dvorů vedlo kaštanové stromořadí až k malínskému mostu. Dvojitými širokými schody, soškami a jinakými příznaky ozdobenými, vcházelo se na straně severozápadní do zahrady, která již před r. 1588 (viz. str. 25) zde se nacházela; zahradu tu řádně dal Věžník upraviti, ozdobil ji mnohými skleníky, v nichž jihozemské ovoce pěstováno; tamtéž postavil pavillon po myslivecku zřízený „Saleta" nazvaný. U prostřed zahrady, kdež se říká nyní „u kola" stál krásný vodotrysk; pobliž stál vodojem a kašna, kamž voda hnána vodárnou stojící u rybníka.

Zahrady takové dle úsudku tehdejších znalců nebylo daleko široko. Vedle zahrady této založena byla zahrada ovocní.

Na rybníku prostírajícím se od zahrady k straně severní (později Sv.-Annenském nazvaném[218]) udělati dal Věžník ná-

dvorské byl proveden. byla právní výpovědi, cís. resoluci se dne 10. května 1636 schválenou a dne 17. května t. r. vynešenou, paměť (památka) Jana Rudolfa Trčky a jeho manželky pro jich vytčená provinění za proklatou vyhlášena a veškeré jmění a statky po nich pozůstalé kr. komoře jsou přisouzeny. Statky byly tyto: 1. Bohdaneč a Suchotlesky v Čáslavsku. 2. Čáslavské vesnice, které r. 1623 obci Čáslavi byly konfiskovány a paní Marii Magd. Trčkové zastaveny, totiž Močovice, Vrdy, Dobrovice, Tupadla, Zbudovice, Březí, Potěhy a Horky, Druhanice, Lochy, Skovice, Kondelovský dvůr a Dvůr nový spálený: 3. Větrný Jeníkov: 4. Dobrovitov, Chlum a Krchleby v Čáslavsku: 5. Habry: 6. Chotěboř: 7. Jeníkov Golčův: 8. Ledeč: 9. Lipnice: 10. Moravany v Čáslavsku: 11. Studenec Nový a Dolní: 12. Světlá: 13. Žaky, Kluky, Třebešice, Vrbice: 14. Žleby, vše v Čáslavsku: 15. Kounice u Čes. Brodu: 16. Čížkovice v Litoměřicku: 17. Statky v Hradecku: 18. Smiřice: 19. Vesnice Trutnovské: 20. Panství Žireč: 21. Dvůr svobodný ve Vršovicích u Prahy. Veškeré jmění buď ve statcích neb v hotovosti Trčkovi a jeho manželce konfiskované obnášelo 3.107.865 zl. Kluky s Třebešicemi, kdež bylo 14 poddaných (3 sedláci a 11 chalupníků) odhadnuty byly za 15425 zl. rýn. a postoupeny i s Vrbicí vedle cís. resoluce ze dne 7. července 1635 a 30. května 1636 dědičně za sumu odhadní 47.984 zl. rýn. Ferdinandovi Sigmundovi Kurzovi, svob. pánu ze Senftenau, cís. dvor. radovi a komorníku, na srážku cís. odměny jemu v 50.000 zl. udělené. (Dva dvory kmetcí v Třebešicích držela obec Kutnohorská: koupila je před shořením desk od Jiříka Háši z Oujezda za 288 kop gr. č., prodala je r. 1555 panu Chotouchovskému z Nebovid; v r. 1620 je ale opět držela a byly jí po bitvě bělohorské konfiskovány, roku však 1625 od císaře navráceny. (Děj konfiskací.) Od Ferdinanda Sigm. svob. pána Kurze koupil tento díl Třebešic Václav Rudolf Věžník, otec Bernarda Věžníka r. 1644, kterýž dříve druhou polovici s tvrzí a vsí byl koupil a takto pánem celých Třebešic se stal.

217 Vchod ten byl v místech, kde nyní paní Ničová bydlí a byl koncem předešlého století zastaven a v byty proměněn. Budovy hospodářské před okny bytů těch se nacházející postaveny teprv v předešlém století.

218 Rybník ten zřídil Hynek Martinický z Chřenovic v letech 1553—1568. (Archiv Kutnohor. odd. horní: Berichte an die königl. böhm. Kammer 1535—1582.)

kladný letohrádek a zřídil k pohodlnému vjezdu k letohrádku zvláštní kanál.[219]) Ve spojení s pravou postranní galerií postaven kostel sv. Martina s pěknou věží, ve které krásné zvony a hodiny umístěny byly. V kostele tom pro pobožnosť svou upraviti dal Věžník zvláštní oratoř s kruchtou a varhanami.[220])

V dobách pobělohorských, kdy nekatolíci všemožně vyhlazováni byli, byly faktorem velice důležitým řehole a proto nové kláštery zakládány a spustlé obnovovány.[221])

V zakládání klášterů vyznamenala se velice šlechta. I Věžník nechtěl za ostatní šlechtou pozadu zůstati a postavil v Nových Dvořích residenci dominikánů, o níž dále řeč jest.

Úmyslem však jeho nebylo, aby pouze sídlo sobě upravil, nýbrž aby i celá vesnice, o jejíž povýšení na městečko již tehdy pomýšlel, rozsáhlosti nabyla. Proto vystavěl také mnoho domků,[222]) povolal z vůkolních měst řemeslníky, každému nejprvé domek v nájem dal a pak 16. října 1704. za 70 neb 83 zl. prodal; při každém domku byla zahrádka; dále ku každému domku dal Věžník z pozemků panských 15 záhonů pole „v mokřinách“ a kus louky podle hráze Novodvorské zdélí 63 loktů a zšíří 32½ lokte přiměřiti. Při prodeji 16. října 1704. počítán záhon pole za 3 zl., louka v udaném rozměru za 15 zl. a zahrádka za 10 zl.; platil tedy každý za domek i s udanými pozemky 140 až 153 zl.[223])

Lid takto lákán usazoval se v Nových Dvořích. Mimo domky pro řemeslníky vystavěl také Věžník domky pro své úředníky a služebníky,[224]) špitál pro chudé, nádhernou jízdárnu ku cvičení koňstva a štít pro koně.

Když takto Nové Dvory řádně upraveny byly, žádal hr. Věžník, jsa tehdy hejtmanem kraje Čáslavského, panujícího císaře Leopolda I., aby vesnici Nové Dvory na městečko povýšil,

219) V staré grunt. knize z r. 1703., chované u c. k. knihovního úřadu v Hoře Kutné stojí: . . . . „hned tedy horlivě se zahrady ujal, opět s velikou prací a nákladem zahradu z gruntu novou vystavěl a co potřebného do ní, jak pro užitek, tak veselosť zaopatřil, při čemž Jägerhaus saletu, jeden Einsatz a Wasserkunst a štukovanou nákladnou kašnu opět postavil. — Na rybnice nákladný lusthaus vystavěl, šíf a kanál do lusthausu udělati dal.

220) Ve varhanech těch nalezena r. 1846. cedulka s nápisem, že stroj ten od Theodora Agadoni r. 1683. postaven byl; škoda že starožitný stroj tento r. 1870. rozebrán, lépe řečeno roznesen byl.

221) Po bitvě Bělohorské uvedeni do Čech r. 1621. opět jezovité; 17 klášterů, prvé spustlých obnoveno a nové zakládány, tak že mimo kláštery jezovitské bylo v Čechách 179 jiných klášterů.

222) Každý domek měl světnici, síň, komoru a byl dřevěný.

223) Gruntovní kniha při c. k. knihovním úřadě v Hoře Kutné z r. 1703. bez desek.

224) Domky ty byly buď celé zděné, neb alespoň se zděnou podezdívkou a několik jich po r. 1704. novým měšťanům prodáno.

nové městečko trhy ku prospěchu usedlých řemeslníků obdaroval a znaku, Věžníkem navrženého, mu užívati dovolil.

Císař Leopold I. přihlížeje k zásluhám hr. Věžníka vyhověl následujícím, na pergameně napsaným a u prostřed novým znakem ozdobeným majestátem:

„My Leopold z Boží milosti volený římský císař po všecky časy rozmnožitel říše, uherský, český, dalmatský, chorvatský a slavonský král, arcikníže rakouské, markrabě moravské, lucemburské a slezske kníže a lužické markrabě oznamujeme tímto listem Naším všem vůbec, že jest Nás vysoce urozený Bernard František hrabě z Věžník na Třebešicích a Nových Dvořích, Naše rada a komorník věrný milý, poníženě prosil, abychom jemu tu císařskou a královskou milost učiniti a ves jeho Nové Dvory v kraji čáslavském ležící netoliko za městečko vysaditi a vyzdvihnouti a při tom je pečetí obdařiti, alébrž také obyvatele téhož místa, lidi poddané jeho, pro větší jich vznik a zvelebení tržními jarmarky ročními a to prvním na den sv. Pavla na víru obrácení, druhým na den sv. Anny a třetím na den svatých Šimona a Judy, apoštolův Páně, na všelijaké krámské neb kupecké věci, též koňský a hovězí dobytek s osmi dni pořád sběhlými a freyunkem obyčejným z dobrotivosti naší císařské a královské obdařiti a jim na to vše list neb majestát Náš královský uděliti Ráčili.

K jehožto ponížené prosbě milostivě nakloněni, ano i v tom od královských místodržících Našich, že by z počátku nazvaného supplikanta snažné vyhledávání skrze vyzdvižení též jeho vsi za městečko a nadání jemu týchž tržních nových jarmarkův okolním panstvím, též měst a městeček obyvatelům na žádnou ujmu a zkrácení nebylo a se nevztahovalo, anobrž takové nadání jim Novodvorským k dobrému a zvelebení jich sloužilo poslušně zpraveni jsouce, neméně i jeho hraběte z Věžník Nám a veleslavnému arciknížecímu domu Našemu rakouskému v čas pokoje a války od drahných let s neustálou vroucností prokazující věrné, pilné a mnoho platné služby na obzvláštním pozoru majíce: Ráčili jsme s dobrým rozmyslem Naším, jistým vědomím, s radou věrných Našich milých, mocí královskou v Čechách, svrchu jmenovanou jeho hraběte z Věžník ves Nové Dvory za městečko vysaditi a vyzdvihnouti i také je obyvatele Novodvorské nynější i budoucí níže rozepsaným erbem a pečetí, totižto štítem červené neb rubínové barvy, v němžto brána ze štukového kamene vystavená a do kořán otevřená stojí, v kteréžto uprostřed hlava psa anglického s dlouhým krkem bílé neb stříbrné barvy, s otevřenými ústy, vyplazeným červeným jazykem, dolů svěšenýma ušima a okolo krku ozdobeným obojkem, červené neb rubínové barvy s kroužkem dolů visutým, vzhůru k pravé straně vyzdvižena se spatřuje; nad touž branou na jednom dlouhém štukovém kamenu jako na nějaké římse po šířce jsou vytesána následující čtyry versální slova, totiž B. H.

Z. V., jenž znamenají nynějšího držitele a vrchnosť Nových Dvorů Bernarda hraběte z Věžník, jehožto přičiněním Nové Dvory za městečko vyzdviženy jsou; nad touž římsou stojí dvě vysoké věže, jedna na pravém, druhá na levém rohu téže brány postavena, jedna každá o dvou oknech, kteréžto kurkovou střechou jsou přikryty, na jejichžto špicích dvě báně viděti jest, jakž to vše uměním a vtipem malířským u prostřed listu tohoto jest vymalováno a barvami hojněji vysvětleno[225]), z štědroty Naší císařské a královské obdařiti a k tomu ještě jim tu další císařskou a královskou milosť učiniti a jim tržní jarmarky, kterýchž by oni a budoucí jich na potom a to první jak výš nadepsáno na den sv. Pavla na víru obrácení, druhý na den sv. Anny a třetí na den svatých Šimona a Judy, apoštolův Páně na všeliké krámské neb kupecké věci, též koňský a hovězí dobytek s osmi dni pořád zběhlými a řeyunkem obyčejným svobodně držeti a užívati mohli, milostivě nadati, uděliti a znovu vysaditi, jakož také též od Nás vyzdvižené městečko Nové Dvory a téhož obyvatele nadepsaným erbem a pečetí, neméně i těmi tržními jarmarky tímto listem neb majestátem Naším císařským a královským mocně nadáváme, udělujeme a znovu vysazujeme.

Chtíce tomu konečně, aby málo výš dotčeni obyvatelé Novodvorští, nynější i budoucí všech těch milostí, svobod, práv a dobrých zvyklostí, kterýchž jiná městečka v království Našem dědičném, českém, buďto z práva nebo z obyčeje užívají, tolikéž užívati a jich účastni býti mohli, v němžto všelijací řemeslníci a obchodníci, kteříž by tu své dobré a užitečné bytí uznávali, se osazovati, a řemesla, též obchody své svobodně provozovati a jich užívati mohou a moc míti mají; tím způsobem take budoucí úřad a konšelé nadoznámeného městečka Nových Dvorův té od Nás jim milostivé propůjčené pečeti ve všelijakých potřebách obecních náležitě užívati a tou listy i jiné své potřeby voskem zeleným pečetiti, neméně i týchž od Nás jim milostivě nadaných a znovu vysazených tržních jarmarkův v svrchu vysazené a zejména položené dni, tím vším právem a obyčejem, jakž toho jiná městečka v naddotčeném království Našem dědičném, českém užívají, tolikéž držeti a jich užívati mají a moci budou beze všech zmatkův, všelijaké odpornosti a překážek.

A protož přikazujeme všem obyvatelům a poddaným Našim ze všech čtyř stavův málo výš praveného království Našeho dědičného, českého, zvláště pak královským místodržícím Našim a úřadu hejtmanskému kraje čáslavského, abyste často psané obyvatele téhož od nás nyní v nově vysazeného a vyzdviženého městečka Nových Dvorův nynější i budoucí při těch výš obsažených obdarováních, svobodách a výsadách, milostech, erbu

225) Viz obraz v předu.

aneb pečeti, zvláště pak milostivém nadání týchž tržních nových jarmarkův na svrchu vyměřené časy a dni měli, drželi a bez všelikých zmatkův a odporností nyní i na časy budoucí a věčné neporušitelně zachovali, žádných jim v tom překážek nečinice, ani komu jinému činiti dopouštějíce a to pod uvarováním hněvu a nemilosti Naší císařské a královské, též dědicův Našich budoucích králův českých. Však při tom také tomu chceme, aby toto nadání a obdarování Naše císařské a královské jednomu každému bez ujmy a škody na jeho spravedlnosti bylo.

Tomu na svědomí pečeť Naši císařskou a královskou větší k listu tomuto jsme přivěsiti rozkázali a v něm se rukou vlastní podepsati Ráčili.

Dáno v městě Našem Vídni jedenáctého dne měsíce dubna, léta od narození syna Božího sedmnáctistého prvního, království Našich římského čtyřicátého třetího, uherského čtyřicátého šestého a českého čtyřicátého pátého".

LEOPOLD. (L. S.)

Ad mandatum Sac: Caes:
Reg: Mattis proprium:
Jiří Bechyně z Lažan.

Jest-li dříve lid z vůkolí se v Nových Dvořích osazoval, tím více po povýšení jich na městečko. Hrabě Věžník hleděl k tomu, aby všechna řemesla v Nových Dvořích zastoupena byla. I nalezáme zde v době té mimo řemesla, která dosud v Nových Dvořích se provozují, také kloboučníka, mydláře, koželuha, malíře, puškaře, toufara (hotovitele zvláštních džbánků), zlatníka, soustružníka. Po povýšení na městečko vystavěl hr. Věžník radnici[226]), dal Nové Dvory dlážditi a postavil tři krásné brány, ozdobené bájeslovnými figurami.[227]) Brány ty opatřeny byly železným mřížovím po obou stranách, a odtud vedlo stromořadí kaštanové celým městečkem. A aby nové mě-

226) V staré grunt. knize z r. 1703. jest radnice takto popsána: „Dům radní od kamene vystavený, kurkama přikrytý, s čtyřmi světnicemi a komorami dobře zaopatřený, kterýžto milostivá vrchnosť na svůj vlastní náklad vystavěti dáti ráčila a ouřadu zdejšímu v témž 2 hořejší světnice s komorami 2ma a hořejší celou půdu darovala; dolejší pak 2 světnice s 2ma komorama milostivé vrchnosti k užitku se pronajímají". (Actum téhož zápisu dne 16. Octobris l. P. 1704.) — Totéž poznamenáno nacházíme v gruntovní knize pozdější. (Jud. fasc. 3. Absch. 21. lit. 1.) Když ale r. 1722. hr. Věžniková panství hr. Pachtovi prodávala, vymínila v čl. 19. reservačních punktů pro obec Novodvorskou celou radnici; v grunt. knihách však změna ta poznamenána nebyla a to opomenutím; obec však, jak staré účetní knihy dokazují, vždy nájem z hostince přijímala. Teprv při zakládání nových pozemk. kněh r. 1869. celá radnice co majetek obce knihovně vtělena.

227) Jedna brána stála na konci N. Dvorů směrem k Přelouči, (přeloučská) druhá bliž domu p. Laxara (čáslavská) a třetí na konci N. Dvorů směrem ke Kutné Hoře (kutnohorská). Brána Kutnohorská opravována byla r. 1797. a r. 1835. nově postavena dle nákresu hr. ing. Jöndla, nákladem 721 zl. 30 kr. víd. čís.; téhož roku opravována brána přeloučská. R. 1851. byly brány přeloučská a čáslavská odstraněny.

stečko i vodou s dostatek opatřeno bylo, postaviti dal hr. Věžník na náměstí kamennou kašnu, do niž voda s Kamajek vodovodem, majícím „15 kop trub“ přiváděna byla. Na kašně té, podoby hranole, stála socha sv. Františka s menšími sochami; na rozích vyčnívaly 4 velrybí tlamy, jimiž voda tekla.[228])

Konečně téhož roku 1701. postaviti dal Věžník na náměstí sochu P. Marie se čtyřmi jinými sochami.

Takto zařízené Nové Dvory byly jedno z nejkrásnějších, dle tehdejšího vkusu pěkně zbudovaných městeček.[229])

Aby pořádek obecní v život uveden byl, zřídil hrabě Věžník novým měšťanům starší a jiné úřadující osoby, jimž černé pláště daroval, rozdělil řemeslníky v cechy, opatřil je pravidly cechovními z Čáslavi, a daroval jim nové korouhve. Pro vzdělání mládeže i učitele povolal a jeden panský domek za školu ustanovil (viz „Škola“).

Nyní s radostí pohlížeti mohl hrabě Věžník na dílo s mnohou starostí a nákladem vykonané[230]) a odměny nejvyšší dostalo se mu zajisté 17. listopadu 1702. návštěvou císaře Josefa I. (syna Leopolda I.), který vraceje se z říše německé po nabytém vítězství nad francouzským nepřátelským vojskem a uzavřeném míru, s velikolepou dvorní družinou do nově postavených Nových Dvorů zavítal a hr. Věžníkovi svou nejvyšší spokojenosť vyslovil. Císař účastnil se zde honby na bažanty v Novodvorské oboře a napotom v Kačinách na jeleny, a podařilo se mu velkého jednoho jelena skoliti.[231]) Při honbě byl Věžník od rozveseleného císaře hrabětem „sv. německé říše“ jmenován.[232]) Odpoledne jel hr. Věžník s císařem Josefem I. do Čáslavi, kamž se byla císařovna, která v Kutné Hoře u sv. Barbory na mši byla, dříve odebrala.

C. Vnitřní poměry nového městečka.

Práva městská a správu záležitostí obecních vykonávala městská rada s rychtářem. V městské radě zasedalo 12 star-

---

228) Roury vedly s Kamajek mokřinami přes dvůr p. Fialy ml. kol velké hospody k vodárně, která stála v panské zahradě za čís. 4. R. 1787. však roury již vyhnilé byly. Roku 1864 byla kašna ta pro sešlosť odstraněna.

229) Obraz N. Dvorů jest v hr. knihovně na zámku Kačíně. Podobný kus obrazu se zámkem novodvorským nalezli jsme v staré gruntovní knize z r. 1703.; patrno, že pochází z téhož roku; škoda že není celý!

230) V Grunt. knize staré stojí psáno: „Považ tedy čtenáři, jaká to starosť a práce byla a jakého nákladu potřebovala!

231) Parohy z jelena toho zavěšeny nejprvé v domě obročního Novodvorského, (nynější dům p. Holíka), pak v průčelí haltýřické hájovny a po vystavění zámku Kačinského nacházejí se v hraběcím pokoji na Kačině s následujícím nápisem: „Erlegt von Sr. Majestät Kaiser Josef I. Rev. Kačina 17 $^{17}/_{11}$ 02.

232) České hrabství měl Věžník od 8. července 1694.

ších přísežných, tak zvaných „konšelů“, kteří voleni byli od vrchnosti vždy na jeden rok a měsíčně v purkmistrovství se střídali.[233]) Kdo byl prvním konšelem, jmenoval se primas nebo primator (primus magister civium, t. j. první mistr měšťanův), měl v radě přední hlas a byl první měsíc purkmistrem. Druhý měsíc nastoupil purkmistrovství druhý konšel; pak třetí, čtvrtý atd., až se všichni v úřadě tom během roku vystřídali. Primas ustanoven doživotně. Prvním primasem a purkmistrem jmenován 1. června r. 1701. Jiřík Mazánek, před tím purkrabí Novodvorský.[234])

Purkmistr a konšelé spravovali záležitosti obecní. Soudní věci vykonával s přísežnými konšely rychtář, jenž předsedával v radě konšelské, když se o trestní věci jednalo.

Každý konšel měl poslušen býti purkmistra; bez poručení purkmistra neměl konsel v radě k straně ani s jiným žádným mluviti, ani bez opovědi z rady a bez povolení purkmistra z radnice choditi, ani z města přes pole vycházeti, ani vyjížděti. Purkmistr pečeť se vší pilností chovati a opatrovati povinnen byl. Stran do rady měl povolávati podle pořádku, jak která strana prvé vstoupení vyžádala, kromě vdov, sirotků, přespolních, lidí duchovních, nebo ti předně vypravováni býti mají.

Vzdávaje purkmistr úřad, učinil počet, co ve čtyrech nedělích k sobě přijal, i také od sebe vydal. A když to udělal, tedy měl jinému purkmistru tu hned na radnici předkem pečeť obecní[235]), peníze i také klíče v ruce jeho dáti. Když úřad purkmistrovský přijímal, neb odevzdával, měl Pána Boha vzývati: „Konšelé a všichni přísežní, kteříž jiné soudí, práva, dobré a starobylé pořádky znáti, jim se učiti a je uměti mají; neb hanba jest neuměti a neznati toho práva, kterýmž jiné rozeznáváš . . . .“

---

233) Na deskách „Návrhu Koldýnova práva městského“, chovaném v Archivu Litoměřickém, stojí napsán tento vtip: „Marná pejcha purgmistrova nejdýl do čtyř neděl trvá; jak pomine ten jeho čas, bude tím, čím prvé byl zas. A protož spravedlivě čiň těm, aby se mohl zachovati všem“. (Dr. Jaromíra Čelakovského: O právních rukopisech města Litoměřic v časopise musejním r. 1880.)

234) Primas Jiřík Mazánek ujal 28. února 1684. chalupu, nyní č. 22. v týchž mezech a právech, jak v grunt. knihách z r. 1683. v užívání byla s polmi 15 strychů výsevku a louky pod 5 for sena za sumu 233 zl. 20 kr. (V domě tom byl od r. 1722—1824. „důchod“. Jiřík Mazánek vystavěl také nákladem svým statek v Podole a v Církvici; tento poslední postoupil bratru svému Martinovi; za statek v Podole postoupil mu Věžník zmíněnou chalupu v Nových Dvořích.

235) Pečeť městská z první doby městečka pocházející, zachovala se dosud na radnici. Má v průměru 3 cm., uprostřed znak Nových Dvorů a kolem nápis: SIGILLVM MIESTIS NOWÝCH DWORŮ. Mimo tuto jest ještě jedna menší pečeť a pečeť 2 a půl cm. k pečetění do vosku.

„Konšelé, město a v něm obyvatelé, zvláště chudí, aby nedostatkův, pokudž býti může, při mase, chlebu a pivu netrpěli, opatrovati, povaleče a zahaleče, žebráky a chodce bezbožné vyzdvihovati a z měst hnáti mají.

Měšťané a obyvatelé města správcům poslušni a poddáni býti, k nim se uctivě chovati a sobě jich jako otcův vážiti (nepomlouvajíce jich zjevně ani tajně) mají".[236])

Z úřadování svého byli konšelé vrchnosti zodpovědni a předkládali jí též počty obecní. Písemní věci obstarával učitel místní školy. Nalézámeť v gruntovní knize z r. 1703., že když učitel Bernard Luba koupil domek nynější čís. 3., odpouští se mu robota, „poněvadž v službě kantorské, spolu radní písař při mil. vrchnosti stojí a mládež pilně učí".

Usnešení městské rady a poručení purkmistrovo vyhlašoval a nad vězni dozor měl biřic, který „lid neposlušný" zavíral.[237])

Vedle práva soudního měly Nové Dvory i právo tržní, jak z majestátu napřed uvedeného zřejmě vysvítá.

Měšťané zabývali se řemesly, obchodem i malým hospodářstvím. Řemeslníci sestoupili se r. 1702. v pořádky neb cechy, opatřili si zvláštní artikule, t. j. pravidla od cechů Čáslavských, kterými se řídili. Všechny artikule ty, od Čáslavských cechů zaslané, mají úvod ozdobným písmem provedený obsahu následujícího: „Jakož jest nejjasnější, nejnepřemožitelnější velkomocný římský císař, uherský a český král toho jména Leopold I. k vysoce urozenému Pánu, panu Bernardovi Františkovi, sv. římské říše hraběti z Věžník, J. M. císařské skutečnému komorníku, pánu na Nových Dvořích, Třebešicích a Zdechovicích, skrze mnohé věrné, zasloužilé služby, jak královské, tak krajské se nakloniti a ves Nové Dvory za městys nejmilostivěji ustanoviti jest Ráčil, kterážto obdarování J. M. C. panu rychtáři a magi-

236) Práva městská království českého od Pavla Kristiána z Koldýna roku 1679., jež byla pro městské obce platna. (Archiv městský v radnici.)

237) Šatlava stávala do r. 1728. na dvoře, nyní čís. 4, kde do r. 1723. byla škola. Když ale škola do č. 5. přeložena byla, koupil domek ten Frant. Hartl „kunstu malířského člověk". I žádal obec, aby mu tu šatlavu na jeho dvoře stojící prodala. Obec prodala mu ji skutečně za 10 zl. Zápis zní: „My primator, purkmistr a konšelé městečka Nových Dvorů s vůlí a vědomím J. M. hraběcí známosť činíme tímto, že jest nás dožádal poctivý muž Fr. Hartl, kunstu malířského spolusoused náš milý. abychom jemu ve dvoře jeho stojící šatlavu odprodali. I nemohouce jeho žádosť oslyšeti, poněvadž v jeho gruntě stojí, tu jistou šatlavu v desíti zlatých rejn. jemu, ale to vše s povolením milosti vé vrchnosti, kanceláře i konšelův, postupujeme, však s tou výminkou, že sobě zámky, mříže, vymiňujeme; dále ještě přes tuto zimu, pokudž sobě jinší nevystavíme, pro lid neposlušný, aby se potrestati mohl, zanecháváme. Pro lepší důvěření toho, dali jsme k tomuto listu naši městskou pečeť větší přitisknouti. Jenž se stalo při ouřadě purkmistrovském v městysi Nových Dvořích 22. srpna 1728.

strátu královského a krajského města Čáslavě jest poukázáno bylo a podlé téhož žádosť složená, bychom podlé jiných řemesel tam do Nových Dvorů vydaných artikule našeho řemesla . . . (jméno toho kterého řemesla) vydati odporni nebyli: Z té příčiny tyto artikule naše pod pečetí naší cechovní vydáváme jim Novodvorským s tím otcovským napomenutím, aby předně: svou milostivou nynější i budoucí vrchnosť v náležité cti a vážnosti měli, za ni se Pánu Bohu modlili; za druhé: nám i budoucím našim na žádné překážce nebývali; za třetí: mezi sebou ctně a bohabojně živi byli, své vrchnosti věrně pracovali, z nich nevykračovali a tak odplatu Boží zde časně i věčně očekávali — Amen.

Artikule cechu kovářského, bečvářského, (bednářského), kolářského, zámečnického, truhlářského a sklenářského znějí takto:

Artikul první. Poněvadž přede všemi časnými a pomíjejícími věcmi království nebeského a života věčného od jednoho každého křesťana vyhledáváno býti má, protož starší cechmistři poctivých řemesel kovářského, bečvářského, kolářského, zámečnického, truhlářského a sklenářského pobožný příklad na sobě dávajíce, též jinší všickni mistři a čeládka jich každého dne nedělního, na vejroční slavnosti a zasvěcené svátky do chrámu Páně ke mši svaté a poslouchání slova Božího časně přicházeti, jako také v čase, od církve svaté katolické vyměřeném, jak mistři, tak i manželky, děti i čeládka obojího pohlaví zpověď svatou vykonati, oltářní svátost přijímati, tak aby tu i česť a chvála Pánu Bohu líbezná rozmnožována byla; při tom všecky lidi všelikou a náležitou uctivostí a počestností předcházeti, při slavnosti velikonoční 2 libry vosku odvozovati a do chrámu Páně obětovati. Jestli že by mistr starší neb mladší, též tovaryš, nemaje žádné slušné a podstatné příčiny mši sv. zameškal a v chrámu Páně viděn nebyl, aneb uctivosť tomu, komu by náleželo neučinil, ten každý, nepomíjejíce toho, kdož by při nápoji rozličném vynalezen byl, kteréžto větší trestání následovati má, kdo by se toho dopustil, pokutu starší mistr 2 libry vosku a mladší 1 libru dáti povinnen bude. Který by pak koliv starší neb mladší mistr přikázání církevnímu v terminu uloženém zadost neučinil, zpověď sv. nevykonal, svátost oltářní nepřijímal, jako také v dni a času postního masitých pokrmův užíval, a to by se jistě na něho vynašlo, takový zhovadilý a církve neposlušný člověk, jakýmby spůsobem ku příkladu jiným vytrestán býti měl, to při bedlivém cechovním snešení se zůstavuje.

Artikul druhý. Při řemesle kovářském mistr každý má býti člověk katolický, poctivý a bez ouhony, řemeslem svým ochotně sloužiti, dílo užitečné postavovati, mírnosť při všem podle dobrého svědomí zachovati, na čeledína a tovaryše svého, aby pobožně živ jsa, poslušně a pilně aby pracoval a tak své mzdy zasluhoval, pozor dávati a když v nově za mistra, který

po ukázání listu o svém pořádném řemeslu vyučení a manželkou se zaopatření (neboť neženatý žádný za mistra přijat býti nemá) do společnosti cechovní přivtělen a vyhlášen bude, kromě mistrovských synův do cechu vosku 2 libry a peněz čtyry zlaté rejnské, mistrovští synové toliko jednu libru a k tomu peněz dva zlaté rejnské, jakož i ten, který by vdovu, aneb dceru mistrovskou za manželku sobě pojal a za mistra přijat býti žádal, do cechu peněz tři zlaté a vosku 1 libru, při tom svačinku, vedle instrukcí J. M. C. bez přetahování skrovnou, mistrům připraviti dáti má.

Artikul třetí. Vdova každá poctivá, pokud vdovou zůstávati a dobře se chovati bude, řemeslem se živiti, tovaryše chovati do vůle a libosti své, řemesla se dotýkati a je svobodně provozovati může, nikdy jí žádné překážky se činiti nemá, ona také řemeslo provozujíc, v suchých dnech každoročně devět krejcarů do pokladnice odvozovati povinna bude, však na učení řemeslu kovářskému žádného přijímati ani učiti nemá; ale kdyby nebožtík manžel její mladíka na učení opověděl a přijal, čas svůj vystál, tehdy starší jemu za vyučenou dá a to následujícím tímto spůsobem:

Artikul čtvrtý. Kdo by chtěl řemeslu kovářskému se učiti, předně má katolík dobrý býti; za druhé listovní vysvědčení, nebylo-li by povědomí o řádném z rodičů poctivých zplození, a byl-li by poddaný, od vrchnosti své dědičné povolení s přímluvou přednésti a toho u pokladnice zanechati; za třetí na prubě čtyry neděle zůstávati; za čtvrté rukojmě jisto za sebe za ten čas postaviti; za páté a když tak přijat bude, do cechu vosku 1 libru a peněz jeden rejnský, a po učení podobně též jednu libru vosku a jeden rejnský ihned složiti, jakož i list od řemesla sobě vyzdvihnouti, co komu náležeti bude, to odvésti a lehrmistra jeho, když se týž mládek, aneb rukojmové od učení jak mnoho dáti má náležitě porovnají, před staršími opověditi a do register cechovních mezi jiné učedníky zapsati, při pořádku tovaryšském zejména ohlásiti dáti, a když se tak pořádně který řemeslu doučí, má lehrmistru svému dvě neděle, aneb by jak mnoho zoumyslné v učení zameškal práci svou vynahraditi, potom ihned mistr jemu na týden jako tovaryšovi platiti dle zasloužení povinen bude. Mistři domácí starobylým spůsobem syny své k řemeslu připovídati i jim za vyučenou, kdykoliv kterému líbiti bude dávati a po vyučení vosku jednu libru toliko do cechu dávati mají.

Artikul pátý. „Bečváři“. Kterýkoliv mistr by katolickým nebyl, k cechu přijímán ani v něm trpěn býti nemá; za druhé při dělání v pivovářích nových kádí, totiž stěrací, mlatní, chladící, slévací a jiných, suchého lesu a fošen, též také řádných obručí užitečně a důkladně bez ošemetnosti, mistrovsky a na pochvalu udělati a postaviti, do starých kádí dna dobrá dávati,

okolky kde potřeba přeštosovati, a na to, aby takové dílo stálé a trvanlivé bylo, pozor bedlivě míti; za třetí sudy nové pro spílání piva čtyřvěderní na fizír (!) pražské míry, též korce, věrtele, čtvrtce, polučtvrtce a čtvrtňata, aby větší ani menší, kdyžby od nařízených osob faktovány a cejchovány byly, se nenacházely, jako i jiné všeliké nádobí hodné, zvláště pak při ukazování mistrovství svého dělati, při mírnosti podlé dobrého svědomí prodávati a upřímně ve všem se chovati mají. Jestli že by který mistr bečvářský sud nový přes míru větší udělal, povinen jest jej napraviti, pak-li by menší byl, takový náležitě napraven býti nemůže, ten sud vzíti, na kadečky rozřezati a to k panské potřebě dáti; za čtvrté když várka přichází, a sudové ku pobíjení a smolení z lochů se vyvalí, ty a takové sudy, aby se vrchnosti škoda nestala, dobře požahati a na to opravdově se vší pilností šetřiti sluší, a sudy bedlivě přehlednouti náleží, aby každý čtyřvěderní byl; našel-li by se pak některý sud menší, takového sudu žádný bečvář smoliti a požahati nemá; dopustil-li by se toho který mistr a přes toto nařízení nehodný a malý sud požáhal a to na něho shledáno bylo, vedlé uvážení officírů[238]) a cechů pokutován vždy býti má. Dále jakým spůsobem mistři, mládkové a jiní přistupující přijímáni, jak poctivé vdovy při řemesle držány býti a tovaryši se chovati mají, to dobrý řád řečeného již cechu kovářského pod artikulem druhým, třetím a čtvrtým dosti světla a patrně a podstatně vše ukazuje.

Artikul šestý. „O kolářích“. Koláři nápodobně jako bečvářští mistři z celistvého, tvrdého, nesychralého, zetlelého ale k tomu spůsobného a hodného dříví vozy lesní fasuňkové, kočáry, kola zadní i přední, též nápravy a voje, též jiné staré i nové potřeby vedlé řemesla svého pevné a užitečně dělati, nad slušnosť za dílo nové a od opravy nežádati, nýbrž mírně a při skrovnosti chudému i bohatému podlé svědomí dobrého svůj „vorkauf“ lidem prodávati, s nimi se smlouvati, jako strany přijímání do cechu mistrův a tovaryšův i učedlníků tím vším spůsobem jako jiná přivtělená řemesla v společnosti a řádu svém dobře se chovati mají.

Artikul sedmý. „O zámečnících“. Mistři řemesla zámečnického zámky zapadité visuté, klíče důkladnější, prostější i menší, hodně pevné i jiné dílo čeho tak lidé potřebují, aby to bez naříkání užiti mohli, dělati, letovati, při mírnosti a skrovné ceně prodávati, řemeslem svým věrně a právě těžiti, ochotně posluhovati, jako také v pořádku jak mistři do společnosti cechovní, tak mládci na učení řemeslu, též tovaryši (jinak soubenci) vedlé kovářův a bečvářů v artikulích předních i následujících dle chvalitebného spůsobu pokračovati a říditi se mají.

---

238) Vrchnostenských úředníků.

Artikul osmý. „O truhlářích". Truhláři, poněvadž všeliké potřebné domovní věci dělají, aby lidský nářek na ně nepřicházel, mají z prken suchých své dílo dělati, dobře mistrovsky každé dílo své skládati, na dobré klíh dávati, s prací svou lidi nezdržovati, z prken od červů vyvrtaných a zetlelých, které se barvením líčí, nešiditi, zvláště pracovaná díla mistrovsky postavovati a ve všem řádném dle artikulův těchto se chovati a pokračovati s tovaryši mají.

Artikul devátý. „O sklenářích". Mistři sklenářští v tom se zavazují, aby v seštování (?) a cejnování lidem spravedlivě posluhovali, nové dílo k starému nerovnali a je výše nežli náleží nešacovali, zvláště panty na staré rámy dobře a stále upevňovali, stará kolečka za nové sobě nepočítali, ve všem bohatému i chudému podlé dobrého svědomí posluhovali, řádem tím, jak z předu se v artikulích nachází, řídili.

Artikul desátý. Všichni řemeslní, tuto v jednu společnosť a v jeden svazek neměnitelný zůstávající, kdybykoliv za příčinami a důležitými potřebami společnosť cechovní všech 6 řemesel shromažděna býti měla, tehdy starší cechmistři od vrchnosti k představenému officíru budou povinni jíti, příčiny, proč schůzka a svolání cechů bude, nejméně na týden dříve přednésti, za povolení uctivě žádati mají, tak aby cechovní mistři časně v tom zpraveni byli, k přednímu staršímu, aneb kdyby jim místo vykázané bylo, časně se najíti dali; který by se tak nezachoval a na ten den v určitou hodinu se nepostavil, příčinu slušnou toho nepřednesl, aneb že by podraušený do cechu přišel, ten každý mistr bez rozdílu vosku půl libry aneb dvanáct krejcarů do pokladnice cechovní složiti, jako také od obeslání cechu, kdo by toho schválně žádal, šest krejcarů a od stoupení 3 kr. dáti; to pak mladšímu mistru za práci bude náležeti. V společnosti cechovní v lásce, svornosti pokojně se chovati, jeden druhého nepředcházeti, přímluvy svobodně dávati a do rozpuštění cechu zbytečného pití zanechati a žádný neodcházeti, ale tak, jak svrchu položeno, se chovati a za mistra mladšího ten, který posléze přistoupil, dokud jiný přijat nebude, zůstávati má a povinen bude.

Artikul jedenáctý. V domě pana otce a paní matky, jakožto na hospodě, kdyžby shromáždění bylo, v jednom svazku, nerozdílné svornosti a v neměnitelném bratrství, korouhev do chrámu Páně pro ozdobu a na znamení dokonalého sjednocení dáti, pospolu na hospodě jsouce v bázni Boží pokrmův a nápojův užívati, příčiny k nedorozumnění jedni druhým nedávati, různice nezačínati, hry všeliké se nedotýkati, hromování, sakramentování, přisahání, dušování zanechati, netoliko tu a v tom místě, ale i v jiných hospodách toho se varovati, všudy a při každé schůzce a ve všech věcech pokojně se chovati. Kdo by pak toto nařízení přestoupil a něco neslušného se dopustil, ten

každý bez ohledu vedlé zasloužení vězením šatlavním aneb na penězích skutečně a neproměnitelně vytrestán býti má.

Artikul dvanáctý. Poněvadž pak někteří mistři spolucechovní řemesla svá zvláště v železných potřebách mohou a umějí dělati, i v tom aby dobrý řád zachován byl; kteří svým řemeslem poctivým lidem na cedule a vruby dělají, dokud oučet učiněn a zaplaceno nebude, jiný na dílo druhému jíti a nutkati nemá; jakož ale jeden každý řemesla svého, kterému se pořádně vyučil, ním tížiti, do jiného řemesla se vtírati, lidem tím sloužiti a za to plat bráti žádnému se nedopouští; však kdoby co k své potřebě vlastní uměl udělati, žádnému se nezbraňuje a to na svobodě jednomu každému se zanechává, však na které by osoby to přečinění se shledalo, a toto ustanovení přestoupil, vedlé uznání cechovního takový přestupník ztrestán a pokutován býti a podniknouti poslušně povinen bude.

Artikul třináctý. A jakož velice chvalitebná a Pánu Bohu i vrchnosti milá věc jest, když v lásce, svornosti společnosť cechovní a v lásce bratrstvo zůstává, čím dál a víc se rozmnožuje a vzrůst svůj béře, i to za dobré uznáno jest, že do této společnosti všech šesti řemesel, kteří řemeslo neprovozují, aby i ti té společnosti účastni byli, kteří by se koliv přivtěliti dali, ničímž jiným nežli příjemného vosku jednu libru a místo suchých dní jednou za rok devět krejcarů do pokladnice odvésti a mistrům památného dle možnosti učiniti; takový každý ochrany i fedruňku užiti a dosáhnouti má.

Artikul čtrnáctý. Při provázení a pohřbívání těla mrtvého tento spůsob zachován býti má: Kdybykoliv který mistr, manželka, jeho děti neb tovaryš jeho podlé vůle Boží s toho světa prostředkem časné smrti vykročiti, jako také, kdyby někdo ze starých sousedův a pro smrtelnosť přivtělených mistrův, starších cechmistrův, za vyprovození těla k hrobu šetrně požádal, tedy starší skrze mistra mladšího všem spolucechovním domácím i bližším, též čeládce časně to v známosť uvésti a aby v hodinu vyměřenou se postaviti hleděli, nařídíti a za mistra spolucechovního requiem neb mši sv. spůsobem pobožným a křesťanským na cechovní plat sloužiti dáti mají, a který by povinnosti takové chvalitebné nevykonal a se nepostavil, vosku půl libry nebo dvanácte krejcarů do cechu beze vší jakékoliv výmluvy odvésti a dáti povinen bude.

Artikul patnáctý. Co se pořádku a artikulův tovaryšských dotýče, to při své váze a starobylém spůsobu, jak se předešle zachovávalo, zanecháno jest, pokudž by se za dobré uznalo, jim Novodvorským mistrům něco pro sebe obnoviti a přidati, to se při líbezné vůli ponechává; při dovolení starších tovaryšův, aby bedlivý pozor měli, z nich nevykračovali, přestupníky řádně, dobře, v slušnosti potrestali, jim časté napomenutí činili.

Artikul šestnáctý. A jakož všeliká ustanovení a nařízení mezi lidmi vždy v této jednomyslné společnosti stále a neměnitelně držána býti mají, protož, kdožby tento řád poctivý a v něm nařízená a schválená utvrzení a tyto artikule opovážlivě se zlehčovati, potupovati a nimi se říditi a pokuty dosti mírné uložené odvozovati se zpěčoval a v náležité poslušnosti státi nechtěl, aneb se co nešlechetného proti Pánu Bohu, vrchnosti své i poctivosti dočinil, každý takový pokutu od cechu jemu vynalezenou podniknouti, a nepřestal-li by po vytrestání a napomenutí daném, to učiniti nechtěl, jako rušitel dobrého řádu v společnosti cechovní a za nepořádného držán býti má.

Artikul sedmnáctý. Že pak povinnosť jednoho každého správce, aby z příjmu a vydání pořádný počet učinil, i v této jednosvornosti cechův a řemesel se to chvalitebné zachovávati má, cechmistři po propuštění v nově ustanoveným všem mistrům počet náležitě ze všeho učiniti, nenajde-li se žádného nedostatku kvitovány býti a za předním starším cechmistrem pečeť i jiná cechovní instrumenta starobylým spůsobem pod ochranu zůstávati mají. Amen.

Na potvrzení a pro hojnější toho věrohodnosť dali jsme k těmto artikulům všech šesti řemesel v jednotě a neměnitelně spolčeným pečeť naši cechovní vědomě přitisknouti. Dátum v královském, krajském městě Čáslavi dne prvního máje, léta Páně 1702.

Artikule cechu tkadlcovského znějí:

Artikul první. Starší cechmistři příklad na sobě dávajíce též jiní všickni mistři s čeládkou svou domácí i přespolní mají každého dne nedělního v zasvěcené svátky i také na výroční slavnosti do chrámu Páně ke mši svaté a k poslouchání slova Božího časně se scházeti, též v času od církve svaté katolické vyměřeném zpověď vykonati, svátosť oltářní přijímati, na processí choditi, tak aby tudy česť a chvála Pánu Bohu líbezná a rozšiřována byla. Svou milostivou vrchnosť nynější i budoucí v cti a vážnosti míti, za šťastné a dlouhé panování Pánu Bohu se modliti, a ve výroční slavnosti svíce dvě do chrámu Páně odvozovati mají; jest-liže by pak který mistr svévolně mši sv. zameškal, v chrámu Páně spatřen nebyl a na něho to shledáno bylo, starší mistr 10 kr. a mladší 5 kr. pokuty dáti má; zvláště svou milostivou vrchnosť, aneb představeného officíra před schůzkou cechovní za povolení poníženě a náležitě pozdraviti a žádati má.

Artikul druhý. A kdyby koliv s jistým vědomím neb povolením milostivé vrchnosti neb officíra starší cechmistři pro dobro cechovní řád držeti chtěli, dajíce všem mistrům toho vědomosť, společně na den určitý a hodinu k staršímu cechmistru do domu, aneb kdeby svou hospodu měli se najíti dáti a koho by tak posel doma zastal, a který den a hodinu se má postaviti

oznámil, a ten mistr některý svévolně nepřišel, pokuty má starší dáti 18 kr. a mladší mistr 9 kr. Při tom žádný mistr do rozpuštění z cechu bez slušné příčiny a povolení starších cechmistrů pryč odcházeti nemá.

Artikul třetí. Kdožby koliv do společnosti cechovní za mistra pořádného přijat a přivtělen býti chtěl, ten každý v náboženství samospasitelném, katolickém s jinými se srovnati má a pokud toho skutkem nevykoná, za mistra, podobně tovaryši i také učedlníci nekatoličtí v cechu trpěni a přijímáni býti nemají.

Artikul čtvrtý. Kdož by z mistrův starších aneb mladších v cechu, též v hospodě aneb kdekoliv jinde něco nepoctivého proti Pánu Bohu rouhavě mluvil, lál, hromoval a jeden druhého, jsouce spolucechovní sobě rovni, hanél, pokuta každého následovati má: cechmistra vosku dvě libry a mladšího jednu libru.

Artikul pátý. Kdožby z rodičův nepoctivě sňatých a z lože neřádného pošel, takový žádný do cechu, ani učedlníci nižádným vymyšleným spůsobem přijímáni a trpěni býti nemají.

Artikul šestý. Za mistra buď domácí neb přespolní do cechu žádný bez povolení a propuštění živnosti od práva městys Nových Dvorů přijat býti nemá. Když by pak toho dosáhl, tehdy v cechu list svého dobrého zachování a řemesla pořádně vyučení přednésti a ukázati, zdali by skládkův příze, jak by lidem za jejich peníze spravedlivě posluhovati uměl, v tom náležitě zkušen a vyprubován býti má. Co se řemesla ukazování dotýče, jsouce obtížná léta, místo toho každý do cechu 1 zl. a 10 kr. odvésti má.

Artikul sedmý. Synové mistrovští, buď domácího, aneb přespolního učení, zvláště kteří by se jinde učili, jeden každý má přednésti listovní vysvědčení od řemesla, kdy, kde, u kterého mistra jest se vyučil. Chtěl-li by potom do společnosti se přivtěliti a připojiti bude povinen starších cechmistrův za stoupení a obeslání všech mistrů žádati a s dožádanými přátely svými v cechu uctivě svou potřebu přednésti a když toho užije a za mistra přijat bude, příjemného do cechu tři zlaté rýn. a vosku 2 lib. dáti má.

Artikul osmý. Jest-li že by který mistr chtěl v městys Nových Dvořích do cechu se přivtěliti a podlé řemesla živnost vésti, ten každý zachování svého list přednésti má; uzná-li cech, že to na škodu a ujmu nebude, mají takového do společnosti cechovní za mistra přijíti, který příjemného šest rýn. a vosku tři lib. odvésti povinen bude.

Artikul devátý. Pakli že by který mistr spolucechovní prostředkem časné smrti z tohoto světa vykročil a manželka

po něm s dítkami zůstala, to právo míti má k řemeslu, též i čeládku chovati a tím řemeslem se živiti dotud a tak dlouho, pokud by na stolici vdovské seděla a dobrým řádem cechovním v poslušenství se spravovala. Pakli by se čeho neslušného dopustila, právo při provozování řemesla tratí; též jestli že by manžela jiného řemesla by sobě pojala, tedy má ihned řemeslo tkadlcovské potratiti a více se ho potud nedotýkati.

Artikul desátý. Kdož by koliv řemeslu pořádně vyučen byl, dceru mistra spolucechovního buďto živého nebo mrtvého z uložení Božího za manželku sobě pojal a při řemesle tkadlcovském zkušený byl, takový každý do cechu za mistra přijat býti a příjemného tři rýnské a vosku 2 libry odvésti má.

Artikul jedenáctý. Kdoby koliv vdovu po mistru spolucechovním zůstalou za manželku sobě pojal, řemeslu tkadlcovskému se neučil a chtěl by živnost podlé téhož řemesla provozovati, ten každý bude povinen, při kterémkoli mistru chtíti bude se učiti s ním také, dožádaje se ho, s vědomím však cechu, jak může od učení smluviti; však do cechu tři zlaté rýn. a 2 lib. vosku dáti povinen bude.

Artikul dvanáctý. Který by mistr z panství J. hrab. Mti. vesnický blíž městys Nových Dvorů se osaditi a řemeslo tkadlcovské provozovati chtěl, vedlé artikule osmého ve všem tak a nejinak se zachovati má.

Artikul třináctý. Žádný mistr nemá míti více nežli jednoho učedlníka, a když toho vyučí, bude moci jiného na učení přijíti a jej před cechem opověditi, a každý učedlník má řemeslu rok pořád zběhlý se učiti, od vyučení tak jak smluví před staršími v cechu, mistru svému zaplatiti. Však týž učedlník má býti z rodičů poctivě sňatých, řádně splozený, i také byl-li by cizopanský, list od svého pána povolující, že se má řemeslu učiti, v společnosti cechovní přednésti a ukázati; byl-li by pak smluven do 2 let, mistru svému placením povinen není, pod tím, že věrně a poslušně k mistru svému i ke všem v domě dobře se bude chovati, slíbiti a toho listu v pokladnici zanechati má. Když se na učení přijme, peněz jeden rýnský, deset kr., vosku 1 libru a po vyučení též 1 zl. a 10 kr. a vosku též jednu lib. složiti má.

Artikul čtrnáctý. Jest-li že by se trefilo a učedlník některý při pořádném cechu a pořádku učený nebyl, a chtěl-li by se u mistra cechovního učiti, ten s mistrem svým jistou smlouvu učiniti, to všecko jako jiní učedlníci vyplniti, do cechu 1 zlatý rýnský a deset kr., vosku 1 libru když se přijímá, jako i také po vyučení 1 zl. 10 kr. a jednu lib. vosku složiti a do pokladnice cechovní odvésti má.

Artikul patnáctý. Žádný mistr nemá míti více stavů

nežli tři, na kterýchž má dělati, a to pro mistry chudší, aby se všichni řemeslem poděliti mohli; pakli by chtěl na stav čtvrtý jinému mistru dáti dělati k ruce toho mistra, v tom žádnému zhájeno býtí nemá. Kdo by pak proti tomuto artikuli se stavěti chtěl a na čtyřech stavech plátno dělal, pokutu, v plném cechu uváženou, povinen dáti bude.

Artikul šestnáctý. Všickni mistři podlé předešlého snešeni i nynějšiho tak se zachovati, čeládce neb tovaryšům od díla platem, jakž která příze v jaké brdo jest, za stravu počítati a beze všech přídavkův srážeti mají, tak jakž artikulové čeledi a tovaryšům vydané to v sobě šířeji obsahují a zavírají, jináče toho nečinice pod žádným vymyšleným způsobem. Na koho by se to proneslo, že by tovaryši svému čtvrtého peníze nevyrážel, anebo osnovu k jeho ruce, nejsa do cechu za mistra přijatý, na škodu a ujmu řádu dobrého zdělati dal, takový mistr pokuty jeden rýnský deset krejcarův a mladší mistr třicet pět krejcarů, tovaryš pak ten, který by toho na svém mistru žádal, dvacet čtyry krejcary do cechu dáti má.

Artikul sedmnáctý. Který by mistr jeden druhému tovaryše vyloudil, anebo nějakým neřádem kromě dobrého řádu jeho sobě osobovati chtěl, a to na něho uznáno bylo, takový tovaryš tomu mistru má vyzdvižen býti, a pakli by cech uznal, že to bez slušné příčiny se stalo, ten mistr, který loudil, starší pokuty vosku dvě libry, a mladší 1 lib. povinen dáti bude.

Artikul osmnáctý. Jest-li žeby který tovaryš rád zahálel a své vůle chtěl užívati a tím spůsobem mistru svému zoumyslně dílo zámeškával, nemá jemu v tom folkováno býti, a nechtěl-li by po napomenutí v cechu jemu učiněném, takové zahálky přestati, a to starším v známosť uvedeno bylo, nemá dílem při řemesle fedrován býti, nýbrž každý zahálčivý tovaryš pokuty do cechu 18 krejcarů neprodleně složiti má.

Artikul devatenáctý. Každý tovaryš, který by nepořádně od tohoto cechu odvandroval a na sebe šenk dopustil, ten každý, přijdouce jich vypravovati, má dáti suchých dní do cechu, co jich po odchodu svém nepořádném zadržáno, a při pořádku tovaryšském takové šenky vypraviti jest povinnen, jakž o tom šířeji v artikulích pořádku tovaryšského položeno jest. Jak nepořádně který odvandroval, od kterého mistra, proč a který den odešel a kde se zdržoval, do rejstříku cechovního to vše bedlivě poznamenati se má.

Artikul dvacátý. Na lidské příze, které se k potřebám, a ne k trhu dělají, paprskové neb přípravy k řemeslu mají býti dvou loket krátkých zšíří, na tenké přízi přidati se mohou tři neb čtyry a na tlusté tětiny dvě neb tři, na dva lokte šíře a nic výše tomu se povoluje; pak-li by který byl užší, (kromě na trhy ubrusy, též ručníky) u kterého mistra nalezen a postižen,

takového cechmistři přísežní, aby to z městys ven vyprodal, mají dostatečně napomenouti. Obmeškal-li by toho učiniti, tak žeby u něho podruhé postižen byl, starší cechmistři takový paprsek do cechu vzíti a jej zlámati jsou povinni; mistr pak ten pokutou od starších vyměřenou a mladší polovičně, cožby starší mistr dal, vytrestati; též také loktové k měření plátna i jiných věcí spravedliví býti mají. Pakli by loket kratší neb delší u kterého mistra nalezen byl, má se napomenouti; dopustil-li by se pak podruhé toho, pokutou, v artikuli 17 položenou, ztrestán buď; nad tím starší přísežní obzvláštní pozor míti mají, jakož pak podlé povinnosti svých ke všechněm mistrům každého roku dvakráte, jednou v masopustní neděli, podruhé při památce svatých Petra a Pavla přicházeti, míry, paprsky a brda bedlivě přehlížeti mají.

Artikul dvacátý první. Jestli by kdo z mistrů aneb tovaryšů v jakékoli krádeži postižen a polapen byl, ten žádný v cechu trpen býti nemá; též také, kdoby se něčeho neslušného proti dobrému a chvalitebnému řádu dočinil, pokuty do cechu povinen jest složiti jeden zl. rýn., třiceti krejcarů a 1 lib. vosku.

Artikul dvacátý druhý. Jeden každý mistr plátno všelijaké lidem spravedlivě dělati, placením od díla lidi nepřetahovati, nýbrž vedlé dobrého svědomí, co zaslouží žádati; byla-li by pak příze trhavá, zlá a nehodná, před staršími přísežnými, aby žádnému škoda učiněna nebyla, o tom promluviti a to porovnati povinni budou.

Artikul dvacátý třetí. O dluhy cechovní též na hospodě se týkající, jestli že by takové kdy mezi mistry vzešly, má se to na starší cechmistry vznášeti, a oni bez zaneprázdnění práva, k dluhům těm jednomu každému dopomahati mají.

Artikul dvacátý čtvrtý. Každý mistr ubrusy, ručníky, servity cínovati, plátno své vlastní, též mezulány i od jiných skupujíc i vše z příze, co se dělá, na kusy i na lokte svobodně lidem prodávati, a jeden každý mistr spolucechovní manželku i dceru svou řemeslu tkadlcovskému učiti může.

Artikul dvacátý pátý. Mistr žádný, manželka, čeledín jeho neb nějaký tlumočník, aby díla od lidí žádným vymyšleným způsobem jeden druhému nevymlouval, ani obmyslně neloudil; nebo to jest veliký neřád a zhouba jak v placení, tak také veliké zášti a různice z toho pocházejí; nad to klubek manželka ani čeledín, kromě outku, sám žádný nositi nemá; neb by to k potupě a ujmě dobrého řádu chvalitebnému obyčeji bylo. Kdo by se toho dopustil, pokuty starší mistr vosku dvě libry a mladší jednu libru do cechu povinen dáti bude.

Artikul dvacátý šestý. Mistr ani čeládka jakýmkoliv nápojem opilí jsouce, na posměch cechu po rynku a domích cho-

diti a se toulati a povyků žádných činiti nemá, a kdoby se koliv toho všetečně dočinil, pokutou, jak v artikuli druhém o nepostavení se časně do cechu uloženo jest.

Artikul dvacátý sedmý. Klubek malých, kteréž by co náleží vynésti nemohly, obzvláště pak příze nevité všelijaké, užíváno nebuď kromě outku; a to trestá se pokutou v artikulu dvacátém pátém vyměřenou a ustanovenou.

Artikul dvacátý osmý. Který by pak hauzerník anebo humplíř dílo na potupu dobrého řádu do městys Nových Dvorů přinesl a zase vynášel, buď cechovní neb necechovní v tom postižen jsa beze všeho zaneprázdnění takové dílo jemu pobráno a starším přednešeno býti má; od kteréhožto díla neb oudělku komukoliv sousedu neb obyvateli náležejícího též z klubek na plátno neudělaných a vzatých, co by dáno býti mělo, to starší cechmistři bedlivě uvážiti, z těch hauzerníku nic dáti nemají, nýbrž z toho polovici k záduši jednu a druhou do cechu obrátiti a odvésti povinni budou.

Artikul dvacátý devátý. Co se v společnosti cechovní řídí a jedná, toho žádný přímluv a rady vynášeti a jiným oznamovati nemá a toho pro přátelství neb pochlebenství a k zalíbení nečiniti, jako také když se přátelství dotýče při uvažování neseděti, nýbrž vtípě se, vystoupiti má.

Artikul třicátý. Jest-li že by který mistr chtěl něco peněz z truhlice cechovní vypůjčiti, do jistého času má to zaručiti dvěma mistry, však rukojemství na rukojemství aby přijímáno a peníze na peníze nižádnému půjčovány nebyly. Také peníze z truhlice cechovní bez vědomí plného cechu jinam nežli na věci potřebné brány býti nemají; při každém počtu všecky peníze skládati a kdo by neodvedl rukojmě za sebe zavésti povinen bude.

Artikul třicátý první. Při každých v roce přicházejících suchých dnech všickni a jeden každý z mistrův po pěti krejcařích dávati, a mistři dva mladší od společnosti k tomu volení takové peníze vybírati, starším je odvozovati, a který by časně nedal, o tom starším cechmistrům, aby potrestáním k odvedení přidržán byl, oznámiti mají. Co se pak přespolních mistrů z panství dotýče, kteří by jen na suché dni přijati byli, mají toho užíti toliko za půl léta, a po vyjití toho času, chce-li, aby do společnosti cechovní přijat a zapsán byl, má toho šetrně vyhledávati a příjmu do cechu každý ten mistr jeden zlatý rýn. a třiceti krejcarů dáti; nebude-li dobrovolně chtíti a k tomu přistoupiti, tedy od pořádku cechu bude a má býti odloučen.

Artikul třicátý druhý. Kdo by potřeboval listovního vysvědčení pod pečetí cechovní k jinému cechu a pořádku, toho v společnosti cechovní šetrně pohledávati, od pečeti jeden rýn-

ský a deset krejcarů dáti a s písařem cechovním od napsání takového listu náležitě se porovnati, jakož také od obeslání cechu 18 krejcarů dáti má.

Artikul třicátý třetí. Kdyby pak který mistr cechovní tovaryše potřeboval, a trefilo by se, že by kromě hospody k některému mistru spolucechovnímu takový vandrovní tovaryš přišel a dílem a prací aby fedrován byl, žádal, tehdy má o něm starším cechmisrům správu a vědomosť učiniti a žádný mistr, manželka neb jeho čeládka z nenávisti jeden druhému odrazovati, že v hojnosti tovaryšův ve verštatech jest, na ten způsob vybývati nemá. Kdo by se tak nezachoval, a to by se na spolucechovního proneslo, že pryč proti řádu jej vybyl, pokuty starší čtyry libry vosku a mladší dvě libry dáti povinen bude s tím napomenutím, aby se toho více nedopouštěl a proti řádu nebyl.

Artikul třicátý čtvrtý. K průvodům mrtvých těl na poručení starších, po oznámení skrze mladšího mistra, mají se všichni volně a časně dáti najíti; který by se tak nezachoval, mistr neb tovaryš, pokuty má dáti jednu libru vosku.

Artikul třicátý pátý. Kdoby koliv v řemesle našem s muzikou zacházel, v tom své vůle všetečně užíval, po hospodách nočního času, zvláště po vesnicích, kdež při čeládce selské velká bezbožnost, lání, hromování se nachází, chodil a se toulal, a to přes vůli starších činil, pokuty má dáti jeden zlatý rýnský, však tam v městys Nových Dvořích na svatbě neb při dobré vůli má lidem poctivým sloužiti: to mu se povoliti může.

Artikul třicátý šestý. Kdoby koliv jak z předních starších cechmistrů, tak také ze všech jiných mistrů proti tomuto pořádku a cechu, též v něm obsaženým pořádným artikulům něco neslušného a nenáležitého mluviti se opovážil, je potupoval, nimi se říditi a spravovati zanedbával, řádu dobrého poslušen nebyl a pokuty v nich doložené vedlé zasloužení složiti a dáti nechtěl, tomu každému na poručení starších cechmistrů verštat zamčen býti, a kdoby se protivil a takové zamčení svévolně porušil a pokazil, pokuty bez prominutí jeden zlatý rýnský složiti a odvésti povinen bude.

Artikul třicátý sedmý. Co se pak strojení svačiny anebo za ni placení dotýče, taková budiž při mírnosti vedlé JMC. instrukci vydané; za takovou svačinu mistr domácí a nově do společnosti cechovní přivtělený, jeden zlatý rýnský a 10 kr., a přespolní dva zlaté a 20 kr. dati má.

Artikul třicátý osmý. Pečeť cechovní, pokladnice, vosk, zbroje a jiné cechovní věci se všemi spravedlnostmi přináležejícími pod opatrování starších cechmistrů zůstávati má. Oni pak starší, aby se noví mistři kdy a kterého léta do cechu jsou přijati, též učedlníci, kdy k učení přistoupí a za vyučenou

mají, do register pořádně poznamenávali a zapisovali, na to pilný a bedlivý pozor dávati, ze všelijakých příjmů a vydání peněz i vosku jiným spolucechovním mistrům počet činiti mají. Nenajde-li se žádného nedostatku, vykvitováni a registra od nich přijata býti mají.

Závěrek. A protož, když tak činiti, Pána Boha, stvořitele a vykupitele svého se báti, jej srdečně v bázni svaté milovati, přestupníky trestati, dobré zvelebovati, náležitě a pořádně podlé těchto artikulů v lásce a svornosti pokračovati, proti nám i našim budoucím jakožto synové naši k otcům se chovati, nynější i budoucí vaši nic na ujmu a škodu se nedopouštěti a nečiniti, nýbrž v nastalé a důležité potřebě se ucházeti a nám v ničemž na překážce nebýti, Pan Bůh vám vaše práce požehná a po tomto časném životě odplatu věčnou a korunu věčného života uděliti ráčí. Amen.

Na potvrzení a pro hojnější důvěrnost dali jsme k tomuto cechu neb pořádku mistrovskému pečeť naši cechovní přitisknouti vědomě. Jehož jest dátum v královském a krajském městě Čáslavi v neděli květnou, jenž bylo dne měsíce 9. dubna léta Páně 1702.[239])

Artikule mistrů cechu zednického a kamenického znějí:

Artikul první. Předně a nejprvé, poněvadž od Pána Boha všemohoucího stvořitele svého všickni lidé proto stvořeni a skrze Krista Pána vykoupeni jsme, abychom přede všemi jinými věcmi Pána Boha ctili, chválili a za jeho neobsáhlé dobrodiní v pokoře vroucně děkovali, a toho, což dušem našim náleží, neobmeškávali, ale v bázni Boži ctně, šlechetně a pobožně živi jsouce, jedni druhým se za příklad stavěli a dobré vše vzdělávali, zlé přetrhovali, tak aby nám Pán Bůh při řemesle a práci naší požehnáním svým svatým přítomen býti a hojný prospěch a zdraví potřebné dávati ráčil; když se tak jako synové chovati budou, milost Boží mezi nimi i potomky jejich zůstane.

Artikul druhý. Dne nedělního i jiné svátky výroční i apoštolské, když se v chrámě Páně služby Boží konati budou aneb slovo Boží kázati bude, zanechajíce schůzek a toulání postranního i také radování, zvláště hry v domích šenkovních, kde se všelijaký nápoj šenkuje, ale raději do chrámu Páně k slyšení mši sv. a k poslouchání slova Božího časně jíti, neb slovo Boží často slyšené mnoho dobrého působí podlé těla i duše. Kdoby pak tak svévolný a tohoto artikule přestupník se vyna-

239) Artikule tyto jsou majetkem sl. archoeol. sboru „Vocel“ v Hoře Kutné, kamž daroval je † místodrž. rada p. Julius Červenka. Pečeť cechu toho není k nalezení, a řemeslo tkadlcovské v N. Dvořích úplně zašlo.

šel, ten do pokladnice pokuty starší mistr pět grošů, mladší půl třetího groše českého, bez vší výmluvy dáti povinen bude; dopustil-li by se toho častěji, větší pokutou dle uznání cechovního strestán ku příkladu buď.

Artikul třetí. Zvláště jedenkaždý jména Božího nadarmo braní, zlořečení, Pána Boha skrze hříchy všelijaké pohoršení, zlého nestydatého mluvení, zpívání, vády, různice se varuj a se nedočiňuj, co by proti vůli Boží, přikázání Božskému, dobrým lidem k pohoršení i dobrému řádu k urážce a potupě bylo. Pakli by se toho který mistr dopustil, starší 3 groše a mladší půl druhého groše pokuty dáti se zavazuje; pakli by se něco většího dopustil, to vrchnosti a právu v moci pozůstávati bude.

Artikul čtvrtý. Duchovní i starožitné lidi na každém místě i jiné všecky dobré lidi ve vážnosti, v poctivosti míti, jedenkaždý mistr se zavazuje, jakož mezi sebou mladší staršího v uctivosti a vážnosti předcházeti; neb to na dobré lidi přísluší. Kdyby ale některý dobrého řádu neznalec se v tom vynašel a podlé toho artikulu se nechoval, nejprvé napomenut, a dopustil-li by toho více, starší dva groše a mladší jeden groš pokuty dáti povinen bude.

Artikul pátý. Na hospodě pana otce, panímámu, děti i čeládku, kde tyto artikule a matka pokladnice k opatrování svěřeny budou, i jiné tam přítomné lidi v uctivosti a vážnosti míti, pěkně, vážně a příkladně, bez pohoršení se chovati jedenkaždý mistr se zavazuje; pakli by který nepokojný toho něčeho se dopustil, starší dva a mladší jeden groš pokuty dáti do pokladnice povinen bude, a to po každé, který se v tom vynajde.

Artikul šestý. Vedlé starobylého způsobu (záležejíce na tom dobrý řád cechovní) každého roku starší cechmistři jinším spolu mladším mistrům počet celoroční v příjmech a vydáních nejprvé přečísti dáti a potom takový, kde milostivá vrchnosť poručí k přehlédnutí podati, tak aby se vědělo, co toho roku peněz do pokladnice přibylo a kam kde s čím povolením a za jakou příčinou se obrátilo, tak aby tu nic neucházelo, nýbrž všechno spravedlivě se konalo; jako i také starší cechmistři bez přítomnosti i jinších spolumistrů nynějších i budoucích s vědomím jich peněz z pokladnice sami sobě i jiným, žádným způsobem, leč by všickni se na tom snesli, nepůjčovali. Pakli by který mistr při tom cechovním posezení a jednání nějak nepokojně se choval, příčinu k hněvu podával, různici začínal, ten takový jako jeden buřič a dobrého řádu rušitel beze všeho ohledu má od starších na závazek vzat býti, aby pod svou ctí a věrou slíbil, že chce se pokojně chovati a příčinu k hněvu a různici více nepodávati; kdyby ale vždy který z toho vystoupil, mají moc starší cechmistři pro rychtáře poslati, jej do vězení

vziti povoliti a takového pro uvarování zlého dotud, dokud by se nekořil a se polepšiti neslíbil. vytrestati dáti, jako i kdyby se mezi cechovními mistry něco nevolného a většího sběhlo a to sami cechmistři upokojiti by nemohli na vrchnosť aneb představeného sobě offícira svého vznésti a podati, obzvláště žádný v té roztržitosti sobě sám právo nečiniti, nýbrž jakž tento artikul v sobě obsahuje, tak a nejináče se chovati.

Artikul sedmý. Pod žádným vymyšleným spůsobem žádné postranní schůzky, méně jaké puntování činiti, bez vůle a vědomí vrchnosti neb představeného offícira se scházeti, zvláště co by nejdůstojnější velebnosti Božské k urážce neb dobrým lidem bylo, toho starší cechmistři nepřehlížeti, netajiti, ale takové přestupníky, kde náleží vznésti, tak aby ku příkladu jiným vytrestáni byli. Kdyby ale se něco podobného, ač ta důvěrnosť k starším jest, vždy se stalo, ti tehdejší starší jakožto zatajitelové zlého trojnásob trest a pokutu nésti mají.

Artikul osmý. Jest-li by kdy kterému z mistrův aneb tovaryšův ženatých manželka neb dítě umřelo, tedy všickni společně se v tom zavazují na funus dle oznámení od mladšího mistra najíti se dáti; pak-li by se kdo tak nevolný a neposlušný svévolně, když mu oznámeno bylo, zachoval, a na funus nepřišel, bude povinen pět grošů pokuty dáti, leč by se starším omluvil a proč přijíti nemohl, slušnou a platnou příčinu toho oznámil: ta má jemu postačiti.

Artikul devátý. Co se práce neb díla zednického neb kamenického dotýče, poněvadž vrchnosť napřed ve všem k libosti a vůle naplnění jíti a opatřena býti má, jeden každý mistr poslušnosť, by jaké koliv jiné dílo měl, zachovati a vrchnosti své v tom věrně posloužiti proti slušné záplatě má: pokudž by ale jaké neposlušnosti a nevěrnosti se dočinil, pro ten vejstupek nemaje postačitelné výmluvy, vrchnosť jak takového potrestati, věděti bude.

Artikul desátý. Schůzka do pořádku s dovolením vrchnosti aneb offícira býti má, před kteroužto schůzkou starší cechmistři nejdéle na týden před tou schůzkou mají za dovolení uctivě žádati, k té schůzce všickni spolucechovní mistři, beze vší výmluvy, když se jim skrze citaty pod pečetí cechovní věděti dá, na den určitý na hospodu k matce pokladnici se časně najíti dáti. Kdo by z mistrův tak poslušně se nezachoval a starším cechmistrům omluvu a příčinu nepostavení svého mimo nemoci náležitě a hodnověrně nepřednesl, takový povinen bude jednu libru vosku, neb peněz tolik pokuty dáti, a jestli že by který z mistrův od pořádku dříve, nežli by cechovní věc vyřízena byla a pokladnice z mistrovského stolu k opatrování na své místo přišla, bez povolení starších cechmistrů odešel, ten pokuty pět grošův českých do matky pokladnice odvésti povinen bude.

Artikul jedenáctý. Jeden každý z mistrů, buď zednického neb kamenického, chtěl-li by učedlníka přijíti, tedy dříve bude povinen toho učedlníka v plnosti cechu před starši cechmistry i spolu jiné mistry k učení opověditi a představiti, kterýžto učedlník i hned bude povinen 2 kopy peněz a 2 libry vosku dáti, při zavyučenou dání též tolik, jako i jiné cechovní věci dle slušnosti volně podstoupiti, zvlášť jak na svět splozený, zdaž svobodný neb poddaný, především poukázati a rukojmě za sebe postaviti; takový učedlník potom do register cechovních pamětných vepsán býti, po vyučení list jeden každý vyučení svého má vyzdvihnouti a od něho i za svačinu zaplatiti má.

Artikul dvanáctý. Též také přisluší starším cechmistrům na to bedlivý pozor dáti, sami na sobě příklad učiníce i spolu jiné mistry k tomu míti, společně jednou do roka v suché dni po 18 krejc. skládati; taková sbírka má se obrátiti na cechovní pohořalé, chudé lidi a tomu pořádku potřebné věci.

Artikul třináctý. Kdož by koliv z přespolních mistrů, ten, který by spolu v cechu za mistra nebyl, dílo mimo vrchnosť na panství projednal, tedy ten mistr má se do třetího dne při starších cechmistřích ohlásiti a za povolení zadati, kterýžto zdaž pořádný mistr jest a kde se učil, má svou věc poukázati, aneb bude-li za spolumistra do společnosti cechovní žádati, takového starší cechmistři vyzdvihnouti a jiného pořádného mistra do díla uvésti, a ten, který začal pracovati, za povolení do matky pokladnice jedny suché dni bez odpornosti dáti a žádnému více na panství řemeslem svým neposluhovati; pokudž by se toho více dopustil, vězením i zostřenou pokutou strestán býti, což i tovaryši mistrovati pod tou pokutou nemají.

Artikul čtrnáctý. Poněvadž přisluší mimo vrchnosť, aby i na panství lidem v důležitých potřebách se posloužilo, co se platu denního dotýče, aby rovnosť zachována byla, dlouhý den s krátkým dnem v platu rozdělen byl, a nad slušnosť platem denním lidé se nesužovali, neb jest v díle veliký rozdíl; protož jeden každý mistr svědomí dobré na dlouhém dni a zase nerovnaje krátký den k dlouhému zachovati má a nad slušnosť bližního svého nežádati, a proto starší cechmistři dotoho se váží, aby rovnosť spravedlnosti zachována byla a oni dle jich přísahy na to bedlivý pozor dáti mají. Kdyby pak nějaký spor mezi stranami o dílo byl, mají to očitě vyšetřiti a to upřímně, aby jeden ani druhý křivdu netrpěl, prostředkovati. Co se ale oukolního díla bude týkati, jak se strany mezi sebou narovnají a v smlouvu vejdou, při tom se pozůstavují; však jak dílo denní, tak také oukolní mistrovsky beze vší ošemetnosti dobře se postaviti, při čemž jeden každý fortele se uvarovati má. Naproti tomu, který by mistr ošemetnosti a fortele v díle se dopustil, a to dle uznání jiných mistrů by se vynašlo, ten takový mistr, který by dílo fortelně vykonal a záplatu slušnou přijal, jako

jeden fortelník dle uznání cechovního ku příkladu jinším strestán buď.

Artikul patnáctý. A jakož se to od některých mistrů často děje, že mnohý u někoho dílo projedná a je rozdělá, na to od téhož jinam se do jiného odtrhne, což se takovému schváliti nemůže, proto tuto se znamenitě zapovídá, aby žádný mistr od díla, kdekoliv projednaného a rozdělaného, prvé než by je dokonal, od něho neodcházel, leda by toho bezelstná příčina byla a odkladu netrpěla, že by se na to dílo poodtrhnouti musel, aneb že by skutečně forotu k řemeslu neměl, tehdy ten mistr, i kohož dílo projednané a začaté bylo, má se tomu hospodáři opověditi, příčinu svou přednésti a zase po vykonané práci k tomu začatému dílu se navrátiti a je skutečně dokonati.

Artikul šestnáctý v sobě zavírá a to opatruje, aby pořádně učení a v řemesle zkušení mistři, kteří by před tím jinde v cechu nebyli, od šranku odháněni nebyli, nýbrž aby poctivý cech dále více se rozšiřoval a zrůst svůj bral; pročež který by koliv mistr, nejsa prvé jinde v cechu přijat býti žádal a svého pořádného učení list poukázal, bez odpornosti se to jemu přáti, příjemného na mistrovství 6 kop míš. a 2 libry vosku dáti povinen bude; však ne hned, než-li jak který seč býti může, ostatek na terminy skládati.

Artikul sedmnáctý. V tomto artikulu posledním jakožto synům našim nejmilejším i budoucím se otcovsky pevně důvěřujeme, jakž z předu doloženo jest, předně pamatovati na Pána Boha Stvořitele, i Vykupitele svého, který milosrdný a dobrotivý jest a jest k nám milostivě nakloněn, abychom všickni k spasení přišli. Pročež v střídmosti, střizlivosti a v bázni Boží živí buďte, všelikých škodlivých marností světských se varujte, Božskou velebnosť vstávaje i léhaje i v pracech vašich před očima i v srdcích mějte, abyste dokud vám zdraví a své milosti propůjčovati ráčí, s velikou vroucnou snažností česť a chválu jemu vzdávali, v jednotě, svornosti bratrské se snášejíce, v počestném obcování život váš ke cti a chvále Boží vedouce, sobě to vyziskali, abyste po tomto časném životě v milosti Boží zůstávali na věky věkův Amen. Na potvrzení a důvěrnosť toho dali jsme k artikulům těm pečeť naši cechovní přitisknouti a přivěsiti vědomě. Dátum v královském a krajském městě Čáslavi dne 9. dubna, léta Páně 1702.[240])

240) Pečeť cechu toho je, mosazná, 4 cm. v průměru; v prostřed ní jest krokvice, uhelnice, lžíce a kladiva; nad znakem jest letopočet 1717.; kolem jest nápis: „Pečeť poczt ivého czechu zedniczkého a kameniczkého, méstys Nových Dvorů". Artikule i pečeť jsou majetkem sl. arch. sboru „Včela" v Čáslavi; vzdáváme tuto za půjčení jednateli téhož sboru p. Klim. Čermákovi srdečný dík.

Artikule pro tovaryšský pořádek řemesla zednického, tesařského, kamenického, přikryvačského a toufarského:

Artikul první. Předně a nejprvé, poněvadž přede všemi časnými a pomíjejícími věcmi království nebeského a života věčného od jednoho každého křesťana vyhledáváno býti má, protož starší tovaryši poctivého řemesla zednického, kamenického, tesařského, též jiní všickni tovaryši a učedlníci v městys Nových Dvořích, nynější i budoucí, pobožný příklad na sobě dávajíce, každého dne nedělního ve výroční slavnosti a zasvěcené svátky do chrámu Páně ke mši sv. a k slyšení slova Božího časně se scházeti, jakož i od církve svaté katolické vyměřenou zpověď sv. vykonati, velebnou svátosť oltářní přijímati, tak aby skrze to česť a chvála Pánu Bohu libezná, rozmnožována byla, vrchnosť nynější i budoucí, JM. pana pátera, ouřady i jiné poctivé lidi všelijakou a náležitou uctivostí a počestností předcházeti. Jest-li žeby pak starší neb mladší tovaryš, též učedlník, nemaje žádné slušné příčiny mši sv. zameškal a v chrámu Páně viděn nebyl, aneb poctivosti tomu, komu by náleželo, neučinil, nepojímajíce do toho, kterýž by při nápoji v čas služeb Božích postižen byl, kterého větší trestání následovati má; kdo by se toho dopustil, tovaryš starší půl a mladší čtvrť libry vosku do pokladnice cechovní odvésti povinen bude; učedlník ale dle uznání potrestati se může. Který by pak tovaryš, také i učedlník přikázání církevního nevykonal, se nezpovídal, velebnou svátosť oltářní nepřijímal, jako u vigilií v čase postním masitých pokrmů požíval, a to by se v jistotě na něm vynašlo, takový zhovadilý a církve neposlušný člověk, jak by vytrestán býti měl, to při bedlivém a společném cechovním snešení a uvážení se pozůstavuje.

Art. druhý. Dne nedělního na slova Božího kázání, jak starší tovaryši i jiní, též učedlníci, jak se sezváněti bude, bez všelikého nápoje se v chrámu Páně najíti dáti, oběť, česť a chválu Pánu Bohu za jeho dobrodiní duchovní i tělesné vzdávati mají, zanechajíce všelikých šeptův a rozprávek. Po vykonání služeb Božích a kázání slova Božího každý do domu svého, ne jinam, časně se navrátiti má. Který by to obmeškal a viděn byl, starší tovaryš 6 krejcarů a mladší 3 kr. pokuty dáti povinen bude.

Art. třetí. Všelijaké hříchy proti Pánu Bohu všemohoucímu, jako hromování, přisahání, propovídek oplzlých a řečí špinavých, jak před lidmi, tak mezi sebou sami, jakž někteří sobě to jen za žert a kratochvíli pokládají, na každém místě obzvláště před čistotou a studem panenským každý zanechati má; pak-li by se toho který dopustil a na něho to shledáno bylo, ten má pokuty dva groše dáti a ještě k tomu pro příklad jiným vězením šatlavním potrestán býti.

Art. čtvrtý. Pana otce, jakož i paní matku, děti a čeládku na hospodě, neb kde se pořádek držeti bude, v počestnosti jeden

každý míti a všelijakou ctí a vážností je předcházeti; kdoby se tak nezachoval, aby skutečně podlé pořádku ztrestán byl.

Art. pátý. Jak starší, tak mladší mistři, obzvláště vrchnosť, pány officiry i jiné všecky poctivé lidi, starší tovaryši i mladší, jakož i učedlníci ku každému vážně, poctivě, na každém místě šetrně klobouk sejmouce, chovati se mají; který by toho neučinil a na něho to dosvědčeno bylo, pokuty jeden groš dáti má.

Art. šestý. Dvakráte za rok na hospodu do pořádku, totiž: o svátcích svatodušních a sv. Václavu se scházeti, peníze do pokladnice tovaryšské odvozovati, jeden každý tovaryš o sv. Duše 15 kr. a o sv. Václavu též 15. kr. mají, a to do pokladnice tovaryšské, kteréžto peníze na potřebné věci se chovati mají; takové z pokladnice o své ujmě sobě ani jinému, leč s vůlí všech tovaryšů nepůjčovati; jest-li že by pak komu se co půjčilo, do register zaznamenati a starší tovaryši mají časně upomínati a zase do pokladnice odvésti; každoročně co tak od koho se přijalo a na potřeby důležité vydalo, počet z toho starším cechmistrům učiniti. Kdyby kterého z tovaryšů Pán Bůh těžkou nemocí navštíviti ráčil a pomoc a fedrunk žádal, u přítomnosti dvou mistrů může se pomoc taková učiniti; kdyby ale v počtu příjmů aneb vydání nedbanlivostí starších tovaryšů něco scházelo, tedy budou povinni sami svými penězi takovou chybu doplniti a zapraviti.

Art. sedmý. Při sedání za stolem v pořádku jeden na druhého se netlačiti, na stůl lokty se nepodepírati, rukama nelomcovati, jeden každý kabát zapatý míti, na svém místě pokojně seděti, pilně a bedlivě o čem mluveno a jednáno bude, poslouchati, tak aby v přimluvě dle spravedlnosti upřímně se přimlouvati mohli, lásku a svornosť mezi sebou zachovati a tím aby dobrý řád rostl a se rozšiřoval.

Art. osmý. Jest-li že by pak který co do kterého měl co stěžovati, ten uctivě učině omluvu, může ze svého místa vyvstati a svou potřebu neb do koho koliv stížnosť všemu pořádku vésti; starší tovaryši s jinými od pořádku neodstoupíce, ani jich nerozpustí potud, pokud o všeckno je neurovnají a zase v mír a lásku bratrskou neuvedou; jest-li žeby pak některý na nich přestati a nic dáti nechtěl, to neprodleně pánům starším cechmistrům v známosť uvésti a za radu jich v té případnosti uctivě požádati mají.

Art. devátý. Starší tovaryše mladší tovaryši na každém místě, jak při pořádku, tak i jinde mají ve vážnosti míti, všelikou poctivostí je, zvláště mistry předcházeti, vědouce o tom, že ne toho poctivosť, komu ji činíš, ale tobě se děje a skrze to jednoho každého pobožnosť i mravy se poznávají, nebo i v ta místa přijdouce, toho všeho od jiného, co sám jiným činíš, očekávati máš.

Art. desátý. Žádný tovaryš do pořádku s pravídkem, nožem a zbraní, též neučesaný a podroušilý přicházeti nemá; pokudž by se to na některém shledalo a se v tom vynacházel, vedlé uznání starších tovaryšů pokutu napomenutím vynašlou složiti má.

Art. jedenáctý. Jeden každý z tovaryšů sám mistrovati nemá, poněvadž mistrem není, tím se dělati nemá, čím není, a dílo u žádného sobě zamlouvati nemá, mimo co by na dvanácte grošův českých platilo; kdo by se toho dopustil a v tom postižen byl, pokuty poctivému cechu a ne tovaryšům, 1 kopu míšenskou složiti povinen bude a k tomu jeden týden v šatlavě jakožto přestupník dobrého řádu, a kolikrát koli by se toho dopustil, ten tolikrát takovou pokutou trestán býti má.

Art. dvanáctý. Her v karty, v kostky i jiných všelikých, kdekoliv, jeden každý se varovati, vystříhati a se dopouštěti nemá; kdoby jinak učinil, pokuty pět grošů českých do pokladnice složiti a ještě k tomu od starších vězením ku příkladu ztrestán býti má; jest-li že by který tovaryš tovaryše neb učedlníka v tom nadešel, a ve hře postihl a spatřil, to zatajil, starším tovaryšům neoznámil, ten zatajitel dvojnásobnou pokutou ztrestán býti má.

Art. třináctý. Jeden druhého nikde, na žádném místě, by i sobě příčinu podanou měl, mstíti, bíti a rváti nemá; nýbrž kdyby se co sběhlo, mají sobě křivdu učiněnou neprodleně na starší tovaryše vznésti, za ochranu a opatření jich žádati. Jest-li že by starší tovaryši nechtěli podlé spravedlnosti to zaopatřiti, tedy na pány cechmistry ten každý může to vznésti, od nichž náležitě zaopatřen býti má.

Art. čtrnáctý. Když pořádek tovaryšský dvakráte do roka býti má, tovaryšům všem časně, kterého dne a které hodiny se sjíti mají, písemně neb ústně věděti dáti má, aby jeden každý bez odpornosti a všeliké omluvy neprodleně se postavil; však který by od Pána Boha nemocí navštiven byl aneb za podstatnou, příčinou se postaviti nemohl, ten v omluvě své obstáti může; ale který by odvod nevinný neukázal, pokuty půl libry vosku dej.

Art. patnáctý. Po vykonaném pořádku, když by se pokladnice se stolu tovaryšského sňala a k schování odvedla, žádný od pořádku bez opovědi a propuštění starších tovaryšův neodcházej; jsa pak propuštěn, jeden každý domů a ne jinam jdi, aneb do práce své. Když se dílo dokoná, šňůry i jiší potřeby pilně sklízeti a na všechno dobrý pozor dáti, též zase ráno do díla přinésti, učedlníci v poslušenství svého mistra i tovaryšů státi mají a to všechno, co se jim poručí, vykonati a zastávati mají.

Art. šestnáctý. Poněvadž ten starobylý a chvalitebný způsob se zachovává, že pro posilnění těla, když se pracuje, pokr-

7*

mem jedenkaždý posilňovati se má, ustanovena jest hodina jedna k snídaní, druhá k svačině a třetí hodina před večerem; dříve aby žádný tovaryš z díla neodcházel; pokudž by kdo tak se nezachoval, pokuty jeden groš český dáti, povinen každý bude.

Art. sedmnáctý. Žádný tovaryš s jiným, který by jak náleží pořádně při poctivém cechu učen nebyl, anebo jak na učedlníka náleží, za vyučenou aneb listy od řemesla neměl, aby nikdež nedělal, ani žádného tovaryšstva neměl, a to pod pokutou pořádkem vyměřenou; i také v hospodách u šenkýřek se zadlužil, jakž to mnozí dělají, že jim jejich práce sotva na hubu postačiti může, zase k jinému mistru do díla přistoupí, takový z díla vyzdvižen býti má a potud, pokud by se o to neporovnal, a jak náleží při cechu nevyvedl, v díle trpen býti nemá.

Art. osmnáctý. Kdyby kterýkoliv tovaryš do díla k mistru přistoupil a dvě neděle zadělal, potom v díle více přes dvě neděle dělal a pozůstával, ten má pořád v díle zůstávati; jest-li by pak pro jistou příčinu mistr jemu v čem domlouval a jeho v dobrém napomínal, a on proto od mistra z díla vystoupiti chtěl, ten každý má dáti časně mistru svému věděti a od něho pořádné odpuštění požádati a po odpuštění dvě neděle dílo své jak náleží dodělati a svého štěstí dále pohledávati. Kdyby pak který tovaryš mistru na celý rok dílo připověděl a v tom slibu státi nechtěl a dříve, než ten čas přijde, vystoupil, ten samý nikde u žádného mistra díla míti nemá, leč by se s předešlým mistrem o to urovnal, sice za nepořádného od pořádku vyhlášen bude; však s tou výminkou, pokudž by se tovaryš ten s mistrem o plat porovnati nemohl, to své místo má, neb žádný čeledína bezdičného držeti nemá. A poněvadž pak věc není možná, všecky výstupky přečinění a provinění, jak proti Pánu Bohu, dobrému řádu a pořádku i proti jedné každé osobě, jakým koliv během a prostředkem spáchané, vypsati a vysloviti, ta všecka provinění, kteráž v těchto artikulích obsažena nejsou, budou pozůstávati na spravedlivém uvážení a trestání starších i mladších tovaryšův, kteří k tomu řádu patřiti budou Amen.

Na potvrzení těchto tovaryšských artikulův dali jsme pečeť naši cechovní přitisknouti vědomě; čehož jest dátum v král. kraj. městě Čáslavi l. 1702., dne 1. máje.[241])

Artikule sladovnické znějí:

Artikul první. Poněvadž pobožnosť jest mezi živými nejsvětější a nejpřednější ctnosť a má zaslíbené odplaty věčného i časného života, protož všickni a jedenkaždý mistr spolucechovní pána Boha Stvořitele Svého milovati, přikázání Jeho

241) Pečeť cechu toho jest mosazná 2 a půl cm. v průměru; uprostřed ní jest krokvice, uhelnice, lžíce a kladiva; nad znakem jest letopočet 1703. Kol jest nápis: Peczeť pocktiwého czechu zedniczkého a kameniczkého. měs. Nových Dvorů. Artikule i pečeť jsou majetkem dosavádního spolku

stále zachovati, do chrámu Páně ke mši sv. a poslouchání slova Božího v neděli, v zasvěcené svátky a obzvláště na výroční slavnosti přicházeti, v času od církve sv. samospasitelné katolické vyměřenou zpověď svatou vykonati, velebnou oltářní svátost přijímati, na processí Páně choditi, od masitých pokrmů ve dni zapovězené se zdržovati, mezi sebou v lásce, přízni zůstávati, přestupníky a neposlušné trestati, dobré zvelebovati a se chvalitebně dobře chovati mají.

Artikul druhý. Starší cechmistry sobě představené všickni cechovní náležitou volností a šetrností předcházejíce, do cechu na obsýlku jejich se dostavovati, jim radou i skutkem napomáhati, tajnost všelikou v uvažování, zvláště kde by se dobrého cechovního dotýkali, budou zachovávati. Naproti tomu starší cechmistři v nic neslušného o své ujmě bez vědomí a dovolení všeho cechu vydávati se nemají, nýbrž vše podlé jednomyslného snešení říditi a spravovati mají, a jest-li že by kdy některý spolucechovní zpurný, protivný se nacházel, aneb proti cechu císiti chtěl, a jsa obsýlkou doma zastížen do cechu se nedostavil, má ten jistý, buď kde buď, mimo panské potřeby, z podstaty všeho cechu obeslán býti, a když se dostaví z něho vyrozuměti, nebude-li míti slušnou toho výmluvu, a pak-li by neústupný byl a cechu se protivil, takovému řemeslo staviti a aby z čeládky žádný s ním ve verštatě nepracoval, dokud by se o to neurovnal, naříditi.

Artikul třetí. Jest povinnost starších cechmistrů tu, když cechovní řízení před se vezmou a se posloupně k mistrovskému stolu posadí,' všeliké domluvy činiti; starší spolumistři až do nejmladšího mají je bedlivě slyšeti, vedle většího hlasu přímluvu zavírati, příjmy cechovní nejinam nežli do pokladnice dávati, vydání jakékoliv na potřeby cechovní zase z pokladnice vydávati, od kteréžto pokladnice klíček jeden za jedním a druhý za druhým starším cechmistrem zůstávati mají; po vyjití roku, aneb kdyby jiní cechmistři zvoleni byli, tedy mají ze všech příjmův svých a vydání z pokladnice počet ze všeho učiniti, a ten uzná-li se, že pořádný jest, mají se kvitovati, při kterémžto počtu starší cechmistři to nejvíce na pozoru míti mají, aby žádné resty nové se nedělaly, nýbrž i staré se zvyupomínaly, jakož všechny věci cechovní, to jest pokladnice, artikule, pečeť cechovní, registra, peníze, vosk, příkrov, beze

tovaryšů řemesla zednického, kamenického a přikryvačského v Nových Dvořích. Tentýž spolek má starožitný cínový džbán ozdobný, vysoký s letopočtem 1702. V spolkové pokladnici chová se také kniha z r. 1702.: „Kvatern poctivého pořádku tovaryšského řemesla zednického a kamenického v N. Dvořích". Tamtéž poznamenáno jest, že r. 1702. 25. července přistoupili do cechu: Jakub Procházka, Václ. Kratochvil, Matěj, Huber, Jakub Korotvička, Jiřík Růžička, Boh. Kopřiva, Fr. Fiala, Václ. Fiala, Jan Jelínek, Václ. Doubek, Martin Čech, Jan Kratochvíl.

škody v bedlivém opatrování míti; i v tom starší cechmistři se zavazují: k sladům dělání často do humna a hvozdu dohlížeti, učedlníky, mladíky jako i stárky k bedlivosti napomínati, a co sami umějí, je tomu cvičiti, neposlušné trestati, povaleče mezi sebou netrpěti.

Artikul čtvrtý. Kteří by z mistrův do společnosti cechovní domácí neb přespolní za mistra přijíti zadali, ten jeden každý přespolního učení má svého řádného učení a vyučení list pod pečetí a ne sekryty stvrzeny přednésti; má-li list pod pečetí cechovní, dav do poklanice čtyry kopy míšenské a 2 libry vosku, může přijat býti a pánům mistrům dle možnosti svačinu učiniti; ten pak, kterýž by toliko pod sekryty svůj list měl, má se k pořádně vyučenému a spolucechovnímu na přeučení dáti a do pokladnice i hned za to dvě kopy složiti a 1 libru vosku dáti; po odvedení toho při té společnosti, odveda jakž vrch položeno jest, již za pořádného mistra přijat a zaopatřen listem býti má.

Artikul pátý. Jedenkaždý řádný mistr, co se učedlníkův na učení přijímání dotýče, má tento poctivý řád v tom zachovati: Předně se při starších cechmistrech ohlásiti, takového učedlníka, zdaž svobodný neb poddaný jest, opověditi, list poctivého na svět splození, je-li poddaný, od vrchnosti k učení společně přednésti; za druhé na připověď do pokladnice i hned dvě kopy míšenské a 2 libry vosku odvésti, nápodobně při zavyučenou dání tolik složiti, svačinku dle možnosti pánům mistrům dáti a list od řemesla vyučení svého vyzdvihnouti. Co se ale mistrovských synů dotýče, kteří by se tomu řemeslu učili, jeden každý toliko na učení jednu kopu a 1 libru vosku, též při zavyučení odvésti má.

Artikul šestý. Mistra nově od cechu přijatého povinnost ta jest: starší cechmistři poručí mu na poslední místo se při stole posaditi a reglement neb artikule tyto přečísti, a bude-li vedlé nich pokračovati chtíti, má se ohlásiti, vyvstati a rukou dáním pánům mistrům slibiti; za druhé povinen jest na rozkaz p. starších cechmistrův cechovní mistry, buď do cechu, aneb na pohřeb manželky a dítek obsýlati, příkrov, kde mrtvý jest a svíce cechovní donésti, po pohřbu zase, kde náležet bude, v čistotě složiti, jako i svíce od cechů do chrámu Páně zvoníkovi odváděti a v tom tak se chovati, dokud jiný na místo jeho za mladšího nepřijde a od cechu zvolen nebude.

Artikul sedmý. Spořádaní cechovní mladší mistři mají starší ve vážnosti a uctivosti míti, čeládku, která by řemeslu pořádně vyučena nebyla a svého učení a vyučení neukázala, žádný do verštatu k dělání sladu pod pokutou dvou rejnských přijímati nemá, též pomahačů a všelikých povalečů k řemeslu sladovnickému v díle nepotřebovati, nebo skrze takové, když

řemeslo prohlídnou, k potupě pořádně vyučeným čelí a velmi zle a škodlivě slouží; k přetrhnutí toho páni starší cechmistři, i jiní spolumistři, aby to na pozoru měli, se napomínají.

Artikul osmý. Poněvadž v království tomto českém znamenitě a mnoho na tom záleží, aby piva dobrá, lidem záživná a užitečná se vařila, a vrchnosti místo užitku škodu nenesla, každý mistr pořádný se v tom přísně zavazuje, nebezpečíce se na čeládku, sám osobně ve dne i v noci k dělání sladu dohlížeti, v pivovaře kotel, kusy neb kádě v čistotě míti, a vedlé těchto starožitných artikulů sladovnických stále a neměnitelně na časy budoucí pokračovati. Když se tak chovati budou, po vezdejších pracech odplata časná, v nebi věčná je následovati bude. Amen.

Na potvrzeni těchto artikulů, podlé kterýchžto v městys Nových Dvořích všickni poctiví a řádně vyučení mistři řemesla našeho sladovnického pokračovati povinni budou, my přísežní sladovníci a starší i jiní spolumistři v královském a krajském městě Čáslavi dovolili jsme pečeť naši cechovní visutě a vědomě přitisknouti léta Páně 1703., dne 9. aprile.[242])

Artikule každého jednotlivého, výš uvedeného cechu, schválil hr. Věžník následovně:

„Takové od Jeho císařské a královské Milosti městu Čáslavi nadané a zase od města Čáslavě mému městečku Novým Dvorům propůjčené cechovní artikule ve všech klausulích a punktech aprobíruji, toliko sobě reservuji, aby, kdyby potřeba ukazovala a za dobré se vidělo, v pokutách vysazených buď sublevírovati aneb zvýšiti; což podpisem a sekrytem svým vlastním potvrzuji“.

Dátum v zámku Novodvorském, dne 9. Juli 1702.[243])

L. S. Bernard Fr. hrabě z Věžník.

Mimo zde uvedené cechy měl ještě své artikule cech krejčovský a ševcovský z r. 1702. Artikule ty i s účty a jinými knihami shořely při velkém ohni r. 1861. v čís. domu 24., kdež bydleli předsedové spolku krejčovského i ševcovského. Všechny

242) Tyto artikule cechovní na pergamenu psané a dosud dobře zachované zapůjčil nám p. A. Materka, správce Kutnohorské nemocnice, začež mu zde díky vzdáváme. Artikule ty jsou nejozdobnější a ze všech nejzachovalejší, mají visutou pečeť 4 a půl cm. v průměru; uprostřed jest rytíř v brnění (snad sv. Václav) držící v levé ruce štít s orlicí; kol jest nápis: „P. sladovníků mněsta Czaslaw“.

243) Schválení artikulí sladovnických má dátum 9. Juni 1703. — Když pak byl pánem Nových Dvorů hr. Pachta, schválil jedny každé artikule těmito slovy: „Z předu psána od J. cís. a kr. Milosti cechu tomuto sladovnickému v král. městě krajském Čáslavi nejmilostivěji darovaná, a napotom

cechy měly také své korouhve, kteréž chovány byly v kostele dominikánském. K cechům Novodvorskym během času přistoupili všickni řemeslníci z panství.

Ku konci podáváme zde seznam obyvatelů Novodvorských a Ovčáreckých (řemeslníků, úředníků, sluhů i dělníků (v letech 1658.—1700., jak sestavili jsme jej dle nejstarší matriky fary Církvické:[244])

Auriga Karel, Bajer Pavel, kamenník, Bednář Jak., Bednář Jiří, Begnon Jiří, Bertoň J., Bláha V., Boček Mat., Brodil Tobiáš, Brodil Tom., Brouček Jiří, Bulhák Jos., stavitel, Bureš Jan, Bureš Václav, Cihlář Daniel a Ondřej, Čadílek Jiří, sklenář, Čadílek Václ., Častoveselý Ondř., Čejka Luk., Červený Jiří, truhlář, Čížek Petr z obory ovčárecké, Dědeš Martin, Dentulin Tomáš, Doležal Jan, Ducháček Jan, Duspiva Václ., hostinský, Duves O., Dvořáček Bern., komorník, Dvořáček Václ., Fajt Bart., Fajt Vit., Felix Voj., písař, Fiala Václ. z Ovčár, Fiala Jan, Fiala Jiří, Forejt Jiří, Frič David, Fuksa Vojt., šenkýř Novohospodský, Gregor A., Hála Mikuláš a Pavel, Hampl Jiří, Haták J. Havel, švec, Havelka z Ovčár, Havíř Lukáš, Hel Krištof, Hernar (Holomek) Pavel, Histriág Jiří, Holič Václ., Holub Václ., ovčák, Holý Jakub a Pavel, Holosius Petr, Horák Jan a Lukáš, Hranáč Jan, krejčí, Hrdlička Jiří, Hrom Jan, Hromádko Jan, Hrubec Fr. a Jindř., Hubáček Jan, Husa Vavřinec, Hývl Mat., Chalúpecký D., Charvát Pav., Chomutář Mat., Chudoba Jan, správce, Chyba Jan, zahradník, Jakobi Jan, Jančík Vít, Jedlička Jiří, zahradník, Jotr Jan, Junek z Ovčár, Kablík, Kalenský, Kamenik Vojt., Karel, myslivec, Kavka, Kelbel Mat., sochař, Klesburský Mat., Kocourek Daniel, Kočí Mat. a Jakub, Konvalinka Mat., žebrák, Konvalinka Václ., Kopřiva Mart., Korotvička Václ., ovčák z Ovčár, Košík Tom., Koukol Jan a Jakub, Koupil Jiří, Kouřímský Jan, Kratochvil Jiří, Jan, Matěj a Václav, Kremla Jan, mlynář z Ovčár, Kremlička Jan a Jakub, Křivda Jan, Kříž Mat., Kučera Luk. a Mat., Kuchař V., Květen Ant.,

---

od téhož města Čáslavě mému městečku Novým Dvorům propůjčená cechovní privilegia neb articule ve všech klausulích a punktech ratihabiruji, při tom však sobě vrchnostlivé (sic) právo a moc nejen v zvýšeni aneb zmenšení vysazených pokut ale i trestův přestupníkům a neposlušným k pouvážení vyjímám a podpisem mé vlastní ruky a sekrytem potvrzuji.

Actum v Nových Dvořích dne 21. Februari léta 1728.

Fr. Ant. (L. S.) hr. Pachta.

244) Matrika Copulator 1658—1679. atque Baptis et Copulator 1679—1699. incl. No. I.

Lacina Vojt., Lauterbach Šimon, Leden Jakub, Lišubech Fr. a Jindř., Lorenc K., Macháček Jiří, Malina, ovčák, Malostranský Václ., Mamlas Štěp., Mazač Samuel, Mazánek Jiří, purkrabí Milčinský Jos., Miřiovský Tom., Moravec Pavel, Navrátil Mart., Nechoďdomů Jiří, Němec Jak. a Jiří, Nikl Jiří, Novák Tom., obroční z Ovčár, Novák Voj. a Jan, Novotný Jiří, Jakub a Václ., Pacelt Jiří, Pelikán V., Petržilka Kristián, Pichtel Jíří, Plihan, Podlesák Pavel, Polák Jan z Ovčár, Poláček Jan, Podstarší Jan, Pomahač Šimon, (oba z pivovaru), Pokorný Josef, Polívka Jan, Ponelík V., Pospíšil V., Prášek Jiří, Procházka Jan, písař, Procházka Jakub, zedník, Procházka Jiří a Mikuláš, Prošek Václ., Prudký Jak., Prusík Mat., Rak Jan, Reinhold Jiří, sekretář, Rozmarina Jiří a Lukáš, zahradník, Roztočil, Rybníček M., Samek Mart., Sixta Jan, zahradník panské zahrady, Sixta Kašpar, tkadlec, Sixta Tom., zahradník, Scriba Tomáš (písař Tomáš), Slepička Mart., Smetana Štěp., Sobotka Mik., Sochor Jan, Spálený Jiří a Mik., Spurný Václ. a Tomáš, Srna Martin, Starý Karel, Svoboda Jiří, Jan, Karel, Martin, Pavel, Sýkora Jan, písař z Ovčár, Sýkora Jak., Sýkora Kašpar, žebrák, Šafránek Pavel, Šedivý Jiří, Šembera Jan z Kačin, Šiškař Samuel, Škoda Ondř., Šnajdr Jan, Šorf Tobiáš, sekretář Věžníkův, Špaček Samuel z Ovčár a Jan, Štanta Mat., Stenkl Dav., Štolba Jak., Štolmistr Vavřinec, Tapezier Vít, Taraba Mart. a Urban, Tichý Bernard, Tobiášek Mik., Tomášek V., Topinka Jiří a Mich., Trubáček Mart., Tuček Jan, barvíř, Uher Jak., Václav, ovčák, Valenta Václ., obroční Novodvorský, Vamberský Petr, písař, Vaníček Mat., Váša Jiří, Veselý Jan a Jiří, Vidourek Jiří, sládek Ovčárecký, Vinkler Jak., Vilimovský Felix a Ondř., Vlček Jakub, Vobořil Krist., Vodička Bernard, tkadlec, Vodička Ondř. z N. Dvorů, Vodička Martin z hráze rybníka Novodvorského, Vojáček Jak., ovčák z Ovčár, Voják Pavel, Vojtěchovský Vojt., Voleník Jiří, Vorel Jiří, Zahradníček Luk., Zámečník Bernard Zamrazil Jan, Zatlačil Krištof, Zdechovský Václ., Zelenka Mik., písař z Ovčár, Zičius Jan, Žák Ferdinand.

Větší počet jmen zde uvedených, nacházíme potom také v grunt. knize z r. 1703., když již Nové Dvory městečkem byly. Že obyvatelstva od r. 1701. přibývalo, souditi lze z toho, že před r. 1701. (v l. 1679.–1699.) bylo křtů z Nov. Dvorů ročně průměrem 9., v létech roku 1701—1712. průměrem 26.[245]) Soudíme-li dle populace nynější, bylo v Nových Dvořích doby té kol 800 obyvatelů.

245) Roku 1701. bylo křtů z Nových Dvorů a Ovčár 14,
„ 1702. „ „ „ „ „ „ „ 25,
„ 1703. „ „ „ „ „ „ „ 28,
„ 1704. „ „ „ „ „ „ „ 20,
„ 1705. „ „ „ „ „ „ „ 32,
„ 1706. „ „ „ „ „ „ „ 27,

Noví měšťané nebyli ani robotou mnoho stiženi (viz dále „Robotní a jiné povinnosti“, ani jiným spůsobem týráni, jak to na jiných panstvích doby té bylo; proto pána svého hr. Věžníka, který pravým otcem poddaných byl, velice milovali. Nedlouho však těšil se šlechetný hr. Věžník z díla svého. Zemřelť dne 12. září 1714. v Praze,[246]) oplakáván jsa od poddaných svých.

Tělo jeho bylo balsamováno, do Nových Dvorů přiveženo a zde s velikou slávou v kostele sv. Anny, uprostřed kostela, kdež dosud náhrobní kámen se spatřuje, pohřbeno; srdce jeho pochováno v Církvici před oltářem Marianským. Testamentem ze dne 20. září 1713.[247]) rozdělil hr. Bernard panství Novodvorské takto: Synu svému Romediovi odkázal Nové Dvory s Hetlínem, vesnice Sv. Mikuláš, Sv. Kateřinu, Záboří, Kobylnice, Lišice, Sulovice, Morašice a Bernardov; 4 mlýny, pivovar na 36 sudů a lihovar v Ovčářích, 5 dvorů a sice: v Nových Dvořích, Ovčářích, Sv. Mikoláši, v Netřebi s hospodou a v Bernardově; 9 kaprovních a 12 potěrných rybníků, 5 bažantnic, 1 oboru s jeleny a bažanty, pak patronát nad farními i filialními kostely.

Synu Josefovi odkázal Třebešice, Lochy, mlýn Kiejnar a vesnice Sv. Jakub a Církvici, bez kolátury, která k dílu Romediově připadla, Outěšeňovice, Radvančice, 3 dvory a ovčírny, právo přívarku v ovčáreckém pivovaře a kus louky v Kačinách.

Pán Nových Dvorů Romedius, však otce svého dlouho nepřežil; zemřelť v Nových Dvořích dne 2. července r. 1720. stár jsa 25 let a pochován v kostele sv. Anny vedlé otce svého.[248]) Testamentem svým[249]) ustanovil „z lásky synovské“ dědičkou matku svou, Barboru Věžníkovou, rozenou Švihovskou z Riesenberka. Tato odebrala se v letě 1722. za příčinou svého chatrného zdraví[250]) do Karlových Varů a zde Nové Dvory s výše

---

Roku	1707.	bylo křtů z Nových Dvorů a Ovčár	32,
„	1708.	„ „ „ „ „ „ „	32,
„	1709.	„ „ „ „ „ „ „	22,
„	1710.	„ „ „ „ „ „ „	25,
„	1711.	„ „ „ „ „ „ „	32,
„	1712.	„ „ „ „ „ „ „	30.

(Matrika fary církvické II. od r. 1701—1712.)

246) Matrica II. Lib. Bapt. Copul. et Demortuorum in Parochia Cirkvicensi pag. 25. Škoda, že tehdy stáři v matrikách znamenáno nebylo, bychom určitě věděli, jak stár byl hr. Věžník při smrti své! Soudíme-li dle toho, že Bernard Věžník 10. dubna 1671. převzal dědictví otcovské a že dle právníka Všehrda rozhodovala se zletilosť dle tělesné dospělosti, mohl býti Věžník 1671. 18 neb 20 let stár; při smrti své tedy as 61—63 let.

247) D. Z. 277. L. 22.

248) Matrika II. fary Církvické.

249) 5. Quatern barvy růžové J. 13. (ze dne 9. čer ence 1720.)

250) Dominikáni Novodvorští poznamenali, že stala se „melancholickou“.

udaným příslušenstvím prodala za 414.000 zl. Def. smlouva o prodeji vyhotovena v Nových Dvořích dne 15. září 1722.[251]) Při prodeji stanoveny 23 výminky.

Výminky pod články 1.—11. týkají se dominikánské residence v Nových Dvořích a uvedli jsme tamtéž. Další zde následují:

Čl. 12. Vymiňuje si paní prodávající do té doby, pokud byt v residenci dominikánské pro ni upraven nebude, pro sebe a své služebnictvo byt v zámku Novodvorském a sice počínajíc od pokojů sekretářských až k tak zvanému pokoji kapucínskému, pak komoru, kudy se z modré alkovny dolů jde; konečně komoru vedlé pokoje pro služebnictvo i s kuchyní a co k ní přináleží;[252]) mimo to chlévy pro 6 koňů, sklep a lednici a dolejší místnosti pro služebnictvo i s pokojem klíčnice.

Čl. 13. Za pobytu pí. prodávající v Nových Dvořích má jí přívarek pivní poskytnut býti, když 2 korce ječmene a obyčejné posudné zaplatí.

Čl. 14. Pan kupující má hr. Věžníkové tolik dříví dodávati, mnoho-li ho spotřebuje a to vždy, když v Nových Dvořích bydleti bude.

Čl. 15. Zavazuje se p. kupující paní prodávající 50 vozů sena ročně přivážeti.

Čl. 16. Uvoluje se p. kupující pí. prodávající ročně odváděti 50 bažantů, 200 kusů koroptví, 3 jeleny, 3 daňky, 30 kusů divokých kachen, 60 sluk a 30 zajíců, ne sice najednou, nýbrž po čase, na požádání.

Čl. 17. Špitál v Nových Dvořích uvoluje se paní prodávající sama nadati a svým nákladem vystavěti; pan kupující jest však povinnen k vystavění téhož stavivem, na panství se nalézajícím, a dovozy přispívati.

Čl. 18. Chce tomu pí. prodávající, aby městečko Nové Dvory v právech od ní mu udělených chráněno, zachováno a pro všechny budoucí časy udrženo bylo, aniž smí nastupující nebo budoucí majitel něčeho v tom měniti, stížiti, nýbrž spíše má se vynasnažiti poddaným ve všem pomahati a rozličné milosti jim prokazovati.

---

251) D. Z. 407. D. 24. Kupní cena byla takto rozvržena:

Panství	380.000 zl.
Klíčné	4.000 zl.
Nábytek v zámku	16.000 zl.
Štít pro koně	7.000 zl.
Orangerie v panské zahradě .	1.500 zl.
Zásoby obilí a píce	5.500 zl.
	414.000 zl.

252) Jest to oddíl zámku počínaje od bývalé účtárny až na konec chodby té, a spodek zámku, kde nyní pí. Ničová bydlí s 2 komorama.

Čl. 19. Nemá si p. kupující radnici osvojovati, ta má bez dalšího věnování celá Novodvorské obci patřiti a z ní plynoucí úrok má obci náležeti s tou podmínkou, aby tam jen panské pivo, víno a kořalka se prodávaly.

Čl. 20. Veškeří držitelé Nových Dvorů odvádějtež Církvickému a nově ustanovenému faráři Zábořskému mimo peníze, od pí. prodávající jim určené, pivo i s přivarkem, jakož i ryby ve skutečnosti (in natura), jakž smlouva o tom s pražskou konsistoří učiněná, více obsahuje.

Čl. 21. Zůstane „zázračný obraz" P. Marie v Církvickém kostele v opatrování pí. prodávající do času žití jejího s tou výminkou, že v kostele Církvickém chován bude.

Čl. 22. Kdyby pí. prodávající buď na krátký neb delší čas z Nových Dvorů odebrati se chtěla, má jí p. kupující potřebné povozy, posly a jiné k nošení potřebné lidi dáti.

Čl. 23. Výminky, obsažené v čl. 12.—17. týkají se pouze osoby pí. prodávající a to jen na tak dlouho, pokud živa bude; přestávají tedy všecky závazky úmrtím jejím.[253]

Po prodeji Nových Dvorů bydlela hr. Barb. Věžníková do r. 1727. v zámku Novodvorském ve výminěném bytu a přestěhovala se po dostavení residence dominikánské do residence, kdež velikou péči měla o dominikány a vyplenění „všeho kacířství"; některé chvíle ztrávila též na statcích svých: na Bukovanech v kraji Píseckém, v Ronově kraje Čáslavského, neb v Šintlochách u Čáslavi.

Testamentem svým[254] odkázala jmění své kostelům, kněžím, dětem svým a chudině.[255] Zemřela dne 18. září 1752. v

253) D. Z. 497. N. 9. Smlouva ta sepsána v Nových Dvořích 15. září 1722. Svědkové: Ignác Bechyně z Lažan, Jan Fr. Turba.

254) Známy jsou 3 testamenty: ze dne 14. pros. 1726., 25. říj. 1739. a 12. ledna 1752.

255) Hr. Barb. Věžníková držela po prodeji N. Dvorů ještě r. 1738. Ronov a Šintlochy, kteréž v testamentu svém na 218.000 zl. cenila, pak v kraji Píseckém Bukovany v ceně 100.000 zl., dům v Praze v jezovitské ulici, nazvaný „u Sv. Martina" s úplným nářadím v ceně 15000 zl.; klenotů měla za 23.000 zl.: stříbra za 6000 zl. a ostatní mobiliár měl cenu 2000 zl., což činí dohromady 365.000 zl. Mimo to na dluzích měla: u dcery své Konstancie Bechyňové z Lažan 10.500 zl., u rytíře Markvarta z Hrádku 3000 zl. se zasazelými úroky 1950 zl.; tedy úhrnem 380.450 zl. rýn. Na celém statku jejím vězelo dluhu 120.000 zl.; na funerálie věnovalo 3500 zl. Zbývá tedy čistého jmění 2**5.950 zl. Jmění to rozdělila na 2 díly. Jeden díl, 128.475 zl. odkázala dle zemského zákona dětem co povinný díl a to tak, že synové její Josef, Jan, František a Joachym ujali panství Ronov a Šintlochy 31. pros. 1738. a splatiti měli dluhy knihovní i neknihovní a sestrám svým 42.825 zl. Klenoty odkázala Barb. Věžníková dcerám svým, s ostatním jměním vyhradila si svobodně naložiti. Testamentem svým zřídila, aby tělo její

stáří 81 let a ní vymřel staroslovanský, starožitný, někdy mocný rod Švihovských z Riesenberka po přeslici. Pohřeb její v Nových Dvořích byl slavný. Průvod pohřební vedl vikarius residence dominikánské Jan Kögl s 2 dominikány za assistence 12 vůkolních farářů, 10 kaplanů, opata, převora, podpřevora a 12 cisterciánů, 4 kapucínů a 1 františkána. Tělo její oblečené v hábit dominikánský, pohřbeno v kostele sv. Anny, srdce pak v Církvici před oltářem Mariánským vedlé srdce manžela jejího Bernarda Věžníka.[256])

D. Církevní poměry v dobách Věžníkovských.

Hrabě Bernard Věžník byl pán velice nábožný; proto jakmile poměry na panství poněkud uspořádal, přikročil hned k opravě kostelů. Kostel Církvický byl sice po r. 1655. péči Marie Moniky Švihovské roz. z Valdsteina k službám Božím upraven; než mnohých oprav ještě vyžadoval; opravy ty předsevzal Věžník již r. 1679. Téhož roku opravena kostelní věž, kamž Věžník se

po smrti v hábit dominikánský oblečeno a v kostele sv. Anny pochováno bylo bez všeho lesku; ustanovila také, aby rakev nesena byla 16 chudými lidmi, z nichž každý po 1 zl. dostati má, a aby při pohřbu tolik kněží bylo, kolik jich dostati bude možno. Na mši sv., které hned po pohřbu čteny býti mají, ustanovila 1000 zl. Chudým lidem, kteří se pohřbu súčastní, každému po 30 kr., k čemuž ustanovila 500 zl. Dále zřídila, aby srdce její pochováno bylo v Církvici, kdež srdce Bernarda Věžníka pochováno jest; tamtéž měla v den úmrtí jejího mše sv. čtena býti a u obrazu P. Marie věčná lampa svítiti. Na to odkázala 400 zl. a na máslo do lamp 300 zl. Kostelu u Sv. Jakuba, kdež rodina Švihovských a sestra hr. Věžníka Kateřina hraběnka Arco odpočívá, odkázala 400 zl., začež každého pondělí v týdnu za rodinu Švihovských a Věžníkovu mše čtena býti má. (Mše tyto redukovala pražská konsistoř r. 1761. na 32 mše roční a r. 1815. na 6 mší. Dále odkázala: Kostelům na Ronovsku po 1000 zl., kostelu v Chrašticích na Bukovansku k udržování věčně hořící lampy 250 zl., soše sv. Jana Nep. před zámkem v Bukovanech a k udržování věčné lampy 250 zl., kostelu P. Marie Sněžné v Praze na oltář u P. Marie pomocnice, který Bernard Věžník zřídil a již červivý jest, 50 zl., bratrstvu sv. růžence v Nových Dvořích 50 zl., bratrstvi 14. sv. pomocníků v Sedlci 50 zl., svému kaplanu a zpovědníku dominikánu Sylvestru Bauernfeindtovi 1000 zl. Mimo to odkázala svým zeťům hr. Jos. Sporkovi a hr. Fr. Schafgotschovi po 300 zl., snaše své manželce hr. Jos. Věžníka Silvii hr. Věžníkové, roz. hr. z Klepsberku 300 zl., vnučkám svým Barboře Věžníkové (dceři syna Josefa) a Josefě Šporkové (dceři dcery Marie Anny) po 300 zl. Barboře Bechyňové (dceři dcery Konstancie) 100 zl., sestře své Marianě Švihovské 300 zl., (zemřela však před sestrou Barborou Věžníkovou), baronce Fr. Lerchenfeldové, roz. Arco 500 zl.; býv. komorné Lidě, které za barvíře provdána jest, 30 zl., komorníkovi Kasp. Erlovi 67 zl., sekretáři Pavlu Vítovi 70 zl., kuchaři Vodičkovi 50 zl., českému hajdukovi Chomutáři 50 zl., Eleonoře Rotoučkové 15 zl., služce Zuzové z Janských Lázni 100 zl., všem sluhům a služkám po smrti Věžníkové vyplatiti se má celoroční služba předem a dává se jim svoboda. Poddaným, kteří v den smrti její dlužni jí budou, odpouští se vše, ať jest na hotovosti neb na obilí.

256) Barbora Věžníková byla druhou manželkou Bernarda hr. Věžníka (odd. 1694).

svou manželkou Terezií, roz. hr. Arco pěkný zvon darovali.[257]) V následujících letech přikročeno k opravě kostelů v Záboři,[258]) v Sv. Jakubě, Sv. Mikoláši, Sv. Kateřině a v Lošich.

Farář Basil Vrbický zemřel v říjnu r. 1688.; po něm administroval faru Církvickou P. Martin Jos. Nový až do 16. října 1689., kteréhož dne nastoupil faru P. Matěj František Severa, dříve děkan v Budyni, pobyv zde do 29. května 1695. Jemu následoval P. Viktorín Perták, rodem z Klatov.[259])

Za času faráře toho byl farní kostel uvnitř dle tehdejšího způsobu přestavěn, rozšířen a okrášlen; avšak přestavbou tou všecky stopy starobylosti zmařeny jsou.[260])

Velikou zásluhu o vnitřní úpravu získala si druhá manželka Bernarda Věžníka Barbora Švihovská z Riesenberka, kteráž také do kostela Církvického darovala obraz P. Marie, jež byla po otci svém Jaroslavu Floriánu Švihovském zdědila v ceně 1000 zl.[261])

---

257) Nápis na zvoně tom zní: J. N. D. J. Ch. Anno 1679. Illustrissimus D. D. Bernardus, Baro de Wiežník, Suae C. R. M. in Regno Bohemiae Consil. Dominus in Novis Villis et Theresia de Wiežník, nata Comitissa ab Arco. (Joannes Přikopecz fusor Campanarum et Civis Neo-Boleslaviensis . . . . fecit.)

258) Z doby té pocházejí nejspíše silné oblouky ve věži, které od hlavní zdi kostelní k starožitným pilířům, na kterých celá tíže věže spočívá, se pnou.

259) Postup katolických farářů Církvických jest tento: 1) Basil Vrbický od r. 1655. do října 1688.; (od října 1688. do 16. října 1689. administrátor Mart. Jos. Nový). 2) Mat. Fr. Severa od 16. října 1689. do 29. května 1695. 3) Viktorin Perták od 29. května 1695. do července 1722. (Farář tento založil roku 1721. nadaci 2200 zl. při Bartolomějském konviktu jezovitském v Praze a téhož roku nadaci pro studenty s nynějším roč. požitkem 177 zl. 49 kr.; jeho sestra Anna, měšťanka z Klatov založila 20. února 1723. nadaci 500 zl. na mše při kostele Církvickém.) 4) Josef Vojt. Veith od 1. září 1722. do 6. prosince 1734. 5) Fr. Koukol, rodem z Bydžova, býv. kaplan Poděbradský, od 1. března 1735. do 14. června 1756. 6) Tomáš Krištof Battista, roz. z Kouřimi od 6. srpna 1756. do 8. října 1782. (byl vikářem); pochován v kostele pod sv. křížem, blíž kost. dveří.) 7) Ondř. Zeitler, prvé admin. Novodvorský, roz. z Karlových Varů od října 1782. do 3. listop. 1784. 8) Josef Švarek, roz. v Kutné Hoře, od 28. února 1785. do 25. července 1811. 9) Jan Mynářík, roz. z Dašic, prvé kaplan v Kutné Hoře a farář v Kozlich 1811. do 2. června 1820. 10) Jan Javornický od 5. září 1820. do 29. července 1847. 11) Fr. Anderle, roz. z Luže v Chrudimsku, prvé katecheta v N. Dvořích, pak farář Veltrusský, od 10. ledna 1848. do 24. září 1865. 12) Fr. Hanuš, býv. farář a řed. hl. školy Novodvorské od 3. dubna 1866. do 9. dubna 1870. 13.) Josef Čejka, před tím farář v Záboři od 13. srpna 1870. až do nynější doby; r. 1873. jmenován děkanem a r. 1882. vikářem okresu kutnohorského.

260) Toho času také budova farní z části nově postavena byla a nabyla nynější podoby.

261) Obraz ten chován po mnoha léta v rodině Švihovských z Riesenberka a má znaky velkého stáří; obličej Marie Panny jest krásný a cituplný, avšak ostatní částky obrazu veliké ceny do sebe nemají (Prof. J. Er. Vocel). O obrazu tom viz čl. 21. prodejních výminek ze dne 15. září 1722. str. 108.

Výstupek kostela, kde nalézá se oltář se zmíněným obrazem, dal hrabě Ber. Věžník opatřiti mřížovými dveřmi[262]). Dvéře ty jsou krásná řemeslná práce z konce 17. století a shotovil je r. 1688. kutnohorský zámečník Václav Kopřiva.[263])

Takto opravený kostel farní byl dne 30. července 1722. od Jana Adama hr. Vratislava z Mitrovic,[264]) biskupa Litoměřického slavným způsobem posvěcen.[265]) Co věno vysvěcení kostela, ustanoveno 300 zl. — Ačkoliv reformace katolická v Čechách po bitvě Bělohorské, zvláště od r. 1624—1649., s největší přísností se provozovala, přece v čas třicetileté války, obzvláště při vpádech nepřátelských přemnozí vystěhovalci se svými praedikanty do země se navraceli, a zde náboženství nekatolické opět provozovali. Jakmile ale válka třicetiletá byla ukončena, počala reformace nová (viz str. 64), která potrvala až do konce předešlého století. Faktorem velice důležitým v době protireformační v Čechách byly řehole.

I nesla se proto snaha majetných katolíků k tomu, aby seč síly jejich stačí, zavedením řádů duchovních reformaci katolické bylo napomáháno. Hrabě Věžník, jsa již vychovancem doby pobělohorské, snažil se též k účelu výšepsanému přispěti; mimo to jezovité Kutnohorští, jichž ctitelem a ochrancem byl, jakož i cisterciáci Sedlečtí, z jejichžto řádu zámeckého kaplana P. Kašpara Steinbecka měl[266]), nabádali jej, by v Nových Dvořích klášter některému nábož. řádu postavil.

Jedenkráte procházel se hr. Věžník se svou mladou, druhou manželkou Barborou Švihovskou z Riesenberka zahradou před zámkem a tu — jak dominikáni Novodvorští ve své pam.

262) K oltáři tomu založil hr. Bern. Věžník v testamentu svém nadaci 500 zl. po 5 proc., ustanoviv, by každou sobotu mše za něho u oltáře toho čtena byla. (R. 1815. redukovány mše ty na 20 mší ročních). Před oltářem byl nápis: „Sic ore protulit, opere adimplevit Bernardus Matris Dolorosae in vita perennis cultor“. (Tak ústy pronesl, skutkem vykonal Bernard, bolestné matky v životě svém stálý ctitel.)

263) Sdělil s námi řed. c. k. stř. školy v Kutné Hoře p. Jiří Zach. — Zámečník Václ. Kopřiva pracoval také při obnovení chrámu Všech Sv. v Kutné Hoře r. 1691. a 1692. (Průvodce po Hoře Kutné od Petra M. Veselského.)

264) Jan Adam, hr. Vratislav z Mitrovic, dříve probošt Vyšehradský, jmenován byl 12. listopadu 1710. biskupem Královéhradeckým a přeložen byl na biskupství Litoměřické dne 9. ledna 1721; zemřel co jmenovaný arcibiskup Pražský na cestě v Mödlingu, v Rakousich, dne 2. června 1733.

265) První list Církvické matriky II. Poznamenal 5. září 1722. farář Jos. Veith. — K témuž kostelu věnoval Novodvorský měšťan Jos. Ig. Novák r. 1732. kapitál 100 zl., aby z úroků peněz těch každého večera po klekání za zemřelé zvoněno bylo.

266) Držel dříve také kněze z řádu kapucinského v zámku Novodvorském, jak to z reservačních odstavců o prodeji panství r. 1722. vysvitá.

knize poznamenali — z vnuknuti božího ustanovili se oba manželé na tom, na konci zahrady klášter a kostel ke cti sv. Anny vystavěti.

Co předsevzato, také vykonáno.[267] I postaven kostel ve slohu parukovém[268] a část kláštera těsně ke kostelu přiléhající[269]) „ku vyplnění kacířství a husitských sekt, které dosud v tajnosti v království českém bují“.[270]

Stavba kostela dokončena r. 1696.

O tom svědčí dvouřádkový chronogram nad hlavním vchodem kostelním, jež se čte:

„BERNARDVS WIESCHNIK AC CONSORS BARBARA STRVXIT VT SANCTA IN COELIS AVDIAT ANNA PRECES.“ Bernard Věžník a choť Barbora vystavěli, aby sv. Anna v nebi slyšela prosby. R. 1696.)

Kostel opatřili zbožní manželé uvnitř vším příslušenstvím. Hr. Věžníková zásobila kostel skvostnými rouchy a darovala

---

267 V gruntovní knize z r. 1703. chované při c. k. knih. úřadě v Hoře K. stojí o zřízení dom. residence a kostela sv. Anny od souvěkého některého úředníka takto psáno: „Procházeje se pak (hr. Věžník) se svou nejmilejší paní vysoce urozenou svaté říše římské hraběnkou paní paní Barborou Alžbětou Věžníkovou, roz. Švihovskou, po zahradě, ačkoliv dosti již krásně ozdobené jak malováním, statuemi a rozličnými stromy, s prozpěvováním ptactva vidíce a slyšíce (sic) ještě srdce veselé dosti býti nemohlo, a proč? I proto, že tu čest a chvála P. Boha nebyla. Zase tedy oba společně s chvátáním a největší horlivostí kaplu sv. Anny nákladně a ozdobně s ambity, domkem duchovních, dvěma věžema a zvony na nich postavili, ozdobami nákladnými a reliquiemi svatými ano i také rozličnými instrumenty a musikanty pro každodenní mše sv. a po poledních litanií držání opatřili, pobožnost bratrstva sv. růžence a sv. Anny od svatosti papežské potvrzení obdrželi. I aby čest a chvála boží tím zvučněji byla konána a jak chrám boží, tak ta residencí panská na poušti od lidí vzdálené nestály, jakožto pána Boha a lidi milující, hr. Věžník ustanovil při tom místě ze vsi městečko, Nové Dvory se jmenující, postaviti atd.

268 Parukový sloh (pozdní renaissance č. t. z. rococo), jehož vznik do počátku XVII. století připadá, vyznačuje se libovolným užíváním antických tvarů a přepínáním stránky dekorativní na ujmu zákonů umění stavitelského: vyhýbá se úzkostlivě přímé čáře (i v půdorysu) a libuje si v hledaných kudrlinkách, lomených štítech, výklencích, vasách, pletencích květinových a p. Parukovým byl tento nepřirozený sloh nazýván proto, že připomínal ohromné načechrané vlásenky (allonge), rovněž přírodě se příčící, jaké se v tehdejší době nosívaly.

269 Přední část budovy dostavena teprv r. 1727.

270 Smlouva mezi hr. Barborou Věžníkovou a Kajetánem Burgerem, provinciálem, a Tom. El. Beranem, převorem kláštera sv. Magdaleny v Praze ze dne 5. března 1739.

tamtéž na hlavní oltář na dřevě malovaný obraz rodiny Páně.[271]) Hned po dostavění kostela zřídila hrab. Věžníková v Nových Dvořích bratrstvo sv. růžence.[272]) První slavnosť růžencová držána v kostele sv. Anny 7. října 1696. zámeckým kaplanem P. Kašparem Steinbeckem

Nyní uvažovali manželé Bernard a Barbora, kterému řádu by kostel i s přistavěným domem odevzdán býti měl. Hrabě Věžník chtěl nejprvé uvésti sem jezovity z koleje Kutnohorské, jimž na důkaz náklonnosti své knihovnu znamenitě obohatil, začež oni z vděčnosti podobiznu jeho v klášteře svém zavěšenou měli; pak raděno mu, aby uvedl sem cisterciáky ze Sedlec. Konečně, nejspíše k radě tehdejšího arcibiskupa Pražského, rozhodli se oba manželé uvésti sem řád dominikánský,[273]) jelikož dosud nikde ve vůkolí podobného řádu nebylo.

Uvedeni byli sem pak dominikáni z pražského kláštera sv. M. Magdaleny v Menším městě pražském po obdrženém povolení generála řádu dominikánského v Římě r. 1698.

První sem přišlý dominikán byl Ambr. Fr. Volráb, podpřevor kláštera sv. M. Magdaleny, k jehož udržování ustanovila hr. Barbora Věžníková listinou ze dne 20. května 1698. kapitál 5000 zl. Úmysl manželů Věžníkových byl založiti zde ponenáhlu úplný klášter o 12 členech, ku kterémuž účelu položeny již základy na další dostavení kláštera. Nadační listinou ze dne 24. dubna r. 1710. daroval hr. Bernard Věžník také 5000 zl.

---

271) Velmi starožitný obraz ten byl nejprvé majetkem Petra Voka Švihovského z Riesenberka a sice v době, kdy tento na tvrzi Ovčárecké sídlel; přešel pak v majetek syna jeho Jaroslava Floriána na Nalžovech a Tedražicích; po něm zdědila jej dcera jeho Barbora, hr. Věžniková, přejavši jej v ceně 1000 zl. říšských peněz. — Obraz ten, dle obličejů osob malovaných, zdá se býti prací malíře Hanuše Holbeina ml. Podobný obraz Holbeinův, ovšem větších rozměrů, jest v Drážďanské galerii, představující Madonnu, obklopenou rodinou Basilejského purkmistra Meyera. Holbein ml. byl žákem svého otce Hanuše staršího. Narodil se v Augsburce nebo Grünstadtu ve Falcku ok. r. 1497.; zemřel v Londýně r. 1554., morem zachvácen.

272) Bratrstvo to mělo své jmění. Jemu odkázala hr. Věžníková v testamentu svém 50 zl.

273) Dominikánský řád mnišský založen byl Španělem Dominikem de Guzman a potvrzen papežem Honoriem III. r. 1216. První sídlo toho řádu bylo v Toulouse. Členové řádu toho byli ustanoveni k tomu, aby kázali a katolickou církev slovem i příkladem hájili. Z počátku se řídili řeholí sv. Augustina s dodatky praemonstrátskými, až r. 1216. obdrželi od papeže Honoria název fratres praedikatores (bratří kazatelští). Kromě hlavního účelu dominikánů jest každému členu uložena dobrovolná chudoba, odříkání se všeho vlastnictví, věčné mlčení, zdržování se masitých pokrmů a ustavičný vlněný oděv (bílá říza, černý plášť s černou kápí). Řádem tímto byla vedena inkvisice, která mu zvláště v Španělích získala strašnou pověsť. Za hlavu má generála v Římě, provinciály po krajinách a převory v klášteřích. Velikou ztrátu utrpěl reformací, ztrativ 400 klášterů, a pak francouzskou revolucí ve Francii a Němcích. — V Rakousku čítá nyní 37 mužských a 8 ženských domů. (N. S. II.)

na udržování druhého dominikána a frátera.[274]) Syn Věžníkův Romedius v testamentu svém z r. 1720.[275]) odkázal taktéž 5000 zl. k udržování třetího dominikána a frátera[276]). A jelikož dále úmyslem bylo zříditi zde „poutní místo" odkázal hr. Bernard Věžník v testamentu svém z r. 1714. 2000 zl. k stravování a ošacení hudebníků v čase poutním.[277]) Poněvadž ale hudba ta cizími hudebníky vykonávána býti musila a osoby ty měsíčně až 60 zl. stály (což Barb. Věžníková dříve ze svého platívala), odkázal syn Romed „na smrtelné posteli" r. 1720. na hudebníky ty taktéž 2000 zl., kteréž hr. Barbora Věžníková, co dědička jeho, vyplatila a k nim ze svého r. 1739. ještě 2000 zl. přidala. Tak zřízeno zde sídlo (residence) dominikánů, patřících ku klášteru pražskému sv. M. Magdaleny. Dominikáni téhož kláštera se zde střídali, odcházejíce opět do mateřského kláštera svého.

Nevíme určitě pro kterou příčinu se svěcení dom. kostela sv. Anny opozdilo, neboť byl teprvé dne 25. července 1722., v sobotu, v den sv. ašpotola Jakuba Většího, Litoměřickým biskupem Janem Adamem hr. Vratislavem z Mitrovic slavně posvěcen.[278]) Zároveň posvětil biskup tři oltáře: hlavní, ke cti sv. Anny a 2 postranní, ke cti Všech Svatých a sv. Jana Nep., vloživ do kamenů oltářních ostatky sv. Benedikta a Restituta.

Od papeže vymoženy byly odpustky jednoho roku všem věřícím, kteří by toho dne chrám sv. Anny navštívili; těm pak, kteří by navštívili kostel ten ve výroční den posvěcení, slíbeny odpustky 40 dní. Toho roku byli zde tito dominikáni: Hadrián Steffel, představený residence (vikarius), Pius Hausmann, kazatel a Cyril Jeník, frater-kostelník a kuchař. Ku svěcení kostela dostavil se též P. Vavřinec Brückner, provincial řádu, a Jeronym Burgstahl, převor dominikánů u sv. Jiljí na Starém městě pražském. Co věno vysvěcení kostela téhož ustanoveny 300 zl.

Hraběnka Barbora Věžníková duší celou oddána byla řádu dominikánskému,[279]) a proto, když roku 1722. dozvěděli se do-

274) Těchto 10.000 zl. zjištěno bylo při prodeji Nových Dvorů hr. Pachtovi r. 1722. na panství.

275) D. Z. 5. růž. Quatern, J. 13. (Vklad v úterý 9. července 1720.)

276) Obnos ten byl dle smlouvy s konventem sv. M. Magdaleny v Praze ze dne 18. července 1721. řádu dom. věnován a 24. dubna 1725. byly peníze tyto řádu hotově vyplaceny.

277 D. Z. 2. růž. Quatern L. 22. — Poněvadž z uvedených 17000 zl. pouze 5000 zl. klášteru sv. Magdaleny vyplaceno bylo, vloženo zbylých 12.000 zl. do desk. (D. Z. 4 pam. těl. Quatern z r. 1729., 17. února, C. 15.)

278) Možno že opozdění to souviselo s opravou kostela církvického a že čekalo se až tento kostel upraven bude, by biskup dvakráte sem povolávan býti nemusel. Také možno hledati příčinu opozdění toho v tom, že většina dětí Věžníkových proti vystavení kláštera a nadacím rozhodně se vzpírala.

279). Vstoupila také do řádu dominikánského a obdržela od tehdejší císařovny (manželky Karla VI.) řádový kříž.

minikáni, že hraběnka panství Novodvorské prodati zamýšlí, byli zprávou tou velice ohromeni. I naléhali na ni, aby slibu svému o založení kláštera v Nových Dvořích dostála a residenci z prodeje vyjmula. Hraběnka slíbila to dominikánům listinou danou v Praze dne 4. srpna 1722. (tedy před prodejem panství), že k doplnění fundace 15.000. zl. ještě 10.000 zl. dáti se uvoluje a že při prodeji na ně pamatovati bude. Slibu svému také dostála. Výminky prodejní ze dne 15. září 1722. jsou toho patrným důkazem. Znějíť pak takto: „1. Vymiňuje paní prodávající z prodeje vystavenou kapli sv. Anny, jakož i vyznačenou již budovu pro dominikány se zahradou u domu toho a to tak, aby dominikáni nynější i budoucí budovu nerušeně drželi a od vrchnosti nové i budoucí nezávislými byli; však mají výše dotčení duchovní vrchnosť Novodvorskou v náležité úctě míti, jí v ničem nevzdorovati a roucha a potřeby kostelní, nacházející se v kapli sv. Anny, jakož i v kostele Sv.-Martinském, na požádání vrchnosti, nikoli však faráře, vždy zapůjčiti.

2. Kostelu sv. Anny přináležející roucha a věci kostelní jakékoliv (jak v inventáři poznamenány jsou) zůstanou na věčné časy v užívání dominikánů, však nesmějí odtud jinam pod žádnou záminkou odneseny býti, nýbrž mají se na bezpečném místě uložiti.

3. Dominikánům se povoluje ze studně[280]) jim vykázané vodu bráti, mají však na svůj náklad potřebné roury sami si zříditi a na dále udržovati, zbytečnou vodu buď do květinské zahrady neb tam, kde ji vrchnosť potřebovati bude, pustiti; roury k odvedení zříditi má kupující.

4. Pan kupující uvoluje se za sebe a své nástupce dominikánům ročně 30 sudů piva dávati a to na tak dlouho, pokud počet duchovních úplný (12) a „residence“ dostavěna nebude; ale až residence úplně dostavěna a úplným počtem klášterníků opatřena bude, má majitel panství jim 70 sudů piva dodávati, k čemuž mají dominikáni na každý sud 2 korce ječmene přispěti a 1 zl. posudného zaplatiti.

5. Poněvadž dominikáni od hr. Bernarda Věžníka a jeho syna Romedia, mocí v deskách vložených závětí 10.000 zl. jistiny obdrželi, kterážto částka též na odrážku kupní ceny vpočítána byla, a poněvadž mimo to paní prodávající jistinu tuto značně zvětšila, povinni jsou dominikáni z nadání toho nejen kostel sv. Anny v dobrém stavu udržovati a potřebná kostelní roucha a věci opatřovati, nýbrž i vlastní své obydlí bez jakéhokoliv příspěvku vrchnosti v dobrém stavu udržovati.

6. Jelikož dominikáni do vůkolních míst[281]) s processím

280) Studeň, o níž řeč jest, stála v panské zahradě.

281) Chodili na pouť do Záboře, Chotusic, Čáslavi a Kolína.

chodívají, uvoluje se kupující za sebe a své nástupce, že při uspořádání těchto processí dominikánům dávati bude příležitost s párem koní; ale dominikáni povinni budou koně sami si vydržovati.

7. Každý majitel panství Novodvorského zavazuje se, že úřad hospodářský při růžencových a jiných slavnostech lidi z městečka k nošení nebes, praporů atd. potřebné, na požádání dominikánů dá.

8. Poněvadž o pouti sv. Anny rozličná processí od jinud do Nových Dvorů zavítají a mimo to rozliční hosté stavu vyšších i nižších na pouť přijdou, uvoluje se nynější i budoucí vrchnost těmto hostům oběd vystrojiti a koňům přibylých sem duchovních potřebného obroku dáti.[282]

9. Jelikož příbytky klášterní teprv vystavěny býti mají, a paní prodávající si též zvláštní byt v témže domě upraviti dáti chce (o kterémž bytu svobodně ve své poslední vůli naloží), usjednotili se obě strany na tom, že paní prodávající náklad na vystavění celé budovy sama nésti a jistý dostatečný kapitál k témuž účelu založiti chce; pan kupující uvoluje se k upravení bytu pí. prodávající potřebné stavivo dáti a bezplatně přivézti; co se týče upravení bytů klášterních, má též p. kupující dominikánům stavivo přivézti; přívoz ostatního staviva mají si klášterníci sami obstarati, jakož i kameníky a cihláře zaplatiti.

10. Kdyby kostel sv. Anny ohněm neb jinou náhodou (čehož Bůh uchovej) zmařen býti měl, povinnen bude nynější i budoucí majitel panství Novodvorského dříví a jiné na panství se nacházející stavivo proti zaplacení přenechati.

11. Kdyby snad z jakékoli příčiny ku zřízení kláštera nedošlo a p. kupující závazků v před uvedených zproštěn býti chtěl, povinnen jest s pí. prodávající neb dědici jejími o dalším se dohodnouti".

Hr. Věžníková zůstala i po prodeji panství příznivkyní dominikánů a odstěhovala se také r. 1727. k nim do „residence". Smlouvou učiněnou r. 1725. (o níž se zmiňuje v testamentu svém ze dne 14. prosince 1726), slíbila věnovati dominikánům 15.000 zl. místo 10.000 zl., které 1722. slíbila) k zařízení úplného kláštera dominikánského a sama u císaře Karla VI. o povolení ku zřízení kláštera zakročila. Císař Karel VI.

282) Závazky pod čl. 4., 6. a 8. vězí dosud na panství v D. Z. 595. Q. 13. — Za časů Věžníkových stál oběd takový 50—60 zl. Sešloť se obyčejně o pouti sv. Anny v Nových Dvorech až 30 kněží. (Testament ze dne 14. pros. 1726). V sumu tu vpočítány také tyto částky: Čáslavskému kantorovi a hudebníkům 3 zl., cechům Novokolínským, Čáslavským a Chotusickým po 10 pintách piva. Z téže sumy vyplácelo se kantorům o pouti sv. Vavřince v Církvici 15 pint piva; tolikéž cechům Chotusickým a Čáslavským

byl však nemálo uražen, že dominikáni v Nových Dvořích se usadili dříve, než jim to povoleno bylo. Tak byli již v nebezpečí, že celá fundace zrušena bude a oni z Nových Dvorů odstěhovati se musí. Vyjednávání u věci té protáhlo až do r. 1739.

Téhož roku svitala snad naděje, že zřízení kláštera povoleno bude. Smlouvou učiněnou mezi P. Kaj. Burgerem, české provincie provinciálem, a P. Tom. Eliášem Beranem, převorem kláštera sv. Magdaleny v Menším městě pražském, dat. v Praze dne 5. března 1739., věnovala slíbených 15.000 zl. ku vydržování dalších 6 dominikánů (3 kněží a 3 frátrů), co doplněk ku zřízení úplného konventu o 12 členech. Toutéž smlouvou věnovala na hudbu již zmíněné 2000 zl. a doznala, že její syn Romed taktéž k témuž účelu 2000 zl. odkázal. Dále věnovala na kostelní světlo, víno, nářadí pro sakristii a kostelní nábytek 2000 zl. a k udržování stavby residence a chrámu, který z kaple na kostel povýšen byl, 6000 zl.

Co hypothéku těchto nových nadací v částce 27.000 zl. ustanovila statek svůj Bukovany v kraji Prácheňském (nyní Píseckém). Kdyby statek tento prodán, neb od některého z dětí ujat býti měl, a nový majitel peníze ty na statku onom nechati nechtěl, měly pod jistou zárukou na 6 proc. uloženy, neb hotově odvedeny býti.[283]

Však skoro všecky vlastní děti hr. Barb. Věžníkové (všech dětí bylo 12 a r. 1739. bylo jich na živu 8) s nelibostí hleděly na počínání matky své (od r. 1722. již „melancholické"); neboť patrno bylo, že půjde-li ta přízeň k dominikánům dále, v podílech svých velice zkráceny budou a již nyní také jsou.

Ale i se strany samého dvora činěny opět obtíže. Proto r. 1739. odjel do Vídně ku dvoru provinciál P. Kajetán Burger s P. Dominikem Redlichem by tam vyprosili, aby dominikáni v N. Dvořích setrvati směli a residence ve formální konvent o 12 členech zřízena byla. Mnoho však nepořídili. I vyslala hr. Věžníková vlastního syna svého Františka, tehdy radu mí-

283) Dominikánský řád zavazuje se toutéž listinou, že za tyto nové nadace 2 dominikáni po všecky týdny ve středu a ve čtvrtek na intenci hr. Věžníkové mši sv. čísti, po její ale smrti mše ty na den úmrtí jejího čísti budou: třetí dominikán měl za duši hr. Bernarda Věžníka každou středu, čtvrtý za hrab. Romedia každý úterek, pátý za slečnu Antonii Věžníkovou též v útery a šestý za celou Věžníkovskou, Švihovskou a Salmskou rodinu (matka hr. Barb. Věžníkové byla Isabella, roz. Salmská z Neuberku) mši sv. čísti. Requiem, které slouženo bylo dříve v klášteře sv. M. Magdaleny, přeložilo se do N. Dvorů a slíbeno od dominikánů, že čísti budou requiem vždy 12. září za duši hr. Ber. Věžníka, 2. červ. pak za duši hr. Romedia Věžníka, a na den úmrtí Barb. Věžníkové, že slouženo bude requiem od tolika dominikánů, kolik jich v klášteře bude; v oktávě pak dušiček mělo býti slouženo requiem za rodiny Věžníkovskou, Švihovskou a Salmskou.

stodržitelství pražského, na své útraty do Vídně, by ten vlivem svým u dvora vymohl přeměnění residence v konvent a povolení k usazení se dominikánů v Nových Dvořích.

Zřízení však kláštera povoleno nebylo a dekretem, daným ve Vídni dne 22. prosince 1739. povoleno pouze, aby dominikáni jen starou nadací 15000 zl. užívati směli, pak by v Nových Dvořích pouze 3 kněží a 1 sakristán toho řádu bydleli a ti aby obecenstvu žebrotou obtížni nebyli.

Když nyní věc takový neočekávaný obrat vzala, ustanovila hr. Věžníková listinou ze dne 4. července 1740. o ostatních 27.000 zl., které k založení řádného kláštera v Nových Dvořích věnovány byly, takto: „Vykonavatel mé poslední vůle, syn můj František má kapitál ten u sebe s výkazem jisté hypothéky pojistiti a 6 proc. úroky vždy každého půl roku dominikánům u sv. Maři Magdaleny v Menším městě pražském odváděti. Kdyby však po mé smrti někdo z rodiny mé povolení císařské ku zřízení kláštera dosáhnouti měl,[284]) mají se zmíněné úroky klášteru Novodvorskému odváděti“.

Na základě prohlášení toho stalo se smlouvou ze dne 12. července 1740., učiněnou mezi P. Cyrilem Rigou, převorem, P. Sigmundem Roglem, podpřevorem, jménem celého konventu u sv. M. Magdaleny s jedné a Barborou Věžníkovou a vikariusem Novodvorským P. Jiřím Schmiedem se strany druhé toto usnešení: „Dominikáni pražští uvolují se z úroků jmenované nadace k vydržování stavení, kostela a kláštera v N. Dvořích 6 proc. úroky ze 6000 zl., t. j. 360 zl. Novodvorské residenci odváděti a zároveň slibují, že pečovati budou, aby peněz těch jen na stavbu upotřebeno bylo. Taktéž zavazuje se konvent vikariátu Novodvorskému ročně na vydržování potřebností kostelních 6 proc. úrok z 2000 zl., jakož i na vydržování hudby z 2000 zl., které hr. Ber. Věžník ustanovil a z 4000 zl. dalšího kapitálu 6 proc. úrok hotově odváděti. Dále zavazuje se konvent Pražský dominikánům Novodvorským ročně 6 proc. úrok ze 2000 zl. vypláceti za to, aby dominikáni Novodvorští každého týdne 2 mše sv. a sice za zemřelou hraběnku a druhou za ni a celou Věžníkovskou a Švihovskou rodinu četli. Úroky z ostatních 13.000 zl. zůstati měly při klášteře sv. M. Magdaleny na tak dlouho, pokavad povolení k zřízení kláštera v Nových Dvořích se nedosáhne. Jakmile by povolení došlo, závazek tento

284) Listinou ze dne 31. prosince 1738, kterouž Bonav synům svým odkazuje a ve všech svých testamentech zavázala hr. Věžníková dědice své, aby se o povolení k zřízení kláštera vynasnažili; zároveň hrozí těm dětem, které by proti ustanovení tomu jednaly, zbavením jich podílu vykázaného. Dominikánům pak uložila, aby si všech členů rodiny Věžníkovské a Švihovské vážili, jim přístup do „residence“ dovolili, mohouce si sebou kohokoli vzíti; také aby po smrti své se tam pochovati dáti směli. (Testament v D. Z. v Quaternu barvy slunečné ze dne 28. listop. 1748. K. 17.)

přestati a veškeré jmění náležeti má klášteru Novodvorskému".[285])

Téhož roku 1740. dne 12. srpna darovala hr. Věžníková dominikánům kostel sv. Anny, residenci i zahradu „kudy se processí z kaple sv. Anny až k bráně vede" (t. j. nynější portál) a kus pole, který zahradě přidán jest (nynější velká zahrada), a uložila jim za povinnosť zaopatřování nemocných v místním špitále.

Císař Karel VI. zemřel 20. října 1740. a následovala mu na trůně dcera jeho Marie Terezie. Čeho domoci se dominikáni nemohli na Karlu VI., doufali tím snáze dosíci od Marie Terezie. Proto když v měsíci srpnu 1750. císařovna Nové Dvory navštívila, podali jí dne 18. srpna po mši sv., které v kostele sv. Anny přítomna byla písemnou žádost za zřízení kláštera o 12členech.

V žádosti té se uvádí, že otec císařovny Karel VI. milostivě povolil, aby řád dominikánský residenci s fundacemi některými držel s tou podmínkou, by zde jen 3 kněží a 1 sakristán bydleli, ti aby nežebrali a obecenstvu obtížni nebyli. Dále praví se tam: „Poněvadž pobožnosť se zmáhá, tak že 3 kněží u vykonávání pobožnosti sv. růžence a posluhování svátostí pokání stačiti nemohou, a že ve vůkolí žádného kláštera téhož řádu není, který by vypomohl, tu mnoho pobožných duší bez vykonání pobožnosti odcházeti musí. Proto V. Veličenstvo prosíme, Račiž dominikánskou residenci v konvent přeměniti již vzhledem k tomu, že řád náš ve válkách husitských o mnoho klášterů přišel a Račiž milostivě povoliti, bychom se rozmnožiti a vše to ve své vlastnictví uvésti směli, co nábožné mysli nám k vydržení několika duchovních udělily. Slibujeme také všech sbírek a žebrání zanechati, obecenstvu v nejmenším obtížnými nebýti, jen česť a slávu Boží množiti a za blaho domu rakouského ustavičně se modliti." (Podepsali žádosť tu: P. Hyacinth Stixa, kazatel řádu a české provincie provinciál a Dom. Redlich, převor kláštera sv. M. Magdaleny).

Na tuto podanou žádosť odpověděla jim císařovna: „Meine lieben Geistlichen, haben Wir Uns noch nicht resolvieret, wir werden Uns nach ferner hin darüber besinnen". (Moji milí duchovní, ještě Jsme se v příčině toho nerozhodli, později si to rozmyslíme).

Dominikáni očekávali, příznivé vyřízení žádosti své, než nedočekali se. Roku 1765. zakázala císařovna Marie Terezie rozmnožování řeholí a řeholníků po celé říši, vyjmouc z toho zákazu toliko jezovity a piaristy; spolu pak rozkázala, že toliko osoba 20 let stará slib řeholní složiti smí, ustanovila, že mniši

285) Smlouva ta schválena od provinciála řádu Fr. Seraf. Harnischr-a 24. října 1740.

nejsou platnými svědky kšaftů a vytýkala řeholím, že leností a nevázaností svou obecnému lidu zlý příklad dávají. Tím naděje dominikánů úplně klesla a zůstalo to v Nových Dvořích při prozatímní „residenci“ o 3 členech do r. 1784., v kterémžto roce residence dominikánská císařem Josefem II. ve školu proměněna a dne 24. září r. 1785. úplně zrušena byla. Dne 3. listopadu 1785. dostavila se do N. Dvorů komise z čáslavského krajského úřadu s krajským hejtmanem v. Libin v čele, aby všecky věci bývalé residenci patřící sepsala a zároveň všecky skvosty v kostele odhadla.[286] Věci kostelní stříbrné neb zlaté prodány byly.

Zmíniti sluší se ještě o poměrech, kdy dominikáni v N. Dvořích přebývali. Nechybíme, když řekneme, že splnila se na nich starodavná jejich pověsť, že byli řád hašteřivý.

S farářem Církvickým dlouho dobře nebyli. Z počátku v každý svátek Mariánský po ukončeném kázání a růženci odpoledne, vodíval farář Církvický processí obyčejně k soše na náměstí, a pak v kostele sv. Anny litanie a požehnání míval. Též Mariánské processí každou 1. neděli v měsíci držel a pak sám měl zpívanou mši sv. o 10. hodině. V těchto nedělích zůstával u oběda u dominikánů, což jim hraběnka Věžníková hradila a útratu za kočího a koně v hospodě platila. Ale dobrá ta vůle netrvala dlouho; brzy pohádali se dominikáni s farářem a tak stalo se, že farář více do N. Dvorů nejezdil a dominikáni o 11. hodině mši sv. konali. Faráři Církvickému zasáhali dominikáni do práv farních, tak že přinucen byl u arcibiskupské konsistoře je žalovati. Za to zapověděla hr. Věžníková dominikánům choditi ve svátcích Marianských do Církvice vypomahat v sv. zpovědi; i hudebníkům s hudebními nástroji zapověděla do Církvice choditi. Dále zapověděla dominikánům přísně (lépe snad řečeno, že tu zápověď si objednali) pomahati farářì u nemocných, zvláště mimo městečko atd

Proto když dominikanská residence zrušena byla uvítal zrušení to tehdejší farář Církvický Josef Švarek, který již co kaplan Církvický mnoho sporů s nimi měl, s radostí nemalou.

Mimo fundace Věžníkovské požívali dominikáni ještě jiných nadací, které měšťané a úředníci Novodvorští založili.[287] Od obce Novodvorské dostával „vikarius“ residence každoročně 6 liber ryb a vánoční housku. Ostatní 2 dominikáni dostávali také po housce o vánocích

286) Městská rada Kutnohorská vyzvána, aby bez odkladu téhož dne zlatníka, opatřeného kamenem probním, do N. Dvorů odeslala. (Dopis ten lat. „z čáslavského krajského úřadu v N. Dvořích“ nachází se v archivu Kutnohorském).

287) Tak měšťanka Petronila Vaněčková, majitelka domu č. 29., odevzdala dominikánům 150 zl., Alž. Gube 200 zl. atd

Platnější zásluhy získala si hr. Věžníková obnovením fary v Záboří. Když r. 1722. v měsíci červenci církvický farář P. Viktorin Perták zemřel, rozhodla se hr. Věžníková samostatnou faru v Záboří zříditi.[288]) Ve fundační listině ze dne 16. října 1722. praví se takto: „Poněvadž v Záboří samostatného správce duchovního třeba jest a to z té příčiny, že Záboř od Církvice skoro půl druhé míle cesty vzdálena jest a pak, že Labe u Záboře často se rozleje, takže obyvatelé Zábořští a okolí bez nebezpečenství života sotva projíti mohou, a poněvadž farář církvický ještě jiné filiální kostely k obstarávání má a v Záboří sotva ve 4 nedělích jednou služby Boží konati může, čímž velká část přifařenců zřídka kdy mši sv., kázání a křesťanského cvičení účastna býti může, a jelikož novorozené děti lehko bez křtu sv., dospělejší pak bez sv. zpovědi a přijímání zemříti mohou, neméně i proto, že husitské sekty tam se velice rozmnožily, až zlu tomu vězením a žalařováním na odpor se postaviti potřebno bylo: odhodlala jsem se faru v Záboří zříditi, by nejvýš škodlivá sekta husitská více se nerozmnožovala, z lásky k svým bývalým poddaným a k většímu prospěchu spasení duší, nejvíce pak k rozmnožení cti a chvály Boží. I dožádala jsem pražskou arcibiskupskou konsistoř o povolení k oddělení kostela Církvického a Zábořského a za zřízení samostné fary v Záboří".

Konsistoř svolila k zřízení fary s tou podmínkou, aby oběma farářům důstatečný plat (kanonická porce) vykázán byl a co by snad scházelo, by zakladatelka ze svého dosadila. Hrab. Věžníková upravila pak plat farářů těch takto:

288) Postup farářů Zábořských od r. 1722. jest tento: 1. Daniel Linhart, rod. z Přelouče od r 1722—¹|₂1733. 2. Karel Hein rodem ze Sobotky spravoval faru 37 let 4 měsice, zřídil sochu P. Marie v Záboři, zlatý kalich a beneficium zábořské ze svých prostředků nadal; odešel 23. července 1770, stár jsa 70 let do domu kněžského k sv. Karlu Boromej. v Praze. 3. Jan Semelka rod. z Labské Týnice, prvé kaplan Církvický (10 let 6 měs.) od 22|7 1770—31|10 1805. (vymohl 100 zl. z kassy farní); odešel na odpočinek do Nedělišť u Hradce Kr., kdež 26|7 1816 zemřel. 4. Ludvík Seifert rod. z Lukavce, exdominikán, prvé řed. školy v N. Dvořích, administroval faru od 31|10 1805 do 26|7 1816, načež stal se farářem. (Za jeho času nynější far. budova postavena); † 21|1 1825. 5. Ant. Kořínek, rod. z Prahy, prvé kaplan ve Velvařích, (1808—1814), pak lokalista ve Veltrusích (1814—2|6 1825), byl farářem od 4|6 1825—1841 (R. 1841. byl od biskupské konsistoře pro rozličné nepořádky ve faře fary zbaven a když 14. června 1842. lesní adjunkt Václ Vaněk kaplana Josefa Bystřického ve faře zastřelil ze žárlivosti, musil pensi přijmouti a odstěhoval se do Lab. Týnice.) 6. Ignác Hýbl, prvé kaplan Církvický 1842.—1868. († 31./3.) 7. Josef Čejka, roz. v Želčině, předtím farář a řed. nl. školy v N. Dvořích od 17|9 1868—10|7 1870. 8. Václ. Vaněk, roz. v Lípě u Hradce Králové 17|4 1823, vysvěcen 25|7 1850, byl kaplanem v Dašicích, r. 1851 v Záboří, r. 1852 v Církvici; od r. 1853—1866 opět v Záboři, stav se 30|11 1866 farářem ve Veltrusích a 27|9 1870 farářem v Záboří, kdež dosud působí. Po bisk. visitaci r. 1877. vyznamenán expos. can. a 8. prosince 1881 jmenován biskupským vik. tajemníkem.

Církvický farář požívati bude: Desátků z vesnic:

39 korců, 2 věrt., 2 m. žita po 1 zl. 10 kr. = . . .	46 zl. 30 kr.	84 zl. — kr.
20 korců ječmene po 54 kr. =	18 zl. — kr.	
39 korců ovsa po 30 kr. =	19 zl. 30 kr.	

Z fundace Věžníkovské	25 zl.	— kr.	
Za čtení mší v kostele Lošském	3 „	30 „	
Půl centu kaprů a čtvrt centu štik . . .	8 „	— „	
Letníky (desátek másla)	6 „	— „	
Užitek z polí zádušních	14 „	— „	
„ „ farních	20 „	— „	
Zahrada ovocní u fary nese více než . .	12 „	— „	
Ze zahrady ovocné a travní u Ducháčka .	2 „	— „	
Tráva z bažantnice v ceně	9 „	— „	
Užitek z luk, kterýž na 40 zl. obnášeti může; zde se pouze počítá.	20 „	— „	
Dosavadní vrchn. příspěvek 500 zl. kapitálu zde přestane a přidělí se faráři Zábořskému; místo úroků 60 zl. z kapitálu 1000 zl. dávati bude Novodvorská vrchnosť faráři církvickému deputát, kterýž se v deskách pojistí,[289] a to: 7 sudů piva po 8 zl.	56 „	— „	
Přivarku 6 sudů po 4	24 „	— „	
7 korců, 1 věr., 1 m. žita po 1 zl. 10 kr. . .	8 „	27 „	5¼ dn.
7 korců, 1 věr., 1 m. ječmene po 1 zl. . . .	7 „	18 „	4½ dn.
1 korec, 2 věr. ovsa po 35 kr.	— „	52 „	3 dn.
Z fundace po † církvickém faráři Vikt. Pertákovi	25 „	— „	
Štola obnáší as	90 „	— „	
Úhrnem	425 zl.	09 kr.	¾ dn.

Příjmy faráře Zábořského sestávati budou z desátků z vesnice Záboří, Sv. Kateřiny, Kobylnic a Lišic a to:

30 korců, 1 čtv. žita po 1 zl. 10 kr. =	35 zl. 17 kr.	66 zl. 49 kr.
18 korců, 1 čtv. ječmene po 54 kr. =	16 zl. 25 kr.	
30 korců, 1 čtv. ovsa po 30 kr. =	15 zl. 07 kr.	

Místo desátků platí Bernardovští, Habrkovičtí a Vinařští hotově	4 zl.	30 kr.
Půl centu kaprů a čtvrt centu štik	8 „	— „
Koledy	8 „	— „
Letníky	8 „	— „
60 sáhů dříví po 15 kr.	15 „	— „
Užitek z farních polí	26 „	— „
Užitek z luk	30 „	— „
K přenešení	166 zl.	19 kr.

289) D. Z. 295. Q. 13.— R. 1872. byl deputát vyvazen a kapitálem nahražen.

Přenos	166 zl. 19 kr.
A poněvadž Církvický farář již porci upravenou má, přenáší se sem 1000 zl. od vrchnosti věnovaných; úrok z nich	60 zl. — kr.
začež povinen bude farář Zábořský měsíčně 1 mši za rodinu Věžníkovskou čísti. Mimo to z důchodu Novodvorského 7 sudů piva po 8 zl.	56 „ — „
Přívarku 6 sudů po 4 zl	24 „ — „
Štola čítá se v	50 „ — „
Arcibiskup pražský povolil z pokladny farní[290]) (list ze dne 17. pros. 1723.)	30 „ — „
Úhrnem . . .	386 zl. 19 kr.[291])

Tato listina fundační byla od arcibiskupské konsistoře v Praze schválena a 12. listop. 1726. v knihy konsistoriální lit. *F.* fol. 324 zanešena.

Farář Církvický oprávněn byl také ze Zábořských záduš. lesů 60 sáhů dříví po 15 kr. si kupovati.[292])

E. Rodopis Věžníků z Věžník.

Nemůžeme opomenouti uvésti zde krátký rodopis, nyní ovšem již zaniklé rodiny Věžníků z Věžník, která nejen o město Nové Dvory a celé bývalé panství velikých zásluh sobě vydobyla, nýbrž i vlasti a státu mnoho prospěšných mužů vydala.

Rodina ta náležela mezi starožitné rodiny české a psala se dle tvrze Věžníky na Vlašimsku, kterou až do r. 1620. bez přerušení držela. V erbu měla hlavu bílého věžníka čili chrta se zlatým obojkem k levé straně obráceného v poli modrém a nad helmem jako klenot tutéž hlavu věžníkovu. Až do polovice století 17. zůstávali Věžníkové v stavu vladyckém a teprvé po 30tileté válce nabyli stavu panského a hrabského. Nejstarší předek její, který na tvrzi Věžníkách seděl, znám jest Děpolt z Věžník, podepsaný r. 1377. za svědka na listu nadacím kostela sv. Jakuba v Popovicích.[293]) Tentýž Děpolt z Věžník, koupil r. 1385. v pondělí po sv. Vítě tvrz, dvůr a podací právo

290) Pokladna farní povstala, že z každé do Čech přivežené bečky soli platilo se od r. 1630 15 kr. (Cassa salis).

291) Příjmy fary zábořské zvýšeny fundací tamního faráře Karla Heina, který 1800 zl. kapitálu složil, z nichž 1200 zl. záboř. faře a 600 zl. kostelu kateřinskému připadlo. R. 1770. dne 31. října odkázal týž kostelu Zábořskému 500 zl. na 36 mši. Nadací hr. Jana Rud. Chotka a jeho manželky zlepšeny také příjmy farní.

292) Dříví to bylo výnosem gubernia r. 1825. při obou farách na 60 sáhů. pak na 30. konečně na 20 sáhů sníženo: zvýšeno opět na 25 a půl sáhů od r. 1840. pro každého faráře.

293) Lib. Erect. Vol. I. f. 6.

kostela v Kondraci na Vlašimsku[294]) a držel také Chotyšany, načež brzy zemřel, pozůstaviv po sobě vdovu Zdenu a syny Petra, Jarohněva a j., jichž poručníkem byl r. 1392. Zboh, tehdejší farář Chotyšanský, nejspíše jich příbuzný[295]) R. 1415 čteme Jarohněva z Věžník, který s jinými pány 11. ledna svědčil k deskám dvorským o Kojeticích,[296]) r. 1444. Markvarta Věžníka z Věžník, taktéž co svédka v zápisech soukromých na Vlašimsku a r. 1460. Jana Věžníka (tehdy 65 let starého), kterýž vydal svědectví, když se dědicové o pozůstalosť po Diviši z Domašína na Kondraci soudili.[297]) Okolo r. 1490. přichází Arnošt Věžník z Věžník.

Na začátku 16. stoleti seděl na Věžníkách Markvart Věžník, který se připomíná také v tituláři z r. 1534., zároveň s Janem a Václavem Věžníkem. Markvart Věžník prodal r. 1532. dědictví své v Takomíně bratřím Mikulašovi a Janovi Chobotským z Ostředka; r. 1541. zapsal manželce své Johance z Černic 250 gr. věna na zboží svém Věžnickém; r. 1546. prodal Václ. Nosalovskému z Přívor Dvořešovice s příslušenstvím a vyměnil r. 1547. od Trčky z Lípy a na Vlašimi ves Radošovice u Vlašimi s podacím kostelním za ves. Kondrac. R. 1549. vložil statek svůj Věžníky s Lačnovem, Modličany a Libèticemi znovu do desk, tak jak jej mnohá léta po předcích svých držel; týž přichází také 1558. na sněmu zemském, jakožto nejvyšší berník stavu rytířského; zemřel r. 1564. a pohřben byl v rodinné hrobce v Radošovicích.[298]) Vrstevníkem jeho byl Václav st. z Věžník, jenž žil na Moravě a stal se praotcem moravské větve rodiny této, která nabyla v Znojemsku a Jihlavsku zboží pozemského[299]). V druhé polovici 16. století připomíná se Jan z Věžník na Oldřiši, syn výše jmenovaného Jana z Věžník, pak Václav ml. a bratr jeho Adam z Věžník, kterýžto r. 1575. koupil od man-

294) Během stoletì 15. přepustili však rytířové Věžníkove z Věžník ves Kondrac i s patronátním právem vrchnosti Vlašimské a obdrželi za to Radošovice též s kostelem a právem podacím, sobe bližši a příležitější.

295) Archiv Český III. 470.

296) Archiv Český I. 400.

297) Prof. Slavíka: Děje Domašína str. 47., 48.

298) Náhrobek jeho zní: „Léta Páně 1564. ten pondělek po Božím Těle umřel urozený a statečný rytíř Markvart Věžník z Věžník, toho času nejvyšší berník království Českého, pán dědičný místa toho a zuto jest pochován. Pán Bůh rač duši jeho milostiv býti.“

299) Z potomků jeho připomíná se Jan Věžník (r. 1599) pak Johanka Věžníkova, ovdovělá Jankovská z Vlašimi (r. 1567) a Adam z Věžník, jehož syn Ladislav Adam byl přísedícím soudu zemského, cís. komorníkem a hejtmanem kraje Znojemského. 19. února 1647 do stavu panského a později 4. listop. 1652 do stavu panského rodů starožitných král. Českého přijat byl.

želky své Anny z Přerubanic statek Sedlov[300]) a t. r. prodal bratru svému Václavovi několik poddaných v Radošovicích. Adam a Václav ml. zdají se býti synové Markvarta z Věžníka, r. 1564. zemřelého. Václav na Věžníkách a Radošovicích měl první manželku Johanku z Černožic (✝ 1593.) Mandalénu z Adlaru (1598.); týž obnovil r. 1574 kostel v Radošovicích, kamž veliký zvon daroval. Roku 1599. koupil od bratří Lukaveckých z Lukavec Třebešice (kraj Táborský, okr. Vlašim.) Zůstavil několik synů, z nichž se napotom připomínají Markvart st., Václav st. a Karel. Markvart st. držel Věžníky až do své smrti r. 1615.; pochován v Radošovicích, kdež až podnes se spatřuje náhrobek jeho[301]).

Počátkem sedmnáctého století počalo víření ve stavech českých pro porušení majestátu, který byl vydal císař Rudolf na svobodu náboženskou. Hnutí toho súčastnil se také Markvart z Věžník; zemřel však, jak již praveno r. 1615. Když po bitvě bělohorské veškeří účastníci vzpoury konfiskováním statků trestáni byli, udán také ✝ Markvart Věžník, že se stavy držel; proto při komissi konfiskační dne 3. prosince 1622 odsouzen byl všeho jmění, tak že k ruce král. fisku byla ujata zadržalá suma trhová 18.000 kop. míš. za statek Věžníky, který vdova po Věžníkovi pozůstalá Kateřina roz. z Hertenberka r. 1620. v čas vzpoury prodala Janovi Vostrovci z Kralovic, jemuž týž statek byl konfiskován. Mimo to v pokutě ujat byl na poručení komory české dne 9. září 1643. též dům Věžníkův v čtvrti sv. Jindřicha v Novém městě pražském ležící. Syn Markvartův Jan Habart marně se domahal pohledanosti vytčené.

Bratr výš jmenovaného Markvarta Václav st. Věžník ryt. z Věžník držel od r. 1603. Třebešice na Vlašimsku, které otec jeho r. 1599 koupil a súčastnil se též povstání. Byl ale při komissi konfiskační dne 7. dubna 1623. vedle král. výpovědi ze dne 17. března t. r. pokuty osvobozen a podržel statky své Třebešice a Chotyšany, které r. 1621. od Johanky Chobotské, roz. z Chýš a Egerberka za 16.500 kop míš. koupil. Za zproštění pokuty zavázal se r. 1629. složiti 70 zl. k alumnátu koleje jezovitské u sv. Klimenta. Manželka jeho byla Voršila Mečorodka z Mečorod. R. 1636. koupil Václav st. z Věžník Maleč a 14. květ. 1642. Zdechovice za 21.000 zl. rýn.[302]) Bratr Markvartův a Václavův Karel Věžník ryt. z Věžník odešel po bitvě bělo-

---

300) Adam Věžník dal poddaného svého ze vsi Sedlova r. 1579 uvězniti a tím k zbouření se lidu horního příčinu zavdal. (Archiv Kutnohorský, odd. horní č. 2489—2489 3.)

301) Nápis na náhrobku zní: „Léta Páně 1615 umřel urozený a statečný rytíř Markvart starší Věžník z Věžník a na Věžnících v tomto místě odpočívá. Tento kámen urozená paní Kateřina Věžníková z Herten berka manželi svému udělati dala r. 1616.

302) D. Z. 172. B. 82.

horské ze země, byl rytmistrem v armádě krále Svédského a přišel s nepřítelem při vpádu saském l. 1631. do Čech; protož při komissi konfiskační dne 25. ledna 1634. odsouzen byl všeho jmění, které však není vytčeno.

Václav st. z Věžník měl syny Vodolana, Bedřicha Leopolda a Václava Rudolfa. Vodolanovi odkázal Třebešice (kraj Tábor, okr. Vlašim) a Bedřichovi Leopoldovi Chotyšany. Když ve válce třicetileté Sasové, spojenci Švédů r. 1631. do Čech vtrhli a Prahy se zmocnili, odešel Vodolan Věžník ze země do Drážďan. Z té příčiny odsouzen byl při komissi konfiskační Fridlandské[303]) 16. ledna 1634. všeho jmění a sice: Statek Třebešice (okr. Vlašim) — tvrz a ves Třeběšice se vším příslušenstvím (ves Bilkovice s dvorem panským, ves Takonín, Litichovice, Radošovice (díl, 5 poddaných) Bejkovice s 10 rybníky, lesy a příslušenstvím, jak to l. 1603. Václav Věžník po otci svém Václavovi obdržel) byl ujat od Albrechta z Valdšteina, po jehož smrti v sequestru zůstaven a Sezimovi hraběti z Vrtby postoupen byl. Ale poněvadž Vodolan Věžník k víře katolické již léta 1635. přistoupil, potom při cís. vojsku za lieutenanta sloužil, jakož i sirotky, kteréž předešle vyvezl ze země, zase s sebou do Čech přivezl a dostavil, protož na prosbu jeho manželky Alžběty, rozené Kaplířové, statek dotčený jemu byl navrácen vedle cís. resoluce ze dne 19. března 1638., i jeho jméno z protokolu kondemnací Fridlandských jest vymazáno.

Roku 1651. prodal pak Vodolan Třebešice (na Vlašimsku) Tomáši Schierovi z Windmühle, nabyl však jiných statků, totiž Lobče, Mimoně a Nového Ronova v Boleslavsku, byl také cís. radou a úředníkem u desk zemských a přichází ještě r. 1664. na sněmu zemském. Syn jeho Michal Fr. Věžník na Mimoni, Lobči a V. Všelisích byl r. 1688. přísedícím soudu zemského a r. 1693. hejtmanem hradu pražského a 1699. purkrabím kraje hradeckého a často komissařem na sněmích zemských (1704.) Bratr jeho slul Vojtěch, kterého při roku 1713. nacházíme, byl úředníkem státním.

Bratr Vodolanův Bedřich Leopold držel po otci svém Chotyšany (1630—1663.) a roku 1638. byl místopísařem království Českého pak purkrabím kraje Hradeckého a r. 1652. podkomořím král. Českého a koupil r. 1655. statek Jezero v Táborsku.[304]) Zemřel 6. dubna 1663., zůstaviv Chotyšany a Jezero synu svému Václavovi Jaroslavovi z Věžník.

---

303) Konfiskační komisse Fridlandská zřízena byla po vpádu Saském a postoupena neobmezeně k zapravení výloh válečných cís. listem ze dne 15 dubna 1632. nejvyššímu vojevůdci Albrechtovi z Valdšteina, knížeti z Fridlandu.

304) D. Z. 309, P. 17.

Václav Jaroslav z Věžník vyznamenal se již r. 1648., jakožto statečný obhajce měst pražských proti Švédům a byl delší čas (ještě r. 1690. a násl.) hejtmanem kraje Kouřimského. R. 1676. odprodal statek Jezero Marii Maxmiliáně z Doudleb, manželce Petra Viléma z Říčan.[305]) Po něm držel Chotyšany syn jeho Jan Fr. z Věžník, načež r. 1720. Chotyšany prodány jsou Arnoštovi hr. z Vrtby.

Třetí syn Václava st. z Věžník (bratr Vodolanův a Bedřichův) Václav Rudolf obdržel od otce Zdechovice a koupil roku 1644. Třebešice v Čáslavsku. Byl drahně let radou soudu komorního, hejtmanem kraje Čáslavského a konal při obležení měst Pražských r. 1648. služby veleplatné, zachovav se tu velmi hrdinsky; kromě toho uchránil vodní a jiné stroje v báních Kutnohorských před Švédy; proto mu r. 1655. propůjčena hodnosť místolovčího zemského a 25. února r. 1658. povýšen jest do starožitného stavu panského království Českého s rozhojněním erbu přirozeného;[306]) zemřel kol roku 1690.[307])

Zanechal syna Bernarda Fr. a dcery Barboru a Kateřinu; Barbora provdána byla za hr. Filipa Arco. Kateřina provdána byla za barona Raymunda Stillfrida (odd. as r. 1694.) a když tento, jakož i sestra její as r. 1704. zemřeli, pojmula za manžela švagra svého hr. Filipa Arco.[308])

Bernard Fr. došed let svých r. 1671., 10. dubna, převzal dědictví otcovské Třebešice, Zdechovice, Modletín, Vrbici, Zbislav a učinil přísahu poddanosti; navštívil potom země cizí, stal se roku 1676. radou soudu komorního, r. 1679. hejtmanem kraje Čáslavského a c. k. komořím, r. 1683. v čas obležení města Vídně od Turků, provázel velmi obezřele táhnoucí tam vojska saská a německá, jakož se i zachoval velmi rázně v čas vzniklého tehdáž vzbouření sedlského. Prodav r. 1644. Vrbku Rud. Rubatovi, koupil r. 1679. Nové Dvory. Co dobrého a prospěšného v Nových Dvořích a okolí vykonal, bylo již dříve vypravováno. Pro své služby platné a starožitnosť rodu svého po-

---

305) D. Z. 406, D. 19.

306) Erb tento vymalován jest nade dveřmi uvnitř kostela sv. Anny. Jest to štít nazdél a vodorovně rozdělený, v jehož horní polovici v pravo a dolní v levo nachází se žlutá trubka lovecká v poli černém, v pravo dole v poli bílém jest hlava věžníka čili chrte se zlatým obojkem k levé straně obráceného; v levo nahoře v poli bílém jest orel s hlavou na levo obrácenou. Nad štítem nacházejí se 2 helmy s korunou; z pravé vyčnívá černý orel, z levé hlava věžníka na pravo obráceného. Fafrnochy jsou barvy žluté a černé. Uprostřed celého štítu jest český lev v srdcovém poli červeném. (Na erbu rozumí se pravou strana ta, která jest od diváka levou, a obráceně).

307) V archivu Kutnohorském nacházíme dopis jeho ještě z r. 1689.

308) Pochována jest v kostele u Sv. Jakuba; náhrobek její na zevní zdi kostelní popsali jsme při chrámu Sv. Jakubském.

výšen jest od císaře Leopolda I. 8. července 1694. do stavu hrabského království Českého a 17. listopadu 1702. od císaře Josefa I. jmenován hrabětem svaté říše římské a německé. Jsa výtečným hospodářem rozmnožoval ponenáhla jmění své; prodav r. 1694. Zbislav hr. Michaeli Osv. Thunovi, přikoupil ku statkům svým ještě Hodkov, Zbraslavice, Vlastějovice (v Čáslavsku), Hlušce (v Jičínsku), Bukovany, Chraštice a Svojšice (v Písecku) a Mšeno (v Boleslavsku.)

Byl to pán správný a pravý otec poddaných svých. Největší rozhorlení své projevoval slovy: „Počkejte, počkejte, až na vás přijdou Němci a vojáci![309]) Zemřel v Praze dne 12. září 1714. a pochován jest v kostele sv. Anny v Nových Dvořích, srdce jeho pak pochováno v Církvici před oltářem Mariánským.

Hrabě Bernard Fr. byl dvakráte ženat. S první manželkou Terezií, roz. hraběnkou z Arco měl syna Leopolda (roz. 1674), jemuž r. 1710. odstoupil Zdechovice kromě Morašic, které k Novým Dvorům opět připadly, jakž dříve již k Novým Dvorům patřily a s nimiž i koupeny byly.

Mimo Leopolda měl Bernard z prvního manželství dcery Eleonoru Cecilii, která 26. dubna 1701. oddána byla v kostele Církvickém za barona Ferdinanda Robmhapa ze Suché a na Krchlebích, a dceru Josefu, která v Církvici měla svatbu 9. září 1703. s Janem, baronem z Fornau. Leopold prodal r. 1722. Zdechovice hraběti Paarovi a za to roku 1723. koupil panství Ledečské a Bohdanečské od Josefa, knížete z Lichtensteina; měl s manželkou svou Eliškou z Valdsteina (odd. v Nových Dvořích v kostele sv. Martina 31. srpna 1701.) syny Ignáce a Bernarda (roz. v Nových Dvořích 17. července 1705) a dceru Františku. Syn Bernard zemřel v mladém věku. Hr. Leopold Věžník zemřel na Ledči 29. ledna 1730. v 55. roce věku svého, načež v nezletilosti Ignácově spravovala panství Ledečské matka jeho až do r. 1732. Ignác oženiv se s Annou ze Satzenhofu, měl s ní syna Leopolda Ondřeje; avšak již 12. prosince 1733. zachvátila jej smrt v 23. roce věku na Ledči a pozůstalý syn za ním v smrti následoval 25. pros. t. r., načež připadlo zboží Ledečské sestře Ignácově Františce, provdané Bechyňové z Lažan.[310]

Druhou manželkou hr. Bernarda Fr. Věžníka, zakladatele

---

309) Pam. kniha dominikánů Novodvorských.

310) Ta prodala je r. 1750. c. k. dvor. radovi a kabinet. sekretáři Ig. svob. pánu z Kochu, který je r. 1753 císařovně Marii Terezii za 240.000 zl. rýn. pustil. — Dcera Františky Bechyňové z Lažan, roz. Věžníkové, Marie Venancie, provdala se za Petra Evseba II. Radeckého z Radče a porodila 2. listop. 1766 syna, proslulého polního maršálka Jana Josefa Fr. Václava Radeckého.

Nových Dvorů, byla Barbora, dcera Jaroslava Floriána Švihovského z Riesenberka, pána na Nalžovech a Tedražicích, c. k. komořího a místodržícího a r. 1688. hejtmana kraje Prachenského. S ní splodil 12 dětí a sice: Josefa Jaroslava, Romedia, Jana Jos. (roz. v N. Dvořích, 7. dubna 1700.[311]) Františka Xav., Jáchyma, (roz. v N. Dvořích 17. květ. 1713.[312]) Eleonoru, (roz. v N. Dvořích 8. břez. 1697.[313]), Konstancii, Marii Annu, Františku, Antonii, Johannu a Barboru.

Nejstarší syn Josef Jaroslav zdědil Třebešice a Radvančice; měl manželku Silvii, roz. hr. Klebsbergovou, s níž 5. května 1716. oddán v kostele sv. Anny v Nových Dvořích od opata kláštera Sedleckého Bonifáce Bláhy.[314])

R. 1725. podal hr. Pachtovi Třebešice, načež držel Košetice a Ronov; byl po otci svém hejtmanem kraje Čáslavského. Zemřel 28. ledna 1740. a pochován v klášteře Želivském, jehož velikým dobrodincem byl. Druhý syn Romed zdědil Nové Dvory s Hetlínem; sešel však smrtí již 2. července r. 1720. v Nových Dvořích. Jan Josef obdržel dle testamentu otce svého statek Lobeč a Ostré s vesnicemi a městečkem, vesnice Vratno, Doubravici, Skramouš a Loveč v kraji Boleslavském; zůstal svoboden.

O Františkovi Xav. pojednáme níže.

Nejmladší syn Bernardův Jáchym Věžník stal se rytířem řádu Maltézského a zemřel na ostrově Maltě r. 1748.

Nejstarší dcera Eleonora zemřela v Nových Dvořích dne 6. listop. 1713. v 16. roce věku svého a pochována v kostele sv. Anny, srdce její pak v Církvici před oltářem P. Marie.

Dcera Konstancie provdána byla za rytíře Václava Bechyně z Lažan; zemřela r. 1751. Marie Anna provdána byla za hr. Jos. Sporka; zemřela v Praze dne 8. května 1738.

Františka provdána byla za hr. Fr. Schafgotsche, Johanna měla za manžele barona Würtze (odd. r. 1739.). Antonie a Barbora zůstaly svobodny. Antonie zemřela však před r. 1738.

Josef Jaroslav, na Třebešicích a později na Košeticích a Ronově, měl s manželkou svou Silvií 3 syny a 2 dcery. Nej-

311) Kmotry byli: Jan Turek, Mat. Bilanský, Kateřina Eliáška, všichni „chudí lidé“. (Matrika Církvická II., pag. 4.)

312) Kmotry byli: Kašpar Sýkora, Matiáš Konvalin, měšťané Novodvorští. a Kateřina Fenclová z Nalžova, „vesměs chudí.“

313) Kmotry byli: Císař Leopold I. a císařovna Eleonora; zastupovali je: hr. Romed Thun a Alžběta, hr. Thunová.

314) Opat ten zemřel 17. září 1718 a pochován v kapli Panny Marie v Sedlicích. kdež dosud náhrobní kámen se spatřuje.

starší syn František, nar. v Třebešicích 1. února 1717., vstoup r 1736. do praemonstr. kláštera Želivského a stav se roku 174 knězem, byl v klášteře prof. filosofie a církev. práva; zemřel 1 listop. 1760. v Praze, jsa tam na lécích, a pochován v chrám na Strahově.[315] Druhý syn Antonín zdědil Košetice a Ronov jež r. 1769. odprodal; držel také po bábě své Barboře r. 1755 Šintlochy u Čáslavi. Třetí syn, Petr Pavel hr. Věžník, oženil se s Kateřinou z Říčan a nabyl s ní zboží Libounského na Táborsku, kteréž však syn jeho Josef Benedikt hr. Věžník, kapitán lieutnant v pluku Trautmannsdorfském, r. 1767. prodal Marii Josefě, hraběnce z Auersperku.

Dcery Jos. Jar. Věžníka byly Barbora Rosalie, roz. 18. led 1720. a Anna Frant., roz. 24. května 1721.; obě rozeny v Třebešicích. Barbora připomíná se ještě r. 1739., kdežto Anna r. 1723. zemřela.

František Xav., čtvrtý syn Bernarda Věžníka, zakladatele Nových Dvorů, nejdéle přežil bratry a sestry své. Zdědil po otci svém Všelisy od Lovče oddělené, pak Boreč a Ledce v Boleslavsku. Matka jeho Barbora Věžníková ze všech synů nejvíce jej milovala, jelikož jí v přání jejím, aby v Nových Dvořích klášter zřízen byl, činně podporoval; odkázala mu také po smrti syna svého Josefa (1740.) částku, která pro tohoto určena byla (s pominutím dětí Josefových, kterým by spíše odkaz ten náležel), darovala mu pak Bukovany a zřídila jej vykonavatelem své poslední vůle s důtklivým napomenutím, aby o dominikány novodvorské další péči vedl a o zřízení kláštera se přičinil.

František Xav. učiniv r. 1738. obyčejný slib dědičné věrnosti, stal se radním místodržitelství Pražského, později přísedícím soudu na appelacími; r. 1762. presidentem téhož soudu a roku 1783. nejvyšším hofmistrem království Českého; býval zhusta komissařem sněmovním a při všelikých důležitějších jednáních; pro své služby vyznačen jest rozličnými řády a jmenovitě velkokřížem řádu sv. Štěpána, požívaje zvláštní důvěry císařovny Marie Terezie i cís. Josefa II. Zemřel 14. září 1789., načež pozůstalé po něm zboží Všelisské a Bukovanské držel od r. 1797 Eman. hr. Věžník, který je později prodal Josefovi Šichovi. Týž jest také poslední známý mužský potomek starožitného rodu tohoto, který ještě na začátku minulého století skládal se z četných členů, kteří bývali také ve službě veřejné, civilní a vojenské avšak v prodlení let na to jdoucích stenčil se počet jich a rod ten na začátku 19. století vyhynul docela po meči, tak že pozůstaly z toho rodu toliko 2 členy ženské, totiž: Anna, hrab. Věžníková, která byla provdána za Pavla, ryt. z Mádru, poslé

315) Sepsal: Funiculus triplex seu triplex viduatis ecclesiis (ord. praemon- providendi methodus etc. (Pragae 1750.); Diurnale scholasticum. (rukopis v Želivě).

Karel,
armádě Švédské.

Kateřina manž.
Raym. Stillfrida a
pak hr. Fil. Arco.

., † 8/5 ž.: hr. rka.	Františka, manž. hr. Fr. Schafgotsche.	Johanna, manžel. bar. Würtze; odd. 1739. † 1738.	Antonie, † 1738.	Barbora.

presidenta soudu zemsk. v Linci; zemřela 19. června r. 1861., zůstavivši dceru Johanku Nep. (roz. 27. ledna 1832.), která provdala se 31. března 1857. za Eduarda Jana hr. Sporka na Krnsku; b) Valburga Aloisia hraběnka Věžníková, roz. 26. říj. 1803., r. 1827. provdána za hr. Jana Sporka, c. k. nadporučíka (matka Eduarda Jana Sporka); ovdověla 29. ledna 1850. a zemřela dne 20. prosince 1877[316]) Jí vymřel slavný někdy rod Věžníkovský i po přeslici[317]).

V.

Hrabě František Ant. Pachta z Rájova, pán na Nových Dvořích.[318])

(1722.—1728.)

Hrabě Fr. Ant. Pachta z Rájova koupil r. 1722. od hr. B. Věžníkové v Karlových Varech Nové Dvory. Nastoupiv panství, potvrdil poddaným všecka práva a povinnosti jejich, řemeslníkům pravidla cechovní a slíbil jim býti ve všem ochrancem a pánem milostivým.

Aby panství Novodvorské, jak za hr. Bernarda Věžníka stávalo, opět v celosti bylo, koupil od hr. Josefa Jar. Věžníka, pána na Třebešicích a Radvančicích, statky tyto se vším příslušenstvím dne 22. března 1725. za 175.000 zl., při čemž se zavázal bratru a sestrám prodávajícího: Jáchymovi, Antonii a Barboře jich otcovský podíl vyplatiti, hr. Josefu Jar. Věžníkovi

316) Za zprávu tu děkujeme Vysokorodému p. hraběti Rud. Chotkovi, jenž pohřbu posledního tohoto člena rodu Věžníkův přítomen byl. Při pohřbu tom znak Věžníkův dolů obrácen, na znamení úplného vymření rodu toho.

317) K sepsání rodopisu toho použili jsme mimo již citované doklady Slovníku Naučného, Památek archaeolog., Dějin Konfiskací od T. Bílka, orig. testamentů hrab. Věžníkové, nejstarších matrik Církvických, Gothaisches Taschenbuch der gräfl. Häuser a j.

318) Původce hrab. rodiny Pachtů z Rájova byl Jan Pachta, měštěnín města Horšova Týna, který od císaře Ferdinanda II. 4. ledna 1628. vladyctvím obdařen a predikátem z Rájova nadán byl. Teprvé 10. února 1718. povýšen Fr. A. Pachta (majitel N. Dvorů) se svým bratrem Antonínem Karlem do stavu svobod. pánů starožitných a 19. října 1721. do stavu hrabského v království Českém.

do konce června byt v Třebešicích[319]) a honitbu ponechati, potraviny v pevně ustanovených cenách dodávati[320]) a při přesidlení z Třebešic 15 povozů mu dáti[321]).

Ačkoli hr. Pachta panství ponejvíce z vypůjčených peněz na velké úroky a pod těžkými výminkami koupil, žil přece na Nových Dvořích s nádherou, před tím zde nevídanou. Držel mnoho služebnictva, zřídil zvláštní hudební sbor, pořádal drahé zábavy a podnikal rozličné stavby. Tak na př. ve zvláštním ohražení panské zahrady dal stavěti od řemeslníků z Holandska povolaných velikou loď, kteráž zvláštními přístroji kanálem (dosud se tamtéž „v kanále" říká) spouštěna byla na rybník Sv. Annenský. Na lodi této držány na rybníce při hudbě rozmanité zábavy. Korunou vší tehdejší nádhery byly přípravy k uvítání císaře Karla VI. a císařovny Alžběty, kteří jedouce v měsíci září r. 1723. s arcivévodkyněmi Marií Terezií a Marií Annou do Prahy ke korunovaci, v Nových Dvořích se zastavili. Večer kázal hr. Pachta uspořádati osvětlení. Celá panská zahrada, dominikánská residence a celé městečko 15000 svítilnami různobarevnými byly osvětleny[322]). Veličenstva zdržela se zde přes noc. Druhého dne uspořádal hr. Pachta a pro Veličenstva a vysoké hodnostáře honbu na jeleny,[323]) kteréž následoval velikolepý oběd na galeriích zámeckých. Tu byl výběr pokrmů nejhledanějších, čemuž i sám císař s císařovnou se podivili. Při obědě hrála před galeriemi Pachtova výtečná hudba.

Když Veličenstva odjížděla, obdrželi úředníci hospodářští od císaře k rozdělení 100 kusů dukátů, lesníci pak za uspořádání honby na bažanty 50 kusů dukátů. Po korunovaci (5. září) zastavila se Veličenstva opět v Nových Dvořích a pobyla zde přes noc. Večer bylo opět nádherné osvětlení.[324])

Takovým a podobným jiným vydáním a zvláště placením velikých úroků klesal hr. Pachta víc a více, až konečně nahlédl, že panství již déle držeti nebude moci, a že k prodeji to dojíti musí. Poněvadž ale o panství Novodvorském se vyprávělo, že má málo lidí a že hospodářství řádně obstaráno býti nemůže, povolal hr. Pachta přísež. zeměměřiče Jana Schuldesa, kterýž pozemky vyměřil a nové rozdělení navrhl; tím přibylo na panství

319) Zámek Třebešický počal r. 1718. hr. Josef Věžník stavěti, však nedostavěl jej.

320) Ceny byly velmi nízké: 1 tele po 1 zl. 30 kr., 1 jehně po 36 kr. atd.

321) D. Z. 498. J. 16 a Archiv zámku Kačínského fasc. II.

322) Dle poznamenání tehdejších dominikánů shořelo prý v svítilnách těch 40 ct. (?) rozpuštěného másla.

323) Císař Karel VI. zastřelil zde velikého jelena, majícího 16 koncové parohy.

324) Pam. kniha Dominikánů Novodvorských. Articulus I. a Urbarialbuch der Herrschaft Neuhof.

30 sedláků. Rozdělení to však dlouho netrvalo, přišliť staří noví o své již následujícím rokem. Nařízením c. k. místodržitelství a soudu zemského ze dne 6. června 1727. dány Nové Dvory pod sekvestrací. Sekvestrem byl nejprvé cís. kr. soudce z Čáslavi p. Hennet a po něm Jan M. Amcha, ryt. z Borovnice, taktéž soudce Čáslavský.

Když však nastala obava, že by věřitelé i takto mohli býti zkráceni, nařízeno soudem zemským výn. ze dne 1. března a místodržitelstvím ze dne 12. června a 16. října 1728., aby se panství ve veřejné dražbě dne 20. prosince 1728. prodalo.

Nejlepším kupcem při dražbě té byl uherský hrabě Karel Batthyany, který svou vrozenou štědrostí znám byl. Ten, aby pobouřené mysli věřitelů ukonejšil, ponejprv za Nové Dvory s příslušenstvím 525.000 zl. podal, což také později hr. Barbora Věžníková, první majíc právo koupi, nabídla. Když ale věřitelé, aby s prázdným neodešli, proti uzavřenému kontraktu ze dne 20. prosince 1728. protestovali u samého dvoru, byla gub. reskriptem ze dne 30. prosince t. r. ratifikace tohoto prodeje zastavena. Tu hr. Batthyany k upokojení věřitelů ještě 10.000 zl. přidal, a hr. Barb. Věžníková ustoupila dobrovolně. Tak koupil hr. Batthyany Nové Dvory s Třebešicemi atd., se vším příslušenstvím i mobilárem za 535.000 zl., kterážto smlouva 14. února podepsána a schválena byla[325]).

Přece však někteří věřitelé o velké sumy přišli; tak klášter Sedlecký o 12.000 zl., dominikánská residence v N. Dvořích o 1000 zl., dominikánský kostel sv. Anny o 300 zl., kostel Církvický o 300 zl. a j.

VI.

Hrabě Karel Batthyany, pán na Nových Dvořích.[326])

(1728—1764.)

A. Měření panství.

Úpadkem hr. Pachty utrpěli velice i poddaní; proto hr. Bathyany při nastoupení panství hleděl k tomu, by poddaným

---

325) D. Z. 501. C, 15. — Hr. Batthyany zaplatil hned některé menší dluhy Pachtovy: dominikánům Novodvorským 10.100 zl., hudebníkům v Nov. Dvořích 2000 zl. a j.

326) Hrabata Batthyany pocházejí ze staré šlechtické rodiny uherské, jejíž původ Jiří Sklenar v díle svém: „Origo et generalogia illustris Batthyanorum gentis" r. 1776. vydaném, odvádí, ovšem mythicky, od Orše,

opět k jich polím dopomohl, aby se poněkud zotaviti mohli. I nařídil svému kněhvedoucímu a inspektoru, by každému tolik polí dáno bylo, co by se s právem a obyčejem jinde obvyklým, srovnávalo.

Proto povolán byl z Prahy přísežný zeměměřič Jan Klucksperger, jemuž uloženo, by nejen pozemky panské, nýbrž i dominikální[327]) a vůbec celé území panství Novodvorského s lesy, lukami i rybníky vyměřil[328]). Kluksperger podjal se úkolu uloženému a práci svou r. 1734. skončil, shotoviv mapu Novodvorského panství, kr kteréž i popis připojil.[329])

Stůjž zde popis ten z r. 1734.

Městečko Nové Dvory

sestává z osedlých měšťanských domků, kteréž na pozemcích dominikálních za časů hr. Věžníka vystavěny byly.

Držitelé:

Fr. Hartl, malíř (nyní číslo 4.[330])
Dědicové Novákovic, 2 domy (nyní čís. 5.)

---

vojevůdce hunského; Rajnold z Örše žil okolo r. 1160., Řehořovi pak z Örše kastelánu Ostřihomskému, darován r. 1389. statek Batthyány (Bafany), po němž se nazýval první jménem tímto Albert I. asi r. 1435. Z rodu toho vynikali Balthasar I., František, Balthasar III. co znamenití vojevůdcové; jmenovitě Balthasar III. byl pověstným vojevůdcem proti Turkům. Syn jeho Adam povýšen r. 1630. do stavu hraběcího. Synové Adamovi Krištof II. a Pavel I. založili dvě linie rodu toho; onen starší štýrsko-uherskou, tento mladší Uherskou linii. Syn Krištofův Adam II. zemřel r. 1703. co bán chorvátský. Jeho synem byl Karel, majitel Nových Dvorů. Karel hr B. sloužil nejprvé proti Turkům, potom byl vyslancem v Cářihradě r. 1719, bojoval u Rýna, stal se r. 1740 skutečn ým tajným radou, rytířem zlatého rouna, byl bánem Chorvátským, pak skuteč. konf. ministrem, polním maršálem, od r. 1731. majitelem 31. pluku kyrysníků, dědič. županem Eisenburgského a vrchním županem Simeghérského komitátu. Byl majitelem panství Scylos, Bolly, Mosghó a Üszögh v Uhřích, pak Dětenic v Čechách. R. 1764. povýšen byl do stavu knížecího a konečně učiněn hlavním hofmistrem při císaři Josefu II. Hr. Kar. Batthyany byl třikráte ženat. První manželkou jeho byla hr. Marie Anna Valdsteinová, druhá Marie Terezie hrab. Strattmannová a třetí hr. Erdödy, neť jeho, kteráž byla vrchní hofmistryní manželky Josefa II.

327) Pozemky dominikální sluly takové, které od času hr. Věžníka poddaným co zákupné držebnosti za určitý roč. poplatek dány do vlastnictví požitečného, s vyhražením vrchního vlastnictví.

328) Ještě před ukončeným měření panství prodal r. 1733 hr. Batthyany Neškaredické a Perštejnické vinice (celkem 12 kusů) s viničným domkem a lisem vinným kutnohorskému měšťanu Sixtovi za 440 zl.

329) Mapa ta nalézá se nyní v hrab. knihovně na zámku Kačinském.

330) Který dům to nyní jest dokládáme dle gruntovních kněh, chovaných u c. k. knihovního úřadu v Hoře Kutné. Připomínáme, že doby té domy ještě číslovány nebyly. Číslování domů počalo teprvé 1. října

Jan Sokol, puškař (nyní čís. 6.)
Jiří Čadílek, sklenář (nyní č. 7.)
Martin Vodička, tkadlec (nyní č. 8.)
Jan Kabela, švec (nyní č. 9.)
Jakub Drahovzal (dříve J. Procházka, mydlář, nyní č. 10.)
Martin Ducháček (nyní č. 11.)
Jan Roztočil, hostinský (nyní č. 12.)
Pavel Tichý, perníkář (č. 14.)
Jan Tuček, barvíř (č. 15.[331])
Jakub Sýkora, zedník (nyní č. 23.)
Jakub Hlava, zámečník (nyní č. 24.)
Matěj Eberwein, stavitel (nyní č. 26.)
Ondřej Šádt, mistr tesařský (nyní č. 28.)
Koukolová, vdova po sládku (nyní č. 30.)
Václav Jelínek, soustružník (nyní č. 31.).
Kateřina Ledenová, vdova po mlynáři (nyní č. 32.)
Kateřina Meiznerová, vdova po tkalci (nyní č. 66.)
Jiří Eberle, sochař (nyní č. 37.)
Vdova Hrdličková (nyní č. 38)
Matěj Vaníček (nyní č. 39.)
Kalinová, vdova po koláři (nyní č. 40.)
Vdova Vaníčková a dědicové (nyní č. 41.)
Jan Rotter, truhlář (nyní č. 18.)
Vdova Fialová (nyní č. 71.)
Vdova Vodičková (nyní č. 72.)
Tomáš Ducháček, kovář (nyní č. 70.)
Jan Kříž, švec (nyní č. 65.)
Jiří Faltin, provazník (64.)
Václ. Zdechovský čili Kratochvíl, zedník (nyní č. 63.)
Jiří Sedláček (nyní č. 33. a $^{1}/_{2}$75.)
Jakub Ducháček (nyní č. 61.)
Vdova Fliglová neb Kebertová (nyní č. 44.)
Kašpar Pelikán, švec (nyní č. 76.)
Václav Korotvička, tkadlec (nyní č. 53.)
Jiří Volejník, zedník (nyní č. 55.)
Jan Stára, tkadlec (nyní č. 56.)
Tomáš Volejník, zedník (nyní č. 57.)
Jan Volejník, zedník (nyní č. 60.)
Jan Fajmon, zedník (nyní č. 59.)

1770. dle instrukce ze dne 10. března 1770 vydané. V starých grunt. knihách jest pouze udáno, mezi kterými domy ten který dům se nalézá. —

331) Za domem Jana Tučka, kde nyní stojí dům p. Chlupáče, stál dům panský neb citadela. — Domky mezi čís. 20 a 21, mající nyní čísla 86, 87, a obecní kůlna postaveny na místě starého domu, nazvaného Brožovského, kterýž obec 24. listop. 1831. koupila, sbořila a pak místo na vystavění 2 domků opět prodala.

Mat. Hranáč, krejčí (nyní č. 54.)
Václ. Velimský, cihlář (nyní č. 50.)

Mimo uvedené domy jsou zde ještě tyto:

Novákovský a Procházkovský dům, kde hraběcí služebníci bydlí (nyní č. 42. a 43.[332], radnice nyní č. 2.), kde se panské pivo čepuje, vinárna a kulečník (nyní č. 30.), škola (nyní č. 5.), dům dvojitý, v němž po jedné straně bydlí v nájmu obchodník-žid, po druhé straně chmelař (nyní č. 19.), jehož povinností jest panské chmelnice obstarávati; proto má byt zdarma. Naproti jest špitál pro chudé lidi. (Stál mezi nynějšími čísly 19. a 18.) Pak jest zde dům, jehož polovici koupil truhlář Rotter; v druhé polovici bydlí provazník v nájmu (nyní č. 18.), dále stará kovárna, již panský kovář koupiti chce (v místech, kde nyní je č. 20. Vedle hostince Roztočilova č. 21. jest domek o 2 bytech; v jednom bydlí punčochář, v druhém pekař; (domek ten stál mezi hostincem p. Zeleného a domem p. Poláka a byl r. 1796. již „úplně sešlý a spustošený".) Vedlé brány do Ovčár jest panský dům, kde truhlař bydlí nyní č. 34.) U téže brány po levé straně dům se 4 světnicemi, kde nájemníci bydlí a ročně 3 zl. platí (nyní č. 33.) Dále vzhůru v témž směru taktéž takový dům se 4 světnicemi: v 3 bydlí nájemníci a platí 3 zl.; čtvrtá světnice jest pro obecního pastýře, na místo zrušené pastoušky, kde jest nyní špitál (nyní č. 73. Dále jest zde dům panský, kde v nájmu bydlí hotovitel meznlánů, nyní 69., pak 2 domy, kde hrnčíři bydlí v nájmu (nyní č. 68. a 67. Robotní chalupy jsou 3 nyní čís. 29., 35. a 36.[333]

Dům pohodného jest dědičně zakoupen a platí se úroků z něho 5 zl.

Mlýny na panství.

Mlýn	Ovčárecký, z něhož mlynář platí	190 zl.	úroků.
„	Vrabcovský, „ „ „	150 zl.	„
„	Lanžovský, „ „ „	180 zl.	„ [334]

332) Č. 42 náleželo Tomáši Novákovi, od něhož je vrchnost opět koupila. Tam bydlel toho času pens. hejtman Gaber; č. 43 náleželo Janu Procházkovi, od něhož je také vrchnost koupila, tam bydlel pak direktor. Polnost. od domu Procházkovského držel jeden chalupník.

333) Ostatní zde neuvedená čísla byly domky panské, kde rozliční služebníci bydleli a tedy úrokům a robotě nepodléhali. Výminku činil toliko domek čís. 62., kterýž 17. prosince 1716. darován byl od Romedia Vězníka Tomáši Sixtovi a osvobozen na věčné časy ode všech poplatků, robot, úroků, kontribucí, solních [illegible] bud einkvartýrujících neb mašírujících, poněvadž Sixta [illegible] Bernarda Vězníkovi po mnoho let věrně a poslušně sloužil. Grunt. kniha Jud. fasc. I.

334) Lanžovský mlýn koupil od vrchnosti 1. ledna 1757. Jan Hubálek za 1500 zl.; tehdy byl nově postaven; mlýn ten přišel pro dluhy do sekvestrace, kteráž trvala 3 roky, načež koupil jej Fr. Eckert z Kolína:

Mlýn Kobylnický, z něhož mlynář platí 110 zl. úroků.
„ Kleinarský byl před popisem panství prodán.

Hospody na panství.

Velká hospoda v N. Dvořích, z níž se	60 zl.	úroků vrchnosti platí[335]
Hospoda „u 3 koní“ „ „	20 zl.	„ „ „ [336]
Hosp. „Zavadilka“ v Ovčářích „ „	12 zl.	„ „ „ [337]
„Nová“ hospoda (Kuchynka) „ „	50 zl.	„ „ „ [338]
Netřebská hospoda „ „	150 zl.	„ „ „
Třebešická hospoda „ „	60 zl.	„ „ „
Sv. Jakubská hospoda „ „	25 zl.	„ „ platilo; nyní jest prodána.
Sv. Mikolášská hospoda „ „	22 zl.	platily, taktéž prodána.
Sv. Kateřinská hospoda „ „	20 zl.	platilo, „ „
Zábořská „ „ „	22 zl.	platily,
Kobylnická „ „ „	24 zl.	„ „ „
Morašická „ „ „	14 zl.	platí.
Bernardovská „ „ „	20 zl.	„
Církvická „ „ „	14 zl.	„
Borovská hosp. (u Zbraslavic) „ „	8 zl.	„

Kovárny panské.

Z Novodvorské kovárny platí se	7 zl.
Ze Sv. Kateřinské kovár. „ „	12 zl.
Ze Zábořské kovárny „ „	9 zl.
Z Kobylnické „ „ „	7 zl.
Z Netřebské „ „ „	6 zl.
Z Morašické „ „ „	6 zl.
Z Třebešické „ „ „	8 zl.
Z Borovské „ „ „	8 zl.
Mikolášská kovárna jest prázdná; platilo se dříve	6 zl.

po něm r. 1772. Jos. Hulata, r. 1781. Fr. Matiáš, r. 1787. Jos. Fiedler, r. 1795. Fr. Cirkl, r. 1800., Vít Roček, r. 1801. Jos. Rombald, r. 1804. Jiří Těšitel, r. 1811. Tom. Jelinek a r. 1812. Jan Hollmann; rod ten dosud mlýn zmíněný drží. (Gruntovní kniha mlýnů).

335) Popis z r. 1703 zní: Panská hospoda „výsadní“ od kamene vystavená: nachází se zde světnice, veliká šenkovna, 3 pokoje hostinské, 2 komory, nad nimi špejchar, pak síň, sklep, klenutá lednice, maštal, 2 chlévy obzvláštní, kůlna, dvůr ohrazený; k tomu jest zahrada, role v bojišti, louka na Kačinách; do důchodu se platí 35 zl. rýn. — Hospoda tato byla 31. ledna 1743. prodána od vrchnosti Janu Čermákovi.

336) Hospoda ta prodána byla 25. dubna 1743. Fr. Čadílkovi; od něho ji koupil roku 1746. Jiří Černý, pekař z Kolína; od té doby ji říkali „pekárna“.

337) Byla dne 13. června 1747. prodána od vrchnosti Janu Payerovi. Hospoda ta přichází co krčma Ovčárecká již v 16. století. (Viz str. 36).

338) Prodána od vrchnosti r. 1756. Petrovi Rakuskovi.

Masné krámy.

Novodvorský	řezník	platí	60 zl.
Sv. Jakubský	"	"	14 zl.
Kobylnický	"	"	8 zl.
Sv. Kateřinský	"	"	8 zl.
Zábořský	"	"	12 zl.
Morašický	"	"	6 zl.
Borovský	"	"	10 zl.
Třebešický	"	"	11 zl.

Pekárny.

Novodvorský pekař platí 28 zl.
Druhý Pekař Pešek " 8 zl.

Kolárny.

Netřebský kolář platí 6 zl.

Úroky z potoků a řek.

Rybář Zábořský platí 20 zl.
" Habrkovický, nyní Lišický, 4 zl.
" Hojer u „Hrabí“ (blíž Sv. Kateřiny u Labe) 1 zl. 30 l

Koželuhny.

Novodvorský koželuh platí 75 zl.
Třebešický žid platí 10 zl.

Kořalny.

Morašický žid platí 26 zl.
Hetlinský žid platí 26 zl.

Draslárny.

Z Hetlínské draslárny s dodáváním popele se platilo 40 zl., nyní ale jen 20 zl.

Hrnčírny.

Novodvorský hrnčíř platí 8 zl.

Stav hovězího dobytka.

V Novodvorském	dvoře	je dojných	krav	120—130	kusů
V Netřebském	"	"	"	60— 70	"
V Třebešickém	"	"	"	50— 60	"

V Lošském dvoře dojných	je krav	50—60	kusů
V Mikulášském dvoře „	„	30—40	„
V Bernardovském „	„	30—40	„
V Radvančickém „	„	20—30	„
V Hetlínském „	„	20—30	„

Ovčárny.

Ovčárna	Ovčárecká	chová	800—900	bahnic.
„	Mikulášská	„	500—600	jalových ovcí.
„	Bernardovská	„	300—400	„ „
„	Třebešická	„	600—700	bahnic
„	Lošská	„	300—400	„
„	Radvančická	„	200—300	jalových ovcí.

Přehled usedlosti

	Počet sedláků	Ti platí úroků zl.	kr.	Počet chalupn.	Ti platí úroků zl.	kr.	Poznamenání
Městečko Nové Dvory	—	—	—	3	3	—	Místo úr. může chalupník 1 panské tele držeti neb 1 zl. platiti.
Svatý Jakub	13	45	30	8	8	—	Sedl. platí 3 zl. 30 kr.; chalupník jako v N. Dvoř.
Kovář platí dědič. úr.	—	1	12	—	—	—	
Dědic. Horáčkovic	—	1	37	—	—	—	
Krejčí Procházka	—	2	20	—	—	—	
Bartoň Mířejovský	—	1	10	—	—	—	
Svatý Mikuláš	3	7	-	12	12	—	Sedl. platí po 2 zl. 30 kr.
Svatá Kateřina	16	40	—	14	14	—	chalupníci po 1 zl. úr.
Záboří	7	16	20	10	10	—	Sedláci platí po 2 zl. 20 kr. chalup. jako nahoře
Kobylnice	2	5	20	11	11	—	Sedl. platí po 2 zl. 40 kr.; chalupníci jako v předu.
1 domkař M. Mašek	—	—	—	—	1	30	
Lišice	4	9	10	4	4	—	Sedláci platí po 2 zl. 25 kr., chalupníci po 1 zl.
Z domku obec.	·	1	—	·	—	—	
Morašice	4	9	20	6	6	—	
Domkaři: M. Ráček	—	—	—	—	—	35	
a Václ. Patočka	—	—	—	—	—	35	Vdova Černáková platí obci 35 kr. úroků.
Hetlín	4 půlsed.	6	54		—	—	Půlsedláci platí po 1 zl. 43 kr.
Třebešice	7	26	15	6	6	—	Sedl. platí po 3 zl. 45 kr., chalupníci po 1 zl.
Domkař Horáček platit bude od r. 1739	—	—	—	—	—	35	
Matěj Sochor platit bude r. 1737.	—	—	—	—	2	—	
Církvice	7	25	5	6	6	—	Sedláci po 3 zl. 35 kr.; chalupníci jako nahoře.
Outěšeňovice, Radvančice, Borová	4 půlsed	6	54	11	6	25	Sedl. po 1 zl. 43 $^1/_4$ kr.; chalup. po 1 zl.
Sedláci	63	Chalupníků		91			
Půlsedláků	8						
V Bernardově a Sulovicích od hr. Ber. Věžníka zřízených chalupníků				12	12		

Udržování cest.

Od Malina až k můstku, kde voda z Vrabcovského mlýna do rybníka Sv. Jakubského ústí, povinno jest město Kutná Hora silnici, vedoucí Novodvorskými pozemky udržovati a spravovati. Od můstku dále udržovati ji mají Čáslavští. Cestu, vedoucí z Třebešic do Čáslavi, povinen jest statek Třebešický opravovati: taktéž jest povinností jeho dáti vyhazovati náhon, vedoucí na mlýn Klejnar, jakož i most na Klejnaru udržovati. Most u Záboře udržovati má město Kutná Hora; taktéž i cesty spravovati má, jelikož mýto vybírá. Od Kobylnic dále, udržovati má silnici císařské panství pardubické, kdež také mýto vybírati dává.[339])

B. Návštěvy císařovny Marie Terezie a císaře Františka I. v Nových Dvořích.

Hrabě K. Batthyany nezdržoval se stále v Nových Dvořích; bylť v rozličných úřadech státních zaměstnán, a poněvadž s horlivostí nevšední platně přispíval radou i skutkem domu Habsburskému, byl u tehdejší císařovny Marie Terezie, která r. 1740. po otci svém Karlu VI. vládu nastoupila, velice oblíben.

Po nešťastné bitvě u Chotusic r. 1742. a po vpádu Prusů do Čech r. 1744. navrženo bylo předními tehdy vojevůdci, knížetem Karlem Lotrinským a gener. Daunem, aby v krajině zdejší uspořádáno bylo veliké cvičení vojska k důkladnému seznání krajiny a upotřebení polohy její, jelikož obava nastávala, že by král pruský Bedřich II. opět po čase do krajiny zdejší vtrhnouti mohl. K velikolepému cvičení tomu, které na měsíc srpen r. 1750. ustanoveno bylo, zvolena krajina mezi Novým a Starým Kolínem a Novými Dvory. Proto dal hr. Batthyany hráz a cestu vedoucí po straně Páchu pevně upraviti, aby usnadnil spojení mezi Novými Dvory a Starým Kolínem, kdež jízda rozložena býti měla, neboť v letech těch Pách velice rozvodněn býval.

Císařovna Marie Teresie se svým manželem Františkem Lotrinským ustanovili se v měsíci červenci na tom, že navštíví vojenská cvičení tato.[340]) I nabídl hr. Batthyany vznešeným

---

339) Urbarialbuch der Herrschaft Neuhof.

340) Za tou příčinou vydáno bylo od vlády 27. července 1750. provolání, kde oznamuje se, že chtějí JMC. do Čech 17. neb 18. srpna přijeti a ukládá se toto: „Měst. magistráty mají skrze syndiky, u radního domu stojíce, JMC. ostrovtipnou řečí vítati a primasové klíče a pečeti odvésti, v branách měst mají všude triumpf-forty stavěti, je malovati dáti

manželům po čas pobytu jejich v Čechách k obývání zámek Novodvorský.

Aby vše ku přijetí tak vzácných hostí připraveno bylo, přijel dne 13. srpna 1750. hr. Batthyany se svou chotí do Nových Dvorů, kde veškeré přípravy sám řídil. Poněvadž očekáváno bylo veliké množství komonstva císařského, byl celý zámek k účelu tomu upravován; hrabě Batthyany s manželkou svou bydleli po ten čas v residenci dominikánské a sice v bytu hr. Věžníkové, která po čas pobytu Veličenstev dlela v lazních Podolských;[341]) ostatní místnosti v residenci až na 3, které ponechány dominikánům, upraveny byly pro dvořenínstvo císařské.[342]) A poněvadž by pro tolik hostí kuchyň klášterní nedostačovala, zřízena byla mimo to ještě v zahradě u residence při zdi kuchyň pro pečení pokrmů. K důstojnému uvítání Veličenstev v krajině zdejší postaveny na Kaňku, Kuklíku a Sukovu od horního úřadu v Kutné Hoře 3 vysoké pyramidy ozdobené prapory. V Nových Dvořích zřízeny byly 4 slavnostní brány. Příjezd Veličenstev určen na pondělí dne 17. srpna kol 6. hodiny odpolední. Již od rána 17. srpna scházeli se do Nových Dvorů lidé z široka daleka na podívanou. Taktéž hodnostáři světští, vojenští i duchovní z Prahy a vůkolních měst dostavili se sem k polednímu.[343])

symb. figurami ozdobiti, na branách troubiti a bubnovati, s muzikou a korouhvemi cechové v ulicích, kudy pojedou, státi, děvčata a panny z košíčků neb ze šátků kvítí na cestu házeti, měšťanstvo do zbraně dobře ošacené se dostaviti, střelbou vítati, na ulicích má víno a pivo téci (?) slovem z toho příjezdu mají se všichni radovati, a vykřikovati: „Vivat Maria Teresia!“ Ve vesnici lid selský v svátečním šatě dobře vystrojený má se k cestě postaviti, děvčata vypentleny tanec řetězový a ovčáci s holemi tanec ovčácký provozovati, pacholata do povětří klobouky házeti, děvečky, pacholci s podávkami, lopatami, srpy a kosami u cesty státi a na ně cinkati, do věnců ženských se strojiti, kytky z kvítí a klasů držeti, pacholata na beraních a kozlích jezditi, na robotířské bubny bubnovati, slouhové na pastýřské trouby troubiti na kolovrátky hráti, na dudy a píšťaly pískati, svatební veselosti zpěvem provozovati a na ozdobném voze jeti, volům rohy pozlatiti, na ocasích pentle zavěsiti a je do plen přistrojiti, praporcemi točiti, bachusy strojiti, jim břicha vycpati a podle nich menší bachuskové jíti neb na sudech seděti, dobytky na pastvy vyhnati, a tak dále na nejvýš kratochvíle a radosti, též veselosti provozovati mají a „Vivat Maria Teresia“ vykřikovati. Farářové JMC. vítati a všudy všemi zvony zvoniti dáti mají. Kdyby cesta prašná býti měla, po takové silnici důstatkem vody se zaopatřiti a polívati bude.“ (Archiv Kutnohorský. Pam. zápisky radního Vojt. Köglera.)

341) Hr. Barb. Věžníková dala před odjezdem svým celou dom. residenci obíliti, kostel uvnitř okrášliti, varhany a hudeb. nástroje opraviti. Zednický mistr Jan Domažlický z Kutné Hory obdržel za práci v kostele 115 zlatých, „štafír“ Jan Procházka 120 zlatých, zlatník Antonín Kraus 50 zl.

342) V dvořenínstvu byli také bratří Jan Karel Chotek, jenerál jízdectva a kancléř Rud. Chotek; oba měli byt v residencí.

343) Zde vyčastováni byli v zahradě dominikánské, kdež 4 stany zřízeny byly; všech hodnostářů bylo 72.

Zde kol 4. hodiny seřaděn, průvod, sestávající z hodnostářů sem přibylých, městské rady Novodvorské a rychtářů celého panství, mládeže školní s učiteli Ber. Lubou a Janem Plouerem, z cechů Novodvorských, jakož i velikého množství lidí. Průvod ten ubíral se na hranice panství za Církvici, kdež příchod Jich Veličenstev očekáván býti měl.

Veličenstva vyjela z Vídně v neděli dne 16. srpna a v pondělí dne 17. srpna k 6. hodině odpolední dojela hranic panství Novodvorského, načež za hlaholu zvonů, hudby a střelby ubíral se celý průvod k zámku Novodvorskému.

Zde byli vyšší hodnostáři k políbení ruky připuštěni a pak odebrala se Veličenstva k shlédnutí táboru. Když pak s večerem se vracela, uspořádáno bylo velikolepé osvětlení městečka i zahrady panské, kdež 7000 svítilen, v krásné skupiny rozestavených hořelo.

Vysoci hosté večeřeli na galeriích zámeckých[344])

Následujícího dne, dne 18. srpna po 5. hod. ranní, přijel magistrát kutnohorský s král. rychtářem ve 4 vozích, by poklonu Veličenstvům složili.

Ohlásivše se u knížete Schvarzenberga, který toho dne službu komořího konal, odebrali se k audienci k císaři do prvního pokoje vedlé sálu. Císaře oslovil první syndikus Boh. Janovka, načež císař dal sobě celý magistrát představiti a s nimi o Kutné Hoře rozmlouval.[345]) Když milostivě propuštěni byli, vedl je kníže Schwarzenberg k císařovně Marii Terezii, by jim audienci vyprosil. Zde v předpokoji čekali hodinu, rozmlouvajíce s knížetem Schwarzenbergem, než se císařovna přistrojila. Když předpuštěni byli, oslovil císařovnu tentýž syndikus. Na přednešenou řeč poděkovala císařovna všem a tázala se, jak daleko je do Kutné Hory; když odpověděno bylo, slíbila, že Horu Kutnou navštíví. Na to stáhnouc s pravé ruky rukavičku, nejprvé král. rychtáři Václ. Hertlovi na koleně klečícímu a po něm ostatním členům rady ruky k políbení podala.[346])

---

344) Již 12. srpna t. r. odeslali měšťané Královéhradečtí do Nových Dvorů 15 kop raků co dar k tabuli císařské. (Pam. arch. 1874 str. 204).

345) Vojtěch Kögler, t. č. radní v Kutné Hoře, přítomen byl audienci té a ve svých zápiskách, nacházejících se v archivu Kutnohorském, poznamenal toto: „Císař stál u prostřed pokoje, maje klobouk pod paží a druhou ruku za kabátem na prsou. Oděv císaře byly šaty bílé, zlatem premované, knoflíky zlaté, hladké, výložky červené, zlatem krumplované; klobouk „premovaný zlatý s černým peřím; kord zlatý, v botech černé ostruhy.“

346) O audienci u císařovny poznamenal Kögler: „Císařovna stála nedaleko kanape: oděv Její byl šat dlouhý, olivovými a tělnými štráfy jako silberštuk se stříbrnými květy; vlasy měla frisírované v tupé, čepec malý s krajkovými palatinami, naušnice a hefty ve vlasech diamantové halsbant černý. Je

Potom odebrala se Veličenstva s veškerým dvořeninstvem panskou zahradou na mši sv. do kostela sv. Anny. U vchodu přivítal je německou řečí převor dominikánů Dominik Redlich. Císař s císařovnou klečeli při mši sv. na zvláště upravených klekátkách po levé straně oltáře.

Po mši sv. podali dominikáni císařovně písemnou žádost za zřízení kláštera v Nových Dvořích o 12. členech (viz str. 119.)

Na to odejeli císařští manželé ku cvičením vojenským, kdež po celý den setrvali.

Ráno dne 19. srpna jeli vys. hosté do kláštera Sedleckého na mši sv., načež navštívili tamnější kostnici. Dne 20. srpna uspořádal hr. Batthyany honbu v oboře Kačínské; uloveno přes 1200 kusů zvěře (jelenů, srnců, zajíců, bažantů a koroptví), což zřejmý důkaz podává o tehdejším množství zvěře v okolí zdejším. Před honbou přijala Veličenstva pozvání dominikánů na snídani a snídala v zahradě dominikánské.

Dne 21. srpna okolo půlsedmé hodiny večerem jela císařovna do Kutné Hory branou klášterskou, kdež slavnostní brána postavena byla; branou Kouřimskou jela do Hutí a odtud zpět do města, navštívivši k 8. hod. klášter uršulinský. K 9. hod. večer při světlech na Nové Dvory odjela a zde střelbou přivítána byla.

V neděli dne 23. srpna jel císař s císařovnou a celým dvorem do Kutné Hory, kdež s velikou slávou uvítáni byli.[347])

Dne 25. srpna přistoupila obě Veličenstva ku bratrstvu růženeckému v Nových Dvořích a do seznamu členů se vlastnoručně podepsala[348]) Téhož dne, kol 11. hod. dopolední, za hlaholu zvonů a střelby z děl, odebrali se císařští manželé přes Jeníkov do Vídně. Hr. Batthyany zůstal se svou chotí až do 28. srpna v Nových Dvořích a stoloval u dominikánů; pak odebral se též do Vídně.[349])

R. 1754. uspořádáno zase podobné cvičení vojska mezi Novými Dvory a Kolínem a ustanoveno bylo, že opět císař s císařovnou do Nových Dvorů zavítají. Před tím dne 12. srpna

---

to paní vysoká, v ramenech a prsou silná, tváře její bílé, krásné a spanilé; všechen slavný fraucimor krásou svou převyšovala.“

347) Podrobně o všem vypravuje zmíněný Vojtěch Kögler ve svých zápiskách.

348) Podpisy ty chovají se v archivu farním.

349) Před odjezdem z Nových Dvorů darovala hraběnka Batthyany ku zřízení oltáře sv. Vincence v kostele sv. Anny 6 dukátů.

přistěhoval se hr. Batthyany se svou chotí do residence, uvítán byv od poddaných svých se vší uctivostí.[350])

Též veliké množství komonstva císařského zavítalo před 17. srpnem do Nových Dvorů.[351])

Veličenstva přijela pak 17. srpna 1754. do Nových Dvorů a byla s toutéž slávou jako r. 1750. přivítána.

Když se vysocí manželé 17. srpna z táboru u Kolína do zámku Novodvorského vraceli, uvítáni byli výtečnou hudbou a uspořádáno bylo stkvělé, v Nových Dvořích dosud nevídané osvětlení; byloť osvětleno celé městečko a panská zahrada. Nejlépe vyjímal se kostel sv. Anny. Osvětlena byla celá kuple, pak obě věže od dola až nahoru, jakož i průčelí střech residenčních směrem k zahradě. K tomuto osvětlení upotřebeno bylo veliké množství svítilen různobarevných, naplněných olejem[352]). Z hořících světel sestaveny na pravé věži písmeny V. F. I. I.!, t. j. Vivat Franciscus Primus Imperator! (Ať žije císař František I.!); na levé pak věži V. M. T. I.!, t. j. Vivat Maria Theresia Imperatrix! (Ať žije císařovna Marie Teresie!) Souměrnost residence dominikánské ku straně zámku přispěla zajisté velmi ku kráse osvětlení toho, které u samých manželů císařských obdiv vzbuzovalo, a lidé zkušení prý se vyjádřili, že ani ve Vlaších osvětlení takového spatřiti nelze.[353])

Dne 18. srpna přítomni byli vysocí hosté mši sv. v kostele sv. Anny, načež odebrali se do táboru u Kolína. V Nových Dvořích zdrželi se až do 23. srpna, kteréhožto dne kol 6. hodiny ranní, po mši sv. v kostele sv. Martina, odejeli do Prahy.

Následkem pobytu Jich Veličenstev již za času hr. Věžníka, hr. Pachty, pak zvláště za hr. K. Batthyanyho obdržely Nové Dvory za poslední návštěvy čestné jméno „Dvůr královský“ (Aula regia).

C. Prusové v Nových Dvořích r. 1742. a 1757.

Hned po nastoupení Marie Teresie r. 1740. strhly se veliké bouře o mocnářství Rakouské, na kteréž někteří panovníci nároky činili.

---

350) Selské koně, které od hranic panství vezli hr. Batthyanyho, splašili se následkem střelby a jeden rolník, který v tlačenici pod koně přišel, zlomil si ruku; byl ale šťastně od chyrurga Novodvorského Jana Felixe vyléčen a od hr. Batthyanyho obdarován.

351) Poněvadž v zámku nebylo tolik místa, upraveno 16 místností v residenci dominikánské pro komonstvo. Jediný provinciál řádu, který z Prahy přijel, měl byt. Kazatel Tomáš Křeček musil bydleti v kuchyni.

352) Dominikáni poznamenali, že svítilen bylo 50.000, a že spáleno bylo 40 nádob (urnae) oleje. Obě tato udání jsou zajisté přehnaná.

353) Tak poznamenali dominikáni.

Rozpaků královniných chtěl užiti k svému zisku Bedřich II., král Pruský, a činil nároky na některá knížectví Slezská. S nestoudností nemalou vtrhl na to vojensky do Slezska a zvítěziv u Molvic (10. dubna 1741.), celou tu zemi opanoval. Po tom vtrhl i do Čech, zrušiv příměří před tím uzavřené, celou Zálabskou část osadil a táhl odtud do Moravy, kdež byl zatím vůdce jeho Schwerin dobyl Olomouce. Poněvadž tudy se hrozilo Vídni, musil kníže Karel Lotrinský, vůdce královnin, táhnouti vstříc novému nepříteli. Na to ustoupil král Pruský do Čech.

Král Pruský, vraziv do Čech, rozdělil vojsko své na 3 sbory. Jeden postaven jest u Litomyšle blíže hranic Moravských, druhý u Chrudimě blíž Labe, třetí v krajině zdejší blíž k Chotusicům, kdež se v čas potřeby celé vojsko soustřediti mělo, jelikož král viděl krajinu k boji býti velmi prospěšnou, kdyby nepřítel naň útok činiti chtěl. První těch sborův tvořil křídlo levé, druhý střed, třetí křídlo pravé pod velením generála Kalksteina.

Rakouský vojevůdce kníže Karel Lotrinský zaujal postavení u řeky Sázavy, aby nepřerušil spojení s ostatním Rakouskem a s vojskem knížete Lobkovského, který tehdáž u Budějovic polem ležel. Přešed řeku, předeslal oddělení, kteráž si zjistila město Čáslav. Po té soustředil král Pruský všechny síly své u Chotusic a se svou avantgardou postupoval k Novým Dvorům, kamž dne 16. května 1742. kol 11. hodiny dorazil. Zde rozestavěl vojsko po obou stranách silnice od Nových Dvorů až k Hoře Kutné a sám za vojskem v městě Kaňku vyzdvihl hlavní stan.

Vojevůdce rakouský kníže Karel Lotrinský stal se mezi tím pánem Čáslavě.

Hlavní tábor pruský ležel na rovině. V levo táhnul se k parku Zbislavskému, pravé křídlo končilo se u návrší poblíže Nových Dvorů (u Libušína), uzavřeno jsouc řetězem rybníků. Vojevůdcové pruští vystoupili na návrší Novodvorské a zpozorovali celou armádu rakouskou, která v noci do Čáslavě přirazila a ve čtyřech kolonách postupovala, aby na Prusy udeřila. Král Pruský nařídil časně ráno dne 17. května maršálovi z Buldenbrooků, aby návrší Novodvorské obsadil svým jízdectvem, a princ Leopold, aby dvě třetiny pěchoty postavil v první šik a aby pravou [illegible] druhého [illegible] pěchoty, za níž by se pěchota prvního [illegible] v šik postavila.

Když byl princ Leopold pořádek nařídil, vzkázal králi Bedřichovi, že se Rakušané blíží a že již s vojskem pruským se srazí [illegible]. Král mu odpověděl, že má vojsko upraviti tak, aby po přibytí svém s pomocnými regimenty v pozadí se postaviti mohl. Když pak král od Hory Kutné přes Nové Dvory kol 8 hodiny přirazil, počala první srážka a sice pruské [illegible] počalo s Rakušany z [illegible]. Při první salvě [illegible] se Prusové [illegible] [illegible] dragounův Lichtenšteinských.

zastřelen jest. Na to husaři s velikou prudkostí vrhli se na jízdu pruskou, která je po krátku odrazila. Místo, aby se shromaždili, vrhli se v mezery pěchoty pruské, mínice ji takto v nepořádek uvésti. Tato nehoda však brzo byla napravena a rakouské vojsko s hrdostí a vážností v pochodu svém pokračovalo. Palba mušketýrův počala s obou stran, a musí se uznati, že rakouskou střelbu nepřátelská o mnoho předčila. Měli-li Prusové takovou výhodu, tak zase rakouská jízda byla lepší. Opravdu také, ačkoliv jízda pravého křídla Prusův na výšině se byla zotavila a rakouskou jízdu převyšovala, přece pruská jízda za rozličných atak podniknutých byla hozena a po čtvrté takový nepořádek se jí zmocnil, že couvati musela přes Nové Dvory ke Kutné Hoře. Tato výhoda však byla vojsku rakouskému osudná. Neb místo, aby vojsko ustálo a se spořádalo, aby terrain dosažený udrželo a pěchotu nepřátelskou se strany napadlo, roztrousilo se, chtíc utíkající pronásledovati, čehož ale brzo zase zanechavše, mínili loupež prováděti v ležení nepřátelském. Kníže Karel Lotrinský vším právem mohl se z vítězství úplného radovati; jeho pravé křídlo bylo v nepořádek uvedlo levé křídlo nepřátelské a jeho pěchota tísnila nepřátelskou pěchotu, tak že ustupovala, obsadila Chotusice a zapálila je. Ana část rakouské jízdy zabývala se kořistěním v ležení nepřátelském, pruská jízda se shromaždila a na své místo se vrátila. Pěchota zdvojnásobnila palbu a shromaždila se tak snadno, že konečně kníže Karel spozoroval, že pěchota rakouská palbou nepřátelskou byla odstrašena a spozorovav nepořádek spůsobený jízdou, kořisti dychtivou, poručil znamení dávati k zpětnému pochodu, králi pole zanechávaje beze všech trofeí vítězných mimo 3 děla zatlučená, jichž lafety byly rozmláceny. Vojsko jeho odneslo 14 praporův jezdeckých a 2 prapory, mnoho zavazadel a množství koní rozličných; 2000 zajatých bylo odvedeno. Bitva byla na celých stranách o 8 hodině počala a v poledne se skončila. Prusové měli asi 4000 mrtvých a raněných. Rakušané 2500 mužův ztratili. Kníže Karel osvědčil udatnosť svou, jakož i schopnosť k vůdcovství. Bližší podrobnosti. jak obě strany se vyznamenávaly, nejsou zde na místě. Generál Pollaudt smrtelně raněný jest zajat, hrabata Franckenberg a Wels, generál-majorové, padli.

Rakušané neztratili praporův, ne snad, že by jich nebyli měli, jak bylo tehda v novinách roztrušováno, nýbrž proto, poněvadž nepřátelská pěchota až do konce v odporu setrvajíc, nepustila se v boj s blízka, nýbrž jen pálením z ručnic na naše dorážela.

Kníže Karel v dobrém pořádku ustupoval, vojsko v Čáslavi položené s sebou vzal, přešel Chrudímkou a k Vilímovu ustoupil.[354]) Bitvy té účastnil se také pán Nových Dvorů hr.

354) Bitva u Chotusic od Klem. Čermáka a Sedláčkovy Děje Čáslavi.

K. Batthyany, jsa velitelem 2 regimentů jízdy, 4 regimentů husarů a Varaždinských.

Po tomto vítězství král Pruský s družinou svou a vojskem vkročil do Čáslavě; jedna však část Prušáků obsadila Nové Dvory.[355]

Obyvatelstvo Novodvorské z veliké části již před 16. květnem se odstěhovalo; jen zmužilejší zůstali v obci.

Král Pruský uložil celému kraji kontribucí 34.000 zl. Mnoho-li na panství Novodvorské připadlo, nezachovalo se nám.

S Pruskem smluven 11. června 1742. mír Vratislavský, jímž koruna Česká o Kladsko jest zmenšena.

Nedlouho potom počala opět nová válka mezi Marií Terezií a králem Pruským (1756–1763.), obyčejně slove sedmiletá.

Marie Terezie nemohouc totiž oželeti ztráty krásného Slezska a pozorujíc, že poměry politické v Evropě jí příznivy jsou, získala Francii za spojence a vypověděla válku Bedřichovi Pruskému, na jehož stranu se postavilo Anglicko.

Bedřich hned na počátku války do Čech vtrhl, zvítězil u Lovosic (1. října 1756.) a u Prahy (6. května 1757.) kde pruský generál Schwerin padl. Po nešťastné bitvě této byla Praha zavřena a od nepřítele obležena; nepřítel střílel po 3 neděle ve dne v noci do Prahy.[356]

Zbytkům poraženého vojska a jiné armádě k obraně Prahy určené, velel hrabě Daun. An král Prahu obléhal, stál pruský velitel vévoda Bevernský u města Kolína, aby Daunovi překážel spojiti se s posádkou pražskou. Daun byl 17. května u Starého Kolína a když Prusové Nový Kolín osadili, táhl s vojskem svým 70.000 mužů k jihu a hlavní stan rozbil v Čáslavi.

Jeden oddíl vojska rakouského pod velením generála Nadasdyho, který stan svůj v hospodě Malínské měl, vyrazil 29. května ku Kolínu, kdež napadl část voje pruského, tábor jim

355) Z Novodvorské zahrady panské byly staré stromy pomerančové, které celé stromořadí tvořily, před příchodem Prusů do Uher odveženy, aby nikomu z nich nezavdaly příčinu k překročení. 7. přikázání.

356) Po čas obležení Prahy panovala tam veliká drahota. Dom. Novodvorští ve své pam. knize poznamenali ceny tyto: 1 lib. hověz. masa 1 zl. 30 kr., 1 lib. telecího masa 2 zl., 1 lib. vepřového 1 zl. 12 kr., 1 beran 21 zl., 1 bažant 8 zl., div. kachna 3 zl. 15 kr., koroptev 1 zl. 30 kr., slepice 3 zl., kuře 36 kr., husa 8 zl., zajíc 3 zl., králík 1 zl. 12 kr., pár holoubat 2 zl., 1 libra másla 1 zl. 21 kr., uzený jazyk 4 zl., 1 libra sýra 1 zl., míra mouky na chléb 20 zl., 1 míra čočky 25 zl. 36 kr., 1 šestina lib. soli 15 kr., míra ovoce 15 zl., kráva 200 zl., tele 70 zl., vůl uherský 400 zl., 1 šestina míry mléka 36 kr., bochníček černého chleba 30 kr., bílého 1 zl., 1 m. žita 12 zl., 1 m. ovsa 8 zl., 1 jablko 3 kr., 1 hruška 4 kr., kůň k zabití 15, 30, 45 zl.

zapálil a mnoho jich zajal. Dominikáni Novodvorští pozorovali útok tentó s věže „residence“.

Když 5. června vévoda Bevernský s 25.000 lidu válečného se hnul od Kolína, opustil i Nadasdy okolí zdejší a táhl za Daunem k Čáslavi, odkudž oba voje ještě dále na jih ustoupily až k Jeníkovu. Prušáci nyní volným krokem přišli téhož dne až k Novým Dvorům a rozložili se táborem od Nové hospody až k Třebešicům. Posádka tato v celém vůkolí zdejším velikých škod způsobila. Zásobárnu zřídili si v kostele Sv. Jakubském. Z voje toho zemřel jeden generál a byl v kostele Církvickém pochován. Část Prusů vtrhla do Nových Dvorů.

Hned po svém příchodu vzali tehdejšího direktora Novodvorského Fr. ze Steinsdorfu a vedli jej k veliteli pruskému, vévodovi Bevernskému. To však bylo velikým štěstím pro Nové Dvory, neboť Steinsdorf uprosil velitele pruského, že byly Nové Dvory od výpalné daně osvobozeny.

Druhého dne (6. června 1757.) přitáhlo 5 batailonů Prusů pod vedením plukovníka Geminka, jehož bratr byl generálem v armádě Rakouské, do Nových Dvorů.

Vojsko to rozloženo bylo ve všech domkách, nejvíce ale vojska bylo v zámku.

Než Gemink do Nových Dvorů vtrhl, šel mu vstříc tehdejší vikarius residence dominikánské a vyprosil, aby dominikánům vojsko do residence dáváno nebylo, poněvadž prý velmi chudí jsou a nemají, čím by je živili. Této prosbě Gemink vyhověl a v residenci umístěni byli vyšší důstojníci, kteří si vše platili. I mouku dali Prušáci „chudým“ dominikánům.

Dominikáni měli všecky drahocenné věci schované pod podlahou novice Stanislava Pachty. Jediné vydati museli trumpety trubačům pruským z kůru kostela sv. Anny.

Poněvadž se nemohla Praha déle proti Prusům držeti, nařízeno od císařovny Daunovi, který as 60.000 vojska shromaždil, aby boj s Prusy podstoupil; tedy 12. června hnul se Daun od Jeníkova a dorazil téhož dne do Janoviček. Následujícího dne 13. června ve čtyřech odděleních hnul se ke Kutné Hoře. Přední voj pod velením Nadasdyho setkal se v Bykáně s vévodou Bevernským. Malý hlouček tento statně vytrval až dorazili zadní pluky, načež Prusové couvati počali ke Kolínu. Tu spuštěny byly schválně Malešovské rybníky, tak že se potok Pách tak rozvodnil, že Prusům přechod zpáteční velice stížen byl. Ale právě doby té leželo dříví stavební kolem kláštera Sedleckého ku vazbě chrámové střechy uchystané, a tu několik jezdců vodu přebředli, lid obecný všeliký sehnali a tak v brzce několik mostů přes Pách položili, tak že pěší, děla i vozy přes ně

přejeli a odtud přes Kaňk ke Kolínu táhli; jízdní pak vojsko přes most Malínský dále ke Kolínu se ubíralo.

Téhož dne osadili Rakušané Kutnou Horu a okolí zdejší. Prušáci hnuli sebou za Kolín. Zatím byl král Pruský postavení své u Prahy opustil a spojil se s Bevernským u Kouřimě (14. června), načež obě vojska dva dni nepohnutě proti sobě stála. Ale 18. června zběhla se pamětihodná bitva Kolínská (okolo Chocemic). Král Pruský poražen úplně; ztrativ 20.000 lidí musil ve zmatku utíkati ze země.

V den ten strašný hukot a střelba v Nových Dvořích slyšány byly.[357])

VII.

Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína, páni na Nových Dvořích.[358])

(1764.- 1848.)

Po slavnostech v Nových Dvořích, držaných za příčinou návštěvy císařských manželů, odebral se hr. Batthyany 26. srpna 1754. z Nových Dvorů s tím úmyslem, více se do Čech nevraceti a v Rakousích se usaditi. Bylť totiž jmenován nejvyšším hofmistrem obou arcivévodů rakouských Josefa a Karla a aby blíže Vídně sídleti mohl, prodal nejprvé r. 1758. své české panství Detenice v kraji Jičínském (okr. Libáň) hr. Krištofu Clam-Gallasovi za 270.000 zl. a koupil v Rakousích Trautmannsdorf, Pottendorf, Enzersdorf a Fischament. I Nové Dvory hodlal prodati.

R. 1762. naskytli se rozliční kupci na panství Novodvorské; tak nejprvé hrabě Holza, který nabízel 100.000 kusů dukátů:

357) Prameny: Děje Čáslavi, pam. kniha dominikánů Novodvorských, pam. kniha Kaňkovská k r. 1757 a „Die Schlachten bei Prag u. Kolin am 6. Mai und 18. Juni des Jahres 1757. von k. k. Hauptmann Johann Ritter v. Rittersburg 1828.

358) Hrabata Chotkové pocházejí ze starého rodu, druhdy ve dvě větve rozděleného, z nichž se jedna psávala z Chotkova (původně z Chockova) od původiště svého Chockova v Plzeňsku, druhá z Vojnína, od tvrze Vojnína v Žatecku. Prvním českým hrabětem z rodu tohoto stal se r. 1723. Václav Chotek, který r. 1745. titulo říšského hraběte dosáhl. Jan Karel, který r. 1764. Nové Dvory koupil, byl synem jeho. — Úplný rodopis této staročeské, zasloužilé rodiny vydá spisovatel tohoto díla co zvláštní spis.

po něm hrabě Paar, nejvyšší poštovní inspektor v Rakousku, podával o 15.000 zl. více. I s této koupi sešlo. Konečně prodal hr. Batthyany Nové Dvory 18. června 1764. z přátelství hr. Janu Karlovi Chotkovi z Chotkova a Vojnína, rytíři sv. Václava, komandéru a velkokřižníku rytířského řádu sv. Štěpána, dvornímu kancléři, vrchnímu strážci dvěřnímu v Rakousích nad a pod Enží, komořímu, skutečnému tajnému radovi, generálu a polnímu zbrojmistrovi, gener. vojenskému komissaři a vojen. radovi, pánu na Bělošicích, Kozlích a Verniřově — a jeho manželce Marii Teresii, roz. hraběnce Kottulínské za 440.000 zl.[359])

Konečný odstavec kontraktu zní: „Koncem června 1764. přejde panství se vším příslušenstvím, právy a závazky, jakož i zásobami sladu, chmele, dobytka, sena dříví a slámy, pak polovice do 10. června vymláceného obilí v držení kupujícího.“

Na sumu 440.000 zl. splaceno hned 150.000 zl.; ostatních 290.000 zl. zaplatí se v půlletních lhůtách po 20.000 zl. ročně, tedy poslední lhůta končí se 31. prosincem 1771., kteréhožto dne ještě 10.000 zl. zaplaceno bude; nedoplatek zúročuje se na 4%[360]).“

K odevzdání panství splnomocněn byl dosavádní Novodvorský hraběcí inspektor a přísežný zemský kněhvedoucí v království českém pan Fr. ze Steinsdorfu.[361])

359) Orig. kontrakt, datovaný ve Vídni a na zámku Trautmannsdorfu 18. června 1764., v hraběcím archivu na zámku Kačině. Svědkové koupi té byli: hr. Mich. Jos. Althan, Rudolf hr. Chotek, Eugen hr. Vrbna. Při účtování trhové sumy byl čistý výtěžek panství na 21.243 zl. 21 kr. 4 a půl denárů stanoven, při čemž následující ceny oboustranně přijaty: 1 tele po 1 zl. 30 kr. víd. čís.; (5 zl. víd. čís. = 2 zl. 10 kr. r. č.) bylo kusů 130: 1 libra másla po 8 kr., při čemž 50 lib. od jedné krávy počítáno; 1 lib. sýra po 2 kr.; počítáno 60 lib. od jedné krávy; 1 měř. pšenice po 2 zl. 15 kr.; bylo 1350 měřic; 1 měř. žita po 1 zl. 36 kr.; bylo 3150 měř.; 1 měř. ječmene po 1 zl. 18 kr., bylo 1500 měř.: 1 měř. ovsa po 45 kr.; bylo 400 měř.; 1 měř. prosa po 2 zl. 30 kr., bylo 50 měřic; 1 cent sena po 15 kr.; bylo 2000 centů; 1 cent vlny po 45 zl.; bylo 40 ct. — Jeden skop po 1 zl. 48 kr.; bylo 700 kusů; 1 ovce po 1 zl.: bylo 200 kusů. Jeden cent kaprů po 8 zl.; počítáno 10 centů. Jeden bažant po 36—45 kr.; počítáno 900 kusů; 1 koroptev po 12 kr.; počítáno 2000 kusů; 1 zajíc po 18 kr.; počítáno 500 kusů.

360) Kontrakt ten vložen do desk zemských ve středu po památce sv. Viktorina, t. j. 5. září 1764.: D. Z. 595. K. 17. Vtělení stálo 1764 zl. 16 kr. Daní zaplaceno 4550 zl. Ustanoveno také, aby všechny spisy a orig. dokumenty nalézající se ve Vídni neb v Nových Dvořích a jiné spisy, jako: urbáře, popisy hranic, mapy, účty, gruntovní a sirotčí knihy do konce července odevzdány byly. Klíčné a inventář obnášely 11250 zl., což zvláštní obligací ze dne 30. června 1764. ustanoveno a co zvláštní instrment 29. pros. 1766. vtěleno. — Konečná kvitance veškerého zaplaceného dluhu i klíčného vložena v D. Z. 794 B. 12., dne 8. března 1800., dle nařízení dvor. dekretu ze dne 6. února 1794.

361) Šlechtická rodina Steinsdorfů přibyla v 16. století do Čech z Německa, kdež dříve byla usedlá. V bouřích stavovských propadli Steinsdorfové s části jmění své, čímž utrpěli nemalé ztráty, a více k nějaké větší platnosti nepřišli.

Po úplném zaplacení trhové ceny shledáno, že panství za těch $7\frac{1}{2}$ roků, t. j. od 1. července 1764. do konce prosince 1771. 210.606 zl. 4 kr. $5\frac{5}{8}$ den., tedy průřizem 28.080 zl., t. j. $6\frac{1}{8}\%$ neslo [362]).

R. 1764. byl stav panství následující:

1. Popis obcí.

Jméno obce	Měšťanské domky	Celo-sedláci	¾ sedláci	Půl-sedláci	Chalupníci
Nové Dvory	55	—	—	—	3
Sv. Jakub	—	13	—	—	8
Církvice	—	7	—	—	6
Třebešice	—	7	—	—	6
Sv. Mikoláš	—	3	—		12
Kateřina	—	15	—	—	14
Záboří	-	7	—	—	10
Kobylnice	—	2	—	—	10
Lišice		1			4
Sulovice (patří hr. Thunovi); k Novým Dvorům ale patří			—		2
Morašice			1	—	6
Hetlín				4	—
Outěšeňovice				4	5
Borová			-	—	2
Radvančice		—	—	—	4
Bernardov		—		—	10
Úhrnem	55	58	4	8	102

362) Hauptanzeige auf wie viel procento die Herrschaft vom 1. Juli 1764—1771. ultima pro 7 u. halb Jahre benutzt worden. — Nejméně neslo r. 1769., totiž jen 10.809 zl. 48 kr.; nejvíce r. 1770., totiž 50.619 zl. 45 kr. (Archiv zámku Kačinského Fasc. II. b). Příjmy panství byly: Stálé úroky o sv. Jiří a Havle, gruntovní úroky, úroky z mlýnů, hospod. masných krámů, obytních domů, kováren, koláren, koželuhen, hrnčíren, užitek z vod tekoucích, robotní peníze, peníze za ochranu, úroky z telat, peníze za přástvu, úroky ze slanečků, volů; užitek ze soli, z čepování vína, piva, kořalky; úroky z nedržení vepřů od mlynářů a z drůbeže; příjmy za peří, máslo, sýr, kůže ze zabitého dobytka, výnos polí, a to příjmy za obilí a seno, pak výtěžek ovčáren, rybníků, lesů, honby a j.

2. Dvory.

Jména dvorů	Pole kor.	Pole věr.	Pole m.	Luka kor.	Luka věr.	Luka m.	Bažantnice a ovocné zahr. kor.	Bažantnice a ovocné zahr. věr.	Bažantnice a ovocné zahr. m.	Pastviny kor.	Pastviny věr.	Pastviny m.	Pozemky úhrnem kor.	Pozemky úhrnem věr.	Pozemky úhrnem m.
N. Dvory s Ovčáry	705	—	1	730	—	2	225	3	—	70	2	1	1731	2	—
Sv. Mikoláš	680	2	3	—	—	—	80	3	3½	71	—	1	832	2	3½
Bernardov	328	1	2¾	49	—	3½	57	2	3½	53	—	2½	488	2	¼
Lochy	622	—	—	53	3	3	6	—	1	—	—	—	682	—	—
Třebešice	710	1	3½	—	—	—	27	2	3	13	1	1	751	1	3½
Netřeb	417	1	2½	18	—	—	14	1	—	30	—	—	479	2	2½
Radvančice	248	3	1½	90	2	3	1	1	2½	21	—	2	357	—	1
Hetlín	171	1	2½	71	3	2¾	—	1	3½	33	—	—	276	3	¾
Úhrnem	3879	1	¾	1013	3	2¼	414	1	1	292	—	3½	5599	2	3½

3. Lesy.

Lesy	Výměra korce	Výměra věr.	Výměra m.	Čtvereční provazce
u Záboře	574	—	2	1721¾
u Bernardova	425	3	1¾	1277¼
u Morašic	1049	2	—	3148½
u Radvančic	611	1	1½	1833¾
u Hetlína	792	1	½	2376¾
Úhrnem	3453	—	1¾	10358

4. Rybníky.

Tři hlavní rybníky totiž Sv. Mikolášský, Sv. Jakubský a „kanál“ č. Sv. Annenský měly výměry 1138 korců 1 věr. V „kanále“ násazeny 1 kopa 20 kusů candátů (Schill = lupice), 44 kopy 30 kusů štik, 11 kusů kaprů mladých a 168 kop 41 kusů kaprů čtyř-, tří-, dvou- a jednoletých.

V Sv. Jakubském rybníku nasazena 31 kopa štik, 204 kopy 56 kusů kaprů čtyř-, tří-, dvou- a jednoletých.

Mimo uvedené hlavní rybníky byly ještě tyto menší rybníky a) na výchov (výtažníky = Streckteiche): Ovčárecký velký s násadou 60 kop 10 kusů kaprů. Outěžal s nás. 90 kop 40 k. kaprů. Nový jehněčí rybník s nás. 95 kop 10 k. kap. Hor. Utopenec s nás. 17 kop kaprů. Otec Utopenec s nás. 20 kop. Vrabcovský s nás. 40 kop. Studenec byl 22. června 1764. vyloven a ryby do jiných rybníků rozsazeny. Krchlebský s nás. 10 kop. Haltýřík s nás. 6 kop. Novodvorské Reservo s nás. 5 kop; Třebešický s nás. 3 kop. Zábořský s nás. 8 kop 4 k. Kobylnický s nás. 6 kop 2 k. Bernardovský s nás. 4 kop 4 k. Vítek s nás 3 kop. 2 k. Gube s násadou 50 kusů. Steinsdorf s nás. 8 kop. 10 k. Körner s nás. 6 kop 6 k. Nič s nás. 4 kop 7 k. Špatenka s nás. 3 kop. 4 k. Pijavka s nás. 25 kop 20 k. Volšový s nás. 6 kop 4 k. Kačírek s nás. 4 kop. 4 k. Hluboký s nás. 2 kop 2 k. Nový lesní rybník s nás. 12 kop 10 k. Nový Radvančický s nás. 2 kop 2 k. Pekýlko s nás. 2 kop 2 k. Kuthanek s nás. 8 kop 4 k. Široký s nás. 6 kop 4 k. Sirotský s nás. 12 kop 10 k. Vačidl s nás. 4 kop 4 k. Holán s nás. 2 kopy 2 k. Jezírko s nás. 5 kop 4 k. Ivo s nás. 6 kop 4 k. Dalmatius s nás. 3 kopy 3 k. Křeček s nás. 2 kop. Skalický s nás. 3 kop 3 k.[363])

b) Na potěr (Streichteiche).

Malý Ovčárecký s nás. 3 kop. Horní Hetlinský s násadou 5 kop.

Násada v menších rybnících činí úhrnem 562 kopy 36 k.

5. Stav hovězího dobytka.

Ve všech 9 dvořích byly 134 krávy, 54 jalovice, 15 býků 44 voli, 34 telata.

6. Stav bravu

ve výše uvedených dvořích byl:

a) *Berani:*	Starých	80
	zubníků	29
	jarníků	48
	jebňat	61
	K přenešení	218

363) Některé rybníky měly jméno po tehdejších úřednících: Vítek po důchodním Fr. Vítkovi, Gube po hejtmanu Vojt. Gube, Steinsdorf po direktorovi a insp. Fr. Steindorfovi, Körner po obročním Janu Körnerovi, Nič po nadlesním Fr. Ničovi, Vačidl po obročním Fr. Vačidlovi. Jiné měly jméno po některých dominikánech Novodvorských jako: Dalmatius po dom. Dalmatiovi Sartellim, Křeček po kazateli a pozd. vikariusovi residence Tom. Křečkovi, Skalický po dom. P. Skalickém.

		Přenos	218
b) *Bahnice:*	Starých	. . . .	1572
	zubkyň	. . . .	155
	jarnic	. . . .	325
	jehňat	. . . .	646
c) *Skopů:*	Starých	. . . .	20
	zubáků	. . . .	190
	jarníků	. . . .	335
	jehňat	. . . .	629
d) Špátníků	všech	. . . .	28
		Úhrnem	4118 ovcí.

7. Seznam zastřelené zvěře v letech 1762 a 1763.

Zastřeleno bylo	R. 1762.	R. 1763.
Zajíců . . .	1144	312
bažantů . . .	1060	653
koroptví . . .	2872	2311
Úhrnem	5076	3276

Prvního července r. 1764. přistěhoval se do Nových Dvorů nový majitel panství hr. Jan Karel Chotek z Chotkova a Vojnína se svou manželkou Marií Terezií a svým jediným synem Janem Rudolfem, tehdy 16 let starým.

Ačkoli již hr. Batthyany mnohá prospěšná zřízení na panství v život uvedl, předc jen vyznáno býti musí, že celé panství hr. Janem Karlem Chotkem a později ještě více synem jeho Janem Rudolfem zlepšeno a upraveno bylo.

Ku zcelení pozemků koupil hr. Jan Karel smlouvou ze dne 9. srpna 1767. od obce Čáslavské 6 kop polí u mlýna Klejnaru, mezi pozemky dvora Losského, u císařské silnice po levé straně.[364]) Roku 1775. dal rybník Sv. Annenský ve výměře 552 měřic a r. 1785. rybník Sv. Jakubský ve výměře 730 měřic vysušiti a na pole upraviti.

Budovy hospodářské a lesnické, které sešly byly, dal znova opraviti a i nové postaviti.[365]) Poddané od mnohých břemen

364) D. Z. 597. H. 6. a 1044. D. 12.

365) Roku 1776. postavena stodola u dvora Sv. Mikulášského a Třebešický ovčín; r. 1782. hájovna na Mikulášské hrázi, r. 1784. postavěny kůlny v Nových Dvořích, ovčín v Ovčářích, kamž 1000 kusů bahnic přesazeno bylo, opraven ovčín v Třebešicích, kamž 800 bahnic dáno; ostatní ovčíny pro jehňata určeny, kdežto dříve vše pomícháno bylo.

osvobodil a v letech hladu 1772., 1773. a 1774. podporoval je hojně obilím a penězi.

I celá vůkolní krajina velmi získala. V letech 1776 - 1782. dal hr. Jan Karel, hlavně ku ponoukání syna svého Jana Rudolfa, každoročně mnoho rostlin, sazenic stromových a semen z Prahy, Vídně, Pardubic a Zbirova, pak cizozemské exotické rostliny z Berlína a St. Srbiště do Nových Dvorů přivézti a je pod dozorem kutnohorského lékaře MDr. Fr. Třebického, (zetě direktora Novodvorského Fr. ze Steinsdorfu) důkladného tehdy oboru toho znalce, na poli za špitálem, v nově zřízené botanické školce, pak v bažantnici, v remísech a v Záborských, Kateřinských a Bernardovských lesích vysázeti. Až z Londýna došlo mnoho zámořských semen stromových, které zatím v hrncích pěstovány byly. Návrší od Nových Dvorů východně dal lesem posázeti a tamtéž r. 1785. postaviti stříšku v gotickém slohu, pojmenovanou Libuše; název tento přešel i na lesík ten, který až na naše doby jméno to podržel. V panské zahradě zřízeno bylo zahradní divadlo ohraničené stromy; stromy ty lze v sestavení tom dosud viděti. Saletka, hr. Věžníkem vystavená, proměněna v zimní divadlo.

V letě r. 1773. uspořádal hr. Jan Karel na „Oselce" velikolepý turnaj na způsob turnajů středověkých, k němuž se mnoho šlechty sjelo.[366]) Vyhrané ceny potýkajících se věnovány chudině. R. 1776. dne 15. října uspořádána opět v Novodvorské jízdárně velikolepá slavnost čínská při osvětlení.

Když byl hosp. rada Fr. ze Steinsdorfu 13. května 1775. zemřel, spravoval hr. Jan Karel panství sám a teprvé r. 1784. odevzdal vrchní správu kníž. arcibiskupskému hosp. radovi Ant. Meckelovi.

Dne 8. listopadu 1787. zemřel ve Vídni šlechetný hrabě Jan Karel Chotek v 83. roce věku svého. Mrtvola jeho vežena po Vídeňské silnici do rodinné hrobky v Kozlích. Patronátní duchovenstvo, občané Novodvoršti a poddaní celého panství, očekávali pohřební vůz u Nové hospody a doprovodili jej až na hranice panství Novodvorského.[367])

Roku 1784. vystavěna myslivna Kačínská (stavba stála 439 zl. 22 kr.) Poněvadž zimní jízdárna, hr. Věžnikem vystavená, se sesula, proměněna byla v kůlnu a sice postavením nové pravé zdě, odstraněním levé hlavní zdě až k obloukům okenním a postavením nového krovu. Náklad 804 zl.

366) Obraz představující turnaj ten, Janem Fristerem malovaný, nachází se na zámku Kačínském s nápisem: „Ansicht des im J. 1773. zu Neuhof gegebenen Turniers."

367) Doprava mrtvoly z Vídně do Kozlů stála 180 zl. Komorník, štolba a dva sloužící, kteří mrtvolu doprovázeli, napočítali si stravného po cestě 111 zl. 50 kr. Celý pohřeb stál 1145 zl. 19 kr. Farář Kozelský obdržel 141 zl. 48 kr.

Panství Novodvorské připadlo společně pozůstalé vdově a synu Janu Rudolfovi,[368]) který však celé panství samostatně spravoval a když matka jeho Marie Teresie dne 26. března r. 1798. v 87. letech věku svého zemřela, stal se úplným pánem panství Novodvorského.[369]) Tehdy byl dvorním kancléřem při česko-rakouské dvorní kanceláři.

Ku rozšíření panství přikoupil dne 30. července 1791. sousední statek Hlízov od p. V Janovského, měšťana Kutnohorského, za 81.000 zl. i s klíčným.[370])

---

368) D. Z. 486. M. 23.

369) D. Z. 781. M. 23.

370) Hlízov, jedna z nejstarších osad okolí zdejšího, náležel dle nejstarších známých pramenů Miroslavovi, pánu českému, kterýž jej r. 1143. klášteru Sedleckému daroval; v husitských válkách zapsán byl majestátem císaře Sigmunda v pondělí před sv. Lucií r. 1436. Petrovi z Bydlina. (Arch. Č. I. 514.) Týž Petr z Bydlina přichází na sjezdu čtyř krajů v Čáslavi 17. března 1440., kdež se stal zápis na mír zemský, (viz str. 8.) (Arch. Č. I. 256) a co rukojmi na příměří, kteréž páni a celá obec Táborská s p. Oldřichem z Rosenberka 28. září 1443. učinili. (Archiv Č. III. 508); pak co rukojmí téhož dne, když město Budějovice k žádosti p. Oldř. z Rosenberka, do příměří výše psaného přijato bylo. (Arch. Č. VI. 430). Nacházíme jej také r. 1440. kdy 13. února t. r. Zdének z Nuzkovic jemu a manželce jeho Barboře z Chrástu v dluhu 150 kop zavadil dědiny své v Nuzkovicích, Dubu a Římovicích. (Arch. Č. III. 523). Král Ladislav Pohrobek zapsal na Hlízově 200 kop grošů Janu Hrabáňovi z Přerubanic. Zápis tento král Jiří v pátek v den sv. Petra a Pavla r. 1459. Janu Hrabáňovi z Přerubanic, který stál zjevně ku straně jeho potvrdil a připsal mu na vesnici Hlízově se dvorem dalších 300 kop grošů, což mu také králem Vladislavem potvrzeno bylo. Jan Hrabáně zemřel v Praze r. 1511.; pozůstalá po něm manželka Alžběta z Vlkanova, kteráž před ním měla Řehoře, suknokrajíře na Horách Kutných, zřídila kšaftem téhož roku o Hlízovu takto: „Přišla-li by výplata vsi Hlízova, ukládám poručníkům zřízeným, aby částku tu obrátili upřímo pro milý buoh na skutky milosrdné za spasení duše mé a manželuov mých i jiných duší věrných křesťanuov, jinak toho nečinice, jakž jim toho věřím docela a úplně, a to aby učinili pro odplatu boží; pak-li by toho neučinili, pán buoh toho buď věčná pomsta nad nimi.“ Avšak po letech potomci týchž poručníků sami sobě ten statek zosobili dědičně, aniž se výplata Hlízova vykonala a tomu kšaftu se zadosti stalo. (Dač. I. 118). (O ten kšaft i jmenovitě o právo majetku na Hlízov veden byl později rozsáhlý spor, jehož akta částečně nacházejí se v rodinném rukopise Dačických z Heslova A. fol. 38—49, jehož majetníkem nyní jest Hugon baron Dačický z Heslova, c. k. rytmistr m. sl. a částečně u Emlera v Pozůstatcích desk I. 389). Kol. r. 1580. seděl na Hlízově Jan Ursin z Vladoře, jehož otec Jiřík Ursin byl rektorem škol v Jaroměři a titule z Vladoře od krále Ferdinanda I. nabyl. Jan Ursin zemřel na Hlízově, morem jsa zachvácen r. 1582. (Dač. II. 10.) Po něm kol. r. 1590. nacházíme bratří Jana a Jiříka Šatného z Olivetu, kteří se o statek ten po rodičích jim náležitý, soudili, že jich nižádný smířiti a porovnati nemohl“ až do r. 1592., v kterémžto roce oba zemřeli. „Tak je sám pán bůh spokojiti a to mezi nima přetrhnouti ráčil,“ praví Dačický (II. 37). Na díle Janově měla manželka jeho Alena Šatná z Drasova 100 kop grošů českých věna a 1400 kop grošů „z lásky manželské přidaných“, což vše r. 1594. poněvadž dítek neměla, odkázala dobrovolně panu Janovi Jiřímu Hášovi

Pak-li za živobytí otce svého k okrase krajiny přispěl, tož jsa nyní samostatným pánem, proměnil celé okolí v rozkošnou zahradu.

Jsa milovníkem přírody cestoval každého roku po Itálii, Francii, Anglii a Sasku a vycvičil tak krasochuť svou v oboru tom co nejlépe. Zkušeností na cestách nabytých, hleděl pak doma upotřebiti, tak že okolí zdejší za dob jeho i později českým Eldoradem zváno bylo.

---

z Újezda a na Nebovidech, tak a na takový způsob, aby on ihned po smrti její též lidi, co jich na dotčený díl na vsi Hlízově přišlo, sobě v poddanosť a člověčenství uvedl. (D. Z. 27. C. 14.) R. 1595. v pátek po vzkříšení Páně koupil ten díl Hlízova od komissařů k tomu nařízených nejvyšším soudem purkhrabským Jan ml. Šatný z Olivetu (syn Jiříka Šatného) a manželka jeho Zuzana Šatná z Kosmáčova; (D. Z. 170 E. 1.) při tom se díl ten takto popisuje: „Hlízov, dědina a svob. dvůr kmetcí, luka a porostliny s dílem lesa Ludranského, jinak luhem řečeným, při Labi, s dílem strouhy, po kteréž se uhlí k horám J. M. císařské plaví, s pastvištěmi „panskými" řečenými." Tentýž Jan ml. Šatný z Olivetu koupil r. 1601. ve středu po vzkříšení Páně od bratra svého Václava Šatného z Olivetu a na Hradeníně druhý díl Hlízova, kterýž se jemu po otci Jiříkovi a bratrovi Mikulášovi na díl dostal, totiž 2 dvory poplužní s tvrzištěm starým a příslušenstvím za 6600 kop míš. (D. Z. 178 H. 25.) Jan Šatný zemřel před r. 1611. zanechav dvé dítek Jetřicha a Bětušku, kteréž byl s druhou svou manželkou Eliškou splodil. Sirotkům těm byl poručníkem svobodný strýc jejich Václav; když ale 2. května 1611. zemřel, přejala matka jejich, té doby již za Jindřicha Rozenhága provdaná, správu Hlízova jménem dětí svých. (Dač. II. 120.) Toho času vyhořelo v úterý 19. července 1616. půl vsi Hlízova. Pohořelí utrpěli velikou škodu, zvláště na obilí, tehdy právě sklizeném. Děvče jakési malé vaříc lusky, za nepřítomnosti hospodáře a hospodyně zapálilo. (Dač. II. 161). Jetřich Šatný došed let svých, ujal dědictví otcovské a pojal r. 1619. za manželku pannu Esteru, roz. Skalskou z Dubu. (Dač. II. 192). Toho času vzbouřili se stavové čeští proti Ferdinandovi II. Jetřich Šatný sloužil ve vojsku stavovském a padl v osudné bitvě na Bílé Hoře. Statek po něm pozůstalý Hlízov, ves s dvorem poplužním, podržela jeho manželka Estera, potom opět provdaná za Jana Ludvíka Pagaje, pak po třetí za Filipa Jakuba Engelmajera, která na témž statku mimo věno své 6000 kop míšen. ještě jistinu 6150 kop míš. měla, a jej dceři své Alžbětě z druhého manželství zanechala. Po smrti Estery prozradil její třetí manžel, že Jetřich Šatný povstání proti Ferdinandovi II. se účastnil, pročež statek Hlízov r. 1636. v pokutě byl ujat a svěřen k správě a opatrování Adamovi Rotlebovi ze Žaboklik, jehož manželka Žofie, sestra dotčené Estery, poručnicí byla nad její dcerou Alžbětou; kteréž pak toliko jistina 6150 kop míš. z téhož statku byla přisouzena. O statek Hlízov ucházel se r. 1648. opat kláštera Sedleckého, který na něm 600 kop míš. pohledával. (Děj konfiskací). Též sestra Jetřicha Šatného Bětuška, zatím provdaná Křižanovská, sama jediná z rodu Šatných z Olivetu, hlásila se o statek Hlízov a právo své čtyřmi svědky listovními před radami a úředníky desk zemských dostatečně provedla. Ta postoupila 3. října 1650. právo své na Hlízov Václavu Břeskému z Ploskovic a na Břežanech, kterýž je opět 16. května 1653. postoupil Ondřeji Borovanskému z Borovan, měšťěninu Starého města Pražského. (D. Z. 150 D. 2.) Však statek ten, jak výše řečeno, ujat byl rozhodnutím z roku 1636. k rukoum císaře a jménem a na místě jeho prodali komissaři k tomu

Každé holé návrší nemilo dojímalo zraku jeho a proto umínil si jmenovitě navrší Kamajka a Kaňk zalesniti a zpříjemniti.

Však obě návrší nenáležela k panství. Kamajka náležela k panství Zehušickému, Kaňk k panství Sedleckému.

Se Zehušickým panstvím učinil 14. října 1796. smlouvu, dle níž lom a skála Kamajka ve výměře 4 jiter 390□° za

---

zřízeni Ferdinand Robmhap ze Suché, Václav Rudolf rytíř Věžník a Litmir Obitecký z Obitec statek Hlízov dne 30. května 1653. Alžbětě Čejkové, roz. Pagajové z Rudolfsperku, dceři † Estery Šatné z Olivetu. (D. Z. 626 M. 17.) Patrno, jaké zmatky konfiskacemi povstávaly! Ale poněvadž již r. 1650. Václav Břeský z Ploškovic jistou sumu peněz u komory české za postoupení práva na Hlízov složil a r. 1652. některé dluhy na Hlízově vězící zaplatil, tu nastupitel práva toho Ondřej Borovanský učinil s Alžbětou Čejkovou narovnání takové, že ona Hlízov do smrti své držeti bude a jemu 2000 zl. zaplatí. Peníze ty s právem na Hlízov postoupil Ondřej Borovanský Adamovi Jarosl. Šofmanovi z Hemrlesu na Konárovicích a Veltrubech (D. Z. 309 M. 18.) Když Alžběta Čejková zemřela, přešel Hlízov na Ad. Jar. Šofmana z Hemrlesu, který kšaftem ze dne 28. února 1665. odkázal statky Konárovice, Veltruby a Hlízov, toho času již ve svěřenské panství rodiny Šofmanů spojené, strýcům svým Janu Bedřichovi a Jiřímu Bohuslavovi společně. (D. Z. 264. A. 30.) Když ale rod Šofmanů z Hemrlesu po meči úplně vymřel, tu reskriptem císařským, daným ve Vídni 21. srpna roku 1736. povoleno, aby svěřenské statky Konárovice, Veltruby a Hlízov, v nesvěřenské rozděleny a dcerám Kateřině z Widersperku, Anně Ludmile z Robmhapu a Marii Anně z Robmhapu a Suché, rozeným Šofmanovým z Hemrlesu přiřčeny byly. (D. Z. 201 E. 5.) Statek Hlízov obdržela Kateřina z Widersperku (D. Z. 201 Q. 26), kteráž do komory české dne 16. srpna 1740. povolení obdržela na potoku Klejnaru, kde již dříve splav stával, mlýn sobě k nevyhnutelné potřebě vystavěti. R. 1741. prodala K. z Widersperku Hlízov rytíři Václavu Klusákovi z Kostelce. Ten zemřel 15. října 1752. v stáří 78 let, jsa posledním členem starožitného rodu toho a pochován jest v klášteře Sedleckém, jehož byl nemalým dobrodincem. Po něm držela Hlízov manželka jeho Anna Marie, roz. Kaučova z Kaučic. Kšaftem svým odkázala Hlízov strýci svému rytíři Ant. Em. Jestříbskému z Riesenburka a třem slečnám sestrám jeho Anně, Jenovéfě a Aloisii, tetám svým, a to tak, aby Antonín Em. sám Hlízov držel a jim díly vyplatil. Kšaftem tím cenila Hlízov s hospodou u silnice a pivovarem při zámečku Hlízovském na 60.000 zl. (D. Z. 375 H. 21.) Zemřela 1. srpna 1757. v stáří 78 let a pochována taktéž v klášteře Sedleckém. Poněvadž ustanovení dědici Hlízova zletilí nebyli, spravoval statek ten, co ustanovený jim kurator, otec jejich Josef Václ. Jestříbský z Riesenburka. Když Ant. Em. Jetříbský plnoletosti nabyl, nařízeno z desk zemských 2. března 1761., aby na základě 25. odstavce testamentu Anny M. Klusákové Anton. Em. Jestříbský Hlízov převzal, dluhy zaplatil a díly sestrám svým vyplatil. (D. Z. 321 G. 29.) V listopadu 1784. vyhořela stodola statku Hlízovského s 4000 mandelí obilí, čímž majitel Ant. Em. Jestříbský z Riesenburka do velmi špatných poměrů přišel a statek ten prodati uzavřel. I prodal jej 20. června 1786. Václavu Janovskému, měšťanu Kutnohorskému. (D. Z. 606 E. 5.) Tentýž prodal jej smlouvou dat. 30. července 1791 v Hlízově a 4. srpna 1791 ve Vídni za 81.000 i s klíčným Janu Rud. hr. Chotkovi. Kupující

roční nájem 37 zl. 51 kr. a 5 zl. za honitbu, mu pronajaty byly.[371] Pahorek tento proměnil hrabě v pěkný park a na nejvyšším místě postaviti dal letohrádek v maurickém slohu, který ku poctě tehdejší uživatelky panství Zehušického hraběnky Viléminy z Thunu, roz. hr. Lichnovské, nazval „Wilhelminenhügel". Kopec Kaňk byl haldami pokryt a poskytoval nepříjemný pohled. I umínil si hrabě k okrase krajiny vrch ten zalesniti. Smlouvou ze dne 29. května 1798. mezi opatem kláštera Oseckého Moricem Elblem, jakožto administrátorem kláštera Sedleckého, a hr. Janem Rudolfem přešel Kaňk ve výměře 15 jiter 862 čtv. sáhů polí a 17 jiter 1362 čtv. sáhů pastvin za roční nájemné 142 zl. 45¼ kr. v emfyteutický nájem od panství Sedleckého.[372] Obapolně stanoveno, že hr. Jan Rudolf právo má stráň proti Malínu a Hlízovu stromy posázeti, kteréž r. 1838. k společnému užití obou stran se vykáci.

Aby lesík zaokrouhlen byl, převzal hrabě ještě 18. června 1802. 1 jitro 800 čtv. v další dědičný nájem a přikoupil ještě následující pozemky: 1. září 1800 - 1200 čtvereč. sáhů od Malínského občana Duška; 8. pros. 1814. 1120 čtver. sáhů od Hlízovského Kabely a 6. května 1815. 2 jitra pozemků od Hlízovského Straky. Všecky pozemky ty byly borovicemi a smrky posázeny.

Toho času shledával hrabě též zprávy ku rodině Chotků se vztahující. I sešlo se pramenů veliké množství: rukopisů i tiskopisů. Avšak doby té nepřihlíženo ku kritickému zkoumání

převzal dluhy vězící na Hlízově a sice: dcerám bývalého držitele Jestřibského z Riesenburka 11422 zl. a klášteru Uršulinskému v Hoře Kutné od býv. držitele Václ. Klusáka z Kostelce založenou nadaci 1500 zl. ku podpoře vyšší osoby stavovské v témže klášteře. Orig. kontrakt nachází se v archivu zámku Kačinského fasc. II.: vtělen v D. Z. 686 A. 25).

371) Archiv zámku Kačinského fasc. II. — Smlouva ta byla r. 1819. od tehdejšího držitele fideikomissu za dědičnou smlouvu prohlášena. R. 1840. nechtěl majitel panství hr. Jindřich Chotek tento dědič. nájem vykoupiti a tak připadla Kamajka opět k Zehušicům.

372) Kniha bílá emphiteutská IV. kláštera M. B. v Sedlicích z r. 1796., fol. 49 u c. k. kněh. úřadu v Čáslavi. Tento dědič. nájem byl dvor. dekretem ze dne 27. ledna 1802. č. 2655 a gub. naříz. ze dne 9. února 1802. č. 4387, pak c. k. administrací státních statků intim. ze dne 15. března 1802. čís. 210 Rel. fond. potvrzen. — Emfyteusis lišil se od obyčejného pachtu tím, že emfyteuta t. j. ten, jemuž právo užitkové příslušelo, nejen právo měl k úplnému užívání statku, nýbrž i k zůstavení dědictví potomkům svým ano i k [illegible] osobě třetí, nejsa pánu statku [illegible] povinnován, leč odváděním jistého určitého poplatku (Canon) a spravováním daní a [illegible] o to, aby pozemek se nezhoršil. [illegible] patentem ze dne 4. března 1849 nařízeno v §. 2., že dávky z pozemků takových [illegible] býti vždy výkupné, t. j. že držitel sprostiti se [illegible] vyplacení v dotyčné smlouvě imenovitě určenou. Po zákonu [illegible] vyvázání hr. Jindřich Chotek [illegible] a tak přešel v úplné vlastnictví [illegible]

pramenů, ač již Gelasius Dobner doby té cestu k tomu ukázal.[373])

Tím jen státi se mohlo, že považoval hrabě faráře Kouřimského M. J. Chodka, který ve válkách husitských r. 1419. v měsíci listopadu s kaplany svými, konšely a staršími obecními, jakož i jiným lidem za živa vhozen byl do šachty, za předka svého, a památce jeho postaviti kázal na tak zvané Kalvarii na Kaňku mausoleum v dorickém slohu.[374])

Hrabě Jan Rudolf byl též milovníkem krásných staveb. Hned po nastoupení panství odhodlal se zámek stavěti, „aby potomci jeho s radostí si na něho vzpomínali a aby památník jim zanechal.“

Po rozhodnutí o stavbě byly podávány rozličné návrhy, kde by nový zámek státi měl. Návrhy byly: 1. Na špitálském poli. 2. U sochy sv. Maří Magdaleny u Ovčár. 3. Na poli v Novodvorské bažantnici. 4. Na kopci u staré hospody „Husy“. Poslední místo bylo zvoleno. Nyní dal hrabě shotoviti plán od pařížského architekta Poyeta: stavba dle plánu toho byla by velikolepá a velmi drahá, proto plán vrácen a odměněn 50 luisdory. R. 1793. zaslal hraběti plán saský architekt Schuhnicht; plán tento se hraběti líbil, byl ale pro veliké rozměry k přepracování vrácen a r. 1796. opět předložen. Když pak ještě hrabě sám rozličné změny v plánu tom učinil, rozhodnul, že dle plánu toho stavěno bude.

373) V témž smyslu psal Gel. Dobner. hr. Janu Rudolfovi. radě mu, by zprávy došlé kriticky prozkoumány byly. (Dopis jeho v archivu Kačinském.)

374) Palacký v dějinách svých III. 1. str. 338. píše o tom takto: „Nejúhlavnější nepřátelé všech Husitův byli Horníci Kutnohoršti. Němci. Ti platili za každého husitského Čecha po jedné. za kněze pak po pěti kopách grošů Pražských a házeli je do šachet. Za krátký čas připraveno dle dle Vavřince z Březové na tento způsob nejméně než 1600 osob o život. V měsíci listopadu 1419. zmocnili se Horníci také města Kouřimě a javše tam některé konšely a starši obecní. též faráře Jana Chodka s kaplany jeho. vedli je spoutané do Hory. kdež do vězeni uvrženi a po několika nedělích také za živa do šachet vmetáni jsou.“ -- Nápis na pravé desce zní: „Durch Aufruhr und Partheihass bluteten hier Katholiken (?) und Kelchner.“ (Zbouřením a vášni strannickou krváceli zde katolici (?) i kališníci.) Na prostřední desce: „Dem Andenken des Kaurzimer Stadtdechants und den sieben Hundert Schlachtopfern der Religionswuth und des Bürgerkrieges der Jahre 1419. bis 1421. geweiht.“ (Památce Kouřimského děkana a sedmi stům oběti zuřivosti náboženské v letech 1419.—1421. věnováno). Levá deska má nápis: „Aechter Christen — und Bürgersinn sichern Staaten — und Menschenglück.“ (Pravé křesťanské a občanské smýšlení zajišťuji blaho státu a lidstva.) K tomu připomenouti sluší: Pomník zmíněný nestojí na místě pravém, neboť oběti fanatismu toho vházeny byly do šachty u kostela sv. Martina před Kouřimskou branou. V nápisu na pomníku jest taktéž chyba. Nekrváceli tam katolíci, nýbrž Husité. Konečně: Zmíněný Chodek (dle Hájka Havel Chuodek) nebyl děkanem, nýbrž husitským farářem.

R. 1789. bylo místo k stavbě určené planirováno a r. 1791. první zásoby kamene dováženy; r. 1790. vysázena byla topolová alej až k rybníku Mikulášskému a mnoho stromů v okolí budoucího zámku sázeno bylo. Však architekt Schuhnicht, ač mu hrabě mnohokráte psal, by přijel, nedostavoval se. Tu chtěl již hrabě Jan Rudolf ve válečném roce 1800. a špatných tehdy časech myšlénky své, zámek stavěti, se vzdáti a jen jakýsi pavilon v místech těch postaviti. Než upustil od toho a vrátil se k původnímu úmyslu. R. 1800. a 1801. voženo bylo stavivo; stavba sama počala r. 1802.

Dle předpočtu sepsaného r. 1806. státi měla stavba 260.000 zl.; však částka ta daleko byla překročena. Vedení stavby svěřeno pražskému professorovi Fišerovi, kterýž když r. 1808. sám se dostaviti nemohl, ingenieura Filipa Jöndla co stavbuvedoucího odeslal. Ten setrval až do r. 1822., v kterémžto roce stavba dokončena, a mnohé ještě změny při stavbě navrhl, zvláště co se dekorací týče.

Skvostná tato budova rozkládá se na pahorku jihozápadně a severovýchodně mírným svahem v dolinu se snižujícím, odkudž rozkošná jest vyhlídka na pěkné libosady vůkol, ku Kolínu, Kutné Hoře a Čáslavi.

Hlavní stavení jest do dvora a do parku sloupením jonickým[375] opatřené; průčelí sloupů do dvora okrášlena jsou polovypuklými alegorickými skupeními na zahradnictví, rolnictví a lov se vztahujícími, prací vídeňského sochaře Schrotha.

Pod římsou skupení toho jest nápis zlatými písmeny: JOAN. RVD. COMES CHOTEK SIBI AMICIS ET POSTERIS MDCCCII.—XXII. (Jan Rudolf hrabě Chotek sobě, přátelům a potomkům 1802.—22.)

Stavení postranná, jednopatrová, honosí se portály slohu starodorického[376] a spojena jsou s palácem křídly v podobě čtvrtkruhu. Tato jsou nízká a mají do dvora sloupoví, k parku ale portály na sloupech slohu novodorického spočívající.

Celé stavení vyniká ladným souměrem a vkusnými, ač přece jednoduchými okrasami. Ve středu hlavního stavení jest

---

375) Jonický sloup má dřík štíhlý, na povrchu svém 24 hluboké žlábky do půlkruhu vykrojené, úzkými pásky od sebe oddělené na hoře i dole kulatě zakončené. Také bývají jonické sloupy hladké, jak to na sloupech zámku Kačinského patrno. Patka sloupu jonického je čtverhrannou deskou podložená a sestává z oblouků, žlábků a pásek. Hlavice ozdobena je páskou, stáčející se s obou stran závitkovitě v kotoučky (voluty).

376) Sloh dorický nepřijímá žádných libovolných okras a vyjadřuje nezlomnou mužskou sílu, stálosť a nejvyšší důstojnosť. Povaha toho sloupu soustřeďuje se v dorickém sloupu. Sloup dorický jest nejstarší sloup řecký, poněkud kratších, zavalitých rozměrů s jednoduchou hlavicí a bez patky; hlaveň jest opatřena 20 kolmými žlábky těsně č. ostře k sobě přiléhajícími.

kulatý sál, šedým mramorem vykládaný, jehož kopule spočívá na osmi sloupech korintských[377]; světlo padá do něho horem.

V severním postranním stavení jest divadlo a kaple, dosud nedostavená, v jihovýchodním knihovna, též v kulatém sále, jenž má předsíň, galerii a kupoli na 12. mramorových sloupech ležící. Knihovna obsahuje přes 25.000 svazků a honosí se vzácnými díly a rytinami. V pravé vedlejší komnatě knihovny jest archiv rodinný.[378])

Ostatní komnaty zámku slouží hraběcí rodině za obydlí. V přízemí hlavního stavení jsou příbytky pro služebné, prádelna a kuchyně. Celkem jest zámek tento v mnohém ohledu nád-

377) Sloup korintský vyvinul se teprvé v pozdější době, má též svou zvláštní patku jako jonický: hlaveň jest podobně tomuto žlábkovaná, bývá však též někdy hladká, jak spatřiti lze v kulatém sále; hlavice, zvláštním obloukem ode hlavně oddělená, jest poměrně vyšší a podoby kalicha, ovinutého obyčejně dvěma řadama lupenů paznehtníkových čili akanthových, řidčeji rákosovitých, něco málo přehnutých, jichžto bývá v každé radě obyčejně po osmi; z hořejší řady vystupují zvláštní úponky, svíjející se v kotoučky, kteréž po dvou k sobě přiléhajíce tvoří mocně vyčnívající rohy hlavice.

378. Vedlé kulatého sálu v hlavním stavení nachází se nyní po levé straně velký, bohatě ozdobený sál zrcadlový čili jídelna. Za tou jest pokoj hraběcí, kdež jsou parohy z jelena, kterého císař Josef I. 17. listopadu 1702. v Kačinách zastřelil (viz str. 77). Západně od sálu kulatého jest velký pokoj dosud nedostavený (tancírna). Odtud je čarovná vyhlídka na mnoho mil přes Kutnou Horu, Čáslav atd. Dále v levo vstoupíme do síně kulečníkové, ozdobené krásně vyřezávaným stropem, prací to řezbáře Kreutze. Za ní jest salon, kdež vynikají tyto obrazy: „Obraz hr. Jana Rudolfa Chotka, zakladatele zámku, v rouchu rytíře řádu zlatého rouna. Hr. Jan Rudolf představen jest v životní velikosti a ukazuje levou rukou na plán zámku, na stole ležící. Obraz ten maloval Trenkwald. Naproti jest obraz hraběte Karla Chotka, syna jeho, nezapomenutelného purkrabího pražského. Obraz ten taktéž v životní velikosti, maloval H. Holpein r. 1839. Purkrabí malován jest v rouchu rytíře řádu zlatého rouna; v pravo na stole leží řády jeho, v levo z mlhy vysvitají věže královské Prahy. Dále sluší uvésti veliký obraz se zvířaty od F. Roosa, z r. 1685. Ve vedlejším salonu jest podobizna hr. Emer. z Eltzu, otce hr. Karoliny Chotkové. Naproti jest podobizna slečny z Eltzů. Oba obrazy malovala Angelika Kaufmannová. V témž salonu sluší uvésti 2 menší obrazy zvířat od Fr. Roosy z r. 1765. a 1769. — Vedle předsíně kulatého sálu jest proz. kaple, jejíž oltář r. 1835. posvětil olomúcký arcibiskup hr. Ferdinand Chotek. Po širokých schodech a schodištěm bohatě ozdobeným vystupuje se do hořejšího patra, které je z větší části pro hosty ustanovena. Vyhlídka odtud na všechny strany jest velmi daleká. — Sloupovou chodbou v křídle východním dostaneme se k čtyrhrannému stavení, jež knihovnu v sobě chová. Z veliké předsíně vstoupí se tu do kulatého sálu knihovního, již popsaného. Zde mimo vzácná díla nachází se malé museum, mapa panství Novodvorského z r. 1731. a starý pohled na Nové Dvory. Na konci protějšího křídla jest divadlo a kaple ještě nedostavěná. Divadlo dostavěno r. 1851. a dne 9. listopadu t. r. hráno první představení. Divadlo to může pojmouti 500 diváků, má lože, přízemí a galerie. Dole v tomto křídle jsou příbytky pro služebnictvo a konírny na 20 koní. Celý zámek má 80 pokojů, 20 komor a 6 kuchyň.

herným a náleží, jak pro svůj zevnější tvar sloupovím a portiky zdobený, tak pro vnitřní kulaté sály s kopulemi na sloupech korintských, kdežto zevnitř na křídlech sloupy dorické se objevují, bez odporu k nejzajímavějším stavbám novověkým. Sluje starožitným jménem Kačina, dle okolí svého, již v 12. století tak zvaného.

Koncem srpna 1823. přestěhoval se hrabě ze zámku Novodvorského do nově vystaveného zámku. Přestěhování to oslaveno bylo velikolepou slavností. Na rybníku Mikulášském[379] uspořádána jízda po 26 lodích za hudby, zpěvu a střelby. Při návratu byl celý nový zámek nádherně osvětlen.

Na svahu a při úpatí pahorku zámeckého rozkládá se park od zakladatele zámku zřízený, který na $1\frac{1}{2}$ hodiny v objemu obnáší[380]. Zakladatel zámku sám určoval, kde by se měla a jak rozsáhlá skupina toho neb onoho stromoví zasaditi. Tomuto kavalírovi vytříbeného vkusu byl pěkný strom nad jiné věci milejší a proto dával velké stromy se zemí ve velké vzdálenosti vyzdvihnouti a do parku zasaditi.

A jako okolí zdejší téměř v zahradu proměnil, tak i jiné krajiny panství svého okrašliti hleděl. Pustou „Skalku“ u Třebešic dal r. 1799. vysokými stromy a exotickými keři posázeti a tam pavilon s věží postaviti.

Potok Klejnar, kolem tekoucí, byl upraven a hrázi opatřen; ve skále byly mnohé cesty vytesány. Od Skalky kázal hrabě sázeti stromy až k dvoru a kostelu Losskému.

V létě r. 1794. navštívil s manželkou svou Sidonií les Radvanecký u Zbraslavic. Krajina ta velice se mu zalíbila. V tajnosti, aby hraběnka příště překvapena byla, svolal řemeslníky a postaviti dal během roku pěkný letohrádek s pohledem na rybník „Luisenteich“, pak kuchyň o jedno poschodí, dům pro služebnictvo a hájovnu „Floudu“.

Všechny cesty v lese byly upraveny a tak pěkný park založen.

Druhého roku v letě vydal se s chotí svou do Radvančic. Napřed již odebrali se tam synové jejich Ferdinand a Václav[381].

379 Rybník Mikulášský ve výměře 425 měr byl r. 1810 vypuštěn. R. 1822. nařídil ale hrabě, aby byl vodou naplněn, což se po delším sporu s vrchním panstvím mlynáři a rolníky, kteří právo své k vodě hájili, r. 1823. podařilo. Za to byl r. 1822. vypuštěn rybník Ovčárecký ve výměře 102 měr. a tam lesík založen.

380 Svah jihozápadně od zámku sluje „vojanský kopec“, jelikož jej r. 1810. vojáci posádky kutnohorské, kterých si byl hr. Jan Rudolf ku práci vyžádal, upravovali a místy navážeti.

381 Ferdinand, roz. 1. září 1781., stal se 1832 arcibiskupem v Olomúci a zemřel v Praze 5. září 1836. Václav, roz. 1778., byl později majorem u hulánů.

Když hraběcí manželé k lesu přijížděli, vyjeli jim vstříc dva obrnění rytíři (Ferdinand a Václav) s četným průvodem a zvali je dále do lesa.

Hraběnka ovšem rytířů neznala, aniž tušila, jak lesík proměněn. Jaké bylo překvapení její, když spatřila jako ze země vykouzlené krásné budovy! Tam uspořádána nyní velikolepá slavnosť za zvuku známé Novodvorské hudby.[382] Lesík ten nazván po hraběnce Sidonský. R. 1795. a 1796. postaveny tam eště tyto budovy: Švýcarský dům, poustevna, uhlířská a rybářská chatrč, kaple s hodinami a zvonem, americká bylinárna, anglický dům, dům s kulečníkem: opodál v lese stál chrámek a vodopád. Všechny budovy ty byly ze dřeva, ozdobeny parkety, čalouny a opatřeny přiměřeným nářadím a obrazy. Náklad na všechny budovy obnášel 39.450 zl. 24 kr. konv. č.[383]

Veškeré cesty na panství dal hrabě upraviti a jen r. 1806. založeno nových cest v délce 55.905 sáhů. Když r. 1810. nařídila vláda majitelům panství stavěti silnici z Tábora do Hradce Králové, která by později od eráru převzata byla, byl hrabě Jan Rudolf první, který od brány Kutnohorské v Nových Dvořech až na hranice panství Zdechovického silnici vystavěl. Podél všech cest a silnic vysázeny byly aleje.[384]

Zařídiv takto panství, hleděl nyní získati mužů, kteří by v duchu jeho a v duchu pokročilého hospodářství panství spravovali. I byl 1. července 1811. ustanoven vrchním dozorcem panství Jan Pešl a po něm 1. července 1820. Karel, svob. pán Puteani, jemuž i revise účtů odevzdána.[385]

Když dne 1. srpna 1807. z Prahy do Veltrus jel, splašili se poštovní koně; hrabě byl vyhozen z vozu a poraněn, tak že ještě téhož dne skonal.

382) Hudba Novodvorská stála za dob hr. Jana Rud. Chotka na vysokém stupni. Nebylť nikdo přijat za úředníka hosp. neb k lesnictví, kdo v hudbě se nevyznal. Při škole Novodvorské zřídil hrabě zvláštní hudební školu a žáky v hudbě vynikající odměňoval. Nebyloť doby té daleko široko tak vycvičené hudby jak komorní, tak kostelní, jako v Nových Dvořích.

383) Délkou času však budovy ty sešly, a r. 1870. byly úplně odstraněny.

384) Topolová alej od Skalky až k Čáslavi vysázená r. 1806.; od N. Dvorů k Malínu a k Ovčárům r. 1814.; od zámku až k hrázi rybníka Mikolášského a odtud až k Habrkovicům vysázená čtyřřadová alej topolu pyramidových. Stromořadí to poskytovalo později z portálu zámeckého přes hladinu rybníka krásný pohled. — Většina stromořadí toho byla r. 1840., kde polím stínila, vykácena. R. 1869. vykáceno stromoradí k Ovčárům a r. 1869. a 1871. od N. Dvorů k Malínu vedoucí.

385) Puteani byl přísný, poctivý muž a řádný oekonom: ten pozvedl panství střídavým hospodářstvím a zlepšil stav i chov dobytka. Zavedl též účetnictví journální, po něm Puteánské zvané, kterého až do r. 1870. na panství užíváno bylo.

A jako hr. Jan Rudolf o úpravu krajiny péči vedl, tak staral se i o duševní blaho poddaných svých. Jeho přičiněním zřízena r. 1784. v Nových Dvořích z resindece dominikánů městská škola, v Církvici r. 1818. a 1819. postavil novou jednopatrovou školu, dal kostely patronátní opraviti a r. 1821. novou jednopatrovou faru v Záboří nákladem 9834 zl. víd. č. vystavěl.

Ku konci velečinného života hr. Jana Rudolfa stíhala jej rána za ranou; dne 25. dubna 1822. zemřel mu v Miláně syn Heřman, c. k. obrist pěšího pluku, dne 16. února 1824. manželka jeho, s níž byl 52 let v šťastném manželství žil a dne 8. dubna 1824. prvozený syn Jan. Sám dokonal šlechetný život svůj ve Vídni dne 26. srpna 1824.[386], stár jsa 76 let a pochován dle přání svého na hřbitově Novodvorském.[387])

Poněvadž nejstarší syn hr. Jana Rudolfa Jan před otcem svým zemřel, stal se dle testamentu dědicem Nových Dvorů syn Janův Jindřich, který byl tehdy 22 roky stár a do své plnoletosti pod poručenství hr. Hoyose postaven.

V měsíci červnu 1825. dostavila se do Nových Dvorů odhadní komisse desk zemských, vedením rady zemského soudu Leopolda Hasnera, kteráž za pomoci Jana Doležala a Fr. Hocha, odhadců hospodářství, Václava Pecla a Jana Pražáka, ustanovených komissařů lesnických, pak Kr. Vítka a Voj. Jelínka, znalců stavitelských, panství Novodvorské s Hlízovem odhadla; a to:

Nové Dvory	v ceně	393.463 zl.	6¼ kr.	konv. č.
Statek Hlízov	„	57.554 „	57¾ „	„ „
Úhrnem		451.018 zl.	4 kr.	konv. č.

386) Zpráva o úmrti jeho došla do N. Dvoru 28. srpna ráno o 5. hodině. Mrtvola přivežena 31. srpna ve 2 hod. odpoledne k hranicím panství Novodvorského, kdež očekával ji farář Církvický J. Javornický a nesčíslné množství lidí. Vezena byla do zámku Kačínského; tam očekával ji farář Novodvorský Fr. Kruch s ostatním patronátním duchovenstvem. Druhého dne veden průvod ze zámku do kostela sv. Anny, kdež mrtvola vystavena. Pohřeb držán dne 2. září o 9 hodině ranní. Pohřební řeč měl ředitel školy P. Jos. Krejčí.

387) Tělesné pozůstatky jeho i manželky byly r. 1829. do nově vystavené hrobky na hřbitově Novodvorském přenešeny; tělo jeho odpočívá v prostředním klenutí v pravo, právě pod oltářem; v pravo od něho tělo manželky jeho. Hrabě Jan Rudolf byl od r. 1776.—1782. radou a od r. 1782.—1789 kancléřem pri českorakouské dvorní kanceláři, od r. 1791.—1792. finančním ministrem Leopolda II. R. 1802. 29. srpna jmenován nejvyšším purkrabím v Čechách a 8. října 1802. státním ministrem: byl ale purkrabím na dále. R. 1804. povolán za konf. ministra do Vídně a r. 1809. stal se předsedou dvorní komise v polit. zákonodárství. R. 1815. vystoupil ze státní služby. Byl rytířem zlatého rouna, též předsedou král. české společnosti nauk.

Skvosty a díla umělecká odhadnuty byly Ant. Burdem, kustosem pražské galerie a 22.000 svazků knihovny odhadnul Karel Barth z Prahy.

V zastoupení hr. Jindřicha Chotka přítomni byli odhadu JUDr. J. Theumer z Prahy a Engelbert Schak, vrchní a hospodářský ředitel Novodvorský.[388]

Hrabě Jindřich stal se 26. května 1826. plnoletým a 28. května zavítal do Nových Dvorů, kde s velikou slávou byl uvítán.

Jedinou snahou jeho bylo následovati děda svého u zvelebování panství, okrašlování krajiny, jakož i přispívati ku blahu poddaných, k jichž prospěchu již 31. října 1826. chudinský ústav, z něhož 50 chudých podporováno, založil.[389]

Ku zcelení statků svých koupil hr. Jindřich r. 1830. ve veřejné dražbě louku Oselku[390] za 9780 zl. konv. čís. a r. 1838. v deskách zemských 1186. C. 21 zapsanou louku „Hanibalku“ u Hlízova od hospodského Jakuba Choděry za 5550 zl. konv. čís.[391]

388) Archiv Kačinský fasc. II.

389) R. 1810. měl ústav ten jmění 5849 zl. 49 kr.

390) Louka „Oselka“ byla částí luk Kačinských a náležela s nimi do válek husitských klášteru Sedleckému, přešla zápisem císaře Sigmunda na kněze Bedřicha ze Strážnice, pak na Jiřího Poděbradského, kterýž postoupil ji s luhy Kačinskými Jaroslavovi z Újezda; po němž ji držel syn bratra jeho Petra, Diviš Boubínský z Újezda. Dcera jeho Mandaléna provdána byla za Jana Satného z Olivetu, úředníka horního v Kutné Hoře, kterýž louku tu, jak se zdá, daroval neb prodal nákladníkům horním, kteří bývali v držení dolu „Osel“ v Kutné Hoře, načež přešla do rukou královských. Ve zprávě hor. úřadu na komoru českou r. 1547. čteme: „Než co se týce Oselské louky, toho se doptati nemůžeme, aby ta louka kdy ke Kolínu náležeti měla, také aby z ní jaký plat kdy dáván byl, než že té louky kverkové dolu „Oslu“ v držení bývali, a potom, když důl „Osel“ k spuštění přišel, a všecku forotu kverkové i s dolem „Oslem“ J. M. Císařské postoupili, také i ta louka s jinými věcmi na J. M. C. přešla, a jiného jsme o té louce nikde se doptati nemohli.“ (Archiv Kutnohorský, odd. horní č. 2535.) Hrabě Věžník koupiti chtěl „Oselku“, než nebyla mu prodána, a proto když r. 1694. bažantnici Novodvorskou ohraditi chtěl, žádal na komoře České o vyslání komisařů, kteří by hranice shlédli. O způsobu ohražení sepsán protokol 23. března 1694. (Kniha horních zápisů od r. 1520. str. 519.) Mylná jest tedy zpráva v Archivu Kačinském (fasc. II.), že hr. Věžník louku „Oselku“ hornímu úřadu ku pasení oslů, v dolech pracujících (?) daroval. R. 1780. chtěl louku tu koupiti hr. Jan Rud. Chotek. V archivu Kačinském nachází se z doby té celý foliant spisů, z nichž vysvítá, že hrabě všemožně, nelituje ani darů rozhodujícím osobám při úřadů horním, snažil se Oselku k Novým Dvorům přikoupiti. Podával za ni 8000 zl. Ředitel mincovního úřadu činil veliké obtíže a proto s koupí sešlo. Veliké množství spisů, vztahujících se k louce té, nachází se v Archivu Kutnohorském.

391) D. Z. 1223. J. 29.

O zvelebení hospodářství na statcích svých velice pečliv byl a za doby jeho mnoho staveb hospodářských a lesnických, jakož i silničních provedeno bylo.[392])

R. 1843. zrušen byl rybník Mikolášský a na pole upraven.[393])

Přičiněním hraběte Jindřicha i průmyslové závody na panství povstávaly. R. 1835. zříditi dal v Nových Dvořích továrnu na syrup ze starého štítu na 30.000 ct. řepy[394]) a po zrušení této r. 1860. vystavěna byla továrna na cukr v Ovčářích, v kteréž 15. října t. r. s prací počato.

R. 1841. postaven v Ovčářích nový lihovar, kterýž i s pivovarem pronajat byl r. 1846. Hugovi Podlipskému. Roku 1847. koupil hrabě mlýn Ovčárecký, který r. 1865. vrchnosť prodala.

Za hr. Jindřicha stavěna dráha státní, vedoucí částečně též pozemky panství Novodvorského. Dne 6. září 1842. zavítala do Nových Dvorů komisse, vyměřující dráhu tu. Nádraží ustanoveno na panských pozemcích v lese „Pavučina.“ Náhrady za postoupené pozemky ustanoveny r. 1847. takto:

Novodvorské vrchnosti . . .	1409 zl.	13 kr.
Zábořským občanům . . .	5282 „	82 „
Kateřinským občanům . . .	961 „	16 „
	7653 zl.	51 kr. konv. čís.

Zbývá nám ještě promluviti o dobrodiní, které hrabě Jindřich Chotek, poslední to pán panství Novodvorského, poddaným svým v ohledu duševním i hmotném prokázal. Než, doba ta jednak nedávná jest, tak že každý obyvatel bývalého panství Novodvorského v paměti ještě chová blahodárné působení jeho, jednak nestačí slabé péro naše vyličiti zásluhy jeho na tomto místě tak, jakého skutečného ocenění zasluhují, a obmezujeme se zde pouze na některé události.

Uznávaje, že základem blahobytu lidstva jest vzdělání školní, podporoval všemožně školství na panství. Chatrná byla škola v obci Sv. Kateřině, i docílil toho, že gub. výnosem ze dne 28. května 1833. povolena stavba nové školy, kterouž také

392) R. 1826. stavěny nové stodoly a chlévy v Lošicích nákladem 15.208 zl. v. č.; r. 1832. vystavěna ovcarecká stodola. r. 1838. postaven nový kravín v Nov. Dvořích a zřízena pila u rybníka. r. 1841. hlizovská kůlna; r. 1829. postavena myslivna na Kaňku. r. 1844. hetlínská myslivna; r. 1832. postaven nový sklenník a kůlna u zámku Kačínského, nákladem 7286 zl. v č., r. 1835. postavena Kačínská rostlinárna, nákladem 725 zl. a j. — R. 1832. stavěna silnice pod Církvicí proti Netřebi až na erární silnici; r. 1831. z N. Dvorů pres sv. Jakub. r. 1839. od mostu Klejnaru až k Třebešické kapli stavěna nová silnice, taktéž r. 1842. z Netřebi do Kutné Hory.

393) Rybník ten měl 7 ostrovů a byl buky vrouben. R. 1843. zůstalo ještě na panství 22 rybníků.

394) Továrna ta pronajata téhož roku kněžne Öttingen-Wallersteinové na 12 let.

r. 1834. nákladem 1351 zl. vystavěl.[395] Mládež z Kobylnic konati musila obtížnou a z jara dosti nebezpečnou cestu ku škole Zábořské. I vymohl hrabě, že gub. výn. ze dne 6. října 1837. odškolení od školy Zábořské povoleno bylo a stavba nové školy v Kobylnicích gub. dekr. ze dne 29. května 1840. povolena byla.[396]

V r. 1831., kdy veliká drahota panovala, podporoval hrabě Jindřich všemožně poddané své, začež se mu také 4. ledna 1832. pochvaly veřejné od gubernia dostalo. A když r. 1836. na panství cholera vypukla, tu všestranně radou i skutkem nemocné podporoval. Kdykoliv bližního neštěstí stihlo ať požárem, povodní, tu první býval na místě hr. Jindřich a ruka jeho mnoho slz setřela, mnohou bídu zapudila.

I když poměry poddanské r. 1848. zrušeny byly, nepřestal býti hrabě otcem lidu bývalého panství. O tom jmenovitě Nové Dvory v nešťastném roce 1861., kdy zhoubný požár velkou část Nových Dvorů strávil, dostatečného svědectví dáti mohou.[397]

Poměry poddanské, robotni a jiné povinnosti.

Rozhlížíme-li se v dějinách, pozorujeme, že za dřívějších dob obyvatelstvo skoro v celé Evropě od nepatrné menšiny tehdejšího obyvatelstva — duchovenstva a šlechty — záviselo, že půda nenáležela vzdělavatelům, alebrž vrchnosti. Stav poddanosti lidu nestal se pojednou nějakou náhlou katastrofou; jestiť to výsledek dlouhého vývoje. V Čechách utuženo bylo poddanství jmenovitě počátkem století 16. za panování krále Vladislava II. Poddaný zavázán byl vrchnosti oddaností a úctou a musil po-

---

395) Škola ta byla slavně téhož r. kutnohorským vikárem Ant. Dařilkem vysvěcena.

396) Poněvadž z jara Doubravka se rozlévala, vyučováno bylo již r. 1809. v doby ty Kateřinským učitelem v hospodě Kobylnické a r. 1832. zřízena tam privátni škola. Když r. 1840. stavba nové školy povolena byla, zpečovali se vůkolni nekatolici na stavbu tu přispívati; byli ale vojenskou exekuci k tomu přinuceni.

397) Šlechetný muž tento zemřel dne 24. prosince 1864. v 63 roce věku svého ochrnutím srdce v Praze. Pohřeb jeho držán v Praze dne 26. prosince t. r. o 3 hodině. načež mrtvola do Nových Dvorů převezena. Dojemné to bylo okamžení, když ve tři hodiny s půlnoci mrtvola vznešeného pána přibyla do Nových Dvorů za hlaholu zvonů a záři četných pochodní. Stkvělý pohřeb držán dne 27. prosince o 10. hodině za přítomnosti vznešené hr. rodiny a přátel i hodnostářů a nepřehledného množství lidu. Pohřebni řeč na slova Spasitelova: „Kdo věří ve mně, byť pak i zemřel, živ bude". měl farář a řed. školy P. Fr. Hanuš, a když zavadil o lásku, dobročinnosť. pokoru. zbožnosť a šlechetné srdce zesnulého, nezůstalo oka suchého, hlasitý pláč rozléhal se prostorou chrámovou.

slouchati nařízení vrchnostenských úředníků. Chtěl-li se věnovati řemeslu neb umění, vstoupit ve službu, v stav manželský, neb chtěl-li se konečně z panství odstěhovat, musil žádati vrchnosť o dovolení. Také nesměl bez vůle vrchnosti o svém jmění, jež si v potu tváři vydělal a uspořil, pořiditi a dle vlastní vůle s ním nakládati; jen „s vůlí a povolením“ milostivé vrchnosti směl statek svůj pronajímati, odprodávati a zastavovati. Dle českého zřízení zemského nemohl také poddaný člověk sám se před soudem hájiti nebo škůdce k soudu pohnati, nýbrž učiniti tak musil vždy prostřednictvím pána svého.

A když otcové rodin takto k půdě vrchnosti připoutáni byli, tím více osoby ženské. Tyto nesměly nižádné zápisy činiti bez vědomí a povolení vrchnosti, nemohly bez vůle pánův svých ani kšaftovati ani se vdávati.

Vrchnosť měla práva politická a moc policejní; jí příslušelo patrimonální soudnictví, právo žádati odchodné, poplatek za dovolené odstěhování se z území panství, právo na poplatek při změně v osobě uživatele statků, při smlouvách „mezi živými“ (tak zvané laudemium), právo rozvrhovati zeměpanské daně, právo pivovarečné a pálení kořalky i nalévání těch nápojů, právo prodeje soli, právo honební i na pozemcích poddanských, pak rybářství ve všech řekách a potocích v objemu panství; také náleželo jí právo odúmrtní, tak že pozemky poddanské, umřel-li zůstavitel bez dědiců, připadly vrchnosti; dále náleželo jí právo na jisté dávky buď peněžité neb naturální a právo na robotu a na poplatek „za ochranu“.

Vůbec poddaný lid býval čím dále tím více utlačován a jmenovitě dálo se to na zdejším panství za hr. Pachty, který mnoho peněz potřeboval, a ještě více za Batthyanyho, který zřídka kdy na panství zavítal a veškerou moc úředníkům vrchnostenským ponechal.

Tehdy byl neobmezeným pánem na panství vrchní Fr. ze Steinsdorfu, člověk, dle pověsti, necitelný; dlouho ještě po smrti jeho († 1775.) bylo jméno jeho strašákem pro ubohého poddaného a jen jistě strach vytvořil pověsť, že Steinsdorf po smrti každého dne po panství na koni jezdí s karabáčem v ruce. Ano lidé, mající vyvinutou fantasii, jej „prý“ docela několikráte viděli; konečně i vypravováno, že čerti sami z hrobky odnesli tohoto „dobrodinečka lidu“, a došlo to až k otevření hrobky jeho v Církvickém kostele, by pověrčivý lid přesvědčení nabyl, že tělo jeho odpočívá tam klidně, jako jiného smrtelníka.

Velikou útrapou lidu poddaného byla robota. Bylať pak na zdejším panství tato:

Každý držitel statku selského čili celosedlák měl „od starodávna“ za povinnosť od slunce východu až do západu čtyřmi

potahy týdně 3, dle potřeby i 4 dni na robotu jeti a v ostatních 3 dnech mimo svátek po jednom pěším statečném robotíři odeslati; v čas senoseče, žní a klízení otav měl každodenně ale 2 statné robotíře v čas dostaviti.

Půlsedláci a $^3/_4$ sedláci měli tutéž robotu, však potažní roboty jen s třemi neb dvěma potahy.

Chalupníci povinni byli po všecky dny buď sami na robotu pěší choditi aneb statečného robotíře poslati a to po celý rok, v zimě i v letě, vyjímaje když na dělání dříví šli od 1. listopadu do konce února: tu se jim několik dní dle uznání promíjelo. Když třeba bylo, musel místo pěší roboty po 2 dni s dvěma volama orati neb vláčeti.

Měšťané Novodvorští povinni byli v čas žní 10 záhonů panského obilí požíti a svázati, aneb místo vázání ještě 2 záhony požíti, tudíž 12 záhonů. Při senoseči měli za povinnosť po 2 dni a při sekání otav 1 den statečného robotíře odeslati. (Někteří však platili místo roboty 1 zl. a některým byla robota odpuštěna.)

Všickni podruzi a úročníci povinni byli v senoseči na robotu jíti a sice ženatí 2 dni, svobodní 1 den. Ve žních měli ženatí 14 záhonů panského obilí požíti, neženatí jen polovic. V čas sekání otav pracovati měli ženatí 1 den, neženatí $^1/_2$ dne; každý mlatec nebo podruh (vyjímaje řemeslníky cechovní) povinnen byl v zimě 6 sáhů dříví k palivu sdělati. Jich ženy měly za povinnosť 6 dní obilí pleti: svobodné ženské 3 dni.[398])

Mimo robotu musili všickni odváděti: „všechny jakékoliv jméno míti mohoucí daně a kontribuce dle rozvrhu“ a úrok Sv. Jirský a Havelský (viz str. 140).

Též odváděn musil býti desátek příslušným farářům. Sedláci Církvičtí odváděli faráři svému po 2 věrtelích $2^1/_2$ čtvrtcích žita, tolikéž ječmene a žita. Jakubští sedláci faráři Církvickému po 2 věrt. 2 čtv. žita, 2 věr. 3 čtv. ječmene a 2 věrt. 2 čtv. ovsa. Mikolášští sedláci odváděti musili faráři Církvickému po 3 věrtelích ovsa. Sedláci Zábořští svému faráři po 3 věrt. žita, ječmene a ovsa. Sedláci Kateřinští faráři Zábořskému po 2 věr. 3 čtv. žita, ječmene i ovsa. Kobylničtí sedláci Zábořskému faráři po 3 věr. žita, 1 věr. ječmene a 3 věr. ovsa. Lišičtí sedláci témuž faráři po 2 věr. 1 čtv. žita, po 2 věr. ječmene

398) V dobách Věžníkovských dávána byla robotířům z dobré vůli vrchnosti „výsluha“ a to denně po bochníku chleba a dle možnosti buď večeře neb oběd, sestávající z dvou moučných krmí, k čemuž vrchnosť mimo rozličné potraviny ještě 50 zl. a 6 sudů piva povolila. Také chalupníci dostávali v čas senoseče po bochníku chleba a dáván jim byl v hlavních žních společný oběd. I piva dostávali k obědu až 3 sudy. Plečky obdržely „výsluhy“ bochník chleba.

a 2 věrt. 1 čtv. ovsa. Půlsedláci v Morašicích Zdechovskému faráři po 1 věr. 1 čtv. žita a tolikéž ovsa. Půlsedláci z Outěšeňovic odváděli faráři Zbraslavickému po 1 věrt. žita a 1 věr. ovsa.

Chalupníci Novodvorští dávali faráři Církvickému po 2 čtvrtcích žita a ovsa. Církvičtí chalupníci po 1 věr. 2 čtv. žita a ovsa, Jakubští po 1 věr. 1 čtv. žita a ovsa, Mikolášští po 1 věr. ovsa; Zábořští, Kateřinští, Kobylničtí, Lišičtí a Sulovičtí chalupníci faráři Zábořskému po 1 věrteli žita a ovsa. Chalupníci Morašičtí faráři Zdechovskému po 2 čtvrtcích žita a ovsa.[399]

Poddaní byli také povinni panské předivo přísti a to celosedláci 2 štuky, neb za to 30 kr. platiti, půlsedláci a chalupníci 1½ štuky neb 22 kr. 3 denáry platiti. Také bylo povinností celosedláků ročně 2 kusy panského dobytka vykrmiti; chalupníci měli panské tele každoročně vykrmiti.

Každý Novodvorský měšťan platiti měl za „ochranu“: platilo jich ale jen 8 po 2 zl. a jeden 3 zl.

Mlynáři na panství povinni byli z mlýnů úroky platiti při Havle a Jiřím, jak to při popisu panství z r. 1734. (str. 136.) uvedeno bylo. Mimo to měli tyto povinnosti: „Fleischkrejcar“ z tabáku platiti, sůl, pivo, kořalku od vrchnosti odebírati, každého roku 1 panskou svini vykrmiti, obilí pro vrchnosť a služebnictvo zdarma mleti, vinopalnám obilí šrotovati, strouhy mlýnské čiditi a splavy na své útraty udržovati.

Hospodští na panství mimo povinné úroky platili: „c. k. musikálního impostu“ 9 zl. a masitého „aufšlaku“ 1 zl.; musili slanečky od vrchnosti odebírati neb za ně 2 zl. 45 kr. (při menší hospodě 1 zl. 15 kr.) platiti, obyčejnou robotu dle pozemku vybývati, pivo, kořalku, zelí, sůl a jiné „vyskytnout se mohoucí panské effekty“ odebírati; také měli za povinnosť maso, chléb od domácích řemeslníků bráti. Mimo to uloženo hostinským ke každému přívětivě a počestně se chovati, kradených věcí nepřijímati, podezřelých lidí nepřechovávati, hosty nepřetahovati, panský šenk a v něm pozůstávající panské interesse, česť a vznešenosť fedrovati, všemožným způsobem vrchnostenský užitek a prospěch, jak na jednoho poctivého a pilného člověka přísluší, vyhledávati.

Konečně všem, totiž sedlákům, půlsedlákům, chalupníkům, měšťanům, mlynářům i hostinským uloženo bohabojný, pobožný, křesťanský, římskokatolický život vésti, duchovní i světskou vrchnosť, též představený úřad a officíry (služebnictvo vrchnostenské) povinně respektovati, určené pokuty a tresty poslušně a volně podniknouti.“[400]

399) Neškaredičtí poddaní jezovitů Kutnohorských odváděli faráři Církvickému úhrnem 13 korců žita.

400) Gruntovní knihy v Kutné Hoře.

Roku 1775. vydala císařovna Marie Terezie, „považivši, že zachování mnohých poddaných okamžitého ulehčení žádá, dne 13. srpna t. r. „Robotní patent“, aby poddaným v takovýchto nesnázích postaveným rychlejšího spomožení“ se dostalo.

Dle tohoto patentu zůstali poddaní, kteří až posud pěší robotu konali, také budoucně pouzí pěší robotníci, jakož i ti, kteří až posud s potahem robotovali, avšak přes 9 zl. 30 kr. roční kontribuce neplatili, budoucně žádnou jízdní, nýbrž jen pěší robotu konati měli (odst. 5). A pro pouhé pěší robotníky vyměřena byla robota v odst. 6. takto: Podruh neb podruhyně ročně vesměs s jednou osobou 13 dní; chalupník, jenž přes 57 kr. neplatil, ročně s jednou osobou 26 dní; který více daně než 57 kr. ale přes 2 zl. 51 kr. neplatil, týdně 1 den; který více daně než 2 zl. 51 kr. ale ne přes 4 zl. 45 kr., týdně s jednou osobou 1½ dne; který více daně než 4 zl. 45 kr. ale ne přes 7 zl. 7½ kr., týdně 2 dni; který více než 7 zl. 7½ kr. a ne přes 9 zl. 30 kr., týdně 2½ dne; který více než 9 zl. 30 kr. a cožkoli nad to platil, 3 dni.

Při jízdní robotě zůstali i dále, již byli přes 9 zl. 30 kr. platili a s potahem robotovali, a ustanoveno bylo, že budoucně konati má poddaný, který nebyl za víc nežli čtvrt usedlého (čtvrtsedlák) a tudíž přes 14 zl. 15 kr. neplatil, s jedním kusem potahu týdně tři dni; půlsedlák neplatě přes 28 zl. 30 kr., s párem potahu týdně tři dni, a od sv. Jana do sv. Václava téhodně s jednou osobou pěší roboty; který byl za víc než půl usedlého avšak tři čtvrtě usedlého nepřesahal, tudíž více daně měl nežli 28 zl. 30 kr. a ne přes 42 zl. 45 kr., s 3 kusy potahu týdně tři dni, a od sv. Jana až do sv. Václava týdně 2 dni pěší roboty s jednou osobou; který byl za více než tři čtvrtě usedlého a cožkoli nad to (celý sedlák) a tudíž více než 42 zl. 45 kr. a cožkoli nad to platil, se 4 kusy potahu týdně tři dni a od sv. Jana do sv. Václava týdně tři dni pěší roboty s jednou osobou (odst. 7. a 8.).

Poněvadž ustanovené tyto robotní povinnosti to nejvyšší byly, k čemuž budoucně poddaní podle tříd zámožnosti a kontribuce přidržováni býti mohli, zanechávalo se těmto docela na vůli, při svých dosavádních robotních povinnostech, ježto buď skutečně menší byly nebo se jim aspoň tak zdály, bez proměny zůstati.

Nemohli však poddaní neb obce díl ze staré a díl z nové roboty voliti, nýbrž musili se buď k té buď k oné přihlásiti, avšak měli právo, že se mohli s vrchností o jiný zcela nový způsob robotních povinností písemně porovnati, kteréžto porovnání se skrze krajský úřad ke král. zemskému guberniu pro nahlédnutí a potvrzení zaslati mělo. O tomto rozličném vyvolení svých posavadních anebo nových patentních povinností robotních měli se jak jednotliví poddaní tak i celé obce, kdež tyto

společně voliti měly, nejdéle do 16. října 1775. u vrchnosti neb u jejího vrchního úředníka hospodářského prohlásiti.

Poddaní Novodvorští prohlásili se pro robotu dle patentu; následkem toho vepisována sice nově nastupujícím držitelům do gruntovních knih robota „dle prošlých nejvyšších nařízení“ než — zůstalo to při staré robotě, jmenovitě u chalupníků a [illegible]ěníků, pokud robota vůbec v Čechách nebyla zrušena.

Patentem z r. 1775. nebyl však poměr poddaných k vrchnostem trvale upraven, protože i potom český rolník byl nevolníkem vrchnosti, jejíž úředníci tvrdívali, „že českého sedláka jen robota polepší!“

Teprv císař Josef II. se ujal „tohoto nevědomostí chudého, chudobou bojácného, bojácností ztýraného lidu“ a „z rozumu a z lásky k lidstvu“ zrušil patenty r. 1781. dne 1. září a r. 1782. dne 15. ledna vydanými také nevolnictví v Čechách. Český rolník z tělesné poddanosti vybaven, stal se dědičným vlastníkem svého statku, směl nyní nemovitosti kupovati, bez překážky se ženiti, z panství se stěhovati, zachovávaje předpisy povinnosti branné, o své vůli v zemi se usazovati, služby přijímati, řemeslům se učiti, obchod provozovati, studovati a j. Však i malá svoboda tato byla vrchnostenskými úředníky stěžována.

Lidumilný císař Josef II. dal také r. 1785. celou zemi nově vyměřiti a ustanoviti dle jakosti pozemku, kolik by každý, ať pán nebo poddaný platiti měl. Chtěl i robotu a všeliké jiné povinnosti poddanské zrušiti, za něž by odváděla se peněžitá dávka vrchnosti.

Podle patentu císařského měli poddaní od r. 1789. počínajíce platiti ze sta zlatých hrubého výnosu 30 zl. a sice: 12 zl. 14 kr. státu a 17 zl. 46 kr. vrchnosti, tak že by jim z takové živnosti zůstalo 70 zl. a jiné podle téhož poměru více nebo méně. Byl-li patent tento na zdejším panství oznámen, známo není, tolik ale jisto jest, že patent ten zůstal neproveden a že roboty potrvaly až do r. 1848.

Zákonem říšským ze dne 7. září 1848. zrušena však bývalá právomocnost vrchností a lid osvobozen od celého jha poddanského, stal se vlastníkem samostatným, skutečným člověkem svobodným.[40]

Ku konci stůjtež zde některá statistická data z dob poddanství.

40) Základním státním zákonem ze dne [illegible] 1867 zaručena jest v čl. 7. i pro budoucí časy [illegible] selských statků.

K zdejšímu panství patřilo vesnic 15 a roku 1820. bylo zde poddaných mužských 1788
„ ženských 1932
úhrnem 3720 obyv.

Roku 1843. obnášelo veškeré obyvatelstvo panství 5138 duší, z nichž byli 74 evangelíci h. v. a 13 židů.

Direktory a zároveň vrchn. pol. úředníky na panství byli:

Jan Hoeřtl	1650—1689
V. Chauer	1689—1730
Vojt. Gube	1730—1747
Fr. Steinsdorf	1747—1775
Ant. Dienelt	1775—1785
Jos. Antony	1785—1825
Eng. Schak	1825—1848.

Rozličná utrpení lidu do r. 1848.

Uvedeno již bylo (str. 59—66) jakých útrap zakoušeti musilo obyvatelstvo v století 17. jednak od žoldneřů nevázaných, jednak násilným přiváděním k víře katolické.

Zde ještě k některým útrapám v století 18. a první polovici 19. století poukážeme.

Poddaný lid český byl od nesvědomitých vrchnostenských úředníků trýzněn i pro dost malé provinění, rozličnými, nyní neslýchanými tresty. Nejpověstnější a nejstrašlivější byl karabáč, kteréhož tehdejší vrchnostenští úředníci častěji užívali a jím lépe vládnouti uměli než perem.

Od toho času také pamatuje se slovo karabáčník, kteréž se do nedávna ještě od lidu neoblíbeným panským úředníkům přilepovalo. Lid takto krutě sužován, pozdvihl se několikráte, aby svrhl své těžké jho a dobyl sobě žádané svobody. Známa jsou zvláště povstání selská r. 1680., když poddaní ještě více než za dřívějších dob robotou tíženi byli a povstání r. 1775.[402]) Než povstání ta vždy moci potlačena.

Po neúrodě r. 1669.—70. a hladu 1771. a 1772., když se císař Josef II., tehdy spolupanovník matky své, sám o bídě v Čechách zuřící přesvědčil, byla r. 1773. svolána zvláštní komisse k jednání o ulevení břemen poddaných.

Tu lid s důvěrou pohlížel k Josefovi II. a vyslovoval i ve zvláštním „Otčenáši selském,“ který se rokem 1775. datuje, prosbu, aby veliké bídy sprostěn byl:

402) Selské povstání r. 1775. viz v Osvětě roč. 1875. od prof. Fr. A. Slavíka.

Otče náš selskej,
pohleď, kterak jsme souženi
od karabáčníků sedřeni, — Otče náš...
Vždyť nemůžem již obstát;
neb nám chtějí tak již brát — chléb náš vezdejší.
Ani do zejtří čekat nechtěj
pořád karabáčem hrozej: — dej nám dnes!...
Nedej nás více soužiti
a víc do krve odříti, — ale zbav nás.
My sice v boha doufáme,
a přece vždycky coufáme — od zlého.[403]

Za času reformace katolické v letech 1650.—1781. byli obyvatelé panství zdejšího, kteří se potají k náboženství evangelickému přiznávali žalařováním ku katolické církvi nuceni, jak to zřejmě vysvitá ze zakladací listiny fary Zábořské (str. 121.) Jezovité a missionáři lidu nekatolickému, který potají víru svou vzdor pronásledováním mnohým vyznával, knihy náboženské odebírali a majitele jich soudům k potrestání odevzdávali. R. 1730. byl na panství zdejším pověstný jezovita Koniáš a pobral lidu přes 100 kněh, které do Prahy odeslány. I ukrývali nekatolíci knihy své jako poklad nejdražší a nedůvěřovali si jich ani svým příbuzným zapůjčovati.

Není pochyby, že v Čechách nemálo bylo rodin, ve kterých se přes všecka pronásledování, pobírání kněh atd. z pokolení na pokolení uchranilo nekatolické učení předků, zvláště lutheranismus a kalvinismus.

Ruch mezi tajnými různověrci českými stal se jmenovitě ve válkách pruských živý, když souvěrci jejich do Čech přicházeli. Však rozkaz chodil za rozkazem, aby na tajné nekatolíky pozor dávan byl. Dvorní dekret od 12. srpna 1775. podává obsáhlého poučení „kterých opatření zachovávati sluší", když by šlo „o zjevného kacíře, kterýž se k tomu přiznává." Závěrečné líčení s tvrdošíjným zbloudilcem bylo krátké: byltě vyhostěn ze svého statku a poslán na „vzdálená uherská komorní panství."[404]

Takovým zatvrzelým „kacířem" na zdejším panství byl Jakub Černohorský, šafář v Lošském dvoře. Když od víry své odstoupiti nechtěl, byl s manželkou svou a 5 dětmi poslán do Uher, kdež u veliké bídě žil. I obrátil se dne 13. února 1781. na císaře Josefa II. s poníženou prosbou, adressovanou „k Jejich Milosti slavnému císařskému guberniu", kde své útrapy vylíčuje takto: „Děti mé jsou malé, nedostatečné ku práci, a já sám

403 Selský otčenáš podává K. J. Erben v Lumíru 1861. str. 373.; nově podán ve Světozoru 1874. č. 30.

404 Jos. Alex. svob. pán Helfert: „O [illegible] náboženských" v Č. Č. M. 1877.

pro ně chleba nemohu opatřiti pro neznámosť řeči; sem byl jsem zavezen co úplný žebrák, poněvadž mne sem neodeslali, pokavadž jsem nebyl na mizinu přiveden, nebo mne arrestem věznili půl třetího roku a sedm týhodnů pro náboženství evangelické; když jsem z arrestu vyvežen byl r. 1779. ten den před sv. Václavem, od toho času byl jsem živ těma dvěma krejcarama, které se mně dávaly na cestě, a ještě všude se mně nedaly. Nyní jsem zde v takové nouzi a proto žádám pro milosrdenství Boha Nejvyššího císařské slavné gubernium, aby se mnou byl nějaký prostředek učiněn; jest-li se mnou nějaká milosť se nestane, tak ty děti zde hladem pomříti musí."

I žádá, aby mu vymoženo bylo 50 zl., které, když r. 1775. za šafáře do dvora Lošského nastupoval, co kauci v Novodvorském důchodě složil, a aby mohl alespoň k městu Prešpurku odejíti, kde by děti své řemeslem svým zahradnickým obživiti mohl, jelikož on a mnozí Moravané, kteří tam také pro víru osazeni jsou, řeči tamní nerozumí.

Císař Josef II. nařídil českému guberniu listem daným ve Vídni dne 17. března 1781., aby, zakládá-li se udání jeho na pravdě, jemu zmíněných 50 zl. hned z Novodvorského důchodu vyplaceno bylo. Důchodní Jos. Fr. Antony stvrdil, že peníze ty k požadování má a byly mu nejspíše vyplaceny.[405])

Lidumilný císař Josef II. nedlouho po nastoupení svém v samostatné vladaření jal se pomýšleti na to, aby tvrdé stránky zákonodárství u věcech náboženských byly odstraněny. Dne 31. března 1781. vydán dvorský dekret toho obsahu, aby na příště žádný poddaný pro bludné učení nebyl přesídlován do království Uherského.

Dne 13. října 1781. vyhlášen zákon pod názvem tolerančního patentu, kterýmž vyznavačům víry evangelické a helvetské, pak nesjednoceným Řekům svobodné vykonávání náboženství povoleno bylo.

Tu hned veliké množství lidí, kteří tajně víru protestantskou vyznávali, nyní veřejně k náboženství tomu se přihlašovali; ale také dálo se hromadné odpadávání od církve katolické. Následkem toho gubernium české vydalo 9. února 1782. obšírný cirkulář ku krajským úřadům, kdež nařizuje se, aby hromadné přihlášky k odstupu z církve katolické trpěny nebyly, nýbrž aby byl ustanoven čas, do kterého každý, který k církvi helvetské přestoupiti chtěl, na kancelář vrchnostenskou se dostaviti a zde cedulku potvrzovací sobě vyzdvihnouti měl. Kdo by po tomto ustanoveném čase k víře helvetské přestoupil, aby

405) Listinu tu nalezli jsme v rozházeném archivu bývalého patrimoniálního úřadu Novodvorského.

byl na kancelář povolán, o důvodech úmyslu toho vyptán a protokol s ním zaveden.[406])

Ale zároveň po prohlášení patentu tolerančního objevili se

---

406) Stůjtež zde některé výňatky z protokolů, zavedených u patrim. úřadu v Nových Dvořích dne 31. května 1783.:

Matěj Fetter z Třebešic.

Ot. Jakého Jste náboženství?	Odp. Helvetského podle kšaftu Krista Ježíše.
Ot. Z jaké příčiny Jste k té víře přestoupil?	Odp. Vstoupil jsem do ní, poněvadž jsem věděl, že v ní pravda Boží pozůstává.
Ot. Kde pak Jste se přihlašoval?	Odp. Zde na kanceláři, a když se mně řeklo, že to nemůže být povoleno, šel jsem do kraj. úřadu a jemnost pan krajský mně dal ústní dovolení.

Jiří Zemánek z Bernardova.

Ot. Jakého Jste náboženství?	Odp. Helvetského.
Ot. Proč Jste se dle nařízení při úřadě o cedulku nepřihlásil?	Odp. Čekal jsem až na delší čas, kdyžby v té víře nějaká mýlka byla, až jsem vyzvěděl grunt a pravdu.
Ot. Co Vás k tomu přivedlo, vždyť Vy Jste byl vždy dobrý katolík?	Odp. Zákon Páně.

Manželka jeho Alžběta.

Ot. Jakého Jste náboženství?	Odp. Helvetského.
Ot. Proč Jste přestoupila?	Odp. Ze jsem si myslila, že co je žena, to je muž, tak jsem to podlé své sprostnosti učinila.
Ot. Co Vás k tomu přivedlo?	Odp. Že jsem si je oblíbila.

Josef Rak od Sv. Kateřiny.

Ot. Jakého Jste náboženství?	Odp. Evangelického, helvetského podle kšaftu Krista Ježíše.
Ot. Z jaké příčiny zase k té víře přestupujete, vždyť Jste ji zavrhl a katolickou vyznával?	Odp. Poněvadž má katolická víra mocbohů a pan farář Zábořský mne při komissi přemluvil, proto ji také opouštím.

Jakub Říha, sedlák od Sv. Kateřiny.

Ot. Proč Jste se dříve k helvetské víře nepřihlásil?	Odp. Poněvadž jsem to ještě tenkráte neznal a sv. písma jsem neměl.
Ot. Co Vás k tomu přivedlo?	Odp. Zákon Páně.

Barbora Kucerová ze Sv. Jakuba.

Ot. Proč Jste si na helv. víru cedulku nevyzdvihla?	Odp. Nevěděla jsem, že na tom tolik záleží.
Ot. Co Vás k tomu přivedlo vždyť Jste bývala dobrou katoličkou?	Odp. Že to slyším, že je to dobré.

Všickni byli tázáni, byli-li již u stolu Páně a kde. Odpověděli, že v Chvaleticích, jiní v Semtěši u učitele a ten že se po cedulce neptal.

i mnozí blouznilci náboženští[407]), jmenovitě tam, kde dříve nekatolící byli pronásledováni a knihy jim odebírány: neboť tím stalo se, že mnohé rodiny drahný čas beze všeho vyučování byly a nemajíce ani knih ani nějakého spojení mezi sebou, obmezeny byly v náboženství svém toliko na ústní podání hlavy rodiny, kteréž však časem vždy více a více se zatemňovalo, tak že konečně v bludařství upadly. Blouznilci tito nechtěli se k žádné trpěné konfessi přidati a následkem toho se výhod tolerančního patentu účastnými státi nemohli. Proto takoví vyzváni byli, by se do určitého času k některé trpěné konfessi přiznali. Vyzvání toho nechtěli r. 1783. uposlechnouti čtyři Morašičtí sedláci: Procházka, Poskočil, Krátký a Václavek, pak dva Kateřinští sedláci a 3 obyvatelé. Všichni byli do Nových Dvorů na úřad obesláni, a když dobré pokusy se nezdařily, obdržel každý 24 rány holí — načež katolické vyznání víry složili.[408])

Charakteristická to známka „starých dobrých časů“! — K útrapám těmto přidaly se i jiné:

R. 1784. a 1785. byly veliké povodně, tak že obyvatelstvo na panství zdejším skoro o všecku úrodu přišlo.

R. 1799. přitáhlo do krajiny zdejší ruské vojsko, které táhlo proti Francii a zůstalo zde do 13. července, jelikož odtrženo bylo špatným vedením od hlavního voje a čekati musilo dalších nařízení, kde spojiti se s armádou hlavní. Potraviny, kterých vojsko to s sebou přineslo, byly brzy ztráveny a obyvatelé krajiny zdejší nuceni byli vojsko to i s koňstvem udržovati.

Po vtrhnutí Rusů do okolí zdejšího přihnáno za nimi stádo polských volů, kterým vykázány pastviny Kačinské k pasení. Však nedlouho po tom vypukla mezi dobytkem plícní nákaza, která tak strašně řádila, že v několika dnech (při neznalosti zvěrolékařství a zdravotní policie) tento veškerý dobytek obětí moru se stal. Nový dobytek přihánán býti nesměl a tak pobrali Rusové obyvatelům veškerý dobytek a všecky potraviny.

Tyto ruské tlupy rozloženy byly v Nových Dvořích, v Čáslavi, v Kutné Hoře, v Církvici, v Sv. Jakubě, v Třebešicích, Hlízově, Sedlci, Malíně, Zehušicích, Chotusicích, Rohožci, v Kobylnicích, Krchlebích, v Klucích, Bučicích, Vrdech, Drobovicích, Vlačicích a Vyčapech. Podáváme zde přehled vojska toho dle zachované listiny v archivu Kačínském:

---

407) Bylť to tak zvaní Deisté, Abrahamisté a jiní: viz Helfertův článek v Č. Č. M. 1877.

408) Archiv Kačinský. — Krajský úřad v Chrudimi ve zprávě své z roku 1783. udává, že okolo Zdechovic, pak na panství Novohradském a Chroustovském a na Litoměřicku 273 osoby s 223 dětmi bludnověrstvím nakaženy jsou.

Všeho vojska bylo 45 škadron (kyrisníci, dragouni, husaři, kozáci, Tataři), 29 bataillonů, 145 compagnii. Jenerálové byli 22, štáb. důstojníků 114, vyšších důstojníků 1000, mužstva 34.384; úhrnem 35.520 mužů s 21.444 koňmi.

Vojsko to s koňstvem spotřebovalo denně: 42.983 bochníky chleba, 93 měřice krupice, 2770 měřic ovsa, 2909 centů sena, 98 centů slámy.

Vydržování vojska toho ublížilo jinými nehodami již vysíleným držitelům gruntů. Obyvatelé byli sice těšeni, že se jim od Ruska náhrady dostane, však likvidace přišla až po 10 letech.

Požadavky obyvatelstva byly na nepatrnou cenu uvedeny a konečně vyplaceny tak zvanými černými bankocetlemi, jichž cena velmi nízká byla.

Rusko spojeno bylo proti Francii s Anglickem, Tureckem, Rakouskem a Neapolitánskem. Spojencům jmenovaným ustoupiti musela Francie. Tu však postavil se v čelo Francouzů ctižádostivý generál Napoleon Bonaparte, který učinil se císařem Francouzským a přivedl novou říši k slávě a nebývalé moci. Zbraně jeho ucítili všickni národové Evropy, tak že konečně r. 1813. spojili se císař Rakouský, císař Ruský a král Pruský ku konečnému zlomení moci jeho. Téhož roku navštíveny vesnice panství zdejšího opět vojskem ruským, které tudy k Lipsku táhlo, kdež 18. října 1813. světoznámá bitva poražením Napoleona dobojována byla. —

R. 1821. nastal ve žních dešť, který 14 dní potrval; všecko obilí zrostlo, následkem čehož nastala dosti citelná drahota pro chudinu.

Roku 1826. a 1827. urodilo se tolik obilí, že ceny obilí velmi klesly, což bylo opět ranou pro držitele pozemků. Ceny byly tyto: 1 měř. pšenice 4 zl. 30 kr. až 3 zl. 40 kr.; 1 měř. žita 3 zl. 20 kr. až 2 zl. 50 kr.; 1 měř. ječmene 2 zl. 15 kr. až 1 zl. 45 kr., měřice ovsa 1 zl. 50 kr. až 1 zl. 30 kr.; měřice hrachu 3 zl. 20 kr. až 2 zl. 45 kr. víd. čísla.[109]

Roku 1831. 27. prosince vypukla na panství cholera; ale přičiněním hraběte Jindřicha Chotka, který chudině oděv, potravu, dříví a šaty daroval, pak dva lékaře na panství povolal, byla největší část obyvatelstva zachráněna; zemřely pouze 4 osoby. Příštího roku 1832. vypukla však na novo a to 26. května v Bernardově a ve Sv. Mikuláši a přestala teprv 11. srpna. V čase tom zemřelo v obcích těch 13 osob. 25. června objevila se cholera v Nových Dvořích a trvala do 1. září. Zemřelo 30

---

109) Tehdy prodal hosp. úřad Novodvorský 200 měř. pšenice do Liberce i s dovozem: po odrážce výloh zbylo za měřici 48 kr. víd. čís.

osob. Vůbec byla r. 1832. úmrtnosť ve farnosti Novodvorské značná, zemřeloť 96 lidí, tedy skoro 13. osoba. V Hlízově a Malíně cholera vícekráte strašně zuřila.

Roku 1834. bylo veliké sucho; 18. a 31. prosince t. r. byl veliký vichr, který 4403 stromy pokácel, 8 občanům celé střechy odnesl a lidem vůbec velikých škod nadělal.

Rok 1835. byl opět velmi suchý, tak že mlynáři mlýti nemohli, studny docela vyschly, následkem čehož byla nouze o vodu; i mnoho stromů poschlo.

Roku 1840.—41. byla velmi krutá zima.

Roku 1841. dne 13. července postihlo okolí zdejší veliké krupobití. Na obilí oceněna škoda za 18.000 zl. konv. m. Následkem toho žádáno o slevení daní. Vrchnosti sleveno bylo 690 zl. 50 kr. k. č., poddaným panství 818 zl. 19 kr.

Rok 1842. byl velmi suchý, tak že byla nouze o píci, rok pak 1843. velmi mokrý, brambory, jediná to potrava chudého lidu, shnily. Následující rok 1844. rovnal se předešlému.

Roku 1845. byly veliké povodně, které veškerou úrodu pokazily. Následkem toho byla veliká drahota: 1 korec pšenice stál 17 zl., korec žita 15 zl.

Rok 1846. byl velmi suchý a žně byly špatné, tak že drahota potrvala až do žní 1847., v kterémžto roce ceny potravin opět klesly.

Ohně v Nových Dvořích. Mimo uvedený oheň 8. máje 1607. (str. 27.) byly zde ještě tyto ohně: R. 1834. dne 25. srpna vypukl oheň v nově vystaveném domku č. 86, ale byl opět udušen; však 19. září vypukl opět; shořel pouze krov. Poněvadž dle udání majitele Jana Slepičky na půdě prasklá vyhořelá patrona nalezena byla, soudilo se, že byl oheň založen.

Roku 1842. 9. dubna o ½10. hod. večer vypukl v chlévích ovčáreckého mlýna oheň, který „prý“ v tom úmyslu založen byl, aby pivovar a sousední dvůr vyhořely. Všestrannému namahání podařilo se oheň překaziti a jen mlýn s hosp. budovami vyhořel. Pohořelý mlynář Jos. Nedvídek byl na 4000 zl. pojištěn a ještě do podzimku nový pěkný mlýn vystavěl.

Téhož roku dne 12. června odpoledne o 1. hodině vypukl oheň v domku tkadlce Novotného č. 64, který silným větrem podporován byl, tak že celé město ohroženo bylo.

Rychlým přispěním omezen oheň jen na domek ten, který docela vyhořel. R. 1844. dne 6. června vyhořela hospoda „Zavadilka“ a domek č. 52.

Dne 16. března 1848. odpoledne o ¾ na 1 vypukl oheň v domě č. 26. Nepozorností bylo zapáleno: shořela však jen střecha.

Vnitřní poměry městečka Nových Dvorů.

(1722.—1848.)

1. *Obecní správa.*

Obecní záležitosti spravoval, jako za časů Věžníkovských, úřad konšelský. Zdá se však, že obnovení rady dálo se tak, že pro poučení vždy 6 konšelů ze staré rady do nové voleno bylo. První z nich od starodávna jmenoval se primas neb primator (viz str. 78); byl v poradách konšelů první tázán o mínění a když přišlo k hlasování první odevzdal svůj hlas; byl vůbec středem rady a měl rozhodný vliv na záležitosti obecní. Uprázdnilo-li se místo primatorske, žádali zaň u vrchnostenského úřadu někteří členové z rady. Úřad primatora zrušen však císařem Josefem II r. 1784.[410] Potom byl první osobou purkmistr a přestal zároveň způsob, že každého měsíce byl jiný konšel purkmistrem. Vrchnost jmenovala nyní sama purkmistra na čas neurčitý, dle své libosti, přihlížejíc také někdy k přání občanstva, které žádalo vrchnost, aby ten neb onen jim za purkmistra ustanoven byl.[411]

Rychtář vykonával věci soudní a dbal nad veřejným pořádkem v obci. Jeden z konšelů slul „obecník“; ten vybíral daně, byl vojenským ubytovatelem a dozor měl nad inventářem obecním.

Práva všech byla však víc a více omezována jednak nově zřízenými úřady krajskými za času Marie Terezie, jednak úřadem vrchnostenským.

Úřadovali po česku a také do knih v mateřské řeči své zapisovali, kdy někdo kšaft neb smlouvu nějakou učinil: též účty o příjmech a vydáních po česku vedli.

Z těchto knih zachovaly se jen: 1. „Protokol, do kteréhožto všechny kšafty, inventáře a notáta dle žádosti jednoho každého se vtáhnouti aneb vepsati mohou“ (počato 5. července 1751.) 2. Kniha účetní, počata r. 1771.

Jiné knihy a jmenovitě: „Kniha pamětní“ buď neopatrností neb nepořádkem se ztratily.

Z úřadování svého byli konšelé vrchnosti zodpovědni a předkládali jí též obecní účty k revisi. Vrchnost také sama poukazovala vydání z pokladny obecní.

Ze zachovaných dosud knih, ze starých matrik a jiných listin úředních, které se nám do rukou dostaly, sestavili jsme tento pořádek primasů, purkmistrů a rychtářů:

---

410) V Praze stalo se zrušení to dvorským dekretem ze dne 12. února a 15. dubna 1784.

411) Několik takových žádostí o purkmistra nalezli jsme v archivu patrim.

Prvním primasem městečka Nových Dvorů, jak již na str. 78. pověděno, byl Jiřík Mazánek (od r. 1701.—1712.); druhým primasem Jan Procházka (1712—4. září 1720.); třetím Jan Novák (1720.—1724.): čtvrtým Jan Koukol (1724.—1728.) patým Jiří Čadílek (1728.—1736.); šestým Matěj Eberwein (1737. až 16. ledna 1750.); sedmým Josef Kebert (1750.—1761. [412]): osmým Jan Kučera (1761.—1767.): devátým Fr. Hrubec (1767.—1773.); desátým a posledním Mart. Vozáb (1773.—1784.).

Purkmistry (pokud najíti možno bylo) byli: Martin Ducháček (roku 1741.): Jan Kučera (r. 1750. a 1751.); Fr. Banýr (v druhé polovici r. 1751.): Mart. Vozáb (r. 1751., 1760., 1764., 1771., 1773., 1775., 1776.): Jiří Koukol (r. 1762., 1763.); Jan Hrdlička (r. 1763., 1764.); Fr. Hrubec (r. 1767.); Ant. Fajmon (r. 1768.—1770.); Jan Vodička (r. 1770., 1777. do 30. října); Jan Kabela (r. 1763., 1775., 1779.); Jos. Fromm (r. 1772., 1776., 1779., 1780., 1782., 1784., 1785., 1786., 1788., 1793.); Mich. V. Kabela (r. 1803.); Jakub Novotný (r. 1778., 1779., 1780., 1783., 1784., 1785., 1786., 1787., 1788.); Jan Novák, (1792., 1797., 1799. až 1802.): Jan Hrubec (r. 1795., 1796., 1798., 1802.); Jos. Růžička (r. 1777., 1779., 1784., 1785., 1786., 1787., 1788., 1789., 1790., 1791., 1792., 1793.—1795., 1804. až 1811., 1818., 1820.); Josef Valent. Jukl (roku 1812., 1813., 1814., 1828.—1832.); Josef Bucek (1821. až 1826.); Jan Kohout (od 5. ledna 1827. do 15. dubna 1828., kdy resignoval): Václav Kutil (r. 1833.—1842.); Jan Beránek (1843.—1850.).

Početvedoucími byli jak se zdá učitelé školy Novodvorské. V účetní knize z r. 1771. zřejmě poznáváme ruku učitele Jana Jeschke až do r. 1784. Od r. 1784.—1794. byl početvedoucím Jos. Fromm. Od r. 1795.—1800. Josef Růžička; od r. 1801. až 1802. Jan Novák; od r. 1803.—1805. Jan Hrubec; od r. 1806. až 1820. Jos. Růžička; od r. 1821. bývalo zásadou, že byl vždy purkmistr početvedoucím až do r. 1828. Od r. 1828.—1838. byl početvedoucím V. Kutil; od r. 1839.—1849. Jos. Váša.

Do konce roku 1784. bylo z obecní pokladny placených 10, a později 7 obec. funkcionářů, kteří povinnosti úřadu obecního mezi sebe vždy rozděleny měly. Od 1. ledna 1827. bylo vrchnostenským úřadem nařízeno, aby funkcionáři byli pouze tři, totiž purkmistr a zároveň početvedoucí, policejní komissař spolu co vrchnostenský rychtář, jeden starší obecní co správce inventáře obecního.

---

412) 12. dubna 1761. dělal „kšaft“, při kterém přítomni byli všickni, konšelé. — Na jiném místě nazývají jej po jeho smrti „dobře zasloužilým primasem.“ Tento Jos. Kebert založil nadaci 100 zl. na 8 mší sv. v kostele Církvickém. — Mimo něho založili nadace při kostele Církvickém: Václav Novák, měšťan 100 zl.. Jiří Šram. obroční Novodvorký. 100 zl., Barb. Sixtová, Fr. Gube a j.

Obecní funkcionáři dostávali o vánocích po 6 librách ryb, po housce a celoročně deputát pivní po 10 mázích.[413]) Mimo to účtovali si za „své zaneprázdnění.“ Od r. 1788. měli určitou peněžní náhradu[414]) a od roku 1827.—37. dostávali akcidencie z čistého užitku obecního.

R. 1836. revidováno obecní jmění krajským komissařem a od r. 1837. vždy gubernium ustanovovalo purkmistrovi a jiným funkcionářům roční služby.

Poslední představenost dle starého řádu, kteráž odevzdala správu obecní městskému zastupitelstvu novému dne 13. července 1850. byli: Jan Beránek, představený. Josef Váša, početvedoucí, Jan Prokop, Jan Jareš, Vojt. Podolák, Sigmund Bláha, Jan Jareš ml., Jan Hylský, Václ. Černohorský, Jan Kačer, Ant. Horáček, representanti.

2. *Jmění obecní.*

Jmění obecní záleželo pouze z domu radního, v kterémž nacházel se hostinec (viz str. 76). Mimo užitek z hostince měla obec příjmy o výroč. trzích z přihnaného dobytka koňského a hovězího, z míst od kramářů a prodavačů lnů, z půjčených prken kramářům a j.

Poněvadž však vše vydáno nebylo, tedy v roce 1830. měla obec již na kapitále 3317 zl. v. č. Roku 1831. koupila obec z ustřádaných peněz domek č. 20., nazvaný Brožovský, s přináležející zahradou za 1015 zl. v. č.; téhož roku dne 24. listop. 1831. prodala místo to k vystavení 3 domků a sice Josefovi Vášovi $96^2/_6$□° za 150 zl. $37^1/_2$ kr. v. č., Janu Slepičkovi $97^3/_6$□° za 177 zl. 30 kr. v. č. a Mat. Sukovi 106□° za 201 zl. 15 kr. v. č.; po prodeji zbylo jí ještě místo k vystavení kůlny obecní a obydlí pro pastýře. Stará pastouška a místo, kde stará kůlna stávala, prodány roku 1833. Roku 1847. měla obec na kapitálech a v hotovosti 7325 zl. v. č.

3. *Právo soudní.*

Nové Dvory měly jen nižší právo pro obyčejné menší případy, jako hádky, pře, menši krádeže a pod. a to bylo zastoupeno rychtářem městským.

---

413) Libra ryb stála v předešlém století 6 kr. a máz piva 4 a půl kr. — Deputát ryb a housek přestal r. 1826. Od r. 1827. dostávali městští funkcionáři 2 sudy piva od vrchnosti po zaplacení ječmene a posudného.

414 Náhrady byly velmi nízké: tak r. 1781. obdržel konšel obecní, který v příčině měst. privileji ku krajskému úřadu do Čáslavi se odebral diety — 15 kr.

Práva hrdelního pro zločiny a těžší přestupky neměly. právo to náleželo do roku 1765. vrchnosti, která sobě pro odpravování zločinců kata držela. V letech 1730.—1758. přichází Šimon Nothoft a r. 1759. Jan Stehlík „mistři od ostrého meče“.[415] Avšak r. 1765. zřízeno bylo jen 27 hrdelních soudů v Čechách se soudci v právech učenými; též vrchnosti musely svěřiti soudy na panstvích svých justiciárům, právníkům to zkoušeným.

V Nových Dvořích přicházejí rychtáři dva: hraběcí a městsky, někde též starší a mladší.

Z Novodvorských rychtářů jsou nám známi: Matěj Kolářský (r. 1701.—3.); Jan Sokol (1731.—1733.); Jan Kebert (roku 1738.); Josef Kebert, rychtář starší (r. 1738.); Frant. Vaníček, rychtář starší (1755., 1763.); Fr. Hrubec, st. rychtář (r. 1755.); Mart. Vozáb, hraběcí rychtář (r. 1763.); Jan Hrubec (1768. až 1770.); Jan Novák (r. 1775., 1776.); Jan Kučera, hrab. rychtář (1776.—7.); Jos. Vaníček (r. 1801.—1807.); Jakub Patočka (r. 1807.—9.); Jan Krupička (r. 1812.—1818.); Jakub Suchánek (r. 1819.); Ant. Tuček (r. 1820.—1826.).

4. *Právo tržní.*

Trhy dle majestátu na str. 74. uvedeného byly: První na den sv. Pavla na víru obrácení, druhý na den sv. Anny a třetí na den svatých Šimona a Judy. Mimo tento majestát obdržely Nové Dvory ještě následující:

1. Od Marie Terezie, dat. v Prešpurku dne 31. července 1751. Marie Terezie majestátem tím doznává, že Ji vysoce urozený Pán, skutečný tajný a konferenční rada, komoří, polní maršál a věrný milý, Karel hr. Batthyany, rytíř zlatého rouna, poníženě představil, kterak dosud Nové Dvory privilej na týdní trhy nemají a tedy co městečko vynikati nemohou; mimo to, že obyvatelé bez výživy jsou, a že by propůjčením týdenního trhu městečku pomoženo bylo. Následkem prosby té povoluje císařovna, aby trhy týdenní v úterý každého týhodne na obilí a všeliký dobytek (jelikož v Kutné Hoře, v Čáslavi a v Kolíně v ten den trhu není) držány byly.

2. Od Marie Terezie, dat. ve Vídni dne 27. srpna 1767. Císařovna doznává, že Ji vys. urozený, skutečný tajný rada, komoří, vrchní polní zbrojmistr a věrný milý, hr. Jan Karel Chotek, pán na Nových Dvořích atd., vrchní strážce dveřní, rytíř sv. Václava, velkokřižník rytíř. řádu sv. Štěpána prosil, aby předešlé privileje potvrzeny byly, a poněvadž týdenní trhy pro chudobu obyvatelstva a za příčinou drahoty výsledků ne-

415) Mistr od ostrého meče = kat; tak užíval jména toho již Veleslavín v 16. století.

měly, a spíše by se očekávati dalo, že obyvatelé zboží a výrobky své při častějších výročních trzích prodají, že žádal, aby ještě dva výroč. trhy povoleny byly a sice ve čtvrtek před nedělí Judica a v pondělí před sv. Matoušem, v kteréžto dny na 3 míle vůkol trhů není. Císařovna Marie Terezie k tomu svoluje.

3. Od císaře Josefa II., jehož dátum ve Vídni dne 9. prosince 1784. Císař Josef II. oznamuje listem tím, že jej purkmistr, rada a obec Nových Dvorů prosili, aby privileje od Marie Terezie potvrzené a rozšířené opětovně potvrdil, a aby na neděle a svátky připadající výroční trhy na následující neb předcházející všední dny přeloženy byly. Císař svoluje tomu a nařizuje spolu listem tím všem vrchnostem a poddaným, zvláště pak českému guberniu, aby Nové Dvory při privilejích těch chráněny byly.

4. Od císaře Františka I. dat. ve Vídni dne 22. srpna 1793. Císař František I. doznává listem tím, že jej purkmistr, rada a obec Nových Dvorů prosili, aby privileje obecní od přechůdců jeho vydané, potvrzeny byly. Císař František I. svoluje majestátem tím, aby výroční trhy na neděli a svátky připadající, pak týdní trhy v úterý na předcházející neb následující všední dny přeloženy býti mohly.

5. Od císaře Ferdinanda I. dat. ve Vídni dne 2. září 1846. Listem tím oznamuje císař Ferdinand, že jej obec Nové Dvory prosila, aby mimo 5 již stávajících výroč. trhů, ještě 2 a to ve čtvrtek před svatodušními svátky a na sv. Tomáše, apoštola, držány býti směly, a praví: „Poněvadž Jsme hotovi vždy blaho poddaných podporovati, tedy k žádosti té svolujeme, však bez škody Našich i kohokoli jiného práv a bez porušení nynějšího i budoucího zřízení zemského s podotknutím, že kdyby výroč. trh připadl na neděli, aby držán byl druhého všedního dne.“

Roku 1794. žádala obec krajský úřad o povolení, by směla „z míst“ o výroč. trzích vybírati. Dne 18. ledna 1795. povolil čáslavský krajský úřad následující tarifu na vybírání „z místa“: 1. od kupce s kořením neb hedvábím 3 kr.; 2. od celé fury s ovocem, hrnci a pod. 6 kr.; 3. od kramáře a žida 1½ kr.; 4. z přiveženého 1 centu lnu 4 kr.; 5. z vozu kupeckého dvojspřežního 2 kr.; 6. od kusu dobytka 2 kr.; od rozlič. řemeslníků 1½ kr.

Do roku 1826. obec sama svými úředníky tržné vybírala. Od r. 1827. bylo tržné pronajímáno, až do dnes. Prvně pronajal tržné ovčarecký Moric Freund za 931 zl. víd. čís.

5. *Řemesla.*

Řemesla kvetla v Nových Dvořích hlavně za času hraběte Věžníka, neboť on staral se, by všickni osedlí řemeslníci práci

z celého panství dostávali. V pozdějších dobách vymizela zde některá řemesla úplně a jmenovitě stalo se tak v letech hladu 1771. a 1772., jelikož se zde řemeslníci mnozí uživiti nemohli; mnohá řemesla vymizela v století tomto, poněvadž se řemesla jejich pro blízkosť vůkolních větších měst nevyplácela.

Řemeslníci sestoupili se r. 1701. v pořádky neb cechy a spravovali se pravidly na str. 80—103 uvedenými; měli také zvláštní znaky, jimiž ozdobovali své korouhve a pečeti.

Do r. 1731. musíval učedlník, který k řemeslu přijat býti chtěl také vysvědčení „o řádném z rodičů poctivých zplození" doložiti (viz např. str. 81 art. 4.) Poněvadž „poctivé zplození" všelijak vysvětlováno bylo[416]), tu císař Karel VI., otec Marie Terezie, nařídil dne 16. listopadu 1731., že k řemeslu připuštěny býti mají „i děti těch a takových lidí, kteří ku krevnímu právu aneb při žalářích posluhují, na věžích, polích neb u dřeva hlídají, na žebrání pozorují, ulice, toky neb žlaby čistí, též ponocných, hrobníkův, ovčákův a těm podobných, krátce jakéhož koliv obchodu a živnosti by byli, s vyjímáním jen toliko pohodných samých až do druhého kolena (jest-li v prvním stupni, t. j. synové a dcery jich jiné poctivé živnosti již se uchopili a v takové spolu i se svými nejméně 30 let setrvali).

A ustanoveno jest zároveň, aby se za připověď a za vyučenou platilo 3 zl. 55 kr., za mistrovství mlynáři, řezníci, soukenníci, jircháři, koželuzi po 15 zl., tesaři, zedníci, kamenníci, kováři, zámečníci, pekaři, koláři, bednáři, truhláři, sedláři a kožešníci po 12 zl. 30 kr., ostatní cechové po 10 zl.

Dle dvorního dekretu 15. února 1817. a dne 11. srpna 1818. kdo chtěl mistrovství nabyti, musil u vrchnosti neb úřadu, kde to řemeslo provozovati chtěl, o to žádati a při tom se svojí schopností a potřebnými vlastnostmi prokázati měl. Propůjčilo-li neb udělilo-li se mu právo k řemeslu, pak teprvé následovalo vtělení a přijmutí jeho za mistra, však až po zkoušce a zhotovení jeho mistrovského kusu. Tento nesměl cech žádný více opustiti.

Roku 1827. pak dostaly všecky cechy na panství Novodvorském od vrchnosti přikázání, aby všecky cechovní účty patřičně a dokonale vedly a vrchnostenskému úřadu každoročně k revisi předkládaly. Téhož roku účinkoval direktor Schak k tomu, aby cechy z uspořených peněz korouhve cechovní si koupili. I koupili si nové korouhve: mlynáři, zedníci, reiscech (spojená řemesla, totiž kováři, bednáři, koláři, zámečníci, truhláři a sklenáři) krejčí a obuvníci. Pět těch korouhví posvětil Novodvorský farář Kruch o Božím Těle v panské zahradě pod kaštany, kdež

416) Z nepoctivého lože byl na př. syn katův, pohodného atd., což i v starých matrikách farních poznamenáno bývalo slovy: „z lože nepočestného".

oltář zřízen byl. Vyšívání na praporech těch obstaraly paní hraběcích úředníků. Po obvyklém zatloukání hřebů (hřeb zarazili hr. Jindřich Chotek, farář a vrchnostenští úředníci po pravé straně, po levé purkmistr a přednosta cechu) měl farář Kruch přiměřenou řeč k řemeslníkům, načež následoval průvod po městě k čtyřem oltářům.

R. 1832. byla tímže způsobem posvěcena korouhev řezníků.

Z příjmů cechovních neužitečné a marné vydaje z matky pokladnice následkem vys. nařízení od 23. června 1787. se zapovídaly, jako: tance, hostiny neb hodování, pití a spoluřadování, pečeně, kuchyňské všelijaké vydání, muzikantům nového roku, pohřební všelijaké vypínání a nádhernosti, časté scházení k matce pokladnici; což se na nejvýš přísně zapovídalo podle dvorního dekretu od 1. září 1775.

Příjmy cechovní měly se jen obraceti k dobročinnosti na rozličné cechovní mše sv., smutkové platy, korouhve, praporce a podobné.

K cechům Novodvorským patřili všickni řemeslníci a živnostníci z panství.

R. 1841. bylo v Nových Dvořích 65 cech. mistrů, 50 tovaryšů a 42 učedníci. Téhož roku bylo na celém panství Novodvorském 151 cech. mistrů a živnostníků, 75 tovaryšů, 52 učedníci. Z těch byli: 2 pekaři, 1 sládek, 17 hostinských, 1 kořalečník, 1 knihař, 4 bednáři, 7 řezníků, 3 zahradníci, 2 sklenáři, 7 krupařů, 1 kožešník, 22 tkadlci, 1 zedn. mistr (10 tovaryšů zedn.), 1 kamenník, 1 stukateur, 7 mlynářů, 27 krejčí, 25 obuvníků, 1 provazník, 10 truhlářů, 4 koláři, 2 cihláři, 2 pokrývači, 2 tesařští mistři (se 14 tovaryši tesař.).

Rozličné.

Na den 11. dubna 1801. připadla stoletá slavnost povýšení Nových Dvorů na městečko. Poněvadž v den ten připadly svátky Velikonoční přeložena slavnost ta na první neděli před Velikonocí. Slavnost ta byla rázu církevního a držána v kostele sv. Martina, poněvadž v kostele sv. Anny stavěna byla větší kruchta. Po příhodném kázaní ředitele školy P. Ludvíka Seiferta veden průvod k soše na náměstí. Po odzpívání chorálu šel průvod zpět do kostela sv. Martina, kdež byla slavná mše s Te Deum za hlaholu zvonů a střelby z moždířů.

R. 1842. v září bylo v okolí zdejším veliké cvičení vojska. Počet mužstva obnášel 30.000. V Nových Dvořích a jmenovitě v zámku Kačínském byl hlavní stan. V zámku Kačínském ubytováni byli arcivévoda Štěpán a arcivévoda Karel Ferdinand, komand. jenerál Alfred kn. Windischgrätz s jenerál. štábem, princové: pruský a saský s jeneralitou a průvodem. Ostatní

důstojnictvo ubytováno v Nových Dvořích. Cvičení tomu přítomni byli také důstojníci cizích mocností a byli v Nových Dvořích ubytováni.

R. 1847. dne 17. dubna položen základ k domu nového lékaře v Nových Dvořích.

Rok 1848.

Přistupujeme nyní k událostem, jichž nynější pokolení samo bylo svědkem a na mnoze účastníkem. Nedozrályť ony sice ještě úplně pro dějepis, neboť vnitřní souvislosť jejich daleko ještě není v té míře objasněna, aby každý jednotlivý skutek osob v nich činných mohl posouzen býti nestranně a bez předsudku; nicméně celkovitý průběh jejich jest ukončen a od veřejného mínění posouzen.

Za posledních válek francouzských seznali národové evropští pokročilou osvětu věku a vedeni jsouce příkladem Francouzů, nepřestali toužiti po svobodě; z toho povstávaly ve mnohých zemích bouře. které jenom brannou mocí mohly býti udušeny. Když ku konci února 1848. Francouzové zásadu svrchovanosti národa prohlásili, tu jako blesk projela celou Evropou zpráva ta, a počal nový ruch mezi národy, silnější než kdykoli dříve, a všude musili panovníci povolovati k žádostem svých poddaných.

Přišla řada i na Rakousko, a z národů říše té první přidali se k všeobecnému ruchu Čechové. V Čechách již dlouhý čas panovala tajná nespokojenosť s vládním systemem ve všech vzdělanějších třídách bez rozdílu, a jakmile přišla zpráva o revoluci francouzské, nastalo přesvědčení, že i pro Rakousko přišla doba obratu. Stavové čeští sešedše se v některém počtu v Praze, uzavřeli žádati císaře Ferdinanda Dobrotivého o svolání mimořádného sněmu, kterýž by pro ukojení lidu učinil návrhy k potřebným opravám. Dříve však než k tomu přišlo. spůsobili někteří vlastenci čeští 11. března shromáždění lidu ve Václavské lázni, a jednomyslně usnešeno se na programu petice k císaři, jejíž hlavní obsah byl: rovnoprávnosť národní, obnovení užšího svazku Čech s Moravou a Slezskem, rozšíření zastupitelstva zemského na stav městský, rovnosť všech náboženství, veřejné soudy, svoboda tisku, zrušení roboty atd.

K sepsání žádostí těch zvolen výbor „Svatováclavský“, jehož přednostou byl učiněn Vojtěch hrabě Deym.

Když i ve Vídni dne 13. března nepokoje vypukly, tu císař Ferdinand propustil nenáviděného ministra knížete Metternicha, zrušil censuru a dovolil zřízení národní obrany a slíbil dáti ústavu čili konstituci.

Zpráva o udělení konstituce naplnila Prahu plesem. Dne 19. března odjelo poselství výboru Svatováclavského do Vídně, aby předložilo císaři žádosť obsahující výš zmíněné požadavky.

Mezi tím zřizovala se v Praze a na venkově národní obrana k zachování veřejného pořádku a pokoje, pak jistoty jak osob tak jmění. V Praze přistoupili k národní obraně i studenti, činíce zvláštní akademickou legii.

I v Nových Dvořích činěny přípravy ku zřízení národní obrany. Dne 23. dubna 1848. svolána schůze poradní. Než jednání počalo, zvolen byl hrabě Jindřich Chotek ode všech přítomných měšťanů jednohlasně vrchníkem stráže národní. Ten zahájil sedění řečí vlasteneckou, v níž význam slova „konstituce“ vysvětloval, k lásce ku králi a vlasti povzbuzoval a účel národní stráže všem na srdce vložil.[417]) Na to čteny stanovy národní stráže v Nových Dvořích. Ku stráži přihlásilo se 87 občanů[418]). Volení setníka, dvou důstojníků a desátníků odloženo na den 7. května. Do schůze květnové, držané na zámku Kačinském, dostavili se 63 členové a zvoleni byli: za setníka Jos. Nedvídek, za nadporučíka Hugo Podlipský, za důstojníky Josef Váša a Fr. Reich. Za desátníky zvoleni: Karel Prokop, Václav Podolák, Jan Jareš, Jan Kačer, Jan Černovský, Frant. Laxar, Ludvík Machalický, Karel Hakl, Josef Mašín, Fr. Jareš.

Po volbě promluvil vrchník hrabě Jindř. Chotek takto: „Stvrzuji volbu vykonanou a očekávám ode všech pánů důstojníků, zvláště od pana setníka, jemuž vedení a řízení celého sboru svěřeno jest, že se všemožně přičiní, by krásný a důležitý účel stráže národní, totiž: zachování veřejného pořádku a pokoje dosažen byl; také si přeji, aby jednota a svornosť mezi všemi členy panovala, by každý chránil se zbraně mu svěřené k nedovoleným neb proti zákonu čelícím věcem použiti; připomínám, že by při přestoupení toho každý k zodpovídání přísnému přidržen byl.“

Oděv národní stráže byly stejné, po jedné straně přeložené šedé klobouky s národní kokardou, kabáty ze šedivého sukna bez výložků, s červenou a bílou pentlí na rukávě. Zbraní důstojníků byla šavle, jak ji nosí vojsko jízdné, ostatní gardisti měli šavle s černou pochvou a ručnici s bodákem.[419]) Prapor

417) Protokol o sezení tom jest v archivu městském.

418) Jména jejich též v archivu městském.

419) Dle novodvorské účet. knihy vyplatilo se z obec. důchodu na národní obranu: Na cestu 4 měšťanům do Prahy ke koupení zbraně 43 zl.: opětná cesta po dráze 21 zl. 30 kr. Šavlářovi Preisovi za 74 šavle a 3 kuple 991 zl. 50 kr.: za 41 pušku 1529 zl. 25 kr.; za 3 šavle p. Václ. Karasovi 37 zl. 30 kr.: za dva bubny s paličkama 71 zl.; budka pro nár. stráž, zábradlí pro pušky a stolička pod bubny 54 zl. 40 kr.; řemenáři Komárkovi za 74 kuple k šavlím, za 65 řemenů k puškám, kůže na bubny atd. 386 zl. 40 kr.; Čáslavskému puškáři Lochnerovi za 22 kusy pušek 825 zl.: za 2 pušky z Prahy 75 zl.; 5 rohových trubek

darovala paní hraběnka Karolina Chotková; byl barvy bílé; po jedné straně vyšit byl zlatem znak městský, po druhé český lev v poli červeném. Na pentlích vyšity byly nápisy: „Sláva vlasti“ „Sláva králi“. Prapor ten byl 4. listopadu 1848. od děkana Krucha slavně posvěcen. —

Když se 27. března poselství výboru Svatováclavského do Prahy vrátilo a poslové lidu shromážděnému odpověď císařskou oznámili, pozorovati bylo, že lid s odpovědí tou spokojen celkem nebyl. I odebralo se 31. března t. r. nové poselství do Vídně, kteréž se navrátilo dne 11. dubna a přineslo rozhodnutí, že svolán bude zákonodárný sněm království českého, na němž vedle stavů posavadních měli vzíti místo poslanci ze všech královských i také jiných lidnatějších měst a poslanci venkova po dvou z každého vikariatu. V Nových Dvořích držány volby volitelů ku volení poslance dne 22. května 1848. a volba poslance dne 12. června t. r.

Ale strana zpátečnická při dvoře, která vůbec nepřála rozvoji svobody, bála se sněmu českého velice a čekala jen vhodné příležitosti k opětnému potlačení udělených svobod. Spojeným nejspíše vlivem podobných živlů Čechám nepříznivých způsobeno, že v čelo generál. komanda českého postaven byl kníže Alfred Windischgrätz, příkrý vojín. Windischgrätz dovedl se již postarati, aby sněm český se nesešel. Do Nových Dvorů ohlásilo praesidium zemské 31. května, aby s kazatelny lidu ohlášeno bylo, že sněm na neurčito jest odložen.

Od té doby vzmáhalo se rozčilení v Praze a na venkově víc a více, rozmnoženo jsouc nařízenými volbami do parlamentu Frankfurtského a pověstí o vojenském spiknutí proti lidu. Studenti pražští po příkladu Vídeňských lid více a více popuzovali, a výstřední strana dne 12. června v druhý svátek svatodušní uspořádala slavnou mši na Koňském trhu, jak se pravilo k sbratření rozličných tříd obecenstva. Když lidstvo, jehož přítomno bylo nesmírné množství, po mši rozcházeti se počalo, táhl jeden zástup Celetnou ulicí, okolo tehdejšího generálního komanda, vojskem naplněného. Zda-li zástup ten pouze náhodou se tu octnul, neb z jakéhosi pychu tuto cestu volil, aneb snad tajným návodem reakce tudy veden byl, známo není; tolik však jisto jest, že si počínal hlučně, i možná, že při hlasitém pokřikování svém neušetřil snad ani osoby Windischgrätzovy. Ale jisto jest, že zástup ten byl neozbrojen, a celá výtržnost jeho měla nanejvýše povahu bujné nerozvážnosti mladické. Jak mile hlučný

18 zl.; za 4 noční pláště pro čas zimní 70 zl.; za 69 klobouků od pražského kloboučníka Kriese po 4 zl. 10 kr. dohromady 287 zl. 30 kr.; za vyučení bubeníka Leop. Vodičky Malínskému Třešňákovi 70 zl.; za prach, zápalky a papír na patrony 71 zl. 40 kr. a 17 zl. 48 kr. K tomu přišly ještě jiné menší výlohy, tak že na národní stráž vydáno z obecní pokladny 4909 zl.

ten dav přišel k stavení generálního komanda, tu z jeho vrat i z protější uličky od kasáren Králodvorských vyřítilo se naň vojsko s nasazenými bodáky, v kteréžto srážce několik osob jest poraněno. Lid s velikým křikem se rozutíkal, voláno ku zbrani a dle příkladu Paříže a Vídně počalo stavění barikád.

Též vojsko se sbíralo se všech stran a počal boj mezi ním a lidem. Rozdráždění vojáci dobyli do večera všech barikád Nového města. Následujícího dne žádala deputace městská komandujícího generála o zastavení nepřátelstva, což tento slíbil pod výminkou, aby odklizeny byly barikády. dosavad stojící.

Lid však ničeho nechtěl slyšeti o bourání barikád. V noci 14. června vyšlo vojsko potají z Prahy a osadilo se na Hradčanech, děla vezena o kolech slamou obložených po Drážďanském viaduktu na hrad Pražský. Ráno vyřknul Windischgrätz obleženost nad Prahou a pohrozil městu, nevzdá-li se ve lhůtě jemu uložené, že počne bombardování Prahy. Rozjitřený lid však přeceňoval svou sílu a podstoupil nový boj střelbou na Malou Stranu od vojska obsazenou. Když na to Windischgrätz hrozbu svou splnil a granáty do města metaly, zprostředkováno jest od strany rozvážlivější příměří, ano 16. června uzavřena čestná kapitulace. Když ale i potom ještě z mlýnů na vojsko vystřeleno, tu Windischgrätz obnovil bombardování, při němž zapáleny staroměstské mlýny.

Téhož dne, 16. června z rána přijelo mnoho ozbrojených českých studentů z Vídně, kde návštěvou byli u studentů Vídeňských, na stanici Záborskou. Zde sdělil jim přednosta stanice, že dále ku Praze jeti nemohou jelikož nádraží Pražské vojskem obsazeno jest. I rozptýlili se studenti ti po obcích panství Novodvorského a vybízeli lid ku povstání a tažení ku Praze. Jmenovitě přinutili gardu Novodvorskou, by jim pomáhala ve vůkolních obcích lid „verbovati“. I táhli studenti s gardou Novodvorskou do všech okolních obcí, kdež zvoněním na zvony kostelní a bubnováním svolávali lid mužského pohlaví k hotovosti zemské (landsturm), k ozbrojení se a k tažení ku Praze. Lid již dříve událostmi pražskými rozčílen, pak důvěřuje slibům, že úplné svobody vydobude, nedal se mnoho pobízeti a chápal se zbraně, kde jaké měl. Někteří ale nechtěli ssebou táhnouti, vymlouvajíce se, že nemají zbraní: odvětili jim studenti, že úřad musí jim zbraně opatřiti.

I ozbrojili se mnozí podávkami, obušky atd. a rozloučivše se s rodinami svými, vydali se do Nových Dvorů na úřad.

V ten den večer jel právě Novodvorský vrchní Eng. Schak s vikářem Procházkou a Kutnohorským MDr. Štětkou z Janovic, kdež volbě přítomni byli. V Bykáni bylo jim vypravováno, že v Kutné Hoře a v Nových Dvořích veškeren lid od pražských studentů k hotovosti zemské povzbuzen byl, a že Kutnohorská garda již ku Praze táhla.

Vikář zůstal v Bykáni, oba ostatní jeli domů. Když ředitel Schak večer kol 9. hodiny do Nových Dvorů přijel a do „velkého“ kanceláře vstoupil, spatřil zde již rozličně ozbrojený lid ze Sv. Kateřiny a Sv. Mikuláše. Lid ten žádal právě důrazně na důchodním a výběrčím daní Fr. Reichovi z pokladny 300 zl. na zbraň a na cestu ku hájení „matky Prahy“.

Nyní obklopen byl ředitel a nucen k vydání peněz, jakož i k opatření pušek a šavlí. Ten počal jim vysvětlovati, že není oprávněn k vydání peněz a že zbraně, kterých žádají, již národní gardě Novodvorské rozděleny byly. Tu předstoupil vůdce tlupy Kateřinské, rychtář Josef Švejk, před ředitele a pravil s výhrůžkou: „Jestli Oni nám ty peníze hned nedají, tak jich musíme hned zapíchnout, ačkoli nám to dost líto bude!“

Když ředitel nezbytí viděl, poručil, by rychtáři Kateřinskému z disposičních peněz 100 zl. stříbra dáno bylo, načež celý zástup odtáhl o půl jedenácté večer.

Brzy potom, když ředitel Schak do svého bytu odešel, vrazilo několik Novodvorských gardistů do bytu jeho, tázajíce se ho, co na tom pravdy, že tajně večer se odstěhovati chce. „Nečiňte toho“, pravili, „neb všecky východy ze zámku obsazeny jsou gardisty a studenty.“ Ředitel ujistil je, že jej ani nenapadlo, aby právě nyní důležité své místo opustil.

Na náměstí byl udělán téže noci oheň a po způsobu svobodných střelců kule olověné lity až přes půl noc za veselého hovoru, zpěvu a těšení, kterak „matka Praha“ osvobozena bude.

K půlnoci povstal před zámkem strašný hřmot. Přitáhli totiž obyvatelé ze Sv. Jakuba, Církvice a Třebešic, kteří vedli ssebou purkrabího Aug. Dittla; ti vedrali se do úřed. kanceláře. Jedna část vnikla též do bytu ředitelova, kdež tento ustrojen na pohovce odpočíval. Lid tento žádal opět peněz a zbraní, pak svolení ředitele, by purkrabí s lidem ku Praze táhnouti směl. Když jim ale ředitel vysvětlil, že peníze a zbraně od předešlé tlupy již vzaty byly, a oni, jakožto majetní statkáři doma peněz na cestu mají a loupení snad se nedopustí, pak že purkrabí k ochraně a podpoře jejich rodin a pro případ ohně neb krádeže doma zůstati musí, uspokojili se a odešli. Purkrabí pak vypravoval, že Třebešičtí dnes do jeho obydlí vnikli a jej hrozbami k tažení ku Praze vyzvali, a když jim řekl, že bez úředního povolení vzdáliti se nesmí, jej do Nových Dvorů ssebou vzali.

Když purkrabí z Nových Dvorů odcházel, již se svítalo: nastávalť den 17. června. Hned po něm přišel celý bledý Hlízovský obroční Václav Jozan a vypravoval, že zástupové Kateřinští místo na nádraží, přitrhli do Hlízova, aby obyvatele Hlízovské ku povstání přinutili. Při vchodu do vesnice prý stří-

leli, bubnovali a tak strašně hřmotili, že mnozí polekaní lidé Hlízovští polonazí zahradami do polí utíkali. Dále vypravoval, že Kateřinští počali domy prohlížeti, zdali snad některý muž schován není; však když od polekaných žen a starců se dozvěděli, že muži doma nejsou, odebrala se jedna část do hospody a druhá do bytu obročního, kdež piva a peněz požadovali. Když obroční odvětil, že peněz nemá, napřáhl obyvatel Sýkora proti němu kopí, hroze mu zapíchnutím. Tu vymluvil se obroční, že jest do Nových Dvorů na úřad povolán a dav jim poúkaz na 1 vědro piva, rychle odejel.

Jak mile se rozednilo dne 17. června, bylo již v Nových Dvořích živo. Studenti a gardisti shromáždili se na náměstí. Zde řečnili studenti ohnivě za bouřlivého souhlasu lidu. Gardisti chystali se na cestu, loučili se s manželkami svými a děvčaty, které hlasitě plakaly.

Nyní byly tašky gardistů potravinami naplněny, munice rozdělena a zbraně nabity. Důstojníci drželi „vojenskou radu", a bylo uzavřeno, aby jedno oddělení gardy Hlízovské obyvatele do Malína přivedlo, a ostatní mužstvo v témž čase Malínské obyvatele ku povstání přimělo. I seřadili se národní obranci a naměřili k Malínu. Brzy po jejich odchodu povstala řeč, že jeden gardista v Malíně poraněn byl; a skutečně přivezen šikovatel Čermák domů; bylť si vymkl nohu.

Malínský exposita P. Pixa varoval již před vtrhnutím Novodvorských Malínské obyvatelstvo, by se k povstání svésti nedalo a to proto, poněvadž by se později vymluviti nemohlo, že od studentů k povstání přinuceno bylo, jelikož tam studenti nebyli; mimo to poukazoval k tomu, že veškeří dělníci továrny Sedlecké proti povstalým ozbrojeni jsou.

Když Novodvorská garda s Hlízovskými do Malína přitáhla a Malínští spolčeni s nimi rozhodně odepřeli, odvolávajíce se na slova P. Pixy, tu rozhorlení gardisti vtrhli do fary; ale lokalista byl zatím tajně ušel a skryl se na Kaňku.

Potom vrátili se Novodvorští a Hlízovští do Nových Dvorů. Zde stálo již mnoho zapřažených řebřinových vozů, přichystaných ku převežení národní obrany na nádraží Zábořské.

Nyní nebylo kázání, loučení, pláče a křiku konce; konečně gardisti do vozů vsedli a o 1. hodině odpolední odejeli. „S Bohem!" „Sláva vlasti!" „Na shledanou!" ozývalo se ze všech úst. Pochod ten ubíral se kolem zámku Kačínského, kdež hudba vrchníku gardy zahrála „zastaveníčko". Toho použili někteří „udatní" a do Kačinské obory utekli, kdež se skryli. Sotva Novodvorští do nádraží Zábořského, kdež již mnoho lidu čekalo, přišli, přitrhli gardy měst kraje Chrudimského a Bydžovského. Tu bylo společně uzavřeno, aby někteří gardisti nejprvé ohledali železnou dráhu až do Prahy, pak že teprv se vrátí a ostatní ozbrojený lid ssebou vezmou, což také se stalo.

V Nových Dvořích sebralo se okolo 3. hodiny odpolední mnoho žen, které až do navrácení mužů svých, od vrchnostenského úřadu podpory žádaly, což jim však odepřeno bylo.

Mezi tím co se toto dálo, přicházel branou Čáslavskou nový zástup lidí s tureckou hudbou. Bylit to obyvatelé ze Sv. Jakuba a Církvice, ponejvíce domkaři, ozbrojeni kosami, podávkami, srpy, kopími, cepy, šavlemi a ručnicemi. V čele vedli Církvického faráře P. Fr. Anderle. I obklopili ředitele Schaka, který právě na náměstí byl, a žádali peněz, jakož i dovolení, by sedláky ssebou vzíti mohli, pro kteréž se vrátí. (Bylit sedláci, počtem asi 30 ukryti a nechtěli jíti.) Ředitel radil jim, aby raději domů se rozešli, jelikož ostatní obyvatelé a gardy dráhou již odejeli a oni by ku Praze tak jakž tak pozdě přišli. Rady této byli by lidé tito uposlechli, kdyby byli právě v rozhodném okamžiku nedorazili do Nových Dvorů vyslanci vesnic Záboří, Kobylnic a Lišic. Vyslanci tito prosili ředitele o peněžitou podporu na cestu ku Praze, neboť prý jim bylo od studentu vyhrožováno, že kdo ssebou nepotáhne, toho rodina od vítězně se vracejících tlup studentských zabita bude, domy jejich pak ohněm zkaženy budou. Když veškeří vyslanci slavně slíbili, že peníze, které jim uděleny budou, brzy splatí přinesl ředitel peníze a rozdělil je poměrně dle obcí. Nyní odtáhl zástup Svatojakubský a Církvický s vyslanci výše jmenovaných obcí k Záboří, by vlakem do Prahy jeli.

Však téhož dne, dne 17. června ráno, vzdala se Praha Windischgrätzovi bez výminky. Vojsko vešlo opět do města, obleženosť stala se skutkem, a počalo hromné zatýkání a uvězňování osob čelnějších na lichě podezření, často i na zlomyslné udání.

Zpráva ta došla do Nových Dvorů k večeru, zároveň s přípisem správy železniční, aby lid ku Praze táhnoucí varován byl pod trestem vojenským. Gardisti Novodvorští s „landsturmem" dojeli jen do Běchovic. Jak mile vlak v Běchovicích zastavil, tu palatinští husaři, již v Běchovicích rozestaveni, počali lid vraceti a každému ozbrojenému cestujícímu hrozili zastřelením, pak-li se nevzdá. Gardisti spatřivše převahu na druhé straně, utíkali do polí, v obilí se skrývali a konečně v noci na smrť bledí, nastoupili zpáteční cestu k domovu. Většina jich dorazila do Nových Dvorů z rána dne 18. června. Tak skončilo se tažení ku Praze. Všechny obce Novodvorského panství, vyjímaje Bernardov, tažení toho se účastnily.

Po pokoření Prahy zřízen vojenský soud na Hradčanech, kterýž vyšetřoval zatknuté. Windischgrätz byl šťastně započal boj reakce, která od té doby směle kráčela na cestě nastoupené.

Dne 14. července přijela do Nových Dvorů komisse kriminální k vyšetření „povstání", kteráž se zde 4 dni zdržela. Kate-

řinský rychtář Josef Švejk a obyvatel Jan Sýkora byli uznáni násilným vydíráním peněz a násilím konaným v Hlízově a odvedeni do vězení. Byli však po $3^1/_2$ měsíční vazbě na svobodě dále vyšetřováni.

Od 14. do 18. července dáno bylo 80 mužů vojska na panství co exekuce do povstalých obcí Sv. Kateřiny a Hlízova.

Dva studenti Novodvorští, oba synové vážených rodin, Jan Nedvídek, 19tiletý syn mlynářův a Jindř. Podlipný, 17tiletý syn sládkův, kteří se ruchu toho činně účastnili a mimo to po utišené revoluci do „Občanských Novin“, redigovaných Eman. Arnoldem[420]) pobuřující články psali, jakož i v rozšiřování velezrádných spisů účastenství „prý“ měli, byli po Velikonocích r. 1849. zatknuti a vojenskému soudu na Hradčanech dodáni. Oba byli rok ve vazbě vyšetřovací a konečně oba k smrti provazem odsouzeni, což jim v osmnáctiletý žalář na pevnosti proměněno bylo. Ale r. 1854. byli J. V. císařem Františkem Josefem I. amnestováni, propuštěni na svobodu a pod policejní dohlídku postaveni.

Jos. Nedvídek, nájemce mlýna[421]), který co setník Novodvorské gardy činně se nového ruchu účastnil, aby se nemilému oplétání a soudům, které slídivší reakce všude zaváděla, vyhnul, odstěhoval se z jara 1852. do Ameriky s chotí, 3 dětmi, matkou, bratry Václ. Nedvídkem a Fr. Nedvídkem a jinými příbuznými (úhrnem 11 osob). Jej po udělené amnestii následoval Jan Nedvídek. Všickni tito v dobrých poměrech v Americe žijí.

Z nařízení vojensk. soudu odvedena býti musila veškerá zbraň gardy Novodvorské i „s bubnem“ do pevnosti Královéhradecké. Tak skončila se „revoluce“ v Nových Dvořích.

Církevní záležitosti v Nových Dvořích.

1. Zřízení administratury, z níž vyvinula se lokalie a pak fara.

V jaře r. 1771. požádal ředitel a spolu hosp. rada hr. Jana Karla Chotka Fr. ze Steinsdorfu Novodvorské dominikány, aby v neděli a ve svátek za odměnu, které by jim hrabě poskytl,

420) Em. Arnold nar. v Mnichově Hradišti r. 1800., byl prvé hospodářským úředníkem, obrátil se pak do Prahy, kdež si zavedl obchod v soli, věnuje zároveň snahu svou literatuře národní a pěstování svobodomyslnosti mezi krajany svými, při čemž ovšem častěji překročil míru a meze zákonem položené. Byl výrokem vojen. soudu 18. března 1851. pro velezrádu k smrti provazem odsouzen, což ale v 20letý žalář proměněno.

421) Jos. Nedvídek prodal r. 1847. mlýn Ovčárecký hraběti Jindř. Chotkovi, a najal si pak mlýn ten. Mlýn Ovčárecký náležel v předešlém století vrchnosti a r. 1765. byl odprodán. Tímto opravuje se spolu tisková chyba na str. 168. řádek 13.)

v létě o 8. v zimě pak o 9. hodině pro hr. úředníky a služebníky mši sv. četli, jelikož tito obyčejné mše v kostele dominikánském pro rozličné práce úřední účastniti se nemohli. Žádosť tuto zamítl tehdejší vikarius residence Moric Stolz z té příčiny, že by obyčejné služby Boží, které kázáním o 10. hodině počínají, požadovanou mši sv. rušeny byly a pak proto, že připustiti nemůže, aby dominikánům „nové břímě" ukládáno bylo.

Když ředitel Steinsdorf tuto zápornou odpověď obdržel, rozhorlil se velice na dominikány a umínil si odebrati jim příspěvek, který od vrchnosti za čtení mší sv. v kostele Martinském[422]), když vrchnosť zde přebývala, dostávali. Jak milo hrabě do Nových Dvorů přibyl, učinil ředitel Steinsdorf návrh, že by lépe bylo, za peníze a stravu, kterou dominikáni za mši sv. dostávají, zvláštního světského duchovního, v hodnosti administrátora, ku kostelu Sv. Martina povolati, aniž by potřeba byla dominikánů se doprošovati. Hrabě s hraběnkou návrhu tomu svolili a když nedlouho potom arcibiskup Pražský[423]) Antonín Petr Příchovský do Nových Dvorů zavítal, sdělili mu úmysl svůj. Arcibiskup návrh ten schválil a slíbil, že sám se postará o příspěvek pro nového duchovního.

Vypracování nadační listiny svěřeno bylo Pražskému kanovníku a tehdejšímu gener. vikáři P. Hrdličkovi. Hraběnka složila 5000 zl. jistiny, aby z úroků nový kněz vydržován byl. arcibiskup slíbil roční podporu 80 zl. z pokladny farní, hrabě deputát a byt v městě.[424])

Na základě tom sdělán nadační list Novodvorské administratury[425]), a v první polovici listopadu dosazen za administrá-

---

422) Kostel sv. Martina, vlastně kaple zámecká, měl původně věž nízkou tu dal r. 1755. hr. Batthyany zvýšiti a daroval tamtéž největší zvon s nápisem C. G. v. B. (Carolus Graf v. Batthyany).

423) Do roku 1784. náležel celý Čáslavský kraj k arcidiecési Pražské a téhož roku přivtělen byl k diecési Královéhradecké.

424) Byt administrátorův byl v domě č. 42. Když r. 1789. administrátor, byv farářem jmenován, do školy se odstěhoval, zřízena v domě tom panská truhlárna a r. 1831. prodala jej vrchnosť kupci Fr. Adamcovi za 1784 zl.

425) Listina ta zní v překladu: „Já Jan Karel, sv. římské říše hr. Chotek z Chotkova a Vojnína, velkokřižník řádu sv. Štěpána atd. atd. a Já Marie Terezie, hraběnka Chotková, roz. hr. Kottulinská, spolumajitelka panství Novodvorského, oznamujeme a doznáváme listem tímto nadačním, že jsme k rozmnožení cti Boží, zlepšení pobožnosti a k blahu duševnímu křesťanských věřících jak v Nových Dvořích, tak i v okolí, se rozhodli, v Nových Dvořích kněze světského v hodnosti administrátora na věčné časy nadati a s povolením arcibiskupa Pražského takto ustanoviti: 1. Mocí této listiny nadační vyminujeme sobě, svým dědicům a jiným pravoplatným držitelům panství Novodvorského praesentační právo na obsazení místa toho. 2. Administrátor v Nových Dvořích ustanovený povinnen jest v neděli a dni sváteční po mši sv. přítomnému lidu evan-

tora světský kněz Václav Kopecký. Kněz tento podstoupiti musil mnohých bojů s dominikány, kteří, jak mysliti se dá, zlosť měli, že jejich vzdor se jim nepovedl; rozhodnutí sporů jejich vzněšeno několikráte na konsistoř. Ale i Církvický farař vedl si často stížnosť na nového administrátora, že prý mu do práv farních zasahuje. První administrátor tento pobyl v Nových Dvořích 7 let a byl r. 1778. do Kozlů, panství Bělošického, za faráře ustanoven.

Druhým administrátorem ustanoven r. 1779. světský kněz P. Ondřej Zeitler, který po třech letech, totiž r. 1782. za faráře do Církvice dosazen byl, kdež dne 3. listopadu 1784. v stáří 38 roků zemřel.

Po odchodu P. Ondřeje Zeitlera snažili se dominikáni. by někdo z jich řádu místa onoho dosáhl. I žádal o místo uprázdněné dominikán P. Josef Kollmann, jsa tehdy převorem kláštera

gelium čísti a napotom dle způsobu, v arcidiecési zavedeného, část křesťansko-katolického učení srozumitelně vyložiti. pobožně dle předpisu císařskokrálovských a konsistoriálních nařízení žíti. každou neděli a svátek odpoledne v určitou hodinu v Novodvorském kostele litanie s lidem se modliti a po těchto modlitbách požehnání nejsvět. svátosti udělovati. 3. Když vrchnosť v Nových Dvořích se zdržovati bude a slovo Boží slyšeti chtíti bude, povinnen jest administrátor kázání tolikrát držeti, kolikrát požádán bude. 4. Zřízení této administratury v Nových Dvořích nemá býti na úkor faráři Církvickému, ani co do práv, ani co do příjmu. 5. Povinen jest administrátor nemocné v Nových Dvořích zaopatrovati, jakož i jiné farní výkony se svolením faráře vykonávati; jinak ale podléhá právomocnost vikáře, jakož i Naší. Co se týče příjmu P. administrátora, zavazujeme se: 1. Jemu pohodlný byt v městečku Nových Dvořích opatřiti a náklad stavební na věčné časy z panského důchodu vydržovati. 2. Věnuji a dávám Já Marie Terezie hraběnka Chotková co nadaci 5000 zl., kterážto jistina u pánů stavů království Českého od 1. listopadu 1771. uložena jest; z této jistiny mají se 4 proc. úroky, úhrnem 200 zl. ročně P. administrátorovi ve čtvrtletních lhůtách po 59 zl. vypláceti, dlužní úpis ale v kostelní pokladně Novodvorské uložen budiž. Mimo to obdrží administrátor se svolením arcibiskupa Pražského přídavek 80 zl. z pokladny farní. Z panského důchodu Novodvorského bude mu na věčné časy dáváno: 4 sudy piva po 5 zl. — 20 zl.; 7 měřic žita po 1 zl. — 7 zl.; půldruhé měř. pšenice po 1 zl. 20 kr. — 2 zl.; půldruhé měřice ječmene po 43 kr. — 1 zl. 4½ kr.; 1 měřice hrachu — 1 zl. 30 kr. 12 sáhů dříví měkkého po 30 kr. — 6 zl.; 40 lib. kaprů a 20 lib. obyč. ryb po 3 kr. — 3 zl.; 15 liber štik po 7 kr. — 1 zl. 45 kr. Úhrnem všeho 322 zl. 19½ kr. Však aby výše jmenovaný příjem P. administrátora na věčné časy pojištěn byl, zavazujeme se tímto veškerý příjem ten u Svých dědicu a jiných držitelů panství Novodvorského pojistiti. K lepšímu potvrzení a dodržení všeho toho, vyhotoviti jsme dali tento list nadační a svolujeme, aby na útraty naše, patřičně v desky vložen byl. Na svědectví toho list tento jsme nejen vlastnoručně podepsali a pečeť Naši s dobrým vědomím přitiskli, nýbrž i pány svědky, dole jmenované, k podpisu dožádali. Jenž stalo se v Nových Dvořích dne 1. listop. 1771. — Jan hr. Chotek. Maire Terezie hr. Chotková, zakladatelé. — Kašpar Bened. svob. pán Ledebour. Fr. hr. Colloredo, svědkové. — Nadační listina tato potvrzena konsistoří Pražskou dne 4. září 1772. a dne 7. září 1772. vložena v D. Z. 595 Q. 14.

sv. Máři Magdaleny v Praze. Ale sama konsistoř byla proti tomu, aby místo ono obdržel kněz klášterní. Dominikáni prosili však patrona, aby řádu jejich nepomíjel; hrabě prosbám jejich sluchu popřál, a sám se u arcibiskupa Pražského přimluvil, aby dominikán P. Jos. Kollmann, za administrátora potvrzen byl. Také hraběnka Lažanská se za něho přimluvila. Tak se stal administrátorem Novodvorským P. Josef Kollmann, který 3. února 1783. v hodnosti té potvrzen byl [426]. Nový administrátor podjal se dne 23. února 1783. katechetským zkouškám při Pražské normální škole.

Jako si dříve Církvický farář na předchůdce P. Kollmanna stěžoval, stěžuje si opět tento v zápiskách svých [427] na faráře Církvického, že „prý“ od něho mnohá snižování a pronásledování vytrpěti musil.

Roku 1786. projížděl Královéhradecký biskup Jan Leopold z Háje poprvé farnosti kraje Čáslavského, kterýžto kraj r. 1784. zároveň s Chrudimským od arcibiskupství Pražského přidán byl k biskupství Hradeckému. Když zavítal do Čáslavi, odebrala se k němu deputace měšťanů Novodvorských, žádajíc ho, aby v Nových Dvořích samostatná fara a hřbitov zřízeny byly. Biskup oboje slíbil; však následovalo zklamání. Místo samostatné fary zřízena dvorním dekretem ze dne 15. ledna 1787. pouze lokalie: dosavadní administrátor P. Jos. Kollmann jmenován lokalistou a nařízeno mu, aby šat klášterní světským zaměnil. Konsistoř Královéhradecká postarala se u gubernium o kongruu a bylo novému lokalistovi 300 zl. z Čáslavské krajské pokladny poukázáno. Ale P. Kollmann peněz těch vyzvednouti nechtěl, poukazuje k tomu, že má zajištěný plat fundační listinou administrátorskou.

Nyní byl P. Kollmann sice lokalistou, však bez kostela; bylť kostel Sv. Martinský pouze pro pobožnosť majitele panství postaven. I musel nový lokalista služby Boží konati v bývalém kostele dominikánském, kterýž po zrušení residence dominikánské stal se kostelem školním. Ale tu naskytly se veliké obtíže. Ředitel školy P. V. Müller dovolil lokalistovi služby Boží konati jen tenkráte, když on neb katecheta mši sv. neměli.

Pročež žádal lokalista konsistoř, aby mu k vykonávání služeb Božích kostel školní postoupen byl. Duchovní školní vzpírali se tomu; ale konečně rozhodla konsistoř, aby kostel

426) P. Jos. Kollmann narodil se r. 1741. a vstoupil r. 1761. do řádu dominikánského u sv. Máři Magdaleny v Praze; byl nejprvé sběratelem, pak kazatelem a konečně převorem. R. 1773. přišel za kazatele do Nových Dvorů; r. 1776. vzdal se úřadu kazatelského pro slabosť prsní a r. 1780. stal se prokurátorem. Když místa toho zproštěn byl, vrátil se do kláštera Pražského, kdež ustanoven převorem.

427) Ze zápisek těch jest zpráva o administrátorovi vážena.

školní k veřejným službám Božím používán byl, a aby ředitel školy klíče téhož kostela lokalistovi odevzdal. Odevzdání to stalo se při instalaci nového lokalisty dne 30. října 1788. za přítomnosti vikáře Ignáce Trnky, faráře v Potěhách, vik. sekretáře Josefa Švarka, faráře Církvického a patronátního komissaře Josefa Antonyho. Následujícího dne odevzdán též inventář kostelní. Ale odevzdáním klíčů a inventáře spory vyrovnány nebyly. Mělo-li nějaké nové kostelní nářadí opatřeno býti, musilo se to vždy díti se svolením ředitele školy, jelikož tento tvrdil, on že jest pánem celého fondu po dominikánech. a kostel že jmění žádného nemá. Také naskytly se obtíže v pořádku služeb Božích nedělních a svátečních. Ředitel školy nechtěl nejprvé určitou hodinu k službám božím ustanoviti, říkaje, že zde není k tomu, aby mše četl, a konsistoř že nemá mu co poroučeti.

Konečně ustanovil, že bude čísti mši ranní s výkladem evangelia a katecheta, že o 9. hodině mši pro mládež sloužiti bude. Ale to bylo na újmu farním službám Božím, poněvadž lidé přítomni byli nejvíce mši o 9. hodině, načež odešli, a lokalista měl pak kázání a mši sv. před prázdnými lavicemi.

Dvorním dekretem ze dne 26. února 1789. byla lokalie na faru povýšena a lokalista stal se farářem, složiv dne 30. března t. r. u vikáře obvodu Kutnohorského v Potěhách obyčejnou přísahu.

Dosavad bydlel farář ve vrchnostenském domě číslo 42. Aby blíže kostela bydleti mohl, domáhal se patron hr. Jan Rud. Chotek, by ve škole pro faráře byty některé uprázdněny byly. Ředitel školy vzpíral se tomu; konečně gubernium české vynesením ze dne 9. srpna 1789. č. $\frac{23971}{2264}$ ustanovilo, by faráři 4 místnosti ve škole upraveny byly, a farář jen na tak dlouho tam přebýval, pokud by místností těch škola nepotřebovala.[428]

Byly-li dříve mrzutosti mezi farářem a ředitelem školy, teprvé nyní přibylo jich. Tak na př. nechtěl ředitel školy učitele Jeschka, který spolu varhaníkem byl, na pohřeb odpustiti, až po vyučování školním; proto pohřby jen po vyučování býti mohly, což bylo s velikou obtíží spojeno, jelikož všechna těla buď do Jakuba neb až do Církvice pochovávána byla.

Podobné obtíže byly s kostelníkem, kterémuž ředitel školy nařídil, by na něho vždy čekal, až mši čísti půjde. Když si kostelník pro služné přišel, které ředitel školy co správce fondu vyplácel, dostalo se mu vždy pokárání, že více posluhuje faráři než duchovním školním. Za hudbu o Božím Těle nechtěl ře-

428) Za byt ustanoveny faráři 4 pokoje od schodů v levo.

ditel školy ani krejcaru z fondu vypláceti a učiteli Jeschkovi pravil, že povinnen není hudbu v týž den obstarávati, poněvadž není placen za varhanictví, nýbrž za učitelství.

Takové a podobné spory a nedorozumnění vyrovnány býti měly k tomu ustanovenou komissí. Komissí ta držána dne 6. března 1790. a narovnání učiněné zasláno královské náboženské komissí v Praze. Jaké narovnání se stalo, není známo; ale spory odstraněny částečně, když ředitel školy P. V. Müller za ředitele hl. školy v Klatovech téhož roku ustanoven byl.

S nástupcem jeho P. Ludv. Seifertem se farář lépe srovnal; byliť oba dobrými přáteli ještě z kláštera Sv. Magdaleny v Praze.

Aby i spory co se varhaníka týče vyrovnány byly, žádal farář patrona, aby varhaníkovi dáván byl plat, kterého před r. 1785., než se učitelem nové školy městské stal, požíval, by z platu toho výpomocného učitele si držel, kterýž by jej zastával, když funkcemi církevními by zaměstnán byl. Hrabě povolil jen deputát a tím obtíže zdviženy.

R. 1796., dne 26. července slavena byla stoletá památka vystavení kostela sv. Anny s velikou okázalostí. K téže slavnosti postaveny byly na kruchtě nové varhany, zhotovené od Frant. Horáka, varhanáře z Kutné Hory, v ceně 580 zl.

R. 1801. chtěl se farář Kollmann, jsa v Nových Dvořích nespokojen, do řádu dominikánského vrátiti; tehdy byl přes 60 roků stár. To však mu povoleno nebylo a konsistoriálním dekretem ze dne 18. února 1805. byl přijat mezi světské kněžstvo.

Roku 1805. stal se farář ředitelem triviální školy a přidán mu k výpomoci 3. listop. 1806. kaplan Jan Obst, kterýž 8. pros. 1808. za lokalistu v Zbejšově ustanoven byl. P. Obstovi byli při faráři Kollmannovi tito výpomocní kněží: Katecheta J. Javornický od 5. ledna 1809. až do 18. října 1812.; od října 1813. do 16. října 1820. katecheta Josef Krejčí; od 16. listopadu 1820. do 9. května katecheta Fr. Kruch.

Farář Jos. Kollmann slavil dne 13. června 1813. 50tileté jubileum kněžské, byl pro vysoké stáří 9. května 1822. pensionován a odevzdal farní záležitosti administratorovi Fr. Kruchovi. Zemřel dne 23. prosince 1823. v stáří 82 let[429]) a byl za veli-

429) Ředitel školy P. Krejči poznamenal o úmrti jeho následovně: Dne 23. pros. 1823. zemřel zasloužilý stařičký prvo-farář Novodvorský v 82. roku věku svého, působiv skoro půl století, dílem co do dominikán, dílem co administrátor a konečně co farář v Nov. Dvořích. Byl také po odchodu ředitele školy P. L. Seiferta r. 1805. 2 leta ředitelem školy, v kterémžto čase zahradu školní si osvojil a ji až do r. 1822. neoprávněně držel. Ředitel školy a katecheta po dlouhý čas z nařízení konsistoře a patrona jej v úřadě zastávali, začež se jim ještě nevděku dostalo. Ovečky a známí jeho oplakávali jej. Svým nástupcům zanechal nejvýš holou, nekongruovanou faru a — žádný archiv. Sua culpa! Requiescat in pace

kého účastenství lidu 26. prosince o 3. hodině odpolední od vikáře Kutnohorského Ferd. Hausy na hřbitově Novodvorském pochován. Nástupcem jeho jmenován 20. května 1823. administrátor Fr. Kruch [430], kterýž zůstal také katechetou a dne 1. listopadu 1825. též ředitelem školy se stal.

Farář Kollmann nezanechal skorem žádných farních spisů a nový farář vše teprv zaváděti musil. Také služby Boží velice povznesl jsa výtečným kazatelem a hudebníkem. Za dob jeho mše nejvýtečnějších mistrů hudebních provozovány a on sám alespoň v prvních letech hudební zkoušky řídil. V záležitostech veřejných platně se účastnil a nebylo jistě od r. 1823. až do let šedesátých nijaké důležité události, která by se bez rady a a spolupůsobení jeho nebyla stala. Byl to muž postavy vysoké, v jednání milý, dvorný, pohostinný, ale též ctimilovný. Ze svých skrovných příjmů podporoval vše dobré a šlechetné. Pro své zásluhy o povznešení služeb Božích a o školu jmenován byl za příčinou biskupské visitace, konané dne 12. června 1835., dekretem ze dne 15. října 1835. č. 5166 osobním děkanem: výn. ze dne 8. dubna 1847. č. 2037 jmenován sekretářem vikariátním a konečně dekretem ze dne 1. června 1854. č. 3415 vikářem a školdozorcem obvodu Kutnohorského.

Jako vikář i školdozorce získal si lásku podřízeného kněžstva i učitelstva.

Zasloužilý tento správce duchovní zastupován byl ku konci působení svého kaplanem P. Fr. Hannušem, podal 22. února 1863. žádosť o pensi, sproštěn byl 8. dubna 1863. k žádosti svého úřadu vikariátního a 30. července 1867. vstoupil do výslužby s pensí 420 zl. Pensi požíval v Nových Dvořích a v dubnu 1866. odstěhoval se s farářem P. Hannušem do Církvice, kdež dne 20. dubna 1866. o 3½ hodině odpolední ochrnutím mozku zemřel. Pochován slavně dne 22. dubna t. r. v hrobce otce svého na hřbitově Novodvorském.

Za doby jeho byli v Nových Dvořích tito kaplani: katecheta Fr. Anderle od 3. února 1826. do 28. června 1838.; Jos. Stinil od r. 1834. do r. 1838. (pak do 11. května 1848. katechetou); Karel Mensinger od října 1838. až do konce roku 1840.; Mich. Šafránek od 28. ledna 1841. do 4 března 1841.; Antonín Štěpánek od 1. září 1841. do 20. dubna 1844.; Jan Říha od října 1844. do r. 1847.; Jan Malý od 16. května 1848. do 27.

---

430) P. Fr. Kruch narozen byl 24. října 1793. v Čáslavi; po přestěhování se otce svého, lékaře, do Nových Dvorů navštěvoval školu Novodvorskou, pak gymnasium a theologii v Praze, kdež vysvěcen na kněžství 27. března 1817. Dne 13. dubna 1817. měl v Nových Dvořích první mši sv. Ustanoven byl kaplanem v Citově u Mělníka a dne 16. listopadu 1820. katechetou hl. školy Novodvorské pro svou znalosť v hudbě; svěřeno mu bylo také řízení hudby za odměnu 100 zl.

září 1852.; Frant. Hanuš od 27. září 1852. do 30. července 1863. Od roku 1846.—1851. vypomáhal též kutnohorský katecheta P. Josef Petran, napotomní děkan Sezemický († 29. prosince 1883.).

Za duchovní správy P. Fr. Krucha sluší poznamenati tyto události:

Roku 1826. sejmut byl kříž s pravé věže residenční a v kouli pod křížem nalezena plechová krabice s listinami. K listinám těmto vložena listina tohoto obsahu: „Kříž tento byl 7. září 1722. posvěcen, nově opět zasazen 5. října 1765., 30. října 1800., 23. srpna 1806. Nakloněná věž tato byla dnes dne 16. září 1826. opět opravena a kříž zasazen za času papeže Lva XII. v 2. roce jeho papežství, arcibiskupa Václava Leop. Chlumčanského a biskupa Hradeckého Aloise Jos. hr. Kolovrata, za panování císaře Františka I. a hr. Jindř. Chotka. Přítomni byli: Fr. Kruch, farář a ředitel školy, Fr. Anderle, katecheta, a učitelé hl. školy J. Renner a J. Krblich, podučitel Václ. Kalina a kostelník Karel Gottwald. Hospodářským ředitelem byl Eng. Schak a důchodním Fr. Reich."

Dne 20. června 1846. spadl kříž ten a prorazil kupli: v měsíci listopadu zasazen opět; událosť ta zaznamenána a k ostatním listinám v kouli pod kříž vložena.

Kostel byl opravován roku 1828., 1833., 1835., 1846. a 1849.

V noci z 13. na 14. prosince 1831. byl kostel sv. Anny okraden. Zlodějové vloupali se levým oratořem, spustili se po provazech do presbyteře, rozlomili tabernakulum a ukradli 2 ciboria, menší monstranci a kalich, stříbrnou nádobku na sv. oleje a 11 kusů obřad. rouch. Na oltáři vše sbalili a po provazech na oratoř vytáhli. Od jiných rouch odřezali dobré porty. Prostřed oltáře nalezena vyprázdněná vinná láhev; sv. hostie byly rozházeny. Mimo to okradli skříň relikvijní na oltáři sv. Jana, vzavše stříbrné figury a obraz; i s dětského školního praporu odřezali porty. Ráno při prohledávání kostela nalezeny byly rukavice, které jeden z lupičů na oratoři upustil; však na stopu se nepřišlo. Druhého dne nalezeny ve vrchnostenské školce ornáty a pluviály, ale bez port. Krajský soud vyšetřoval krádež tu, však ničeho nevypátráno.

Roku 1848. v noci z 22. na 23. říjen byl opět kostel okraden. Ukradené věci měly ceny 171 zl.

Dne 26. července 1846. slaveno bylo 150tileté jubileum vystavení kostela sv. Anny. Následujícího dne bylo requiem za hraběte Bernarda Věžníka a manželku jeho Barboru.

Po P. Fr. Kruchovi stal se v měsíci listopadu 1863. fará-

řem P. Fr. Hanuš [431]. P. Hanuš již co kaplan měl velikého vlivu na poměry Novodvorské a největší zásluhou jeho jest, že po ohni r. 1861. všemožně se vysnažoval o příspěvky na pohořelé. Působil zde do 3. dubna 1866., jmenován byv farářem v Církvici, kdež dne 9. dubna 1870. v Pánu zesnul.

Uprázdněnou faru administroval kaplan Církvický P. Fr. Preclík do 4. září 1866., kteréhožto dne jmenován farářem Novodvorským P. Jos. Čejka [432], farář Veltruský, který zde až do 27. září 1868. působil, jmenován byv farářem Zábořským a dne 13. srpna 1870. farářem Církvickým (viz str. 110 a 121). Nástupcem jeho stal se administrátor Zábořský P. Fr. Preclík [433], který zde do 5. září 1873. setrval a toho dne na faru Klomínskou se odebral.

Za časů farářování jeho ustanoven kaplanem v měsíci květnu 1871. P. Ant. Valenta [434], který po odchodu P. Preclíka farářem se stal. Farář tento rozstonav se na chrlení krve, dán byl do výslužby a faru zatím spravoval kaplan Církvický P. Jos. Hamerle [435], který dne 17. prosince 1877. farářem se stal. Po odchodu jeho do Veltrus r. 1881. stal se 27. dubna 1881. farářem kaplan Církvický P. Ferd. Fridrich [436], který dosud zde působí.

Služné. Prvofarář P. Kollmann, požíval služného, kteréž fund. listinou administrátorskou ustanoveno bylo; měl též od patrona slíbeno 10 měřic polí, kterých však neobdržel; nejspíše je nechtěl (jako 300 zl. z kassy krajské), jsa velmi skrovně živ; mimo to, když hrabě v Nových Dvořích přebýval, býval jeho denním hostem. Farář tento přejal též povinnosti faráře Církvického a ani u věci té nepostaral se o nějakou náhradu, ano až do r. 1824. odváděna byla z Nov. Dvorů faráři Církvi-

431) P. Fr. Hanuš rozen byl v Branné u Jilemnice 5. srpna 1824., vysvěcen na kněžství 28. září 1847. Od 1. června 1848. až do 27. září 1852. byl kaplanem v Církvici, od r. 1852.—1863. kaplanem a katechetou v Nov. Dvořích.

432) P. Josef Čejka narozen v Želčině u Mělníka 22. října 1820., vysvěcen byl na kněze dne 29. července 1845., kaplanoval v arcidiecési a stal se pak farářem v Veltrusích.

433) P. Fr. Preclík nar. v Hlinném u Opočna 27. ledna 1831., vysvěcen byl 25. července 1855. a stal se 26. ledna 1869. farářem Novodvorským.

434) P. Ant. Valenta roz. v Nových Dvořích 13. června 1841., vysvěcen 25. července 1868., byl 1 rok vikaristou při kathed. chrámu v Hradci Králové, kaplanoval v Církvici, Kutné Hoře, Záboří a Nových Dvořích, kde se farářem stal.

435) P. Jos. Hamerle roz. v Žumberku 20. února 1841., vysvěcen 25. července 1867.

436) P. Ferd. Fridrich roz. v Jičínovsi 31. srpna 1848., vysvěcen 12. července 1874.

ckému taxa školní a desátek: proto vším právem nástupcové jeho si naň stěžovali.

Když r. 1811. finančním patentem úroky při obligacích st. na pětinu sníženy byly, zmenšeny také úroky z nadace 5000 zl. pro faráře. Proto podala 1. června 1811. biskupská konsistoř žádosť na dvorní kancelář, by služné faráře Novodvorského na prvotní výši uvedeno bylo. Následkem žádosti této rozhodnuto výn. ze dne 10. září 1812. (gub. výn. ze dne 24. října. 1812.), aby faráři Novodvorskému náhradou 100 zl. ročně od 1. února 1812. z nábož. fondu dáváno bylo. R. 1812. obnášela fassí fary Novodvorské 400 zl. Nástupce prvofaráře měl totéž služné a dle fassí c. k. státní účtárnou ze dne 29. července 1846. vydanou, obnášel čistý příjem fary 423 zl. 41 kr. Později příspěvek z náboženského fondu odpadl, a r. 1870. dostala se do fassí farní porejprv[437]) školní zahrada. Nyní obnáší příjmy fary dle fassí 600 zl.

2. *Sochy v Nových Dvořích.*

1. R. 1701. dal hr. Věžník na náměstí ke cti P. Marie a na důkaz zbožné vděčnosti za vysvobození od rány morové, která v letech 1679.—82.[438]) v okolí zdejším zuřila, postaviti sochu. Pomník ten sestává z podstavce od 3 stupních a štíhlého sloupu, na němž stojí socha Panny Marie v nadpřirozené velikosti.[439]) Na čtyřech rozích podstavce stojí sochy sv. Jana, Rocha, Barbory a Sigmunda. Ve výklenku podstavce ku straně jižní jest socha sv. Rosálie. Není pamětníka, že by kdy socha ta důkladně opravována bývala a jistě byla by se úplně sesula. kdyby se ochotníci Novodvorští této staré památky neujali; r. 1880. dali ji nákladem 230 zl. opraviti[440]).

---

437) Vyjádření biskupské konsistoře ze dne 19. srpna 1881. na místodržitelství. kde uvádí se, že ve všech fassích farních zahrada přichází, nesprávné jest. Máme po ruce fassí faráře Kollmanna a nástupců jeho a nikdež zahrada ta nepřichází; ano výn. c. k. místodržitelství ze dne 6. března 1875. č. 7187 zakázáno vložiti zahradu tu opěť do fassí farních. Ale jak se tam zase dostala, jest neznámo!

438) Morem v Čechách r. 1679.—80. zahynulo 132.000 lidí.

439) R. 1878. odstraněno bylo pro sešlost pěkné kamenné sloupové zábradlí spočívající na dolním stupni.

440) Socha na straně sv. (nyní sv. Sigmund) byla od nepaměti bez hlavy tak že ani r. 1823. farář Kruch, který přípravy činil ku knize pamětní, od starých lidí dozvěditi se nemohl, koho by socha ta představovati měla. Při opravě sochy r. 1880. navrhl spisovatel tohoto díla, aby socha ta upravena byla v sochu sv. Sigmunda, patrona proti ráně morové; také celý spodek nasvědčoval tomu, že socha ta mívala po boku pochvu od meče a v ruce buď lilii neb meč.

U sochy této měly každé soboty večer říkány býti litanie loretánské a nařízeno za časů Věžníkovských, že se k tomu každý obyvatel vynajíti dáti má.[441]

2. Vedle sochy této ku straně východní stála kašna, podoby hranole, hrabětem Věžníkem postavená. Nad kašnou stála socha sv. Františka, kterouž držely sochy klášterníků. Kašna se sochami odstraněna r. 1864. pro sešlosť.

3. Na jižní straně kostela sv. Martina jest socha sv. Jana Nep. postavena v předešlém století.

4. Na obecním pozemku, před zahradou p. Nemenovského v ulici Čáslavské, stojí socha sv. Václava, postavena hrabětem B. Věžníkem.

5. V Ovčářích, po levé straně cesty k Sv. Jakubu, stojí socha sv. Máři Magd., kterou vrchnosť v předešlém století svým nákladem postaviti dala.

6. Blíž bývalé pily, po pravé straně silnice ke Kutné Hoře postaviti dal hr. Berd. Věžník kříž. R. 1803. byl kříž ten větrem skácen, ale nákladem vrchnosti znovu zřízen a 21. srpna 1803. posvěcen. Když sešel, byl r. 1856. dne 22. dubna z dobrovolných příspěvků nově postaven.

7. Roku 1794. byl na hřbitově nákladem obce postaven dubový kříž. Ten byl r. 1825. pro sešlosť odstraněn a téhož roku nákladem obce nový postaven. Když opět sešel, postaviti dal nový dne 22. května 1859. hr. účetní p. Jan Knobloch.

8. Po obou stranách domu lékaře jsou dvě kapličky, kde dříve byly dva, na plátně malované obrazy, sv. Františka Xav. a sv. Tekly. Kapličky ty postaveny hr. Věžníkem. Od starodávna udržovány v těchto kapličkách každou neděli a svátek, pak ve středu a v sobotu po celou noc 2 hořící lampy, do nichž vrchnosť ročně 40 liber másla dávala. V měsíci červnu 1840. ustanoveno, by místo těch 2 lamp zřízena byla pouze jedna a to u sochy sv. Jana Nep.

9. V „portále“ stojí sochy sv. Barbory a sv. Nothburgy. Sochy ty stály za časů hr. Věžníkův v panské zahradě.

10. Na vojanském kopci zámku Kačinského stojí kaplička, nákladem hr. K. Chotkové postavená; kaplička ta byl 26. května 1858. posvěcena.

441) Grunt. kniha z r. 1703. Tamtéž poznamenáno: „Pobožnosť ta na věčné časy vykonávati se má.“

3. *Hřbitov.*

Od 13. století, kdy zřízen „Nový Dvůr“ klášterníky Sedleckými pochovávána byla těla mrtvých ku kostelu Sv. Jakubskému. Však když r. 1655. fara ze Sv. Jakuba do Církvice přeložena byla, pochovávalo se z Nových Dvorů do Sv. Jakuba i do Církvice. Tak trvalo to skoro až do konce 18. století.

R. 1786. odebrala se deputace měšťanů Novodvorských ku Královéhradeckému biskupovi Janu Leop. z Háje, slavnému doby té lidumilovi, který v Čáslavi prodléval, žádajíc jej o zřízení fary a hřbitova. Biskup oboje slíbil, však povolení ku zřízení hřbitova došlo teprvé r. 1793.

Na jaře r. 1794. přikročeno k stavbě hřbitova. Ku zřízení téhož darovala vrchnosť obci Novodvorské pole „za zahrádky“ ve výměře 200[]° a obec přidala k tomu zahrádku, kterou byla od Jana Nováka za jiný kousek pole vyměnila, přidavši mu (dle účetní knihy z téhož roku) 12 zl. Velikosť zahrádky té udána není. Celou prostoru tu ohradila obec Novodvorská. Dle účtů obecních z téhož roku stálo ohražení a kříž na hřbitově 285 zl. 59 kr. K částce té přispěli dobrodinci sbírkou 94 zl. 9 kr. víd. čís., a obecní důchod 191 zl. 50 kr. Vchod na hřbitov byl tehdy od brány Přeloučské.

Nový hřbitov byl dne 13. dubna 1794. na květnou neděli od faráře P. Josefa Kollmanna posvěcen a 22. dubna prvně tam pohřben chudý pomahač sladovnický za velikého účastenství lidu.

Během času ukázala se plocha hřbitovní nedostatečnou, tak že se na rozšíření pomýšleti musilo. K tomu připojily se ještě okolnosti jiné. Roku 1827. musilo se z ohledů zdravotních s pohřbíváním na hřbitově Sv. Mikolášském přestati a téhož času pomýšlel též hr. Jindřich Chotek na splnění vůle děda svého, by totiž v Nových Dvořích zvláštní rodinnou hrobku na hřbitově Novodvorském zřídil.

Guber. dekrety ze dne 1. prosince 1827. a ze dne 11. března 1828. bylo rozšíření hřbitova, přidělení obce Sv. Mikolášské a zřízení zvláštní hrobky hraběcí povoleno.

V měsíci březnu 1828. držána komissí u věci té a ustanoveno bylo: 1. aby hřbitov o $^1/_3$ zvětšen byl; 2. aby vchod na hřbitov byl vedlé stodoly hospody „pekárny“.

Následkem toho nastalo vyměřování zahrádek, kterýmiž vchod na hřbitov vésti měl. Majitelé těchto dvou zahrádek Jukl a Tuček odstoupili je a vrchnosť dala jmenovaným prodávajícím zříditi zahrádky ze svého.

Náklad na rozšíření takto se vykazuje:

Vrchnosť zakoupila od Josefa Komárka emek ve výměře 112□° po 36 kr. . . . . 67 zl. 12 kr. k. č.
Zahrádka od A. Tučka . . . . . . 12 „
„ „ Jos. Jukla . . . . . 40 „
„ „ V. Brože . . . . . . 52 „
úhrnem 171 zl. 12 kr. k. č.

Mimo to, aby pravidelný čtverhran hřbitova docílen byl, darovala vrchnosť ještě kus své zahrady od domu důchodenského (č. 22). Ohražení tohoto přibylého pozemku stálo 628 zl. 28 kr. v. č. Přestavování a zvýšení rozpadlé staré zdi stálo 527 zl. 14 kr. v. č. Guber. dekretem ze dne 10. března 1828. povoleno bylo, aby na úhradu této poslední částky přispěno bylo 401 zl. 37 kr. v. č. z Novodvorského záduší zbytek 125 zl. 37 kr. v. č. uhradila vrchnosť ze svého.[442])

Zřízení krásné hrobky, kterou stavěl architekt Ant. Arche z jara 1829. (a nikoli Jöndl, jak v Nauč. Slovníku poznamenáno), stálo 2693 zl. 20 kr. k. č. Hrobka ta byla 19. května 1829. od faráře Krucha posvěcena. Po skončeném svěcení přenešeny s povolením krajského úřadu mrtvoly hr. Jana Rudolfa Chotka a jeho manželky Sidonie z klenutých hrobů, kdež od r. 1824. odpočívaly, do nové hrobky (viz str. 166). Kaple sv. kříže nad hrobkou vysvěcena nebyla, poněvadž nebyla ještě uvnitř dohotovena a světící biskup Olomúcký, hr. Ferd. Chotek, svěcení si vyhradil.

Když však nepřijel, vysvětil kapli tu farář po obdrženém povolení konsistoriálním dne 15. srpna 1831. Oltář posvěcen teprv 9. srpna 1835. hr. Ferd. Chotkem, té doby arcibiskupem Olomúckým, který na oltář 4 litinové černé svícny daroval.

Roku 1837. ukázal se i rozšířený hřbitov a sice následkem cholery r. 1831.—1832. v Nov. Dvořích a Sv. Mikoláši řádivší, nedostatečným, tak že opětné rozšíření nutné bylo.

Rozšíření to nařízeno guber. dekr. ze dne 11. října 1838. a k tomu zakoupen byl od Komárka pozemek $179^2/_3$□° po 45 kr. . . . . 134 zl. 45 kr. k. č.
od Beránka ku zahrady ve vým. $20^1/_3$□°
po 1 zl. . . . . 20 „ 20 „ „ „
úhrnem 155 zl. 5 kr. k. č.

Částka tato vypůjčena se svolením krajského úřadu v Čáslavi ze dne 31. prosince 1838. ze záduší kostela Sv. Kate-

442) První Mikolášský občan na novém hřbitově pohřben 26. května 1829.; byl to zedník Jos. Fiedler.

ského a má se dosud i s úroky zmíněnému záduší zapla-
i:[443])

Tento nový díl hřbitova byl 4. srpna 1839. posvěcen. Při šetřování majetku obce Novodvorské r. 1869. uznán byl za hlasu patronátního a farního úřadu protokolem ze dne 30. proce 1869. pozemek hřbitovní za majetek obce Novodvorské.

Roku 1879. povstaly nemilé spory mezi obcí a farou o sazování místa hrobníka, kterýž pro malichernou příčinu, (že iž z nařízení starosty kopal jamky ku sázení stromků na mátku stříbrné svatby Jich Veličenstev na školním pozemku, ého farář užíval) propuštěn byl, a obec. úřad zásadu hájil, na základě výše uvedeného protokolu ze dne 30. pros. 1869. na základě zákona o hřbitovech z r. 1870. právo má nového bníka dosaditi. Z nařízení c. k. okr. hejtmanství ustanovena den 5. srpna 1879. komissí k vyšetření poměrů těch a na kladě šetření toho rozhodnuto c. k. okr. hejtmanstvím ze dne června 1880., že pohřebiště, pokud v užívání jest, náleží luší. Proti výnosu tomu podala obec protest k místodržitel-i, kteréž výn. ze dne 30. září 1881. zrušilo rozhodnutí okres. jtmanství pro inkompetenci u věci té a odkázalo obec s je-i nároky na vlastnictví hřbitova na cestu soukromého práva; lu nařídilo, aby dřívější stav při tomto hřbitově až do vyři-í sporu pozůstal.

Při zakládání nových pozem. knih r. 1881. rozhodnuto c. k. st. deleg. okr. soudem dne 27. října 1881., že hřbitovní poze-k náleží obci. Proti tomuto rozhodnutí podány patronátním arním úřadem námitky, však rozsudkem ze dne 14. února 33. oba tyto úřady na cestu soukromého práva odkázány.

Ku sporu tomu přidružila se ještě stížnosť konsistoře Krá-éhradecké ze dne 9. září a far. úřadu ze dne 24. listop. 1881., ež žalována jest obec Novodvorská, že mrtvoly cizinců dává ádati v kostele Sv. Martina, nemajíc zvláštní umrlčí komory. sledkem stížnosti této nařízeno 9. pros. 1881., by nová umrlčí nora zřízena byla. Obecní úřad odpověděl, že bude r. 1882. ý hřbitov stavěti a že se tedy při novém hřbitově komora dí. Než zůstalo to při starém! Bylo by k přání, aby ku vbě nového hřbitova přikročeno bylo, poněvadž hřbitov ten nyní přeplněn jest a při vypuknutí epidemie nemilých by pro obyvatelstvo Novodvorské následků mělo, jelikož v obci ié se nalézá.

3) Patentem o štolách ze dne 30. května 1750. přiznáno bylo far. kostelům právo k vybírání poplatků za hroby na hřbitově a uložena také povinnosť zapravovati výlohy na udržování hřbitova. Poněvadž Novodvorská záduš na základě gub. výnosů z r. 1828. a r. 1838. poplatky za hroby vybírala, měla také již dávno dluh kostelu Sv. Kateřinskému zaplatiti.

Škola.

1. *Škola triviální.*

Třicetiletou válkou přerušen násilně bývalý rozkvět školství českého, které dříve pod správu university Pražské náleželo. Že na panství zdejším již v 16. století škola byla, jisto jest; neboť za času krále Rudolfa, v tak zvaném zlatém věku, zvelebovalo se školství v Čechách velice, a skoro každá větší ves, lépe spravovaná, měla svou školu. Ve válce třicetileté opustili učitelé nekatoličtí školy své, a teprvé po ukončení války osazovány školy učiteli katolickými.

Také školy v Záboří a Sv. Jakubě obsazeny byly opět kol r. 1652. učiteli katolickými.[444])

Roku 1655. byla fara ze Sv. Jakuba do Církvice přeložena; však škola zůstala v Sv. Jakubě. Školu tu popsal farář Basil Vrbický v inventáři No. 10 takto: „Při chrámu Páně u Sv. Jakuba jest škola u kostela pro cvičení mládeže v pobožnosti; v ní jsou okna, lavice, kamna, štok nový, dlouhý, v níž kantor přebývá a přebývati má; při ní jest zahrádka až k cestě, jakž se od starodávna „po zahanbách“ znamená.“ [445])

Co se týče učitelů při škole Sv. Jakubské, stůjž zde následující: V matrice Církvické přichází 11. listop. 1675. Jakubský kantor Kuvalínek; v téže matrice nalézáme při 21. červnu 1679. kantora Fr. Albrichtu a jeho manželku Annu. Dne 11. srpna 1685. byla při jednom křtu kmotrou Dorota, manželka kantora od Sv. Jakuba; jméno muže jejího nenalézli jsme. Ku škole Sv. Jakubské patřily Nové Dvory i Církvice.

Nastává nyní otázka, až do kterého roku byla škola v Sv. Jakubě. V urbáři panství dočítáme se, že škola Sv. Jakubská do Církvice „nedaleko hráze“ (čís. 2.) přeložena byla; však rok udán není. Soudíme, že stalo se přeložení to r. 1688., neboť na zmíněném inventáři školy Sv. Jakubské nalézáme posledně uvedený rok 1688. Téhož roku zemřel farář B. Vrbický, a tu nejspíše nástupce jeho působil k tomu, aby měl školu u fary své. Při přeložení školy ze Sv. Jakuba do Církvice, stalo se také nejspíše odškolení Nových Dvorů. Nedá se zajisté jinak mysliti, než že hr. Věžník, který velikou píli Novým Dvorům věnoval, též pro děti přibylých občanů školu zřídil; také nikde

444) O škole Sv. Jakubské viz str. 55. — Zpráva ve škol. pam. knize Zábořské, že škola tam obnovena byla r. 1622., zdá se, vzhledem k jiným událostem, mylná. - Dle matrik Církvických přichází co první známý kantor Zábořský J. Davidovský ve 2. polovici 17. století.

445) Škola ta stála na místě mezi nynějšími čísly 26. a 27., kde nyní špejchar od čís. 27. stojí. Zahrádka, o níž řeč jest, jest nyní majetkem obce Sv. Jakubské.

nenašli jsme, že by Nové Dvory k Církvici přiškoleny byly. Jiný důvod jest, že doby té dostaven kostel sv. Martina, kdež varhany postaveny byly; tuť jistě též ustanoven byl varhaník, kterým dle zvyku tehdejšího nikdo jiný nebyl než učitel.

Kdo by byl prvním učitelem školy Novodvorské, nemůže určitě pověděno býti, poněvadž zpráv přímých na doby naše se nedochovalo. Však dle matriky Církvické Nro. II. str. 43. zemřel v Nových Dvořích dne 7. února 1718. Mikuláš Zimmermann, kantor v Nových Dvořích; pohřben byl u Sv. Jakuba. Možno, že tento byl prvním kantorem; byl by tedy působil v Nových Dvořích as 30 let. Za něho přichází co „pomocník" (organista) Ferd. Dušátko r. 1702. a r. 1719. Fr. Březina. Po něm nacházíme kantora Václava Holešovského, který dne 1. ún. 1772. oddáván byl s Kateřinou, dcerou Víta Felixa, měšťana Novodvorského. Tento Holešovský v Nových Dvořích nezemřel; nejspíše dostal se jinam za učitele.[446]) Po něm přichází kantor (ludirektor) Bernard Luba, který 30. října 1728. oddáván byl s Annou, dcerou po † Václ. Zikmundovi, měšťanu Novodvorském. Učitel tento zemřel dne 17. května 1760. v stáří 54 roků. Působil tedy v Nových Dvořích 32 roky: byl též dlouhý čas městským starším a náležel mu domek, nyní čís. 3. Za doby jeho uvádějí se tito „pomocníci": R. 1736.—1741. Jan Vraštil, roku 1744. přichází Jan Ploner. Jan Ploner stal se po B. Lubovi r. 1760. kantorem-rektorem školy Novodvorské. Učitel tento zemřel 26. ledna 1767. v stáří 46 roků; pochován byl v Církvici.[447]) Pomocníkem jeho byl Jan Hellich, který později učitelem v Choltících se stal; byl to otec slavného akademického malíře Josefa Hellicha (roz. r. 1807.)[448]). Po Janu Plonerovi stal se r. 1767. učitelem Jan Jeschke. Pomocníků měl více, z nichž mnohé dobrými učiteli učinil, jak později o něm ředitel hl. školy Novodvorské Jos. Mil. Rautenkranc poznamenal. V roce 1772. přichází pomocník Jan Češka a r. 1783. Josef Kopf.[449])

Dne 21. srpna 1783. visitoval školu Novodvorskou tehdejší vrchní referent školský Ferdinand Kindermann ze Schulsteinu,

446) Ještě r. 1726. zde byl, neboť 3. února 1726. zemřela manželka jeho Kateřina. Odchod jeho stal se tedy nejspíše r. 1727.

447) Inventář pozůstalosti jeho nachází se v knize „Protokol" (viz str. 182). Farář a 2 assistenti doprovodili jej k hrobu. Pohřeb jeho stál 78 zl. 58 kr.

448) Jan Hellich byl rodič z Dětenic, panství hr. Batthyanyho. V pamětní knize školy Choltické poznamenáno o něm, že byl muž správný a snaživý, začež vrchním učitelem a dozorcem škol na Zehušicku jmenován byl. Byv však úředníky panskými u vrchnosti osočen, musil 1. března r. 1784. služby učitelské se vzdáti. Než r. 1786. byl opět učitelem nově zřízené školy Svinčanské na Chrudimsku a r. 1792. prvým učitelem v Heřmanově Městci jmenován, kdež i později zemřel.

449) Tento Josef Kopf stal se r. 1784. učitelem v Choltících, kdež až do r. 1802. působil. Syn jeho byl tamtéž učitelem od r. 1809.—1854. a jest u lidu tamního posud v živé upomínce.

a škola Novodvorská téhož roku mezi pochválenými uvedena byla. Jan Jeschke byl posledním učitelem triviální školy Novodvorské a přestoupil r. 1785. na novou školu městskou, zřízenou z residence dominikánské.

Od zřízení školy Novodvorské až do r. 1785. přiškolena byla obec Sv. Mikuláš k Novým Dvorům a teprv po zřízení školy městské přiškolena k Sv. Kateřině, kde téhož roku nová škola zřízena byla.

Kantor Novodvorský měl deputátu a služného úhrnem 93 zl. 1 kr. Pomocník měl deputátu a služného 50 zl. 9 kr.[450])

Škola Novodvorská byla nejprvé v domě, který nyní má číslo 4. V grunt. knize z r. 1703. jest takto popsána: „Dům panský, který nyní kantor městský za školu vykázaný má, ode dřeva vystavený, při kterém jest světnice, síň a komora.“ Ale tento panský dům byl 4. září 1723. prodán Fr. Hartlovi, malíři, a škola přenešena do nyn. č. 5. V gruntovní knize[451]) stojí o ní psáno: „Dům panský, kdežto kuchař bydlel, pak kominík a mydlář pod nájem zůstávali; nyní jest škola, kdežto se mládež cvičí.“ Jak dlouho škola v domě tom byla, nenalézli jsme; ale že i tam nezůstala, jisto jest. Máme po ruce starý plán Nových Dvorů, shotovený r. 1771., kdež zřejmě poznamenána jest škola v místech nynějšího čísla 84., vedle obydlí administrátora. Mezi nynějším domem čís. 42 a školou byla ulice, z kteréž se od severní strany do školy vcházelo.

2. *Škola v bývalé residenci dominikánské.*

Pověděno bylo na str. 119., že r. 1765. císařovna Marie Terezie zakázala rozmnožování řeholí a řeholníků, jelikož doby té rozumní státníci k náhledu přicházeli, že řehole nikoliv lidu ku prospěchu, nýbrž ke škodě a k obtíži jsou. Ale nástupce její císař Josef II. nepřestal jen na tom, by se řády stávající nerozmnožovaly, nýbrž pevně umínil si kláštery mnohé zrušiti a a účelnějšími učiniti. Již r. 1781. v měsíci únoru psal Josef II. svobodomyslnému arcibiskupu Solnohradskému mezi jiným takto: „V Rakousku převládá mnišství. Počet klášterů nad míru vzrostl. Podlé pravidel těchto lidí neměla vláda dosud téměř žádného práva nad jejich osobami, a jsou to nejnebezpečnější a nejneužitečnější poddaní v každém státě, ježto dovedou se vymykati všelikému poslušenství občanských zákonů. Strhnu závoj mnišství, a mnicha pouze rozjímajícího přetvořím v užitečného občana.“[452])

450) Služné toto třeba srovnati s tehdejšími cenami. Ještě r. 1790. stála libra hovězího masa 5 kr., libra telecího 4 kr. Dříví ve fassi uč. uvedené po 30 kr.; 1 sáh mělo tehdy ceny 2 zl. 30 kr.

451) Grundbuch des Stadtl Neuhof Judic. fasc. 3. Abch. 21. str. 22.

452) Kaiser Josef II. von Hellmuth.

Dne 30. října 1781. vydán jest zákon, jímž zrušují se všechny řehole a jejich kláštery, kromě těch, které zabývaly se buďto vyučováním mládeže neb ošetřováním nemocných. V Čechách zrušeno 58 klášterů. Tím rozhodnut i osud residence dominikanské a dominikáni očekávali, co se s kláštery jejich stane.[453]) Kolovala pověsť, že residence Novodvorská v kasárny proměněna býti má [454]). Tu výtečný státník hr. Jan Rudolf Chotek, tehdy kancléř při českorakouské dvorní kanceláři, sám se věci ujal a vida, že by Nové Dvory při přeměnění residence v kasárny ničeho nezískali, úsilovně se snažil, by residence ve školu městskou proměněna byla. Na podzim r. 1783. nakvap přijel z Vídně k otci svému do Nových Dvorů, pozvav též do Nových Dvorů tehdejšího vrchního dozorce škol v Čechách, probošta ze Schulsteinu. Zde ustanoveno podrobně, jakým způsobem residence dominikánská ve školu proměněna býti má. Ve smyslu porady této učiněn od probošta ze Schulsteinu 22. října 1783. návrh české dvorní kanceláři, kteráž opět návrh na proměnu residence ve školu podala císaři Josefu II. Císař 4. února 1784. návrh ten schválil a téhož dne pod čís. 62. vyšel rozkaz z českorakouské dvorní kanceláře, kterým se v Nových Dvořích řádná městská škola zřizuje a residence pro časy budoucí ve školu se přeměňuje. Dekret tento došed gubernia českého[455]), vypraven byl odtud 8. března 1784. č. 3391 na Čáslavský krajský úřad a 15. března doručen vrchnosti Novodvorské a dominikánům.

Novým dekretem ze dne 19. srpna 1785. č. 16603, vydaným na probošta ze Schulsteinu, ustanoveno, že právo vlastnické k budově a jmění bývalé residence zůstati má na tak dlouho dominikánům, pokud rozhodnuto nebude, které kláštery toho řádu zrušeny budou[456]). Ale již 24. září 1785. byl řád dominikánský při residenci Novodvorské úplně zrušen, a v referátu komissí k zrušení klášterů v Čechách, podaném císaři Josefu II. 13. srpna 1785., o residenci dominikánské v Nových Dvořích výslovně podotknuto, že jmění téže býv. residence mocí stávajících nařízení Novodvorskému školnímu fondu věnováno

---

453) Nerozhodnut osud dominikánů tím, že hr. Jan Rudolf neb Jan Karel Chotek mstiti se chtěli na dominikánech proto, že v neděli v žádanou hodinu mši čísti nechtěli — což četli jsme v jednom podání na konsistoř královéhradeckou ze dne 16. března 1880. Ovšem skladateli onoho „promeria“ byl každý, třeba i směšný „důvod“ dobrý (Odst. A!!)

454) Zápisky soucastnika P. Kollmanna.

455) Archiv guberniální G. I. N. $\frac{33}{5}$

456) Archiv guber. G. I. N. $\frac{33}{16}$

bylo[457]). Tím proměnilo se prozatímní věnování residence v definitivum a přešlo tedy právo vlastnické k bývalé residenci na školu Novodvorskou.[458])

Dominikáni Novodvorští byli hned po patentu ze dne 4. února 1784. vyzváni, zda-li a kteří vyučováním zabývati se chtějí. Ale poněvadž dva dominikáni na vyzvání ono neodpověděli a jen P. Ludv. Seifert se prohlásil, že vyučovati chce, tedy vyšel rozkaz z gubernia, by oni dva hned Nové Dvory opustili; na to v březnu r. 1785. byli do Nových Dvorů od gubernia posláni dominikáni P. Václ. Müller a Fortunát Engelthaler, zkoušení učitelé při norm. škole v Praze. Ředitelem nově zřízené školy Novodvorské byl od c. k. školního ředitelství jmenován 19. května 1785. dominikán P. Václ. Müller, rodem z Prahy. Učiteli ustanoveni P. Ludvík Seifert, rodem z Lukavce, a dosavadní učitel Novodvorský Jan Jeschke. Katechetou jmenován dominikán P. Fortunát Engelthaler, rodem z Rakovníka.

Učitelé tito počali 25. května 1785. ve 3. třídách vyučovati[459]). Pro dívky zřízena zvláštní místnosť ku vyučování v pletení, šití, předení hedvábí a bavlny. Mimo to zřízena z nařízení hr. Jana Rudolfa Chotka hudební škola pro chlapce, kde se 10 hodin týdně hudbě vyučovalo. Ředitel školy zařídil též přípravnu pro učitele, jaké bývaly při hlavních školách, a přednášel 4½ hodiny týdně „o methodě“ [460])

Dne 25. 1785. srpna dosazen čtvrtý uč. Augustin Dittl, rodem z Neumarktu. Veřejné zkoušky držány byly s velikou slávou za přítomnosti velikého množství lidí. Prvního ledna 1787. dosazen byl katecheta P. Fort. Engelthaler za lokalistu do Veltrus a katechetou stal se učitel P. Ludv. Seifert.

R. 1790. utrpěla škola Novodvorská bolestnou ztrátu; neboť opustil 16. června t. r. školu věrný její strážce P. V. Müller, který byl ředitelem hlavní školy v Klatovech jmenován.[461])

457) Výnos c. k. ministra kultu a vyučování ze dne 2. prosince 1879. čís. 8708. — Jmění bratrstva růžencového při residenci věnováno norm. škol. fondu v Praze. Hospodářské ředitelství Novodvorské žádalo o vydání téhož na opravu školní budovy a později pro chudinský ústav; však žádosti ty byly výnosem gubernia ze dne 31. srpna a 5. listopadu 1785. zamítnuty.

458) Na základě důvodů těchto prohlásil také c. k. m. deleg. okr. soud r. 1881. budovu tu za majetek školy a rozhodl, aby do kněh pozemkových co taková vepsána byla.

459) Vyučování dálo se, jako tehdy na městských školách vůbec, v řeči německé.

460) P. V. Müller byl také gub. dekretem ze dne 5. června 1788 dozorcem škol na panství Novodvorském jmenován.

461) Pobyv v Klatovech 6 roků, ustanoven byl r. 1796. ředitelem hlavní školy v Hoře Kutné, kdež až do r. 1806. blahodárně působil. — Nástupce jeho P. Lud. Seifert napsal o něm: „Zajisté nezapomenutelným

Nástupcem tohoto výtečného ředitele stal se guber. výn. ze dne 1. září 1790. katecheta P. Ludvík Seifert, na jehož místo dosazen za katechetu P. Angelik Maurer, dominikán. Nový ředitel snažil se v šlépějích předchůdce svého ku zvelebení školy kráčeti. Zavedl při ručních pracích (učitelkou byla Karolina Dittlová, manželka učitele Dittla) pěkné zpěvy a hleděl k tomu, aby pracující dívky nějaký výtěžek měly. Dospělejší pro c. k. Lineckou továrnu spřádaly bavlnu a menší zaměstnány cupováním hedvábí.

V měsíci říjnu 1798. dán pro nemoc do výslužby učitel Jeschke, na jehož místo nastoupil učitel Václav Doležal, býv. žák školy Novodvorské. Dne 10. května 1801. odebral se na věčnost učitel Aug. Dittl jehož nástupcem stal se dne 1. října 1801. Fr. Milde, nadějný, mladý muž, rodem z Konojed u Litoměřic; byl však jen řeči německé mocen.[462]

Rok 1804. přinesl škole Novodvorské smutné vyhlídky do budoucnosti; vydáno bylo totiž roku toho tak zvané „Politické školzřízení", které jen triviální a hlavní školy ustanovovalo. Na základě zákona toho stala se z městské školy škola triviální, třetí třída byla zavřena a tím škola Novodvorská důležitosti své pozbyla.[463]) Následkem změny této opustili Nové Dvory cizí žáci, kteří zde ve 3. třídě se vzdělávali. Mimo to ztratila škola v šk. r. 1805. 3 učitele najednou. Ředitel odešel za administrátora fary Zábořské, učitel Doležal obdržel místo v Malešově a katecheta Maurer odebral se do kláštera v Praze. Novým zákonem stal se vikář prvním představeným a dozorcem škol, farář ředitelem každé školy triviální. Po odchodu výše jmenovaných učitelů jmenován farář Kollmann 24. října 1805. ředitelem školy a odstěhoval se do bytu ředitelského, opustiv svůj prozatímní byt, který mu co faráři vykázán byl. Starý učitel Jeschke, který již 7 roků ve výslužbě byl, opět k učitelství povolán. Vyučování dělo se jen ve dvou třídách.

---

zůstane zdejší škole jméno prvního jejího ředitele, neboť on to byl, který školu proti všem nástrahám, jí v cestu kladeným, hájil, krokem obrovským vyhledával všech prostředků, které k upevnění a zdokonalení školy té by sloužily, nic za těžko mu nepřicházelo, jen když to ku blahu školy bylo; jeho činná horlivost pro školu naplňovala celou duši jeho. Duch jeho byl velikým v myšlení, smělým v podnikání, pevným v provádění. Osvícený rozum jeho řízen srdcem nejlepším, plným blahosklonnosti, dobroty: proto každý podnik jeho byl důkladný, skromný, nezištný." — Jak rozličné dva posudky od součastníků! Farář Kollmann nazývá jej zlým, nepokojným, spory vyhledávajícím! Tak křivé jsou úsudky, kde panuje neblahý spor; pamětní knihy ovšem vše snesou, ale úsudek si udělá potomstvo samo!

462) Byl to otec nynějšího lesního na odpočinku p. K. Mildeho.

463) Služné učitelů městské školy bylo: Ředitel 350 zl. a polovic školní zahrady, katecheta 250 zl. a polovic zahrady. Učitelé ostatní měli po 200 zl. a za vyučování hudbě 40- 50 zl. Industriální učitelka měla 50 zl.

Však nové jitro svítati počalo škole Novodvorské, když dne 13. října 1805. dosazen do Nových Dvorů nový katecheta P. Jos. Miloslav Rautenkranc[464]. Farář byl ředitelem školy dle jména a přenechal řízení její J. M. Rautenkrancovi, kterýž školu Novodvorskou na vysoký stupeň přivedl, a přes všeliké mizerné zřízení školní a bídnou methodu tehdejší, osvědčil se býti výborným paedagogem; ano, můžeme jej dobře jmenovati předchůdcem praktických systemů, které na školách rakouských v nejnovější době zavedeny byly. Prohlídneme-li vyučovací plán, jejž Rautenkranc 31. prosince 1805. učitelstvu předložil, zdá se nám, jako bychom před rukama měli nynější školské osnovy vyučovací.[465]

Jakož byly Nové Dvory a okolí jejich naprosto české, byla také Novodvorská škola navštěvována výhradně žáky toliko jazyka českého znalými; nicméně mělo se dle pozůstávajících předpisů všeliké vyučování díti prostředkem jazyka německého. K ulehčení vyučování toho vydal Rautenkranc r. 1807.: „Cvičení v mluvení jazykem německým“[466]. Každého dne cvičil

---

464) Jos. Mil. Rautenkranc narodil se dne 2. března 1776. v Hradci Králové v domě č. 227. z otce Františka a matky Doroty Rautenkrancových. Prvního vychování dostalo se Rautenkrancovi v domě otce jeho a na tamní hlavní škole. V 10. roce stáři svého dán jest na gymnasium tamtéž; skončiv s dobrým prospěchem třídy gymn., odešel r. 1790. do Prahy na studie filosofické, jsa sotva 15 let stár. Na universitě dostalo se Rautenkrancovi slyšeti muže učenosti a věhlasnosti svou tehdáž na slovo vzaté, jako byli: Seibt, Meissner, Strnad, Poklet, Kornova a předkem ctihodný krajan jeho St. Vydra, jichž učení a příklady měly nemalého účinku na vzdělání a budoucí směr života jeho. Zde se také záhy seznámil s muži, kteří se toho času horlivě zasazovali o zvelebení národnosti české, jakož byli: Pelcl, Procházka, Kramerius, Dobrovský, Puchmír, bratři Nejedlí, Hněvkovský, Tomsa a jiní, a vzdělav se důkladně v jazyku českém, jakož se cvičil v polštině a ruštině, pak v jazycích vlaském a francouzském. Zvoliv sobě po skončených studiích filosofických stav kněžský, skončil r. 1797. běh theologický, jsa teprv 21 rok stár, načež s prominutím k stavu duchovnímu vyměřeného stáři kanonického, dne 30. března 1798. v Hradci Králové na kněžství vysvěcen jest. Dne 3. května 1798. vyslán jest Rautenkranc za kaplana do Nebovid, odkudž však již 9. února 1799. přešel do Církvice. Že však počal churavěti na prsa, dán jest na zatímní odpočinek a odebral se dne 8. listopadu 1802. do Hradce Králové k rodičům svým. Zde vyučoval posluchače nově zřízeného ústavu theologického jazyku českému, zahájiv přednášky své výbornou řečí, v níž ukazoval: „Proč a kterak dokonalé češtiny známosť českému duchovnímu pastýři jest potřeba?“ Řeč ta vytištěna jest v Nejedlého „Hlasateli“ a v Slovesnosti Jungmannově r. 1819. a 1845. vydané). Nezůstal však Rautenkranc dlouho v Hradci, ježto již r. 1803. povolán do Jaroměře za mešního fundatistu. Odtud přešel za katechetu do Nových Dvorů. (Dle pojednání A. Rybičky v Č. Č. M. 1867.)

465) Činnosť Rautenkrancovu se stránky paedagogické a methodické ocenil spisovatel tohoto díla v Besedě Učitelské roč. 1879.

466) Knížce této, k níž přidal čtenihodnou předmluvu o potřebě nového plánu vyučovacího, dostalo se čtyř vydání: čtvrté vydání obstaral roku 1819. Jan Javornický.

po škole as hodinu mládež ve zpěvu rozličných písní nábožných a příležitostných, kteréž sám skládal. Také přihlížel k tomu, aby mladá srdce dětská záhy k dobročinnosti a čitelnosti běd a strastí cizích navykala[467]). Vůbec působil při škole Novodvorské tak horlivě a platně, že škola tato pokládána jest mezi nejlepší, ano za vzornou v celé diecési.

Proto uložilo gubernium Čáslavskému krajskému úřadu, by vyšetřeno bylo, zda-li by možno bylo, aby škola Novodvorská ve hlavní proměněna byla. Čáslavský krajský úřad výn. ze dne 11. října 1807. odeslal patronátnímu úřadu a učitelstvu k zodpovídání 6 otázek u věci té[468]). Po zodpovídání otázek těch povýšena guber. dekr. ze dne 22. července 1808. škola Novodvorská na hlavní a P. Jos. Mil. Rautenkranc ustanoven jejím ředitelem, P. Obst katechetou a učiteli Fr. Milde a Jan Jeschke. S horlivostí nevšední pečoval Rautenkranc o milou mu školu, zavedl též vyučování v kreslení, jemuž vyučoval hraběcí stavitel Jan Jöndl, a vůbec řídil školu Novodvorskou se vzácným taktem paedagogickým.

Dne 5. ledna 1809. dostal Rautenkranc horlivého spolupracovníka na roli školské — nového katechetu P. Jana Javor-

---

467) Za tou příčinou zaveden byl ten způsob, že se každou středu před učením zpívala zvláštní píseň a to jednou německy, po druhé česky: „Hätt' ich nur ein Königreich, Schätze dieser Erde!“ „Ó kéž mohu králem být', statky světa toho mít'!“ — načež zámožnější žáci házeli dárky peněžité do pokladnice, za něž obuv a j. pro chudé se pořizovalo.

468) Otázky ty s odpověďmi zaslanými zní: 1. Chce patron, aby škola Novodvorská ve hlavní proměna byla? Odp. Ano. 2. Stači-li školní fond k vypláceni služného učitelstvu hlavní školy? Odp. Ano. Ředitel bude míti 350 zl. a celou školní zahradu, katecheta 300 zl., učitelé po 200 zl. a všickni svobodný byt. Mimo to, poněvadž se školné v Nových Dvořích neplatí (zavedeno teprv r. 1817.) a učitelstvu dle gub. vynesení část školného náleži, zaplatí patron tolik, co se jinde dává. 3. Má-li míti škola Novodvorská 3 nebo 4 třídy? Odp. Tři. 4. Jsou-li dosavadní učitelé pro hlavní školy zkoušeni? Odp. Jen učitel Milde jest pro hl. školy zkoušen. 5. Chtějí-li se zkoušce podrobiti? Odp. Poněvadž farář co ředitel školy vysvědčením opatřen není a v pokročilém stáří 67 let zkoušce se podrobiti nemíní, chce úřad ředitelský složiti; ale prosí Jeho Exel. pana hraběte, co patrona, aby školní zahrady. které po 2 léta jako ředitel školy užíval, na dále mohl užívati, poněvadž slíbených 10 měr polí, dle nejv. předpisů mu patřících, neobdržel. Katecheta Rautenkranc podvolí se zkouškám ředitelským. Kaplan Obst podvolí se zkoušce katechetské, když obdrží 400 zl., 6 sáhů dříví a byt, a když později obdrží faru na patronátě. Učitel Jeschke prosí o dispens; jest pro městské školy zkoušen a již 39 let s prospěchem vyučuje, o čemž pochvalné listy svědčí. 6. K otázce té odpověděli všichni, že žádají o podporu na cestu do Prahy. Po zodpovídání otázek těchto podalo učitelstvo prosbu k patronovi, aby vzhledem k tomu, že mu původ školy Novodvorské znám jest, hleděl k tomu, by dle spravedlnosti každému to dáno bylo, co mu náleží, aby v budoucnosti nepovstaly nepříjemnosti. (Naráží se zde na odpověď otázky 5.)

nického[469]) (na místo P. Obsta), muže mladého, činného a pro vše dobré nadšeného.

Působením Rautenkrance vzdělal se Javornický na paedagoga zdatného, peadagoga našeho — českého. Oba paedagogové tito mládež milovali, řídili hry její a sami se jich účastnili. Také uvedl Rautenkranc zvláštní radovánky dle částek ročních, ku př. slavnosť jarní neb májovou, slavnosť třešňovou, slavnosť podzimní při česání ovoce a sklizení zemčat.[470])

Společným úsilím obou těchto mužů byla slavná pověst školy Novodvorské po vlastech našich ještě více rozmnožena. Slovútný svého času paedagog Aleš Pařízek, ředitel vzorné školy Pražské, kdykoli měl příležitosť, velmi chvalně o škole té mluvíval a ji za vzor jiným pokládal. Též často k veřejným zkouškám do Nových Dvorů dojížděl, kde „s milým svým přítelem“ Rautenkrancem a horlivým Javornickým o věcech školních promlouval. Ano, německá škola Novodvorská stala se před 75 léty ohniskem českého literárního snažení; odtud vycházely po mnoho let české spisy školské „ku potěšení i poučení“ učitelů českých; zde ve škole byl sklad českých kněh, jež celé okolí dobrým čtením českým zásoboval, jímž pozvolna posilňováno bylo jemňounké a slabounké vědění české.[471])

---

469) Jan Fr. Javornický narodil se dne 26. května 1784. ve Vysokém Mýtě v Litomyšlské ulici v domě čís. 100 z otce Josefa, mistra zednického a matky Anny. Nabyv prvního vzdělání v rodišti svém, navštěvoval gymnasium v Litomyšli a pak v Hradci, kdež s výborným prospěchem gymnasium absolvoval. Na to oddal se stavu duchovnímu a byl roku 1808. v Hradci Král. na kněžství vysvěcen. Nějaký čas pobyl v Zámrsku u Vys. Mýta, načež přešel do Nových Dvorů za katechetu.

470) K takovým radovánkám, z nichž slavnosť májová byla nejhlučnější, vytáhla mládež školní, majíc v čele svého praporečníka a hudbu tureckou, záhy z rána do některého blízkého lesíka, luhu nebo sadu a bavila se tam až do večera rozličnými písněmi, od Rautenkrance neb Javornického k jedné každé takové slavnosti zvláště složenými. Při tom byla častována ovocem, mlékem, máslem, chlebem a jiným pečivem, kteréž Rautenkranc a Javornický sami opatřili, jednak hraběcí rodina a jiní přátelé dítek k tomu konci poskytli. (O důležitosti slavnosti takových podal Rautenkranc zajímavé vypsání „Jarní slavnosť“ do Hlasatele IV. 499.)

471) Rautenkranc po čas pobytu svého v Nových Dvořích obíral se vedlé svých prací úředních literaturou domácí a zvláště sepsal mnoho básní a provolání, v nichž vyzýval k lásce k vlasti a k věrnosti domu panujícímu, kteréž v tedejších bězích válečných nemalého měly účinku na obyvatelstvo. Práce jeho co do jadrnosti a vybroušenosti jazyka mohou dobře porovnány býti s pracemi Procházkovými, Krameriovými a Nejedlého; nad to byl spisovatelem a básníkem úrodným a oblíbeným, při tom vlastencem horlivým a obětavým. Básně ty vydal jednak o sobě, jednak v časopisech a sbírkách souvěkých. V letech třicátých dal je bývalý přítel jeho Vojt. Nejedlý sebrati a při 2. dílu básní Puchmirových vytisknouti. Kromě rhytmických básní vzdělal a přeložil Rautenkranc také některé povidky, zeměpisné a historické obrazy, podobenství, anekdoty a pod. Též sepsal několik větších prosaických pojednání

Rautenkranc požíval v Nových Dvořích obecné přízně a důvěry; zvláště byl také oblíben u slavného hraběte Jana Rud. Chotka, jehož byl bibliothékářem.

Chtěje důležitému svému povolání učitelskému dle všech sil svých zadosť činiti, hleděl se též osobně seznámiti s předními tehdy žijícími paedagogy domácími i zahraničnými a jejich methodou vyučovací. K tomu konci konal v každých prázdninách menší a větší cesty po Čechách, Moravě, Rakousích i vně mocnářství našeho a navštěvoval tamní ústavy školní a vychovávací[472]). Pro své horlivé působení ve školství byl Rautenkranc mnohokráte od konsistoře a r. 1811. od zemské vlády pochválen a vyznamenán.

V měsíci říjnu 1812. bylo loučiti se Novým Dvorům se slovútným vlastencem a ředitelem Rautenkrancem; bylť totiž 18. října 1812. farářem v Sedlicích jmenován. Nástupcem jeho stal se katecheta Jan Javornický. Rautenkranc přeložil sice sídlo působení svého, však duchem dlel přece v zamilované škole a u nového ředitele jejího; podporoval jej radou i skutkem.[473])

obsahu poučného, z nichž vyrozumíváme, jak důmyslný a praktický muž to byl a jak výborně se znal v jazyku mateřském. (Literární činnosť jeho ocenil důkladně spisovatel A. Rybička v Č. Č. M. 1867.)

472) Rautenkranc vůbec rád cestoval. Nebývalo to nic neobyčejného, že uslyšev o vyjití nějaké nové knihy české v Praze, nejednou u večer vydal se tam pěšky na cestu a druhého dne z rána byl již na snídaní u přítele svého J. Nejedlého; zakoupiv vyšlé právé knihy a vyptav se na všeliké noviny a záležitosti vlastenecké, vracel se zase u večer do Nových Dvorů, kam příštiho rána dorazil.

473) Že Rautenkranc ustavičně na školu myslil, vysvitá z toho, že sepsal v Sedlicích důkladné pojednání, kteréž teprv po jeho smrti vytištěno bylo roku 1818. v „Hlasateli“ s titulem: „Proč by se mělo v hlavních školách království Českého učiti česky a češtině?“ Pojednání to jest — jak praví A. Rybička — jedním z nejpodstatnějších a nejdůtklivějších sepsání, s nímžto se v celé první čtvrti přítomného století na poli domácího řečnictví politického a veřejného, ano vůbec v literatuře naší potkáváme. Vůbec co se týče vyzdvižení národnosti české, mluvíval a psával Rautenkranc tak důtklivě a jednal tak prakticky a neohroženě, jak to před ním málo kdo byl učinil. — Jako správce duchovní byl též horlivý a i na poli tom co spisovatel vynikl. Než dlouho nesetrval R. v novém povolání svém. Neobyčejnou činností a namahavým kázáním v rozsáhlém kostele Sedleckém ublížil si R. při své útlé povaze tělesní nemálo na zdraví. Po velikonoci r. 1816. vykonal pěšky poslední cestu do Hradce Král., kdež pak musel ulehnouti a proti obyčeji svému dovežen býti do Sedlec. Od té chvíle chřadnul a více se nezotavil. Zemřel 22. července 1817. o 2. hodině ranní v 47. roku stáří svého, byv před tím opatřen svátostmi umírajících od přítele svého, Jos. Jevotyho, exposity Malinského. Dne 24. t. m. pohřben jest na hřbitově Sedleckém u slavném průvodu, jejž vedl vikář Ferd. Hausa. R. 1877. zasadil archaeol. sbor „Vocel“ do kostela hřbitovního desku s nápisem: „Památce českého spisovatele J. Rautenkrance, faráře Sedleckého, věnuje arch. sbor „Vocel“. — Rautenkranc byl muž malé, štíhlé postavy, těla slabého, tváře příjemné, očí živých a pronikavých, ducha velmi čilého, ohnivého a podnikavého.

Za ředitelství J. M. Rautenkrance staly se tyto změny ve sboru učitelském. Dne 10. prosince 1809. dán na odpočinek učitel Jan Jeschke, který 42 roky při škole Novodvorské působil[474]); odstěhoval se do Církvice, kdež 18. července 1811. zemřel. Nástupcem jeho stal se Jakub Zajíc, bývalý učitel ve Vlašimi.

Nový ředitel J. Javornický, který 31. března 1814. guberniem potvrzen byl, ujal se s horlivostí úřadu, snaže se všemožně dostihnouti výtečného předchůdce svého.

Katechetou stal se v říjnu 1813. jáhen Josef Krejčí,[475]) který po svém vysvěcení na kněze dne 3. března 1814. definitivně úřad svůj nastoupil.

Javornický snažil se všemožně, aby mládeži české vyučování v řeči německé usnadněno bylo. Proto napsal roku 1817. „Německou dobropísemnost přednesenou v jazyku českém". Téhož roku vydal „Německý mluvník, aneb malou gramatiku"; spisek tento vyšel r. 1821. ve vydání druhém. Nejzajímavějším ze spisků oboru toho v Nových Dvořích vydaných vidí se nám býti: „Kratochvilné poučení, kterak by se dítky česky a německy slabikovati a čísti v kratičkém čase naučiti mohly." [476])

Javornický přihlížel také k mravnému vzdělání dítek a vydal pro ně r. 1813. spisek „Paní Miloslava" a vyložil Jaisovy povídky po česku[477]). Řídě se dle výpovědi Senekovy: „Mravům uč se, pak teprv moudrosti, jíž neučí se dobře bez mravů" —

474) Tohoto zasloužilého učitele obral sobě za vtipkování skladatel historické (?) povídky z XVIII. věku Ed. Herold. Musíme podotknouti, že osoby tam uvedené současně nežily. Baron V., jímž patrně míněn hrabě Věžník, zemřel r. 1714., učitel Jeschke (Ježek) narozen teprv r. 1743. a přišel do Nových Dvorů r. 1765. Ředitel Rautenkranc poznamenal o něm, že to byl muž charakterní a vzdělaný a Javornický praví, že jest pro Nové Dvory nezapomenutelný; neměl tedy takých nectností, kterých mu spisovatel přidal. Musíme jen litovati, že historická (?) povídka ta, která ponejprv otištěna byla v Mikovcově „Lumíru" r. 1855. opět nákladem Matice Lidu r. 1882. vydána byla.

475) Josef Krejčí narozen byl v Nových Hradech r. 1790.; studoval gymnasium v Litomyšli, filosofii a theologii v Hradci Králové.

476) Po 12 letech, jsa tehdy již v Církvici, vydal Javornický: „Nový klíč k náležitému vyslovení němčiny atd." (spolu co konversační knížka). Kniha ta jest tak spořádána, že z ní lze s výborným prospěchem učiti se Čechu jazyku německému a Němci jazyku českému. R. 1848. upravil a rozmnožil ji P. Jos. A. Šrůtek, nynější sídelní kanovník v Králové Hradci, a vydal ji s názvem „Německo-česká konversační knížka". Osmé vydání vyšlo r. 1872.

477) Též mnoho písní příležitostných napsal Javornický. Písně ty uveřejněny byly ve Vídeňském časopise „Prvotiny pěkných umění"; některé opakuje uč. V. Kryšpín ve svém článku o Javornickém ve „Škole a Život" r. 1878. — R. 1817. vydal Javornický vínek Rautenkrancových a svých písní. Pro potřebu kostelní vzdělal Javornický „Zpěvník pro mládež".

pilně hleděl vštípiti mravné a slušné chování žákům svým. Pro ně vydal r. 1818. užitečný spisek „Zdvořilý žák".[478])

S rovnou horlivostí oddával se Javornický vzdělávání a a vyučování mládeže dospělejší, navštěvující školu nedělní. Pro posluchače tyto vydal r. 1815.: „Vysvětlená přísloví česká, aneb vyobrazení krásných ctností".

Literární své působení v Nových Dvořích ukončil Javornický spisem dobou svou zcela novým, určeným pro mládež dorostlou, pro rodiče, učitele a poručníky. Jest to důkladný a obsáhlý spis: „Zlaté zrcadlo, nebo kniha o povolání a moudrém volení stavu." [479])

Javornický byl muž ducha bystrého, vzdělání hlubokého a mysli jasné. V jednání svém byl milý a ku každému spravedlivý, v předsevzetích svých vytrvalý.

Také neohroženě hájil školu naproti farnímu a patronátnímu úřadu. Když farář Kollmann ředitelství školy r. 1808. složil, měl též školní zahradu novému řediteli ponechati; to se však nestalo a patron dával Rautenkrancovi v náhradu za zahradu tu 50 zl. ročně. Ale když po válkách francouzských dosti citelné draho nastalo a patron Javornickému více přidati nechtěl, žádal Javornický, aby mu zahrada školní odevzdána byla. Gubernium české nařídilo r. 1818. hosp. úřadu v Nových Dvořích, aby vyšetřeno bylo, které reality škole náležejí, a protokol o šetření tom, aby gubernium odeslán byl. Následkem nařízení toho držána v bytu ředitele školy kommissí, kteréž přítomen byl hospodářský ředitel, farář, ředitel školy a katecheta. Při kommissí té uznána zahrada jednohlasně za školní majetek. O tom sepsán protokol, kterýž guberniu předložen byl.[480]) U věci té nastalo pak delší dopisování a teprv dne 30. června 1822. byla školní zahrada faráři odebrána a úředně škole odevzdána.[481])

---

478) Knížka tato obsahuje naučení mládeži ve stručných odstavcích, kterak doma, ve škole, v kostele, na ulici, ve společnosti zdvořile a uctivě chovati se má. Velepotřebný spisek ten byl svého času ode všech přátel mládeže srdečně uvítán. Slovútný český paedagog Jos. Lib. Ziegler vřele doporučoval „tuto velmi prospěšnou českou knížku."

479) Javornický lahodně a v pěkně volených příkladech poučuje nás o volbě budoucího povolání. Kniha ta připsaná jest P. Jos. Kollmannovi, faráři Novodvorskému.

480) Schulprotokol, 1818.

481) O tom napsal řed. Krejčí: Dne 30. června 1822. byla školní zahrada, která mlčením řed. Rautenkrance a podloudnými cestami faráři připadla a od něho neoprávněně užívána byla, po dlouhém a těžkém namahání škole úředně odevzdána. K tomu dokládá: „Nic těžšího není, než starých práv hájiti, a proto velí nám svědomí raději vše obětovati, než od práv svých upustiti, zvláště tehdy, když nespravedlivě a nestoudně nám pravá věc odejmuta jest." Tentýž na jiném místě: „Faráři se

Jako zahradu hájil Javornický i původní byt ředitele školy, který dle ohledacího protokolu z r. 1784. téměž vykázán byl a ze kterého se farář r. 1808. vystěhovati měl. Rautenkranc k uvarování mrzutosti mlčel, neboť chodil k faráři do stravy. Ale Javornický neohroženě bytu toho pro ředitele školy požadoval. Na rázné naléhání jeho musil se farář v podzim r. 1819. do svého bytu, který mu r. 1789. vykázán byl, odstěhovati a Javornický zaujal byt ředitelský.[482])

Dne 5. září 1820. jmenován byl Javornický farářem v Církvici. Ubíraje se za svým novým povoláním, odnášel s sebou povznášející sebevědomí, že neunaveně „v potu tváři své" pracoval ku zdaru mládeže, ku prospěchu školy, k velikému užitku obce Novodvorské i drahé vlasti své.[483])

Dne 15. února 1814. zemřela industriální učitelka Karolina Mildová dříve manželka uč. Dittla, pak Mildeho, na jejíž místo dosazena Anna Haudšková. Manželku svou brzy následoval dovedný učitel Fr. Milde, který zemřel 30. května 1814. působiv přes 12 let při škole Novodvorské; vynikal co krasopisec. Nástupcem jeho stal se Josef Renner ze Sadské. Manželka jeho stala se r. 1819. ind. učitelkou.

zahrada [illegible] než 10 měr [illegible] o které se měl hlásiti, a nástupce jeho [illegible] jak špatné jest to po cizím statku bažiti a vlastních svých práv [illegible]."

482) Jest to byt, kde [illegible] farář bydlí.

483) [illegible] literárně činným byl a mnoho spisů školských a [illegible] časopisů. R. 18[illegible] počal vydávati „České [illegible]", kterouž věnoval „Vys. [illegible]" Viz Naučný Slovník IV., [illegible] literatury české. [illegible] literární letopis a výtečné [illegible] V [illegible] „Škole a Životě" r. 1878. ku kterému [illegible] za to požádán.) [illegible] a od císaře Františka I. [illegible] r. 1832 [illegible] — Javornický [illegible] r. 1847 [illegible] stižen [illegible] 24. července 1847 zemřel, stár [illegible] českých [illegible] „Květy" [illegible] nekrology. V „Květech" [illegible] r. 1847 [illegible] Petr M. [illegible] „Krásné [illegible] Novodvorského [illegible] a do [illegible] du[illegible] opět jeden [illegible] po[illegible] 24. července [illegible] — [illegible] Javornického [illegible] na [illegible] Církvickém [illegible] s jedno[illegible]

[illegible]

[illegible] 24. [illegible]

[illegible]

Dne 20. dubna 1815. přijat podučitel Jiljí Beneš z Uhel. Janovic k vůli vyučování hudbě; setrval zde 1 rok. Na jeho místo dosazen Jan Vyčichl ze Studence.

Na počátku školního roku 1820. odešel učitel Jak. Zajíc za učitele do Litomyšle; na jeho místo dosazen Josef Krblich,[484] dotud podučitel v Kunštátu na Moravě.

Po odchodu řed. Javornického stal se ředitelem školy katecheta P. Jos. Krejčí a 16. listopadu 1820. dosazen nový katecheta P. Fr. Kruch (viz str. 202). Nový ředitel staral se všemožně o zlepšení platů učitelských, které po tm. patentu z r. 1811. zmenšeny byly, hájil důrazně práv školních a docílil toho, že zahrada školní do fassí ředitele školy úředně vložena byla.[485]

Poněvadž z fondu školního placeny byly i veškeré stavby, které konkurencí provedeny býti měly, byl fond ten r. 1823. tak vyčerpán, že navrženo bylo, aby Novodvorská hlavní škola zrušena a v triviální proměněna byla. Nejvyšším kab. dopisem ze dne 4. února 1825. nařízeno, by se kmenové jmění školy Novodvorské vyšetřilo a o dalším upotřebení návrhy učiněny byly.

Na základě nařízení toho držána kommissí u kraj. úřadu, a po několika poradách sneseno, aby hlavní škola zůstala a k vůli úspoře, aby úřad ředitele školy spojen byl s úřadem farním. Návrh ten zaslán ke guberniu, kteréž záležitosť tu teprvé 8. října 1837. č. 61587 vyřídilo a návrh výš uvedené kommissí potvrdilo. Ale hned po kommissí ustanoven od patrona a konsistoře 1. listopadu 1825. farář Kruch proz. ředitelem školy. Řediteli Krejčímu slíbena fara v Klomíně a 31. prosince 1825. byl skutečně na faru tu praesentován.

Nový ředitel Fr. Kruch snažil se napodobiti vzorů předchůdců svých. Jmenovitě o hudební vzdělání žáků velice pečliv byl, a škola za jeho vedení též dobré pověsti požívala. R. 1833. přiškolena byla přičiněním jeho obec Sv. Mikuláš ke škole Novodvorské.

Po roce 1848. nastaly rozumnější zásady ve školství, hlavní škola Novodorská stala se českou a byla r. 1855. proměněna ve 4 třídní hlavní školu; němčině též vyučováno a to na základě jazyka mateřského. P. Fr. Kruch byl ředitelem školy do 30. července 1863. (viz str. 202).

Nástupcem jeho stal se P. Fr. Hanuš. Když v dubnu 1866 za faráře do Církvice odešel, stal se proz. ředitelem P. Fr. Preclík, který spravoval školu do konce školního roku 1866. Po

---

484) Josef Krblich narodil se 20. prosince 1793. v Labské Týnici v čís. 161.

485) R. 1821. zřízena byla zahrádka při severní straně školní budovy na místě staré kůlny pro dříví školní; zahrádku tu obdržel z nařízení patrona ze dne 14. června 1822. učitel Renner, který regenschorim nebyl.

něm stal se ředitelem školy P. Josef Čejka, který zde až do 27. září 1868. působil. Nástupcem jeho stal se P. Fr. Preclík. P. Preclík byl posledním ředitelem školy ve smyslu guber. dekretu ze dne 18. října 1837., kterýmž úřad ředitele školy spojen byl s farním. Říšským zákonem školním ze dne 25. května 1868. odtržena škola od církve, a veškerý dozor nad školstvím převzal stát. Zákonem říšským ze dne 14. května 1869. upraveny také jiné poměry školní a škola Novodvorská kráčela tím nové změně vstříc.

Farář a ředitel školy podal 6. června 1870. návrh konsistoři, by tato k tomu působila, aby škola Novodvorská v privátní-konfessionelní proměněna byla. Ale nově zřízená c. k. zemská školní rada vyn. ze dne 17. srpna 1872. prohlásila, že škola Novodvorská vždy považována byla za školu veřejnou a ustanovila, aby škola ta jako jiné školy v okrese ve svazek okresní převzata, a učitelstvu slušné vyplaceno bylo.

P. Preclík zůstal pak řídícím školy až do odchodu svého za faráře do Klomína dne 6. září 1873. Po něm spravoval školu Novodvorskou zatímně učitel Jos. Ledr do konce školního roku 1874. a na základě praesentací c. k. okr. školní rady v Hoře Kutné potvrzen vynesením c. k. zemské školní rady ze dne 9. září 1874. č. 19362 definitivně za řídícího školy. R. 1877. byla čtyřtřídní škola v 5 třídní proměněna.

V letech 1826.— 1884. působili při škole Novodvorské tito katechetové, učitelé, podučitelé a ind. učitelky:

A. Katechetové: P. Fr. Anderle od 3. února 1826. do 28. června 1838., načež stal se lokalistou ve Veltrusích. P. Jos. Stínil od r. 1838. do 11. května 1848., stav se farářem ve Veltrusích. P. Jan Malý od r. 1848. do 27. září 1852.. P. Fr. Hanuš od r. 1852. do 3. dubna 1866. (od r. 1863. spolu ředitel). Od r. 1866.– 1871. byl ředitel školy spolu katechetou. R. 1871.—1873. P. A. Valenta. Od šk. r. 1874. jest místní farář katechetou.

B. Učitelé: Josef Renner (viz str. 222) do 28. září 182.., kterýžto den v návalu pomatenosti se zastřelil; churavěl dřívo delší čas.

Jos. Krblich (viz str. 223) do konce školního roku 1862.: téhož roku výn. ze dne 27. února udělil mu J. V. císař Pán stříbrný záslužný kříž s korunou[486]). Počátkem školního roku 1863. dán mu byl pro churavost zástupce Fr. Cinner, po jehož odchodu do Kutné Hory ustanoven zástupcem Jos. Ledr. Teprvé po dlouhém sem a tam dopisování dán byl od 1. ledna 1873. do pense a zemřel 7. února 1882.

---

486) Vyučoval v Nov. Dvořích 48 roky a při školství vůbec působil 52 roky.

Josef Lhota od listopadu 1829. do 9. října 1851., kterýžto den pro churavosť mu přidán zástupce J. Špinka; v škol. roce 1853. zastupoval jej A. Příhoda. Poněvadž pro porušení mluvních orgánů vyučovati nemohl, dán byl do výslužby, odstěhoval se do Kutné Hory, kdež dne 21. srpna 1854. zemřel.

Ant. Příhoda od 19. srpna 1853. do 31. července 1857., načež opustiv školství, odešel, jsa výtečným zpěvákem k divadlu; později vstoupil do kláštera milosrdných bratří v Přerově, kdež r. 1875. zemřel.

Ant. Knorr od 4. října 1857. do 15. března 1859., kdy ustanoven učitelem v Mělníku. Od r. 1863. byl ředitelem hlavní školy v Českém Brodě, od 1. října 1867. v Josefově a od 1. září 1877. působí co řídící učitel v Žižkově.

Vojt. Vysoký od 19. dubna 1859. do 15. listopadu 1861., ustanoven byv učitelem v Karlíně; nyní jest učitelem v Mladé Boleslavi.

Josef Kratochvil, prvé podučitel Novodvorský, od 1. října 1862. (potvrzen 14. října 1864.) do 31. července 1872., načež stal se řídícím učitelem ve Žlebích, kde dosud působí.

Jos. Ledr od 16. dubna 1873. do 9. září 1874., kdy řídícím učitelem se stal.

Jos. Husák od srpna 1875. do srpna 1880., kdy stal se správcem školy v Sedlci.

Fr. Lašek, prvé poduč. ve Světlé, od 1. března 1878. do 31. července 1879., načež stal se říd. uč. v Zehušicích.

Jos. Křemen, prvé poduč. na Horách Ratibořských, od 15. září 1880. do 28. února 1881., kdy do Vavřince za řídícího učitele odešel.

Boh. Kremser, před tím poduč. v Uh. Janovicích, od 19. září 1880. do 31. prosince 1883., načež stal se učitelem v Uh. Janovicích.

Jos. Černý, dříve poduč. v Hlízově, od 1. března 1881. do 31. července 1881. zatímně a od té doby definitivně.

C. Podučitelé: Václ. Kalina od 1. listop. 1825. do 1. listop. 1835.; stal se učitelem ve Sv. Kateřině, kde r. 1839 zemřel. Jos. Spála zatímně od 1 listop. 1825. do 1. března 1826.; opět co skutečný podučitel od 4. září 1827. do 31. července 1829. Jos. Spála byl posledně učitelem na Staroměstské hlavní škole v Praze a žije v Praze ve výslužbě. Ludvík Vorel od 14. dubna 1832. do 31. července 1834. Byl později učitelem v Kutné Hoře a žije tamtéž ve výslužbě. Hynek Novák od 1. listop. 1835. do 1. listopadu 1839., kdy stal se učitelem ve Sv. Kateřině; zemřel tam 22. května 1840. Václ. Kopač, zatímní podučitel, od 1. listop. 1839. do ½1840.; zemřel

co řídící uč. v Bučicích 27. dubna 1880. Jan Procházka od 1. února 1840. do 31. července 1850., načež stal se far. učitelem v Klomíně. Josef Chlupáč od 20. ledna 1844. do 17. června 1849., kdy zemřel. Ant. Špinka od 1. listop. 1849. do 31. července 1854., načež stal se učitelem v Kobylnicích, kde r. 1869. zemřel. Hynek Býma, od 1. listop. 1850. do r. 1853. Od 1. listop. 1853.—1854. Jan Spolnwind. Ant. Příhoda od 1. listop. 1853. (co zástupce uč. Lhoty) do 19. srpna 1853., načež se zde učitelem stal. Fr. Štěpán od 1. list. 1854. do r. 1859.; jest nyní říd. učitelem v Chroustovicích. Ant. Kruliš, zat. podué. od 1. října 1859.—1860.; jest nyní říd. uč. v Malíně. Jos. Kratochvíl od 1. říj. 1860.—1862., načež se zde učit. stal. Ant. Petr od 1. února 1862. do 31. října 1867., načež stal se učitelem v Čáslavi, kde do 31. ledna 1871. působil; nyní jest pokladníkem v cukrovaru Předměřickém. Fr. Cinner (zástupce uč. Krblicha) od 1. října 1862. do 15. října 1868., načež se stal učit. v Kutné Hoře. J. Souček, výpom. poduč., od 31. říj. 1867. do 31. července 1868. Jos. Ledr od 1. října 1868. do 16. dubna 1873. (od 15. října 1868. zástupce uč. Krblicha). Ed. Beneš, výpom. poduč., od 12. listop. 1868. do 14. února 1869. Jan Fišer od 1. března 1869. do 31. května 1870.; jest nyní říd. uč. v Heřmanově Městci. Jos. Husák od 1. října 1870. do 31. července 1875., načež se zde učit. stal. Anna Amortová od 1. října 1873. do 31. července 1874.; jest nyní učitelkou v Nové Pace. A. Kudrna, výp. poduč., od dubna 1874. do 4. června 1874. (Do konce škol. roku 1874. vyučoval podučitel Církvický J. Skřivánek). Jindřich Nejedlý od 1. října 1874. - 1878.; jest nyní učitelem v Malešově. Jos. Polesný od 1. října 1874.—1876.; jest nyní uč. v Zbraslavicích. Anna Mazačová od 15. září 1876.—1877.; nyní jest učitelkou v Kolíně. M. Vydrová, výp. poduč., od 15. září 1877.—1879. Jos. Kropáček, výp. poduč., od 15. září 1878. – 1881. Alois Křička od 15. září 1879. až dosud. Fr. Moučka, výpom. poduč. od 1. října 1879.—1880.; jest nyní assistentem kreslení při real. gym. Malostranském v Praze. Václav Vlasák, od 15. září 1881. až dosud. V škol. r. 1882. zastupoval poduč. A. Křičku, který co jednoroční dobrovolník narukoval, Fr. Sochor. Po odchodu uč. B. Kremsera do Uh. Janovic stal se zat. učitelem V. Vlasák a zat. poduč. Bedř. Bedrníček.

Industriální učitelky: pí. Magd. Rennerová (viz str. 222) do 31. července 1829.; sl. Anna Ryšánková od 1. října 1832.—1856.; pí. Eleonora Krblichová od 1. října 1857.—1875.: sl. Natálie Baszlerová od 1. ledna 1883. až dosud.

Dobrodincové školní: Hraběcí rodina Chotkův z Chotkova a Vojnína, která od r. 1784.—1870. nejen učitelstvo, ale i chudou školní mládež vydatně podporovala. Dne

20. října 1864. věnoval hr. Jindřich Chotek za příčinou stoletého držení panství Novodvorského v rodině hrabat Chotkův „pro zachování, pojištění a zdokonalení hl. školy Novodvorské“ 2000 zl.[487]) Od r. 1870. dostávají chudí žáci vždy oděv od vysokorodé paní hraběnky.

Pan Jos. Vraný, měšťan, založil 27. června 1878. stozlatovou nadací na obuv pro chudou školní mládež. Pan Jan Knobloch daroval škole rozl. učebné pomůcky a knihy. Pan ředitel Schweinert daroval škole skvostné dílo „Čechy“ a podporoval chudou školní mládež. Besední spolek věnuje každého roku nějakou částku na ošacení chudé mládeže. Divadelní ochotníci výdatně přispívají k témuž účelu.

3. *Školní fond.*

Cís. patentem ze dne 4. února 1784. svěřen byl dohled na veškeré jmění residence dominikánské, ve školu proměněné, vrchnosti. Dne 24. září 1785. zrušen byl řád dominikánský při residenci té a v nejponíženějším podání kommissí k zrušení klášterů ze dne 13. srpna 1785. výslovně podotknuto o residenci Novodvorské, že jmění její mocí stávajících nařízení školnímu fondu Novodvorskému věnováno bylo. Nemůže tedy bráno býti v pochybnosť, že jmění býv. „residence“, pokud ho k vydržování zbylých dominikánů a k vykonání závazků zapotřebí nebylo, již paten. ze dne 4. ún. 1784. škole Novodvorské věnováno bylo, a že když residence skutečně přestala, totiž když členové residence té vymřeli, i jmění k udržování jich ustanovené stejnému účelu připadlo.[488]) Při zrušení residence v r. 1785. obnášelo veškeré jmění dle účetní knihy 45075 zl., které dílem v stát. obligacích, dílem u privátníků uloženo bylo;[489]) z kapitálu toho plynulo tehdy úroků 1777 zl. Jmění to slulo od r. 1785. školní fond, z kteréhož udržována škola (služné učitelů, školní potřeby, topivo a j.). Ředitel školy vedl sám účty fondové a předkládal je vrchnosti k revisi. R. 1788. přitažena část těchto peněz k náboženskému fondu českému.

Roku 1811. utrpěl fond tak zvaným fin. patentem velice, neboť úroky při státních dlužních úpisech sníženy byly na pětinu a při privátních zavdal fin. patent příčinu, že ze stříbra

487) Dle listiny nadační vyhotovené 8. června 1870. P. Fr. Preclikem připadne z úroků 100 zl. škole 10 zl. na učební pomůcky, ostatních 90 zl. na fond pro katechetu.

488) Výnos c. k. ministra kultu a vyučování ze dne 2. prosince 1879.

489) Dominikánský klášter u sv. Máři Magd. dluhoval r. 1785. residenci 27.000 zl.; před zrušením residence žaloval hr. Jan Karel Chotek dne 11. prosince 1783. klášter u sv. Maři Magdaleny na zaplacení částky 19762 zl. a 4. června 1784. na zaplacení částky 1250 zl. (D. Z. 666 K. 16 a 707 J. 19.)

obrátilo se vídeňské číslo. Tu patron po r. 1811. k udržování školy Novodvorské ze svého přispíval do r. 1816. a k dalšímu vydržení platů učitelských zavedeno bylo roku 1817. školné. Také trpěl fond tím, že veškeré stavby a jiná vydání, která po zákonu zapravovány býti měly konkurencí, z fondu vypláceny byly. Následkem takového nepravidelného nakládání s fondem nařízeno bylo nejvyšším kabinetním dopisem ze dne 4. února 1825. (dekret dvor. kanceláře ze dne 9. února 1825.) zevrubné vyšetřování o stavu a věnování jmění toho, načež vydán po slyšení bisk. konsistoře dekr. gubern. ze dne 18. ledna 1837. č. 61587, kterýmž jmění zmíněné rozděleno a požitky církevní a školní ustanoveny. Na základě rozdělení toho byly také fassí učitelstva Novodvorského sestaveny a schváleny. Ačkoliv konsistoř prvé se zmíněným rozdělením souhlasila, předce 28. června 1838. cestou komor. prokuratury předložila 8 návrhů nadačních listin oněch nadací, které ještě nadač. listu postrádaly. Tyto návrhy nadač. listů byly guber. výnosem ze dne 11. listop. 1845. č. 61307 a 63825 — ovšem bez svolení vrchnosti Novodvorské, jíž dozor nad jměním tím svěřen — přijaty. Z návrhů těch vysvítá, že konsistoř chtěla, aby skoro veškerý výnos nadací připadl Novodvorské faře; škole navrženo pouze 45 zl. 15 kr. a ústavu chudinskému 2 zl. 39 kr. Tím bylo by rozdělení z r. 1837. zrušeno a skoro všecko jmění faře, která jen tak dalece právo na jmění ono má, pokud povolána jest k vykonávání založených funkcí církevních a která ve škole jen s podmínkou umístěna jest, přiřknuto.

Zároveň nařízeno bylo vrchnostenskému úřadu Novodvorskému, aby dle zmíněných návrhů listin nadačních stejnopisy vystavěl. Nařízení toto bylo k námitkám vrch. úřadu výn. gubernia ze dne 4. ledna 1847. č. 75933 a ze dne 22. ledna 1848. č. 76558 v platnosti udrženo a výn. c. k. místodržitelství ze dne 13. srpna 1853. č. 3492 opětně nařízeno, by návrhy listin nadačních, jak je konsistoř vypracovala, předloženy byly.

Proti nařízení tomu podal p. hr. Jindřich Chotek, co protektor [490]) řečeného fondu, rekurs k vys. c. k. ministerstvu, v kterém zásadně hájí práva Novodvorské školy naproti požadavkům církevních úřadů. O tomto rekursu však vys. c. k. ministerstvo nerozhodlo, nýbrž nařídilo výn. ze dne 21. října 1859. č. 11401 další kommissionelní pojednání o věci a dalo mu za účel docíliti úmluvu, kterak by budoucně jmění nadačního upotřebeno bylo. Proč nařízení ministerskému ohledně kommissionelního pojednání zadosť učiněno nebylo, není známo. Teprvé po prohlášení nových zákonů školních ustanovila c. k. zemská školní rada výn. ze

490) Hrabě nechtěl patronem slouti, nýbrž protektorem a zároveň v rekursu na ministerstvo patronátu se zřikal. Ale ministerstvo výn. ze dne 2. prosince 1879. č. 8708 rozhodlo, že patronát již v předešlém století předky jeho vykonáván byl a on vždy za patrona se považoval.

dne 23. června 1870., aby kmenové jmění školy Novodvorské vyšetřeno bylo. K vyšetření přišli k faráři a řed. školy c. k. okr. šk. inspektor Dr. Jan Gall a místopředseda c. k. okr. šk. rady Dr. Fr. Stáně; též dostavil se patr. početvedoucí Fr. Záběhlický, který potřebných zpráv podal. Šetření to drženo dne 16. a 18. září t. r. Protokol šetření toho odeslán c. k. zemské školní radě, která výn. ze dne 17. srpna 1872. nařídila, aby min. nařízení ze dne 21. října 1859. zadosť učiněno bylo, aby totiž kommissí svolána byla, která by se o dalším upotřebení jmění fondového dohodla. Nařízená kommissí držána při c. k. okr. šk. radě v Kutné Hoře dne 16. a 17. března 1874. Patronátní zástupce p. Fr. Laughans navrhoval rozdělení veškerého jmění fondového, jakož i budovy a pozemků mezi faru a školu. S návrhem tím souhlasili zástupcové c. k. okr. škol. i místní školní rady. Ale zástupce konsistoře, bývalý farář Novodvorský P. Fr. Preclík, chtěl veškeré jmění jen faře přisvojiti. Narovnání tedy nedocíleno a všecky spisy k záležitosti té se vztahující odeslány c. k. zemské školní radě. Ta odeslala je i s protokolem ke konsistoři k vyjádření, zda-li tato s vývody zástupce svého souhlasí. Konsistoř teprvé r. 1876. podala souhlas se zástupcem svým. Poněvadž dorozumnění nedocíleno, mělo pak řádnou cestou instanční rozhodnuto býti. Ale nyní povstal spor o to, kdo u věci té rozhodovati má, zda-li úřadové církevní s politickými neb úřadové školní.

Rozhodnutí nového sporu toho vzneseno na c. k. ministerstvo kultu a vyučování, kteréž výnosem ze dne 2. prosince 1879. rozhodlo, aby ještě jedenkráte sešla se kommissí a hleděla vzájemnou úmluvu dociliti. Kdyby však dohodnutí všech interessentů se nestalo, aby cestou pořádkovou rozhodli u věci té úřady školní. Zároveň vyřídilo c. k. ministerstvo rekurs p. hraběte Jindř. Chotka proti nařízení místodržitelskému ze dne 13. srpna 1853., kterýmž k předložení návrhu listin nadačních vyzván byl, a nařídilo, aby nadační listiny shotoveny byly na základě upravení z r. 1837. s přidržením se zásady, že bude-li výnos jednotlivých nadací zvětšen, výnos ten oběma stranám k dobrému připadnouti má. Nově nařízená komissí držána dne 10. října 1882. u c. k. okr. šk. rady. Při kommissí té stalo se dohodnutí ohledně jmění realního, kteréž rozděleno.[491]) Vzhledem k tomu, že patron jakési požadavky na fond staví, ale fond požadavky za patronem vykazuje, usnešeno, sečkati u věci té až patron s fondem se vyrovná, což se co nejdříve státi mělo.

491) Ustanoveno, že rozdělí se budova školní tak, že farář podrží místnosti dosud užívané a přidá se k nim 1. třída s kabinetem, aby tato část zvláštní budovu tvořila. Vchod do té postaven bude z tak zvané lorety. Ostatní místnosti školní budovy zůstanou škole Novodvorské. Školní zahrada rozdělena dle cesty na 2 díly. Poněvadž odpadne faře dvůr, má z části panské zahrady nový dvorek zřízen býti. Tak zvaný portál připadá veřejnosti.

Ale patron prohlásil se v lednu 1883. v ten smysl, že jen pod tou podmínkou s usnešením kommissí souhlasí, když zároveň o pohyblivém jmění fondu dohodnutí se stane. Následkem prohlášení toho nařízeno v lednu 1884., aby nová kommissí držána byla.

Jest zajisté přáním všeobecným, aby spor tento, který mnoho hořkostí spůsobil, jednou kýženého skončení došel.

Š p i t á l.

Hrabě Věžník pečliv jsa i o zchudlé a nemocné poddané zřídil v Nových Dvořích špitál. K účelu tomu daroval zatím zvláštní domek [492]) (viz str. 73. a 136.) a v testamentu svém ustanovil, aby 7 chudým poddaným v Novodvorském špitále každodenně po 3 kr. a ročně po 1 sáhu dříví od majitele panství dáváno bylo. [493]) Když hraběnka Věžníková panství prodávala, ustanovila ve výminkách prodejních, že nový špitál nákladem svým postaví a nadaci opatří (viz str. 107.). Ale k slibu tomu nedošlo a zůstalo to při ustanovení hr. Věžníka, jak to též v deskách zemských zaznamenáno jest při koupi N. Dvorů od hr. Chotků r. 1764. [494]) Vlastního tedy kmenového jmění špitál nemá.

R. 1826. založil hr. Jindřich Chotek chudinský ústav, který měl r. 1840. 5849 zl. 49 kr. víd. č. základního jmění. Chudí z jmění toho podporovaní umístěni byli r. 1829. v staré bývalé prádelně. Od r. 1848. umístěno bývá v domě tom 7 chudých, kteří porci, hr. Věžníkem ustanovenou, dostávají.

VIII.

Nové Dvory svobodny od r. 1848.

Říšským zákonem, daným 7. září 1848., zrušeny poměry poddanské a prohlášeny jsou za bezplatně zrušené všecky požitky a práva, které pocházely z osobní poddanosti, ochranností a z bývalého panství, a zanikla všecka z toho vyplývající břemena. Patentem ze dne 4. března 1849. prohlášeno i vyvazení gruntů z břemen a tedy i z roboty za náhradu. [495]) Za

---

492 V grunt. knize z r. 1708 je špitál takto popsán: „Špitál pro chudé, nákladem vrchnosti ode dřeva vystavený, při kterém jsou 2 světnice, dvě síně, dvě komory a jedna malá zahrádka." — R. 1787. byl domek tento již sešlý a ustanoven za špitál domek č. 17.

493 D. Z. 377 L 22.

494 D. Z. 395 Q 18 K 17 a 21.

495 Vyvazovací kommisse přišla dne 12. května 1851 do Nových Dvorů a a do 24. května všecky obce panství od roboty a jiných dávek osvobodila. Desátky farářům vyvazeny koncem ledna 1852.; vyvazení mlýnů a hostinců stalo se v lednu 1853. Celé panství obdrželo výn. c. k. vyvazovací kommisse ze dne 8. září 1853 za vyvazené dávky 16557 zl. 35 kr. kon. č.

zrušené povinnosti bývalé vrchnosti ujednána náhrada a to za roční robotu chalupnickou 297 dní 26 zl. 57 kr., za robotu 8 dní trvající 43$^{3}/_{4}$ kr., za robotu 7 dní 38 kr., za robotu 6 dní 32$^{3}/_{4}$ kr., za robotu 5 dní 27$^{1}/_{4}$ kr., za robotu 4 dní 21$^{3}/_{4}$ kr., za robotu 3 dní 16$^{1}/_{4}$ kr.

Zrušeny byly také vrchnostenské čili patrimoniální úřady, a bývalý poddaný stal se osobně svobodným a postaven jest přímo pod c. k. úřady. Dne 31. ledna 1850. rozloučil se ředitel Schak[496]) se všemi rychtáři panství, odevzdal 3. února t. r. berní úřad c. k. bernímu úřadu, 11. února 1850. politické úřadování c. k. okr. hejtmanství a 17. června t. r. akta soudní c. k. okr. soudu v Kutné Hoře. Při novém rozdělení země na 7 krajů byly Nové Dvory přiděleny ku kraji Pardubickému, r. 1855. při rozdělení na 13 krajů ke kraji Čáslavskému.

R. 1853. bylo městečko N. Dvory po předcházející zkoušce privilegií dopisem krajské vlády v Pardubicích ze dne 11. listopadu 1853. č. 12687 v kategorii zemských měst přijato.

Nové obecní zastupitelstvo bylo dle prozatímního zákona obecního ze dne 17. března 1849. dne 13. července 1850. od samých občanů zvoleno a převzalo správu obecní od bývalé představenosti. Zvoleni byli: Purkmistrem Josef Váša, radními Jan Prokop a Josef Vraný. Do výboru: Hrabě Jindř. Chotek, Fr. Kruch, děkan, MDr. Josef Šícha, Filip Völkel, hejtman, Ferd. Hübner, nadlesní, Jos. Nedvídek, mlynář,[497]) Jos. Lhota, učitel, Jan Beránek, knihař. Početvedoucím byl radní Jos. Vraný od r. 1850.—1860.

Josef Váša byl purkmistrem až do posledního července 1852., načež úřadoval po celý rok první radní Jan Prokop. R. 1854. zvolen byl purkmistrem Jan Prokop: radními Josef Vraný a Jan Beránek. Jan Prokop byl purkmistrem do července r. 1864., kdy zvolen za purkmistra dle nového obecního řádu ze dne 16. dubna 1864. p. Jan Knobloch, který úřad ten bezplatně do 12. září 1867. zastával. Po něm byl purkmistrem pan Václav Slepička, který spravoval obec Novodvorskou do dne 22. října 1882., kterýžto den resignoval. Nástupcem jeho stal se 5. listopadu 1882. p. Leopold Vyskočil.

Obecní zastupitelstvo maje právo voliti čestné měšťany, jmenovalo jimi dne 18. května 1861.: 1. Vysoce uroz. Pána p. hr. Jindřicha Chotka z Chotkova a Vojnína[498]); 2. P. Fr.

---

496) Řed. Schak byl 1. července 1850. dán do pense; zemřel 15. června 1857.

497) Jos. Nedvídek byl důvěrným přítelem Karla Havlíčka. Také Havlíček často k němu přicházíval a u něho, jakož i u sládka Václava Podlipského mnoho blažených chvil strávil. Dne 22. října 1850. byl Havlíček svědkem při sňatku JUDr. J. Gabriela se slečnou Marií Podlipskou, dcerou sládkovou.

498) Aby město Nové Dvory ukázalo se městem vděčným k rodu hrabat. Chotků, malovati dalo do radního domu obraz hr. Jindřicha Chotka;

Krucha, děkana; 3. p. MDra. Jos. Šíchu; 4. p. Fr. Palackého, historiografa království Českého; 5. p. Dra. Fr. L. Riegra, poslance; 6. p. P. Fr. Hanuše, katechetu hlavní školy; dne 18. února 1864.: p. Jana Knoblocha, hr. účetního; dne 23. listop. 1866.: Vysoce uroz. Pána, pana Bohuslava Chotka z Chotkova a Vojnína, c. k. komořího atd.[499]); dne 30. dubna 1871.: p. Fr. Langhanse, hosp. ředitele.

Když J. V. císař František Josef I. 20. října 1860. vydal neodvolatelný diplom, jímž slibuje za sebe a za potomky své šetřiti historických práv svých království a zemí, bylo vydání diplomu toho v Nov. Dvořích osvětlením města oslaveno. Po vydání diplomu toho vypsány volby na sněm království Českého a zvolen byl poslancem za okres kutnohorský dne 18. března 1861. p. MDr. Jos. Šícha z Nových Dvorů, kterýž se 4. dubna do nového sněmu odebral.[500])

Jmění obecní.

Jmění, které měla obec koncem r. 1847., bylo nákladem na národní stráž skoro všechno vyčerpáno. Počátkem r. 1850. měla obec na kapitálech 2560 zl. víd. č. a v hotovosti 686 zl. 16 kr. v. č. (Úhrnem 3336 zl. 16 kr. v. č.) Jmění to šetrností vzrůstalo, však stavbou nové radnice r. 1862.—3. úplně vyčerpáno. Celá stavba stála 6874 zl. 7 kr. r. č. — Nyní má obec tyto příjmy: Nájemné z hostince, příjem z pronájmu trhů, z výčepu kořalky a j. Poněvadž však příjmy na veškerý náklad nestačí, uhražuje se scházející částka přirážkou k přímým daním.

Řemesla a živnosti.

Do r. 1860. řídily se cechy starými pravidly cechovními s vynecháním předpisů, které duchu času odporovaly. Když dne 20. prosince 1859. vydán byl zákon živnostenský, nařízeno, by v Nov. Dvořích ustavil se živnostenský spolek. Zařizující hromada držána 22. května 1860., sepsány stanovy, a spolek byl místodržitelstvím 22. července t. r. potvrzen. Ku spolku náleželi

---

při jehož odhalení dne 15. července 1864. P. Fr. Hanuš vylíčil zásluhy hraběte Jindřicha o obec. (Řeč tato vyšla tiskem u Procházky v Čáslavi a dosud jest v mnohých rodinách uschována.) R. 1873. zavěšen tamtéž obraz nynějšího majitele panství hr. Rud. Chotka. Oba obrazy maloval akadem. malíř C. Pošík.

499) Hrabě Bohuslav Chotek, syn nezapomenutelného purkrabího Pražského hr. Karla Chotka a vnuk vystavitele zámku Kačinského Jana Rudolfa, narodil se dne 4. července 1829.; jest majitelem panství Čivic a statku Března v Čechách a nyní vyslancem a splnomocněným ministrem v Bruselu. V měs. lednu 1884. jmenován doživotním členem panské sněmovny.

500) Na nádraží Kolínské doprovodili nového poslance zástupcové všech okolních obcí, duchovenstvo, banderisti s hudbou a veliké množství lidí.

všickni živnostníci a řemeslníci z býv. panství a z Malina. Spolek tento vydržoval od února 1864. řemeslnickou školu, která však r. 1869. netečností ve spolku zašla. Po vydání zákona spolčovacího odtrhli se r. 1868. s povolením místodržitelství nejprvé krejčí, pak obuvníci a konečně r. 1869. tak zvaný reiscech a utvořili spolky nové.[501] Spolek živnostenský obmezen zůstal pouze na zbylé řemeslníky a živnostníky. Předsedy spolku byli: p. Fr. Laxar od 22. července 1860. do 31. října 1869., p. Jos. Svoboda od r. 1869.—70. Nyní jest předsedou p. Fr. Pižl. Od r. 1869. spolek žádného pořádku nemá, dílem pro netečnost mnohých údů, dílem pro nastalou svobodu živností. Zákonem ze dne 15. března 1883. opraven řád živnostenský, a jmenovitě pro živnosti řemeslné bude s výhodou nařízení §. 14., jímž požaduje se průkaz spůsobilosti k řemeslu, kterýž podán býti musí vysvědčením o vyučení a vysvědčením pracovním, že žadatel po více let zaměstnán byl v témž řemesle co pomocník.

Rozličné pohromy.

V měsíci srpnu 1850. vypukla v Nov. Dvořích a ve vůkolních obcích cholera a řádila nejvíce v Nov. Dvořích, Církvici, Jakubě a Neškaredicích. V Nov. Dvořích zemřelo od 7. srpna do 26. října 91 lidí, tedy as 8%, veškerého obyvatelstva.[502] R. 1854. byla tak veliká neúroda a drahota, že korec pšenice stál 30 zl., žita 26 zl., ječmene 20 zl. a bečka brambor 5 zl.

Veliké neštěstí postihlo město Nové Dvory dne 13. května 1861. O 2. hodině odpolední vypukl v Čáslavské ulici v domě č. 27. neznámým způsobem oheň, který s velikou rychlostí se rozšířil a ve 2 hodinách 19 domů a to čís. 30, 29, 28, 27, 26, 24, 23, 22, městskou radnici (č. 2)[503], č. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 a chlév u čís. 25. v popel obrátil.

Z čís. 12. přelétly hořící kusy na levou věž kostelní, kteráž taktéž shořela; zvony spadly. Namáháním hasicího lidu podařilo se zachrániti střechu školní. Stříkaček bylo dosti, ale přivážení vody z rybníka kovářského bylo velmi zdlouhavé, tak že stříkačky často velmi dlouho zahálely. Poněvadž byl prudký vítr, byl přístup k hořícím stavením nemožným a shořelo mnoho nábytků. Nářek pohořelých a jich dětí byl srdcelomný. Pohořelí byli zatím dílem v zámku, dílem ve škole, dílem ve špitále umístěni a potravinami hojně podporováni. Také hned ustavil se podporovací komitét, sestávající ze starosty Prokopa, děkana

---

501) Předsedou krejčí jest p. Henych, obuvníků p. Rauch a reiscechu p. Jareš.

502) Trojí manželé zemřeli skoro v stejný čas: Jan a Barbora Hylských, Josef a Josefa Mašinovi a manželé Maršálovic.

503) Od pojišť. společnosti obdržela obec na radnici 1347 zl. 81 kr. a z příspěvků 750 zl.

Krucha, P. Hanuše, řed. Langhanse a Dra. Šichy. Komitét zavedl sbírku, která celkem 4589 zl. 45 kr. r. č. vynesla.[504]) Vyšetřená škoda činila na budovách 20.250 zl., na nábytku 8779 zl.

R. 1866. zakusili obyvatelé značných strastí, když vypukla válka s Pruskem. Vtrhnutí Prusů do Saska a do Čech a všeliké nepravé pověsti o nich způsobily v obecenstvu nemalou sklíčenosť, k čemuž přispívaly válečné přípravy a časté stěhování lidí ze severních Čech, kteří s ustrašenou tváří vypravovali o blížení se nepřítele. V sobotu dne 30. června táhlo N. Dvory do Čáslavi as 1500 povozů s proviantem od Brna a odpoledne hnáno N. Dvory as 800 volů polských. Transport ten došel jen až na obec mezi Sv. Mikulášem a Kobylnicemi a 1. července obdržel nařízení, by zpět se obrátil; obyvatelstvo pohlíželo na to s poděšením. Téhož dne v noci táhla N. Dvory četa dvorské žandarmerie s koňstvem hřebčince Kladrubského, s 26 povozy a kočáry a odjela přes Čáslav k Vídni. Mnozí vysvětlovali věc, co příznivou pro vojsko naše, dovozujíce, že vojsko naše ustupuje, chtíc nepřítele na vhodném místě potříti. Ale události téhož dne brzy každého o pravém stavu věcí přesvědčily; nebo po celé odpoledne a celou noc a celý den následující 2000 povozů od Týnice nazpět ubíhalo; 2. července již poštovní spojení s Prahou na neurčito přetrženo. Veliká tíseň konejšena 3. července zprávou, že se voje naše soustřeďují u pevnosti Hradecké a Josefovské, a že u Nechanic Prusové poraženi. Bylo také téhož dne slyšeti silnou střelbu z děl. Příštího dne (4. července) jel tudy celý pošťovský úřad Pardubický, vypravuje zprávu strašnou, že levé křídlo naší armády od Prusů poraženo a ve zmatek uvedeno obě armády nepřátelské že se spojily a tisknou se směrem k Pardubicům. Již docházely i určitější zprávy o našem vojsku, že utíká k Mýtu. Dojem to byl velmi bolestný a postrach veliký. Někteří statečnější občané odebrali se na kopec

504) Většími částkami přispěli: J. V. císař František Josef I. 500 zl., J. V. císař Ferdinand 300 zl., císařovna Marie Anna 300 zl., hr. Jindřich Chotek 200 zl., 4 ct. chleba, 1 měř hrachu. 150 lib. mouky, 3000 vozů staviva na 10leté splátky. pak 500 zl. na stavivo, též na 10ti leté splátky. hr. J. Chotek a E. Komers, co majetníci Novodvorského cukrovaru 200 zl. město Kutná Hora 217 zl. 5 kr., kníže Karel Schwarzenberg 100 zl. a 50.000 tašek po 10 zl. proti šestileté splátce, úředn. a služ. Kačinského zámku 157 zl. 80 kr., město Čáslav 123 zl. 73 kr., místodržitel hr. Forgach při své návštěvě Nových Dvorů dne 1. června 1861. 90 zl. (daroval také peníze školním dětem a rozličným chudým); panství Veltruské, sbírkou p. Ludv. Machalického, 81 zl. 30 kr., výtěžek z Kolínské akademie 67 zl. 10 kr., město Lab. Týnec 51 zl. 70 kr., Jiskovická sýpka 44 zl., obec St. Kolín 43 zl. 10 kr., hrabě Karel Chotek 30 zl., obec Hlízov 29 zl. 27 kr., Malín 28 zl. 2 kr., Sv. Kateřina 24 zl. 62 kr., Záboří 22 zl. 39 kr., Kobylnice 18 zl. 39 kr., Žleby 16 zl., Chotusice 15 zl. 57 kr., Sv. Mikuláš 15 zl. 16 kr. Mimo tyto částky došly ještě jiné od rozličných korporací, redakcí novin a jednotlivců, o kterých jsme výkaz nenašli. — Pohořelým rozdáno 4166 zl., rozličné vydání činilo 32 zl. Zbylá částka 91 zl. byla později také rozdělena.

Bernardovský, by pozorovali, zda-li jaké vojsko do krajiny zdejší táhne. Však v Bernardově dozvěděli se, že Prusové již jsou v Zdechovicích. Pruská armáda opravdu po vítězství, nabytém 3. července u Hradce Králové, postupovala směrem k Vídni; 5. července část pruského vojska osadila nádraží Zábořské, kdež telegrafní dráty rozsekala. V pátek dne 6. července odpoledne přijela do N. Dvorů pruská přední hlídka as 30 hulánů, projížděla městem, karabiny majíc nataženy; též také rozličné věci requirovala. V sobotu dne 7. července počalo postupování 8. prus. armádního sboru od Záboří k Novým Dvorům; na cestě brali dobytek a drůbeži utínali hlavy. Stará písnička: „Zle matičko, zle, Brandeburci zde, kradou husy a slepice" znovu se uskutečnila. Do N. Dvorů přibylo 6500 mužů pěchoty a v 10 minutách ubytovali se sami.[505]) Dne 8. července odtáhli k Čáslavi. Od 9. do 31. července bylo každodenní větší neb menší ubytování Prusů pěších i jízdných přes noc i také po celý den.[506])

Náhrady pro občanstvo obnášely: za requisice 1390 zl. 90 kr., za stravování 2986 zl. 69 kr., za přípřeže 122 zl.; úhrnem 4499 zl. 59 kr. V dvorech hraběcích requirováno dobytka, potravin atd. v ceně 25.000 zl.

Sotva Prušáci odtáhli, vcházela již jiná zhouba do města — cholera, na níž i několik osob zemřelo.

Spolky.

Když po r. 1860. nastal jaksi svobodnější ruch, zřizovány ve vlasti naší rozličné spolky. Prvním spolkem v Nov. Dvořích byl Besední spolek, který povstal 28. února 1862.; stanovy potvrzeny 15. června t. r. Účelem spolku jest soudružná zábava spoluúdů. Aby se účelu tomu vyhovělo, pořádala beseda zábavy pěvecké, hudební a divadelní. Mimo to podporovala pohořelé, chudou mládež školní a mnohé národní podniky. Dvacetiletý průměr členů jest 39. Předsedové spolku: od r. 1862.—1874. p. Jan Knobloch; od r. 1874.—1875. p. Dr. Šícha; od r. 1875. až 1876. p. Jan Knobloch; od r. 1876. až dosud p. Ad. Hrbek.

---

505) Na zámku Kačinském byl hlavní stan generála Herwertha z Bittenfeldu. Na poli u továrny byl tábor pruských kyrysníků, pluku rýnského.

506) Z dob těch zajímavá jest následující událost: V domě č. 29. u pana Černohorského, ubytován byl Prušák, kavalerista, který ubohého domácího políčkoval, poněvadž mu „nerozumněl", když Prušák na něm žádal, aby mu pomohl koně sedlati. Rok po válce přišel občan Černohorský do hostince, kdež seděl cizí pán z Berlína, který v Nov. Dvořích u lesního úřadu bažanty byl kupoval. Pán ten mluvil správně česky. Během řeči poznal p. Černohorský v pánu onoho Prušáka, který jej před rokem políčkoval. Když mu jeho neslušné chování vytýkal, pravil „Prušák": „Milý příteli, to byla vojna!" A kdo byl ten „Prušák"? Obchodník z Berlína, jmenem Zubr, rodem z Pardubic. Co zasluhoval ten náš „krajan"?

Jednatelem nyní jest p. R. Zeman. Jmění spolku obnáší as 250 zl. Spolek oslavil své dvacetileté trvání dne 16. května 1882.

Aby národní uvědomnění se budilo, a slušná zábava obecenstvu poskytována byla, zřízeno v únoru r. 1864. divadlo.[507] První představení hráno v den narození p. hr. Jindř. Chotka dne 25. května 1864. Hralo se až do r. 1872., v kterémžto roce pro nedostatek sil musilo se přestati. V prázdninách r. 1877. počali hráti někteří studující; také přistěhováním přibylo několik ochotníků, tak že opět s hrou počato. Z výnosu div. představení podporovaly se národní podniky, chudá mládež, sbírky školní a j. Velikou zásluhu získali si ochotníci opravou sochy na náměstí. Řediteli divadla byli: pp. Em. Mayer od 14. dub. 1864. do 12. říjn. 1864., Jan Szalatný od 12. říj. 1864. do 19. dubna 1868., Fr. Cinner od 19. dubna 1868. do 15. října 1868., Bedř. Slavíček od 15. října 1868. do 2. dubna 1871., Jos. Ledr od 2. dubna 1871.—1872.

Aby starost o hmotné potřeby divadla na více členů vložena byla, navrhl r. 1877. poslední ředitel, aby zvolen byl divadelní výbor. Stalo se tak a proz. předsedou zvolen p. Leop. Vyskočil. Výbor divadelní sestavil r. 1878. stanovy divadelní a měl v úmyslu k stvrzení je předložiti. Později upuštěno od toho a rokováno, zda-li by s divadelním spolkem spojen býti mohl spolek čtenářský. Myšlenka ta uskutečna r. 1882. a sestaveny v září stanovy ochotnicko-čtenářského spolku, které výn. místodržitelství dne 30. října t. r. schváleny byly. Spolek odebírá několik časopisů a pořádá též poučné přednášky.[508]) Předsedou spolku jest pan Leop. Vyskočil, místopředsedou pan V. Chlupáč, jednatelem p. Jos. Černý, pokladníkem p. Fr. Pižl a správcem divadla p. Jos. Valenta. Režisérové: P. Fr. Hanuš od května 1864.—1866., P. Jos. Čejka 1866.—1868. P. Fr. Preclík 1868.—1871., Jos. Ledr 1871.—72. a od r. 1877. až dosud.

K účelu hájení požárem ohroženého majetku utvořil se 22. ledna 1882. sbor dobrovolných hasičů. Stanovy byly 29. listopadu t. r. od místodržitelství potvrzeny. Předsedou zvolen p. Karel Schweinert, velitelem p. Rob. Zeman, podvelitelem p.

507) Návrh na zřízení divadla učiněn ve schůzi, kde jednáno o zřízení řemesl. školy, p. J. Řechkou. Přítomni usnesli se postaviti divad'o na jednozlatové akcie, hned jistý počet akcií upsali, a zvolen hned proz. výbor divadelní. P. J. Knobloch dal Nové Dvory fotografovati, by dle fotografie té přední opona malována býti mohla. Výbor vydal 105 akcií, které časem z výnosu divad. představení splaceny býti měly. Pan hr. Jindř. Chotek daroval 20 zl. a též mnozí příznivci divadla darovali akcie své. I přikročeno k stavbě divadla. Bodium stavěl p. Ad. Paděra, dekoraci přední maloval p. B. Richter, malíř z Kutné Hory. Práci truhlářskou obstaral p. Laxar. Jeviště stálo 218 zl. Nová opona malována od herce Ledvinky r. 1868.

508) Přednášeno bylo: O dějinách Nových Dvorů (J. L.), o české literatuře (p. J. Černý), o Jiřím Poděbradském (J. L.).

Fr. Jakš, jednatelem p. Jan Fiala ml., pokladníkem p. V. Svoboda. Předseda p. Karel Schweinert vydobyl si o spolek neocenitelných zásluh; jeho obětavostí a působením v krátkém čase veškeré hasicí nářadí a i oděv hasičů opatřeny. Dne 6. ledna 1884. poděkoval se za příčinou odchodu svého z předsednictví. Téhož dne poděkoval se také velitel p. R. Zeman a podvelitel p. Fr. Jakš. Při volbě 13. ledna 1884. zvoleni: Předsedou p. Ad. Hrbek, velitelem p. Ferd. Hlavatý, podvelitelem p. Jos. Valenta, jednatelem p. Jan Fiala ml., pokladníkem p. Jos. Hora. Spolek čítá 25 členů činných a 35 přispívajících.

Rozličné události.

Dne 19. a 20. října 1864. držána v Nových Dvořích s velikou okázalostí slavnosť 100letého držení panství Novodvorského v rodině hrabat Chotkův. Slavnosť ta měla ráz ryze národní. Cizinec, zavítavší dne 19. října k večeru do Nových Dvorů byl mile překvapen, neb spatřil je v svátečním rouchu. Měšťanstvo, aby projevilo svoji vděčnosť k šlechetnému Pánu, p. hr. Jindřichu Chotkovi, věnčilo a ozdobovalo o závod domy své.[509] Celé město bylo osvětleno, hudba hrála, moždíře houkaly. Nezapomenutelný hrabě Jindřich, provázen rodinou svou, procházel město. V divadle provozovali ochotníci s dobrým prospěchem dvě ve eloher: „Svéhlavosť“ a „Husička z Podhájə“. Předo hrou přednešen byl P. Fr. Hanušem následující velezdařilý a významný proslov od P. J. B. Podstránského:

Tři doby města Nových Dvorů.

I.

Kéž bych vaše dědy zbudil z hrobů.
již tu před sto lety bydleli,
aby vyličili strašnou dobu,
v které vlasť i národ kvíleli!

Po osudné bitvě spustly sady,
vykrvácel, kdo je pěstoval,
osaměly chýše, rozvaleny hrady,
Čech se slze z vlasti stěhoval.

---

509) S věže sv. Martina vlály četné prapory barvy národní a rakouské, před zámkem stály 2 jehlance (s nápisy 1764., 1864.) a brána z chvojí se znakem hraběcím, nesoucí nápisy: „Bůh požehnejž!“ J. Ch. 100. S radnice, překrásně zelením ověnčené, vlál mohutný prapor s ohromnou stovkou v slovanských barvách a uprostřed věnců stkvěl se nápis: „Bůh odplatiž“. Dům p. Vraného opatřen byl průsvitným nápisem: „Bože, držiž ruku svou nad rodinou Chotkovskou!“ V ulici Čáslavské byla brána pře domem p. Laxara, a u p. Duška transparent: „Kéž by i ona žila!“ (t. j. hr. Karolina Ch.). Na školní budově nápis: „Bůh zachovejž!“ a průsvitný obraz, Spasitel žehnající znaku hraběcímu. U pana Homra: „Předkův sláva nepřestává!“ a v ovalu ze samých 100 „Na zdar!“ Pan Nemenovský: „100, dejž Bůh ještě 100.“ „Na dobročinnosť r. 1861. nezapomeneme!“ Skoro každý dům ozdoben byl transparentem a není možno všech nápisů uvésti.

Sotva spustlé křísily se kraje,
zpupný Prušan po nich zase práh':
již, již, v Čechách na pána si hraje,
loupí, vraždí rozšiřuje strach.

Aj, tu vojsko chrabré již se valí,
vlasti svitne veselejší den;
spolu hlouček Čechů válčí malý:
vrah se klidí, pádí z vlasti ven!

Slavný rek, co vítězství to zmnožil,
hrabě Jan Karel Chotek, český pán,
před sto lety meč svůj u nás složil,
městu Dvorům za ochrance dán.

Jak po bouři, když se chmůry plaší,
slunko všecko mile zahřívá:
tak i v Čechách, zvlášť v osadě naší
novým pánem všecko okřívá.

Poznenáhla zas se plní chýše,
z chýše mnohé dům se pozvédá
sad i háj zas libou vůni dýše,
půda žirná plody zase dá.

Podlé hradu Pánu v chrámě starším
s lidem díky vzdává český pán,
jenžto v době první dědům vašim
dobře činil Chotek Karel Jan.[510])

II.

Však nedlouho míru vlasti přáno,
zase vzplála války pochodeň:
od Sekvany símě rozséváno,
bouře rostly, zvraty byly žeň.

Národové trnuli a žasli,
dobrý mrav a řád že podvrácen;
státové se chvěli, vlády třásly,
nepřítel jim hrozil rozkacen!

Také vládce náš své právo bránil,
voj jeho se s Frankem mnohdy bil;
všel'ký národ vlasti své si chránil,
krev i Čech za vlasť i krále lil.

Těžké rány zasazeny v boji,
smutná byla vlasti naší tvář;
však ty rány oběťmi se hojí,
jež se kladou vlasti na oltář.

Tam, kde strašný Mars, bůh války, vládne,
pustne hrad a hyne osení,
kraj je ladem, každý kvítek vadne,
hasne světlo věd a umění.

Tak i město naše, Nové Dvory,
schudlo pro vlasť mnohou oběti,
spustly role, sady, háje, bory,
pán, že nemoh' být tu v zápětí.

Jan Rudolf hrabě Chotek,[511]) přítel vlasti,
otce Jana Karla zdárný syn,
králi rádcem býval v době strasti,
moudrý, věhlasný to dvořenín.

Sotva vyzuřila válka, leči
město naše, hrady, dědiny,
zvlášť o vědy, umění má péči,
v ráj by změnil vlasti končiny.

Zbudoval on Kačin světoznámý,
děly umělými oslavil,
mezi hájem, sady, lučinami,
slávu rodu, vlasti zůstavil.

Zvláště Dvorům světlo blahodárné
roznítil, že školy založil,
v nichžto pěstují se dítky švarné
taktě základ k zdaru položil.

Odtud škola, malé město naše
druží k městům vlasti proslulým.
Takto Jan Rud. Chotek, otce vaše
v době druhé blažil duchem svým.

III.

V třetí žijeme my nyní době,
vnuci dědů u kolébky Tvé,
vnuku z rodu šlechetného, k Tobě,
všickni obracíme zraky své!

Mnohé byly rány, velké hoře
připraveny vlasti, národu;
dva je věky oblevily spoře:
vlasť i národ náš je v přerodu.

---

510) Viz str. 151 a 156.

511) Viz str. 157—166.

ři setba zvolna vstává,
jen s tíží otaví;
spoře zdraví brává,
z bídy vybaví.

ı třeba vůdce jesti.
ı třeba ochrance;
ıé dítě třeba vésti,
třeba zastance.

ové již odumřeli —
anou tu v paměti:
nuk je lidu přítel vřelý.
dci dali v závěti.

šlépějích svých otců kráčí,
, šlechetný to pán,
u sto let sídlit ráčí.
ı i vlasti naší dán,

ıcka dobrodiní sčítá,
ě Jindřich chudině,
leži a chorým skýtá?
v nebeské výšině.

okusilo přízně,
h přetěžce Bůh se tknul:
v hrozné této trýzně
a útrpný se hnul!

Celá vlasť tu Dvorům pomáhala,
však nejvíce Jindřich, hrabě pán,
láska jeho k všem tu zasahala:
proto právě otcem jesti zván.

Za to všecko, díky, díky Jemu vzdejme,
mocný Pán sám odplatu mu dej:
Lásku za lásku mu všici přejme,
Bůh jej dlouho zdráva zachovej!

Jako símě vseté v půdě zdárné
úrody vydává přehojnosť,
tak i Chotkovicům blahodárné
skutky prospějí až na věčnosť!

V řetěze se oko k oku váže,
tak i srdce vděčnosť spojuje;
sto let podpírá nás Chotků páže,
z toho každý Bohu děkuje.

Jako kde se zřídlo hojně proudí,
vůkol zelenají se rostliny:
tak i v srdce občanů se loudí
dnešní ples slovútné rodiny.

Město jásej, pociťuj tu slasť,
rozvesel se širá česká vlasť!
Nechť i věk potomní provolává:
„Sláva Chotkům našim. Sláva!
Sláva!

ı ukončena slavnosť dne 19. října. Den 20. října, sotva
buzovati počal, byl uvítán střelbou. K 9. hodině shro-
ıe obecní zastupitelstvo, úředníci a hosté v kanceláři
ovodorského. Když se vznešená rodina s hostmi svými
oslovil hosp. rada p. A. E. Komers pana hraběte výteč-
líče veliké zásluhy hr. rodiny o vlasť, krále, církev a
ıil zvláště jejich dobré, šlechetné srdce a podal co důkaz
a lásky p. hr. v červeném sametě vázané, stříbrným
ım a sponkou opatřené skvostné album, 35 aquarel, od
la kreslených. a k nim překrásně kalligraficky vyve-
tistické popsání panství Nov. Dvorů. Na to podal pře-
třibrný pohár, na němž vyryt nápis: „Žehnej Bůh i
ı Vašemu!“ P. řed. Langhans podal p. hraběti album
všech úředníků. P. hrabě, jemuž zastupitelstva města
ory, c. k. okresu a obcí své blahopřání projevila, dě-
ılice jsa pohnut v řeči české a německé, a aby tento
den ještě památnějším učinil, založil dvé nadací: Ve-
10 zl. co nadací pro zchudlé a k práci neschopné děl-
)00 zl. na udržování a zlepšení hlavní školy Novodvor-
ž mu přítomný řed. školy P. Fr. Hanuš vřelými slovy
l. Na to bylo třikrát p. hr. „Sláva“, provoláváno. Školní
družičky s národními praporečky „100“ znamenanými
chrámu, tvořice špalír, kterým veškeří účastníci s p.
do chrámu Páně vešli k službám Božím. Místní pan

farář držel slavnostní řeč, okázal jasnými slovy na muže v hr, rodině proslulé, jako na hr. Jana Rudolfa, ministra, hr. Karla. nejvyš. purkrabího, hr. Ferdinanda, arcibiskupa, ukázal na nepřehledný řetěž dobrodiní, jakých se školním dítkám, chudým a neštěstím stiženým od p. hraběte kdy dostalo, vybízeje k vděčnosti, zavazuje k díkům. O 1. hodině byla v síni zámecké přátelská hostina pro 60 osob. Taneční ples ukončil večír tento památný den. —

Dne 26. února 1869. zřízen v Nových Dvořích poštovní a dne 19. února 1872. telegrafní úřad. R. 1883. vysázeny na náměstí kaštany.

Obyvatelstvo.

R. 1843. bylo v Nových Dvořích 847 obyvatelů,
„ 1857. „ „ „ „ 1116 „
„ 1869. „ „ „ „ 1312 „

Dle popisu ze dne 31. prosince 1880. jeví se stav následující: Veškerého přítomného obyvatelstva je 1341; z těch 638 mužských a 703 ženské.

Do Nových Dvorů příslušní jsou	263	muž. a	313	žen.	=	576	osob;
„ obcí okr. Kutnohor. přísluší	182	„ „	204	„	=	386	„
„ jiných obcí v Čechách „	186	„ „	178	„	=	364	osoby
„ Moravy . . . . . . „	1	„ „	—	„	=	1	osoba
„ Haliče . . . . . . „	1	„ „	—	„	=	1	„
„ Uher . . . . . . „	5	„ „	2	„	=	7	osob
„ Bavor . . . . . . „	5	„ „	1	„	=	6	„
					Úhrnem	1341	osoba.

Všech nepřítomných domácích jest 113, z nichž 62 muž. a 51 žen. pohlaví.

Dle náboženství: 1322 katolíci,
2 evangelíci augs. vyz.
8 evangelíků hel. vyz.
9 židů
Úhrnem 1341 obyvatel.

Dle řeči obcovací přiznalo se:

k české řeči	1333	osoby
k německé	6	osob
k slovácké	1	osoba
k maďarské	1	„
Všech	1341	„

OBSAH.

Strana

Opravy.

Na straně	řádek	shora	stůj	na místě
2.	32.	"	nalézajícím	nalezajícím
3.	21.	"	Hranicí	Hranice
5.	20.	"	důležitost	důležitost
5.	26.	"	Dvory,	Dvory
5.	36.	"	Kateřiny	Katetřiny
6.	30.	"	Labem;	Labem
7.	19.	"	aby v	abyv
8.	26.	"	Z jednání	Zjednání
9.	1.	"	Kačín	Kačín
9.	3.	"	Če	Čes
9.	29.	"	Jiřího	Jiřího
10.	13.	"	Úsuší	Úsušice
15.	4.	"	strany	strana
15.	22.	"	Ovčárech	Ovčáreh
19.	6.	"	luhy	luky
21.	10.	"	1568	1558.
27.	12.	"	stkvělý	stkělý
30.	11.	"	katolictví	katolické
32.	33.	"	poli	polemi
34.	1.	"	nalézáme	nalezáme
35.	15.	"	byli	byly
44.	7.	"	zvané	zvavé
53	12.	"	a kostel přes	a přes
58.	7.	"	sluje	slova
61.	7.	"	Císař a král	Cís. a král.
102.	10.	"	pokladnice	poklanice
107.	1.	"	za 414.000 zl. hr. Fr. A. Pachtovi	za 414.000 zl.
118.	22.	"	vikářem	vikariusem
124.	5.	"	který	ktery
125.	5.	"	(† 1593.) a druhou	(† 1598.)
126.	1.	"	Švédského	Svédského
128.	20.	"	dceru	dcery
129.	13.	"	prodal	podal
129.	31.	"	manžela	manžele
185.	9.	"	ský	sky
185.	26.	"	Jí	Ji
187.	34.	"	odpustiti	opustiti
202.	27.	"	1863.	1867.
206.	14.	"	kterou K. Heuntzendörfer, vinopal z Ovčár, na poděkování za zachránění sedmého svého dítěte od úmrtí nemocí nakažlivou (6 dětí mu zemřelo v týdnu) v předešlém století postaviti dal.	kterou vrchnosť atd.

Na straně	*řádek*	*shora*	*stu,*	Strana 184
208.	2.	„	pozemek	[illegible]
213.	10.	„	nezískaly	neziskali
214.	24.	„	25. srpna 1785.	25. 1785. srpna
49.	v dokladu 170)	posled. řádek	že letos nákladem 2806 zl. věž opravena bude.	že již příštím rokem atd.
57.	„ 193)		jsou neb jest	rovná se
57.	„ 193)		192 provazce	129
58.	„ 198)		Reliquias	Relipuias
77.	„ 131)		nynější dům č. 43.,	nynějši dům p. Holika
100.	„ 241)		pocztiwého	pocktiwého
101.	„ 241)		ozdobný. 4 dm. vysoký.	ozdobný vysoký

95

DATE DUE

